

ISSN 2519–2701 print

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО

СЕРІЯ “ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ”

SCIENTIFIC MESSENGER
OF LVIV NATIONAL UNIVERSITY OF VETERINARY
MEDICINE AND BIOTECHNOLOGIES

SERIES: ECONOMICAL SCIENCES

Том 21 № 92

2019

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Економічні науки входить до “Переліку наукових фахових видань України”, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук у галузі економічних наук (остання перереєстрація згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 747 від 13 липня 2015 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 141333104 ПР від 11.06.2008 року.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голова редакційної колегії:

В.В. СТИБЕЛЬ, д.вет.н. (Україна)

Заступники голови редакційної колегії

О.М. ФЕДЕЦЬ, к.с.г.н. (Україна)

О.Я. ГРИМАК, к.е.н. (Україна)

Відповідальний секретар

Б.В. ГУТИЙ, д.вет.н. (Україна)

Члени редакційної колегії

В.К. ЗБАРСЬКИЙ, д.е.н. (Україна)

І.Ф. КОЛОМІЄЦЬ, д.е.н. (Україна)

В.В. ЛИПЧУК, д.е.н. (Україна)

І.Р. МИХАСЮК, д.е.н. (Україна)

П.М. МУЗИКА, д.е.н. (Україна)

І.О. ПАРУБЧАК, д.н.держ.упр. (Україна)

С.І. ПОПЕРЕЧНИЙ, к.е.н. (Україна)

М.В. ПОДОЛЯК, к.пед.н. (Україна)

О.Є. СМОЛІНСЬКА, д.пед.н. (Україна)

Н.І. ЧУХРАЙ, д.е.н. (Україна)

В.А. ЧЕМЕРИС, д.е.н. (Україна)

М.Г. ШУЛЬСЬКИЙ, д.е.н. (Україна)

М.В. ЩУРИК, д.е.н. (Україна)

Рекомендовано Вченою радою Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (протокол № 2 від 28.03.2019 р).

Адреса редакційної колегії:

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, Україна, 79010 тел. +38 (032) 2392622, +380681362054 Email: admin@vetuniver.lviv.ua, bvh@ukr.net

Scientific messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies.

Series: Economical Sciences

includes in the “List of scientific professional publications of Ukraine”, which can be published the results of dissertations for the degree of doctor and candidate of Science in Economic Science (last reregistration under the order of the Ministry education of Ukraine number 747 of July 13, 2015)

Certificate of registration of print media Series KV number 141333104 PR from 11.06.2008 year.

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief:

V. STYBEL, Dr. Vet. Sci. (Ukraine)

Deputy Editors:

O.FESETS, Cand. Agr. Sci. (Ukraine)

O. HRYMAK, Cand. Econ. Sci. (Ukraine)

Executive Secretary:

B. GUTYJ, Dr. Vet. Sci. (Ukraine)

Editorial board

V. ZBARSKYJ, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

I. KOLOMIJEC, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

V. LYPCHUK, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

I. MIKHASYUK, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

P. M.MUZYKA, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

I. PARUBCHAK, Dr. Sci. Public Administration (Ukraine)

S. POPERECHNYJ, Cand. Econ. Sci. (Ukraine)

M. PODOLIAK, Cand. Ped. Sci. (Ukraine)

O. SMOLINSKA, Dr. Ped. Sci. (Ukraine)

N. ChUHRAJ, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

V. CHERMERYYS, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

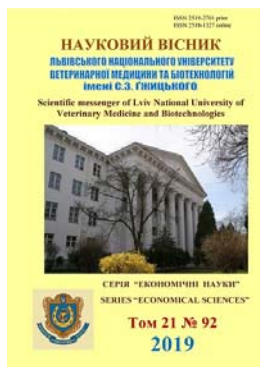
M. SHULSKYY, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

M. SCHURYK, Dr. Econ. Sci. (Ukraine)

Recommended by Academic Council of Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv (Minutes № 2 of 28.03.2019).

Editorial address:

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, 79010, Lviv, Pekarska str., 50 tel. +38 (032) 2392622, +380681362054 Email: admin@vetuniver.lviv.ua, bvh@ukr.net

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9201

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS ALTERATION

UDC 631.11(477)

Modern tendencies of development of meat cattle breeding in Ukraine in conditions of European integration

R.M. Myniv

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 15.01.2019

Received in revised form
20.02.2019

Accepted 21.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-067-370-43-92
E-mail: myniv@ukr.net

Myniv, R.M. (2019). Modern tendencies of development of meat cattle breeding in Ukraine in conditions of European integration. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 3–8. doi: 10.32718/nvlvet-e9201

European integration processes have become an indispensable feature and direction of development of meat cattle breeding in Ukraine. At the same time, the interrelated activity of the state and agricultural enterprises, aimed at ensuring food security of the state, was of paramount importance. Sales volumes for slaughter of cattle and poultry by all categories of farms increased in 2018, compared to 2017, by 34.3 thousand tons, including agricultural enterprises increased by 49.9 thousand tons, and households decreased by 15.6 thousand. The volume of sales of cattle and poultry on slaughter in all categories of farms has increased 11 regions, in agricultural enterprises – 11, in farms of the population – 8 oblasts. In January–November 2018, the overall indicator for livestock and poultry farming in agricultural enterprises increased by 65.5 thousand tons compared to the corresponding period of last year due to an increase in poultry production by 81.9 thousand tons. The stock of cattle on January 1, 2019 in all categories of farms decreased, against the corresponding period of 2018, by 152.0 thousand heads, including 27.7 thousand in agricultural enterprises, and in the farms of the population – by 124.3 thousand goals. In 2018, in all categories of farms, the number of pigs, as compared to 2017, decreased by 123.4 thousand heads, including 124.3 thousand heads in the households, and by 70 per cent in agricultural enterprises, 5 thousand heads. The bovine population in all categories of farms as of January 1, 2019 increased by 5957.5 thousand heads compared to the corresponding period of last year, including 5474.3 thousand in agricultural enterprises, and 483.2 thousand in households, while the realization of slaughter of cattle and poultry increased by 34.3 thousand tons in live weight (1.0%). According to customs authorities in 2018: exports of meat and meat products in terms of meat in January–November 2018 amounted to 368.2 thousand tons, which is January–November 2017 (320.3 thousand tons). *t*) more by 47.9 thousand tons, or by 15.0%. At the same time, in monetary terms, exports increased by \$ 118.2 million. The United States, or 24.1%, amounted to \$ 608.6 million. USA; imports of meat and meat products in terms of meat in January–November 2018 amounted to 239.1 thousand tons, which is more compared to 2017 (190.3 thousand tons) by 48.8 thousand tons, or 25.6%. At the same time, in monetary terms, imports were at the level of 170.0 million USD. US \$ 55.6 million The United States (or 48.6%) more than last year (\$ 114.4 million).

Key words: eurointegration, sales volumes, livestock, cattle, poultry, export, import, meat.

Сучасні тенденції розвитку м'ясного тваринництва України в умовах євроінтеграції

Р.М. Минів

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

Євроінтеграційні процеси стали невід'ємною ознакою та напрямком розвитку м'ясного тваринництва України. Першочергового значення при цьому набула взаємообумовлена діяльність держави та сільськогосподарських підприємств, спрямована на забезпечення продовольчої безпеки держави. Обсяги реалізації на забій худоби та птиці за всіма категоріями господарств збільшилися у 2018 році, порівняно з 2017 роком, на 34,3 тис. т, у тому числі сільськогосподарськими підприємствами збільшилися на 49,9 тис. т, а господарствами населення зменшилися – на 15,6 тис. т. Обсяги реалізації худоби і птиці на забій в усіх категоріях господарств збільшили 11 областей, в сільськогосподарських підприємствах – 11, у господарствах населення – 8 областей. Загальний показник із вирощування худоби та птиці в сільськогосподарських підприємствах у січні – листопаді 2018 року збільшився проти відповідного періоду минулого року, на 65,5 тис. т за рахунок збільшення вирощування птиці на 81,9 тис. т. Поголів'я великої рогатої худоби на 1 січня 2019 року в усіх категоріях господарств зменшилося, проти відповідного періоду 2018 року на 152,0 тис. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 27,7 тис., у господарствах населення – на 124,3 тис. голів. У 2018 році в усіх категоріях господарств зменшилося поголів'я свиней, порівняно з 2017 роком, на 123,4 тис. голів, у тому числі в господарствах населення – на 124,3 тис. голів, а в сільськогосподарських підприємствах – збільшилося на 70,5 тис. голів. Поголів'я птиці в усіх категоріях господарств на 1 січня 2019 року збільшилося проти відповідного періоду минулого року на 5957,5 тис. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 5474,3 тис., а у господарствах населення на 483,2 тис. голів, а реалізація на забій худоби та птиці зросла на 34,3 тис. т в живій вазі (1,0%). За даними митних органів у 2018 році: експорт м'яса та м'ясопродуктів у перерахунку на м'ясо у січні – листопаді 2018 року становив 368,2 тис. т, що проти січня–листопада 2017 року (320,3 тис. т) більше на 47,9 тис. т, або на 15,0%. Водночас у грошовому виразі експорт збільшився на 118,2 млн. дол. США, або на 24,1% і становив 608,6 млн. дол. США; імпорт м'яса та м'ясопродуктів у перерахунку на м'ясо у січні–листопаді 2018 року становив 239,1 тис. т, що більше проти 2017 року (190,3 тис. т) на 48,8 тис. т, або на 25,6%. Водночас у грошовому виразі імпорт перебував на рівні 170,0 млн дол. США, що на 55,6 млн дол. США (або на 48,6%) більше, ніж у минулому році (114,4 млн дол. США).

Ключові слова: євроінтеграція, обсяги реалізації, поголів'я, худоба, птиця, експорт, імпорт, м'ясо.

Вступ

Виклики процесів глобалізації національної економіки потребують подальшого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та його інтеграції в світову продовольчу систему. М'ясопродуктовий підкомплекс одним із перших розпочав освоєння світового ринку, спрямував частину нереалізованої продукції на зовнішні ринки, знайшов вигідні ніші збуту продукції і відповідно отримав такі необхідні інвестиційні ресурси для подальшого розвитку виробництва. Формування зони вільної торгівлі з ЄС ставить перед підприємствами м'ясного тваринництва нові завдання. У цьому аспекті кожний продовольчий підкомплекс АПК має свої особливості, переваги і загрози щодо адаптації до вимог світового і європейського економічного простору (Myniv & Datsko, 2015; Muniv, 2018).

Для м'ясного тваринництва європейська інтеграція України – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Як невід'ємна частина Європи Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку (Otsinka perspektiv ta mozhlyvostei...; Demchak et al., 2018).

Європейський вибір України відкриває нові перспективи співробітництва з розвинутими країнами

континенту, надає можливості економічного розвитку для підприємств м'ясного тваринництва, зміцнення позицій України у світовій системі міжнародних відносин. Це – найкращий спосіб реалізації національних інтересів. Тому сьогодні виникає необхідність дослідити основні етапи євроінтеграційних процесів України та оцінити їхній вплив на розвиток підприємств м'ясного тваринництва.

Постановка завдання: дослідити сучасні тенденції розвитку м'ясного тваринництва України в контексті створення зони вільної торгівлі між Україною та країнами Європейського Союзу.

Результати та їх обговорення

Розвиток інтеграції на європейському рівні є сучасною ознакою прогресивних змін у розвитку м'ясного тваринництва та порівняно новим напрямом досліджень вітчизняної аграрної науки. Європейські орієнтири надають тваринництву України відповідний вектор розвитку та відкривають нові можливості для відродження, створюють додаткові порівняльні переваги на агропродовольчому ринку в умовах глобалізації економіки. Серйозним кроком з позиції поглиблення торговельних відносин між Україною та ЄС є Угода про зону вільної торгівлі (ЗВТ), яка сприятиме наближенню вітчизняного аграрного сектора економіки до європейських стандартів, адаптації його до Спільної аграрної політики ЄС та розширенню присутності на українському агропродовольчому ринку нових країн-членів ЄС.

Євроінтеграція сприятиме зростанню продуктивності тваринницьких підприємств та темпів їх технологічної модернізації під впливом конкуренції на єдиному європейському ринку й забезпеченню вільного доступу до новітніх технологій, капіталу, інформації; підвищенню кваліфікації робочої сили за умов їх вільного руху в межах єдиного ринку; створенню більш сприятливого інвестиційного середовища; істотному зростанню обсягів торгівлі на ринку ЄС; створенню передумов для прискореного зростання взаємобміну в галузях з підвищеним рівнем науки; підвищенню якості регулятивних інститутів у бюджетній, банківській, фінансовій сферах та корпоративному управлінні.

Євроінтеграційні процеси стали невід'ємною ознакою та напрямком розвитку м'ясного тваринництва України. Першочергового значення при цьому набула взаємообумовлена діяльність держави та сільськогосподарських підприємств, спрямована на забезпечення продовольчої безпеки держави.

Обсяги реалізації на забій худоби та птиці за всіма категоріями господарств збільшилися у 2018 році, порівняно з 2017 роком, на 34,3 тис. т, у тому числі сільськогосподарськими підприємствами збільшилися на 49,9 тис. т, а господарствами населення зменшилися – на 15,6 тис. (рис. 1). Обсяги реалізації худоби і птиці на забій в усіх категоріях господарств збільшили 11 областей, в сільськогосподарських підприємствах – 11, у господарствах населення – 8 областей.

Таблиця 1

Виробництво м'яса в сільськогосподарських підприємствах

Види тварин	Вирощування в живій масі, тис. т		Реалізація на забій у живій масі, тис. т		Співвідношення вирощування до реалізації, %	
	2018 р.	+,- до 2017 р.	2018 р.	+,- до 2017 р.	2018 р.	+,- до 2017 р.
ВРХ	140,7	-9,5	142,5	-15,1	98,7	4,4
Свині	522,3	-6,3	492,6	-18,4	106,0	2,9
Птиця	1446,9	81,9	1410,2	81,1	102,6	-0,2
Разом	2112,4	65,5	2049,4	48,0	103,4	0,9

Поголів'я великої рогатої худоби на 1 січня 2019 року в усіх категоріях господарств зменшилося проти відповідного періоду 2018 року на 152,0 тис. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 27,7 тис., у господарствах населення – на 124,3 тис. голів (рис. 2).

Рис. 2. Поголів'я великої рогатої худоби, тис. голів

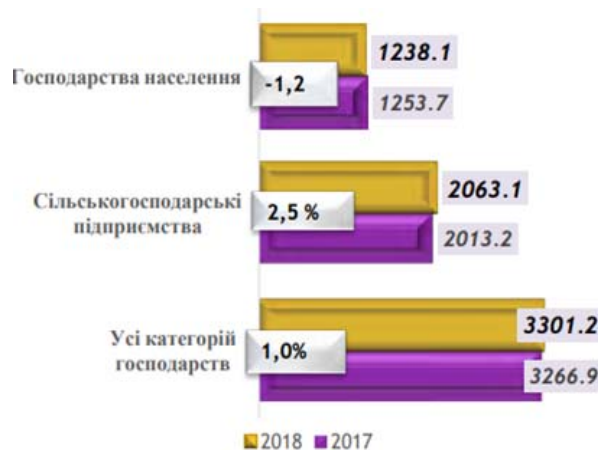

Рис 1. Обсяги реалізації худоби і птиці у живій масі, тис. тон

У 2018 році найбільше реалізували на забій худоби та птиці всіма категоріями господарств Вінницької, Черкаської, Дніпропетровської та Київської областей, що становить 47,0% худоби і птиці від загальних обсягів реалізації в цілому по Україні (3301,2 тис. т).

Загальний показник із вирощування худоби та птиці в сільськогосподарських підприємствах у січні-листопаді 2018 року збільшився проти відповідного періоду минулого року на 65,5 тис. т за рахунок збільшення вирощування птиці на 81,9 тис. т.

Станом на 1 січня 2019 року в господарствах населення зосереджено 66% від загальної кількості поголів'я великої рогатої худоби, а в сільськогосподарських підприємствах лише 34%. У Черкаській, Київській, Чернігівській та Полтавській областях питома вага поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах складала відповідно 66; 64; 56 та 55% від загальної кількості поголів'я по області.

У 2018 році, порівняно з відповідним періодом 2017 року, лише Житомирська, Луганська, Київська та Закарпатська області збільшили кількість великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств. Водночас варто зазначити, що за грудень 2018 року спостерігалася тенденція щодо зменшення проти попереднього місяця поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств на 274,3 тис. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 4,0 тис., в господарствах населення – на 270,3 тис. голів.

Показники співвідношення вирощування до реалізації великої рогатої худоби в живій масі сільськогосподарськими підприємствами досить строкаті. У січ-

ні–грудні 2018 року найбільше вирощували і реалізували велику рогату худобу в Черкаській, Полтавській та Чернігівській областях.

У 2018 році в усіх категоріях господарств зменшилося поголів'я свиней, порівняно з 2017 роком, на 123,4 тис. голів, у тому числі в господарствах населення – на 124,3 тис. голів, а в сільськогосподарських підприємствах – збільшилося на – 70,5 тис. голів (рис. 3).

Рис. 3. Поголів'я свиней, тис. голів

Станом на 1 січня 2019 року в усіх категоріях господарств найбільша кількість свиней сконцентрована у Київській – 480,6 тис. голів (8,0% від загального поголів'я по Україні), Донецькій – 455,5 тис. (7,6%), Львівській – 426,5 тис. (7,1%) та Дніпропетровській – 362,4 тис. голів (6,0%) областях. У сільськогосподарських підприємствах найбільше поголів'я свиней утримувалося в Донецькій – 92,8% від загального поголів'я по області, Київській – 82,0, Дніпропетровській – 77,2 та Полтавській – 71,0% областях.

В усіх категоріях господарств у 2018 році лише сім областей збільшили поголів'я свиней, а в 17-ти областях відбулось його зменшення. Найбільше скорочення поголів'я (від 66,5, 32,7, 23,2 тис. голів) відповідно допустили в Одеській, Тернопільській та Волинській областях. Варто зазначити, що у жовтні 2018 року в усіх категоріях господарств відбулося зменшення поголів'я свиней проти попереднього місяця на 322,4 тис. голів, у тому числі в господарствах населення – на 275,1 тис. голів, а в сільськогосподарських підприємствах збільшилось – на 47,3 тис.

У 2018 році найбільші показники вирощування та реалізації свиней (у живій масі) зафіксовані у Донецькій (76,7 тис. т та 77,1 тис. т відповідно), Київській (56,8 тис. та 62,8 тис.), Полтавській (41,6 тис. т та 43,2 тис. т) та Львівській (41,3 тис. та 45,2 тис.) областях.

Поголів'я птиці в усіх категоріях господарств на 1 січня 2019 року збільшилося проти відповідного періоду минулого року на 5957,5 тис. голів, у тому

числі в сільськогосподарських підприємствах – на 5474,3 тис., а у господарствах населення на 483,2 тис. голів (рис. 4).

Рис. 4. Поголів'я птиці, тис. голів

Основне поголів'я птиці в усіх категоріях господарств на 1 січня 2019 року було зосереджене у Вінницькій, Київській, Черкаській та Дніпропетровській областях. У цих областях поголів'я птиці коливалося від 19,5 млн у Дніпропетровській до 32,5 млн голів у Вінницькій. Найменше поголів'я птиці (до 4 млн голів) в усіх категоріях господарств було у Закарпатській Миколаївській, Чернівецькій, Одеській та Чернігівській областях.

Варто зазначити, що у 2018 року в усіх категоріях господарств 16 областей спостерігалася позитивна динаміка щодо нарощування поголів'я птиці.

Впродовж 2018 року забезпечення м'ясом птиці регіонів України здійснюється практично за рахунок Вінницької, Черкаської, Дніпропетровської та Київської областей, які виростили відповідно 405,1; 366,3; 227,3 та 150,9 тис. т птиці в живій масі, або разом 1169,6 тис. т (55,4% від загального показника з вирощування м'яса всіх видів (2112,4 тис. т) в сільськогосподарських підприємствах України та 80,8% від загального показника з вирощування птиці (1446,9 тис. т.).

У січні–листопаді 2018 року порівняно з відповідним періодом 2017 року спостерігалось збільшення обсягів виробництва м'яса свійської птиці замороженого на 88,3%, м'яса великої рогатої худоби замороженого – на 18,5 та виробів ковбасних – на 1,3%. При цьому відбулося скорочення обсягів виробництва м'яса свійської птиці свіжого чи охолодженого на 17,7%, свинини замороженої – на 2,1%, свинини свіжої чи охолодженої – на 2,1% та м'яса великої рогатої худоби свіжого чи охолодженого – на 1,4% (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво м'ясних продуктів в Україні станом на 1 грудня, тис. т

Вид продукції	Січень – листопад				Листопад		Листопад 2018 р. до листопада 2017 р., %
	2017 рік	2018 рік	2018 рік до 2017 року.		2017 рік	2018 рік	
			+,-	%			
М'ясо великої рогатої худоби свіже чи охолоджене	49,6	48,9	-0,7	98,6	4,9	5,3	108,2
М'ясо великої рогатої худоби заморожене	13,0	15,4	2,4	118,5	1,2	2,3	191,7
М'ясо свиней свіже чи охолоджене	224,0	219,3	-4,7	97,9	19,5	20,2	103,6
М'ясо свиней заморожене	14,4	14,1	-0,3	97,9	1,3	1,3	100
М'ясо свійської птиці свіже чи охолоджене	734,9	605,1	-129,8	82,3	62,3	61,1	98,1
М'ясо свійської птиці заморожене	175,1	329,7	154,6	188,3	16,0	34,2	213,8
Вироби ковбасні	225,3	228,3	3,0	101,3	21,1	20,7	98,1

За даними Державної митної служби України у січні–листопаді 2018 року Україною: експортовано м'яса та м'ясопродуктів на суму 608,6 млн дол. США. Порівняно з відповідним періодом минулого року (490,4 млн дол. США) цей показник збільшився на 118,2 млн дол. США (на 24,1%); імпортовано м'ясопродукції на суму 170 млн дол. США, що на 55,6 млн дол. США (48,6%) більше, ніж у січні–листопаді 2017 року (114,4 млн дол. США). Торговецьке сальдо по даній товарній групі є позитивним і становить 438,6 млн дол. США. Проти показника минулого року (376,0 млн дол. США) воно збільшилось на 62,6 млн дол. США (рис. 5).

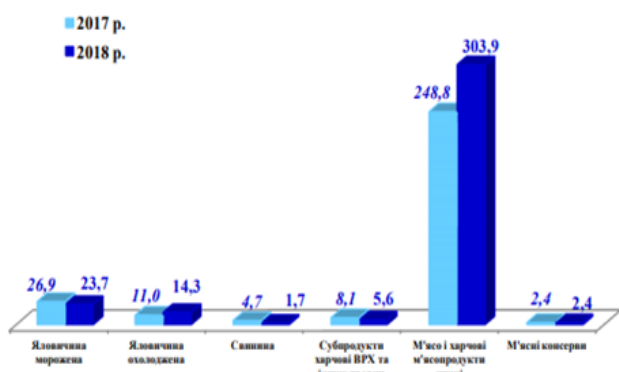

Рис. 5. Експорт м'ясних продуктів у січні – листопаді 2017–2018 рр., тис. т

Найбільша частка експорту м'ясопродуктів у січні–листопаді 2018 року припадає на м'ясо та харчові субпродукти птиці 303,9 тис. т (80,8% від загального експорту м'яса та м'ясопродукції у перерахунку на м'ясо), яловичину морожену 23,7 тис. т (6,3%), яловичину охолоджену 14,3 тис. т (3,8%), субпродуктів харчових великої рогатої худоби та інших тварин 5,6 тис. т (1,5%) та консервованих м'ясопродуктів 2,4 тис. т (0,9%). Крім того, експортовано 2,4 тис. т свинини (0,4%). Експорт м'яса та м'ясопродуктів у перерахунку на м'ясо у січні – листопада 2018 року становив 368,2 тис. т, що проти січня – листопада 2017 року (320,3 тис. т) більше на 47,9 тис. т, або на 15,0%.

Найбільше імпортувалося у січні–листопаді 2018 року м'яса та харчових субпродуктів птиці 121,7 тис. т (50,9% від загального імпорту м'яса та м'ясопродукції у перерахунку на м'ясо), сала, свиня-

чого та пташиного жиру – 55,1 тис. т (23,1%), субпродуктів харчових великої рогатої худоби та інших тварин – 25,0 тис. т (10,5%), свинини – 26,3 тис. т (11,0%), консервованих м'ясопродуктів 3,0 тис. т (1,8%) та яловичини мороженої 1,0 тис. т (0,4%). Імпорт м'яса та м'ясопродуктів у перерахунку на м'ясо у січні–листопаді 2018 року становив 239,1 тис. т, що більше проти 2017 року (190,3 тис. т) на 48,8 тис. т, або на 25,6% (рис. 6).

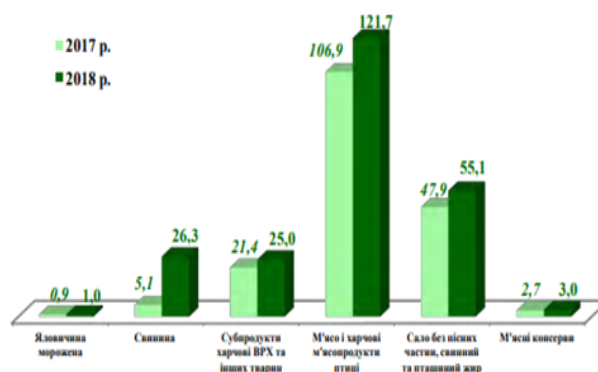

Рис. 6. Імпорт м'ясних продуктів у січні – листопаді 2017–2018 рр., тис. т

У січні–листопаді 2018 р. Україна експортувала м'ясопродукції на суму 608,6 млн дол. США в 105 країн. У січні–листопаді 2017 року – 490,4 млн дол. США в 96 країн. Головними покупцями м'ясопродукції з України були Нідерланди, Словаччина, Білорусь, Саудівська Аравія, Ірак та Азербайджан, які займають від загальної суми (608,6 млн дол. США) експортованої продукції відповідно: 17,9% (108,6 млн дол. США), 9,4% (57,4 млн), 8,3% (50,3 млн), 8,0% (48,6 млн), 6,9% (42,2 млн) та 5,9% (35,7 млн дол. США). У поточному році значно збільшився експорт м'ясопродукції з Словаччини – на 6,6%, Саудівської Аравії – на 5,6%, Нідерландів – на 3,0, Лівії – на 1,1, Німеччини – на 10 та Іспанії – на 1%. Водночас спостерігається зменшення експорту української м'ясної продукції до Єгипту – на 13,1%, Іраку – на 2,2, Грузії – на 2,0, Гонконгу – на 1,7, Азербайджану – на 1,3 та Казахстану – на 0,8%.

На митну територію України у січні–листопаді 2018 року імпортовано м'ясопродукції на суму 170 млн дол. США із 33 країн. У січні–листопаді ми-

нулого року було завезено м'ясопродукції на 114,4 млн дол. США з 34 країн. Імпорт до України відбувався переважно із Польщі – 37,3% від загальної суми імпортованої м'ясопродукції (63,5 млн дол. США), Німеччини – 21,3% (36,2 млн дол. США), Нідерландів – 8,1% (13,8 млн дол. США), Угорщини – 6,4% (10,9 млн дол. США) та Данії – 6,2% (10,6 млн дол. США). За одинадцять місяців поточного року обсяги імпорту м'ясної продукції до України збільшився з Данії, Бразилії, Канади, Бельгії, Нідерландів та Угорщини, відповідно на 2,0%, 1,7, 1,1, 1,0, 0,8 та 0,6%. Водночас Польща, Франція, Німеччина, Велика Британія та Іспанія зменшили цей показник відповідно на 4,6%, 0,9, 0,5, 0,4 та 0,2%.

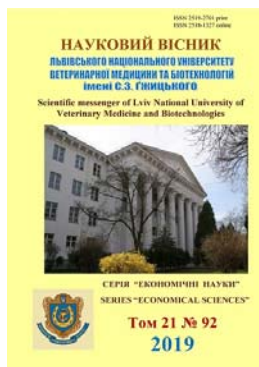
Висновки

Для подолання несприятливих тенденцій зміни обсягів поголів'я худоби і птиці й виробництва м'яса та м'ясопродуктів необхідним є впровадження сучасних досягнень науки і техніки, що забезпечить відновлення великого товарного виробництва продукції та безперебійне і ритмічне виробництво продукції на промисловій основі. Обов'язковою умовою ефективного ведення м'ясного тваринництва є правильний підбір технології виробництва продукції з урахуванням місцевих умов, а також впровадження ресурсозберігаючих технологічних процесів за рахунок механізації. Крім того, сільськогосподарські підприємства з виробництва всіх видів м'яса та м'ясопродуктів повинні бути укомплектовані високопродуктивними тваринами та використовувати раціональні системи їх годівлі, що забезпечуватиме максимальне перетворення накопиченої енергії у природи живої маси. Водночас відродження підприємств галузі тваринництва наразі неможливе без вираженої державної підтримки їхньої діяльності

Підсумовуючи результати дослідження зазначимо, що розвиток підприємств м'ясопродуктового підкомплексу – це не тільки самоціль аграрного сектора економіки, а й нагальна потреба сьогодення, оскільки для збалансованого харчування та підвищення працездатності населення продукти харчування, у т.ч. м'ясопродукти, мають бути в широкому асортименті та прийнятної якості. Це своєю чергою, вимагає комплексного відродження тваринницької галузі, для забезпечення якого слід запровадити дієвий економічний механізм, що має ґрунтуватися на поєднанні державного регулювання й саморегулювання, впровадження інноваційних продуктів і технологій, досягненні збалансованості цінової, кредитної та податкової політики.

References

- Myniv, R.M., & Datsko, O.B. (2015). Efektyvnist silskohospodarskykh pidpriemstv miasoproduktovoho pidkompleksu: teoriia, metodolohiia, praktyka [monohr.] Lviv. Spolom (in Ukrainian).
- Otsinka perspektyv ta mozhlyvostei dlia ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy vnaslidok pidpysannia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom. Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua> (in Ukrainian).
- Demchak, I.M., Mykytiuk, D.M., & Svytnous, I.V. (2018). Tendentsii rozvytku haluzi tvarynnytstva ta rynkiv miaso-molochnoi produktsii Ukrainy. K. NDI "Ukrahropromproduktynist" (in Ukrainian).
- Muniv, R.M. (2018). Perspectives of meat production in EU countries. *Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies*. 20(86), 57–61. doi: 10.15421/nvlvet8611.

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9202

UDC 339.9

The marketing innovation and the innovation technology in food industry enterprises

N. Voytovych, Y. Polyak

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 16.01.2019

Received in revised form
20.02.2019

Accepted 21.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-032-239-26-39
E-mail: marketing@lvet.edu.ua,
strategy_natali@ukr.net

Voytovych, N., & Polyak, Y. (2019). The marketing innovation and the innovation technology in food industry enterprises. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 9–14. doi: 10.32718/nvlvet-e9202

Growing competition in the world determines the importance of innovation technology between countries. High-tech markets encourage the inventors to apply their inventions to commercial project. Many new trends on the world markets depend on factors that generate the ideas and their capacity to be absorbed. Development of new technologies in foodservice is considered a luxury as the sector is comprised predominantly by small and medium size businesses that may not be able to afford the heavy costs involved. However, rapid advancements in information technology have allowed dedicated suppliers to foodservice businesses to develop such innovative products or services which help to be successful on the market. Such hardware or software developments enable food and beverage outlets to increase quality of product, productivity and profitability. This review attempts to provide in-depth discussion and enhance understanding on innovation technology in foodservice enterprises. An article was conducted of a detailed analysis for EU countries food service industry. Analysis shows that international chains have a very strong position in the quick service segment. Technology is developing at an ever-increasing pace and dramatically changes business models in the hospitality industry. In the new economy, organizations that have the ability to develop and adopt the invention in a short period of time and profitably apply it in all areas of business reach competitive advantage over the competition in time. The growing importance of innovation in function of achieving a sustainable competitive advantage determined a brand new concept and innovation classification. Nowadays, the term innovation means not only a significant improvement in process and product technology, but it refers more to the innovation process in the field of human resources, especially in marketing management. For the above mentioned reasons, the paper pays special attention to the marketing innovation analysis and the increasingly significant impact it has on the process of achieving sustainable competitive advantage. The main goal of this article is analysis the theoretical and practical contexts concerning marketing innovation, innovation technology in foodservice enterprises.

Key words: marketing innovation, food industry enterprises, innovation technology, technology transfer.

Introduction

The differences in political and economic scenario over the centuries have given rise to vast differences in technological capabilities among nations. These technological differences constitute a serious hurdle in the pursuit of globalization. The global production process is fast changing and is now getting increasingly dispersed to make use of the efficient global resources.

In terms of food service technology, that it has come a long way since its beginnings. The dynamic nature of technology has contributed to the existence of various definitions and concepts of technology that are related to

technology transfer. The discussion of the concept of technology transfer is crucial in getting a clear understanding of the nature of technology and examining what the technology consists of.

Argue (Slack et al., 2007) that in operations management firms compete against five key areas namely quality, cost, speed, dependability and flexibility. They also do mention training but they do not expand on it as it only contributes to the five areas and cannot be measured directly. Researchers in hospitality and foodservice related research, have argued the positive effects of the utilisation of technology in areas such as quality (Lee et al., 2003; Woon & Sunny, 2006), cost control (Riley, 2005), speed

(Prasad et al., 2005), dependability (Davis et al., 2008; Radosevic & Ciampi Stancova, 2015), challenging the negative image (Pilato et al., 2017), flexibility and employee training (Anon, 2008).

Particularly acute is the issue of survival and competition in the market of major European food manufacturers such as Unilever, Sun Interbrew, Baltic Beverages Holding, Kraft Food's, Nestle, using state-of-the-art technology. Increasingly important issues are the choice of high-tech equipment, minimizing raw material consumption and energy savings, and more efficient use of personnel. In the face of fierce competition, the problem of equipment procurement and technology implementation is intensifying. Technological innovations in the food industry are carried out in three directions: basic production (production of products), packaging and utilization of waste products. Implementation of these innovations may be varied depending on the degree of interconnection of technological processes and the availability of financial resources. However, technological innovation is a factor in the further development of product innovations, which in turn contributes to the development of infrastructure and marketing innovations. All this creates the basis for the further development and increase of efficiency of the enterprises of the food-processing industry.

The diffusion of technology to the process that involves does not only concern the transmission of knowledge but it is also relates to a learning process where technological knowledge is continually accumulated into human resources that are engaged in production activities. A successful technology transfer will eventually lead to a deeper and wider accumulation of knowledge. The technology transfer concept is not only concerned about the transfer of technological knowledge or information but also the technology recipient's capability to learn and absorb technology into the production function (Maskus, 2003).

Since technology transfer provides many dimensions, it has often been used to describe the process by which ideas and concepts are moved from the laboratory to marketplace (Phillips, 2002), the transfer and knowledge and concept from developed to less technologically developed countries (Putranto et al., 2003) and the transfer of inventive activities to secondary users.

From this flows our main purpose to study the marketing innovation and the innovation technology in food industry enterprises and what will be contributing to the competitiveness of the food sector using a number of functions and to help their economic development.

Theoretical background

1. The define innovation

A review of literature on innovation technology reveals that it is a complex, difficult process even when it occurs across different functions within a single product division of a single company (Smith and Alexander, 1999; Kidder, 2000; Tidd & Bessant, 2009).

To define innovation one might return to the Latin Origin of the word. Innovation or "innovare", which means "to make something new", leads to several conclusions of its deeper meaning.

To make something new one has to:

- Generate or realize a new idea (invention and creativity).
- Develop this idea into a reality or product (realization).
- Implement and market this new idea (implementation).

The advantage of specifically including realization in the definition of innovation lies in identifying a clear time in the lifecycle of innovation, where the invention progresses from idea to reality. The realization phase transforms the invention into a producible product and therefore plays a crucial part in the process of innovation.

Implementation should be defined in innovation, to indicate the importance to market and the real or perceived need that exists. No invention may claim to be an innovation, before it has been implemented into the market. The acceptance of the invention into the market changes it to the status of innovation. Therefore, to define innovation, the following quotes come very close to the truth, as understood in the discipline of innovation.

An invention is essentially the creation of a new device. An innovation additionally entails commercial or partial application of the new device ... first application of an invention (Sahal, 1977).

Innovation is the process by which an invention is first brought into use. It involves the improvement or refinement of the invention, the initial design and production of prototypes. Pilot plant testing and construction of production facilities ... diffusion is the process of the spread of the innovation into general use as it is adopted by more and more users (Girifalco, 1991).

Proposed by Berry & Taggart ... we look upon innovation as the total process from the inception of an idea through to the manufacture of a product and finally to its ultimate sale. It therefore includes invention and the many stages of implementation such as research development, production and marketing (Berry & Taggart, 1994).

Past literatures have referred innovation technology as the know-how to suit local conditions, with effective absorption and diffusion both within and across countries (Kanyak, 1999; Chung, 2001). Other early researchers for example (Craft et al., 2015) defines innovation technology as transmission of know-how (knowledge) which enable the recipient enterprise to manufacture a particular product or provide a specific service.

2. Marketing innovation and their importance

In the modern economy organizations that understand the new rules of marketing develop relationships directly with consumers (Scott, 2013). The main objective of marketing innovation is to improve the identification process and profitable satisfaction of customer needs. By implementation of new marketing methods and activities organization aims to establish a closer relationship with customers and brings them into a situation when customers become promoters of the organization – a condition in which consumers are loyal to the organization and recommend it to their reference groups (Kotler & Keller, 2006). Despite the aforementioned, other objectives of marketing innovation are: penetration into new markets i.e. improving the visibility level and presence of the

product in the market as well as achieving large scale and sales frequency. The basic marketing tools, i.e. basic marketing mix elements (so-called the 4P – product, price, place, and promotion) are appropriate combination of components through which organizations achieve their own marketing objectives and reach sustainable competitive advantage (Kotler & Keller, 2006).

Marketing innovation is based on the promotion of the four instruments that are inter-related and focused on meeting the consumer needs by achieving a sustainable competitive advantage (Ferrell & Hartline, 2011). So, marketing innovation involves the use of completely new marketing strategies, marketing concepts or new marketing methods that have never been applied in the organization.

Figure 1, illustrates marketing innovation which are based on the combination of the following elements:

Figure 1. The elements of marketing innovation

Marketing innovation may be the introduction of a new interactive method of “online” on the organization website. “Online” service allows the consumer to choose the desired set of products on the organization’s website and receive a price that is formed exclusively on the basis of individually selected product characteristics.

Materials and methods

Reviewing of current new technology and innovation in food service industry. Research materials in this article comprise secondary sources of information such as data of Eurostat, Statista, EUR-Lex – Europa EU, Smart Specialisation Platform, European Parliament business reports and industry newsletters and publications. The research period was in the years 2011–2016.

The work used a qualitative method – observation in the field of new innovation technologies in the food industry enterprises.

Analyses and results

The innovation technologies are also transforming how innovations are being conceptualized, designed and commercialized and, more generally, how businesses operate. For example, companies such as Kickstarter, Innocentive, Crowd Spring, Amazon, Google, and Salesforce have created online platforms that reduce the barriers to entry and transaction costs for innovators developing and commercializing new products of their own.

At present, the market of foodservice is entering the stage of saturation with support funds and it is clear that support centers under the name of center of innovation technology should be affiliated with science and research or R&D centers. Development support centers of innovation technology in Poland as well as in the countries E.U., led to a clear division of the centers into so-called academic and those operating within the commercial market of innovation technology. Also would wanted that so to be in the Ukraine.

Consider the relation in countries between individuals and institutions (Inzelt, 2004) (Table 1).

Table 1
Types of interaction

Between individuals	Between individuals and institutions	Between institutions
1. Ad hoc consultations of firm employees at universities	5. Buying university research results (patents) ad hoc basis	12. Access to special equipment of firm/university with or without assistance of owner’s organizations
2. Lectures of firm employees held at universities	6. Employing faculty members as regular consultants	13. Invest into university’s facilities
3. Lectures of faculty members held at firms	7. Coaching of firm employees by university researchers	14. Regular acquiring university research
4. Regular (informal) discussions between faculty members and firm employees on the meetings of professional associations, at conferences, and seminars	8. Training of firm employees by university professors	15. Formal R&D co-operations such as contract research
	9. Joint publications by university professors and firm employees	16. Formal R&D co-operations such as joint research projects
	10. Joint supervision of Ph.D. and master theses by university and firm members	17. Knowledge flows through permanent or temporary mobility from universities to firms
	11. Joint IPRs by university professors and firm employees Arm’s length	18. Knowledge flows through spin-off formations of new enterprises

While food systems have been slow to benefit from innovative technologies (Statistics Portal, 2017; Central Statistical Office, 2017), especially in developing countries, a recent acceleration of innovation efforts make the future adoption of technology feasible. This report provides a glimpse of the novel technology applications

companies are developing to address food systems challenges. These innovations have attracted more than \$ 14 billion in investments.

Highlighted most 5 countries (EU-28) (fig. 2), which turnover of the restaurants and mobile food service activities industry in 2016 made up: 47793,8 million euros –

France (19%), 46163,5 million euros – United Kingdom (19%), 37452,1 million euros – Germany (15%), 29785,3 million euros – Italy (12%), 20203,5 million euros – Spain (8%).

They made up 73% market and the rest other countries – 27%.

The careful attention that our contemporary society pays to the innovation technology is caused by the fact that technologies are a deciding factor of economic, social and innovative development at both regional and global levels (Shugurov, 2015).

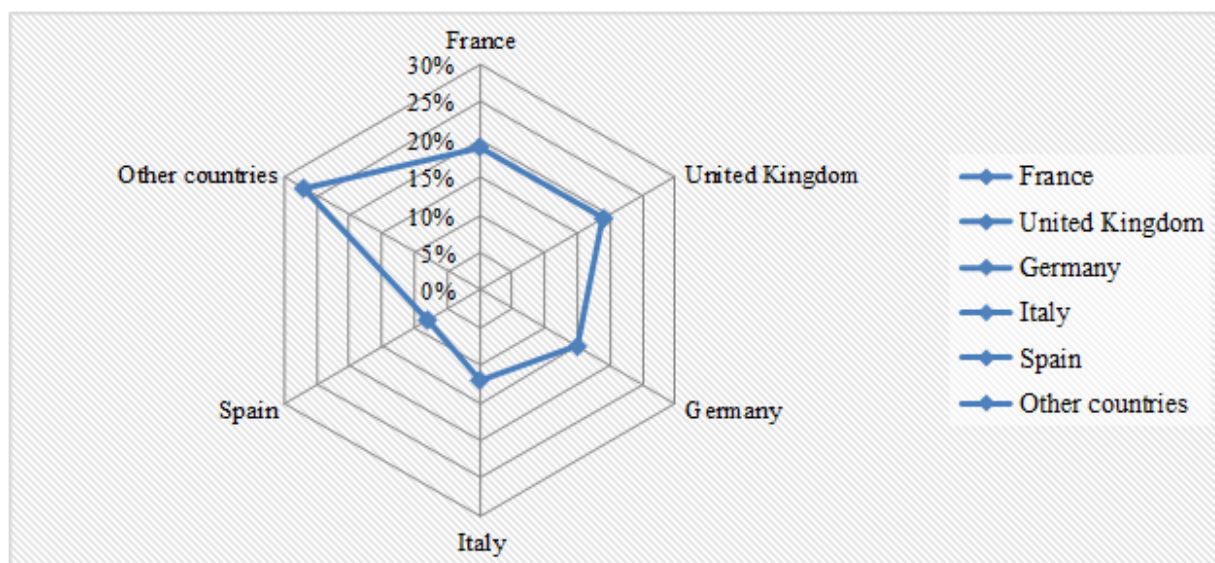

Figure 2. Number of enterprises in the restaurants and mobile food service activities industry in the European Union (EU-28) from 2011 to 2016

The emerging technologies have the potential to shape consumer diets and consumption behaviours in ways that could significantly impact food systems.

Smart appliances and indoor or urban farming can enable consumers to eat healthy and affordable home-cooked meals with the convenience of processed ready-prepared foods. Embedded microscopic electronic devices such as radiofrequency identification tags and genetic markers, as well as hyperspectral imaging, could be the barcodes of tomorrow. Used in combination with mobile phones, they could put information regarding the authenticity, freshness, ripeness, shelf life and nutritional content of food at people’s fingertips. Advanced analytics, along with nutrigenetics, could allow people to get nutritional advice tailored to their ability to digest certain foods, dietary and health needs, and taste preferences. Connectivity technologies such as social networks, peer-to-peer networks and online e-commerce could provide platforms to significantly influence consumption patterns and increase access to nutritious foods. Aware of the environmental and nutritional implications of the production and consumption of certain foods, consumers may demand information which be made available that their food meet minimum sustainability and health requirements.

Discussion

Market orientation is one of the factor that is vital to innovation. To survive and sustain in a competitive environment, firms must create a sustainable competitive advantage (SCA) that can achieve market performance (Narver & Slater, 1990). To create and sustain a SCA, a

market-orientation culture is effective since it would continuously examine the sources of SCA in order to create “additional benefits” for customers and types of reductions in the customers’ total purchase costs (Narver & Slater, 1990).

Given the purpose of market orientation, customer and competitor orientations are involved together as they could engage most of the activities necessary to acquire information about the customers and competitors in the target market, and thereby satisfy customer needs better than their competitors (Narver & Slater, 1990). Market orientation might spur innovation for the reason that a market-oriented firm may have superior marketing-sensing and customer-linking capabilities, and thus be in a position to innovate to provide superior value for its target customers (Narver & Slater, 1990; Agarwal et al., 2003), though such relationship is also subject to the types of innovation (Anon, 2008), industry distinctions (Agarwal et al., 2003) and innovation characteristics that a firm possesses (Berry & Taggart, 1994).

Conclusions

Companies can gain sustainable competitive advantage through differentiation based on creating a single common value concept for consumers and contributing to sustainable development. Sustainable development is an important aspect of marketing.

Besides economic viability, company must achieve the goals of environmental sustainability. The companies preferred in the contemporary economic conditions are the ones managing to link innovation and marketing suc-

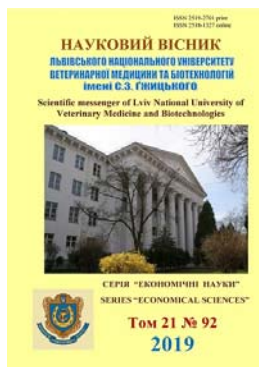
cessfully. Innovation can be seen as an asset of the company, which is directly related to the feedback of marketing. Innovation is the main driver of competitiveness. In today's digital era it is important to make maximum use of new communication technologies and the Internet - especially in marketing and sales. The real challenges lie ahead of the company management: which marketing tools to retain and amplify, which ones to leave out and which sales strategy is the most effective. Nowadays, it is not just enough to know what consumers are looking for. Those who are familiar with market trends can predict which products consumers will put emphasis on. The changes have become more frequent and more distinct.

The recent advancements in Fourth Industrial Revolution technologies present a major opportunity to accelerate food systems transformation. These technologies could fundamentally shape the demand landscape, enhance value-chain linkages and increase the effectiveness of the production landscape. While many of these technological innovations are in the early stages of development, these technologies could deliver significant positive impacts in food systems by 2030, if scaled properly.

References

- Agarwal, S., Krishna Erramilli, M., & Dev, C.S. (2003). Market orientation and performance in service firms: role of innovation. *Journal of Services Marketing*, 17(1), 68–82. doi: 10.1108/08876040310461282.
- Anon (2008). Whitbread gets the right blend for training: E-learning combined with classroom teaching benefits company and employees. *Human Resource Management International Digest*, 16(7), 18–20.
- Berry, M.M.J., & Taggart, J.H. (1994). Managing Technology and Innovation: A Review. *R&D Management*, 24(4), 341–353. doi: 10.1111/j.1467-9310.1994.tb00889.x.
- Craft, B., Tshering, K., Machulu Onduri, F., & Funsani Gama, S. (2015). Technology Development and Transfer, the Least Developed Countries and the Future Climate Regime. Considerations for the post-2020 international response to climate change. <https://pubs.iied.org/G04039/?k=G04039>.
- Chung, W. (2001). Identifying Technology Transfer in Foreign Direct Investment: Influence of Industry Conditions and Investing Firm Motives. *Journal of International Business Studies*, 32(2), 211–229. doi: 10.1057/palgrave.jibs.8490949.
- Central Statistical Office (2017). *Concise Statistical Yearbook of Poland. Year LX*, Warsaw.
- Davis, B., Lockwood, A., Pantelidis, I., & Alcott, P. (2008). *Food and Beverage Management* (4th ed), London, Elsevier.
- Ferrell, O.C., & Hartline, M.D. (2011). *Marketing strategy* (5th ed.). Mason, OH: South-Western Cengage Learning.
- Girifalco, L.A. (1991). *Dynamics of Technological Change*, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Inzelt, A. (2004). The evolution of university–industry–government relationships during transition, *Research Policy*, 33(6–7), 975–995. doi: 10.1016/j.respol.2004.03.002.
- Kanyak, E. (1999). *Transfer of Technology from Developed Countries*. CT: Quarum Books.
- Kidder, T. (2000). *The Soul of a Machine*. Massachusetts: Little Brown.
- Kotler, P., & Keller, K. (2006). *Marketing management* (12th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Lee, S., Barker, S., & Kandampully, J. (2003). Technology, service quality, and customer loyalty in hotels: Australian managerial perspectives. *Managing Service Quality*, 13(5), 423–432. doi: 10.1108/09604520310495886.
- Maskus, K.E. (2004). Encouraging International Technology Transfer. UNCTAD/ICTSD. *Intellectual Property Rights and Sustainable Development*, 7. <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2195>.
- Narver, J.C., & Slater, S.F. (1990). The effect of a market orientation on business profitability. *The Journal of Marketing*, 54(4), 20–35. doi: 10.2307/1251757.
- Phillips, R. (2002). Technology Business Incubators: How Effective Is Technology Transfer Mechanisms? *Technology in Society*, 24(3), 299–316. doi: 10.1016/S0160-791X(02)00010-6.
- Pilato, M., Séraphin, H., Bellia, C., & Căescu, Ș. (2017). Challenging the Negative Image of Destinations at Pre-visit Stage Using Food and Food Events as an Educational Tool: The Case of Romania. *Journal of Emerging Trends in Marketing and Management*, 1(1), 35–45. <https://ideas.repec.org/a/aes/jetimm/v1y2017i1p35-45.html>.
- Prasad, M., Scornavacca, E., & Lehmann, H. (2005). Using wireless personal digital assistants in a restaurant: impact and perceived benefits. *International Conference on Mobile Business*. Sydney Australia. doi: 10.1109/ICMB.2005.112.
- Putranto, K., Stewart, D., & Moore, G. (2003). International Technology Transfer of Technology and Distribution of Technology Capabilities: The Case of Railway Development in Indonesia. *Technology in Society*, 25(1), 42–53, doi: 10.1016/S0160-791X(02)00035-0.
- Radosevic, S., & Ciampi Stancova, K. (2018). Internationalising Smart Specialisation: Assessment and Issues in the Case of EU New Member States. *Journal of the Knowledge Economy*, 9(1), 263–293, <http://rd.springer.com/article/10.1007/s13132-015-0339-3>.
- Riley, M. (2005). Food and Beverage Management: A review of Change. “*International Journal of Contemporary Hospitality Management*”, 17(1), 88–93. doi: 10.1108/09596110510577707.
- Sahal, D. (1977). The Multidimensional Diffusion of Technology. *Technological Forecasting and Social change*, 10(3), 277–298. doi: 10.1016/0040-1625(77)90025-7.
- Scott, D.M. (2013). *The new rules of marketing & PR: How to use social media, online video, mobile applications, blogs, news releases, and viral marketing to reach buyers directly* (4th ed.). Hoboken, N.J: John Wiley & Sons.
- Shugurov, M.V. (2015). *TRIPS Agreement, International*

- Technology Transfer and Least Developed Countries. *Journal of Advocacy, Research and Education*, 2(1), 74–85. http://kadint.net/journals_n/1430116707.pdf.
- Slack, N., Chambers, S., & Johnston, R. (2007). *Operations Management*, 5th ed Essex: Prentice Hall.
- Smith, D.K., & Alexander, B.C. (1999). *Fumbling the Future: How Xerox Invented, the Ignored, the First Personal Computer*. New York: William morrow.
- Tidd, J., & Bessant, J. (2009). *Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change*, 4th Ed. Chichester: Wiley.
- Woon Gon, K., & Sunny, H. (2006). The Impact of Information Technology Implementation on Service Quality in the Hotel Industry. *Information Technology in Hospitality*, 4(4), 143–151. doi: 10.3727/154595306779868430.
- The Statistics Portal: <https://www.statista.com/topics/3966/restaurants-and-food-services-in-europe> (accessed: 11.11.2017).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9203

UDC 316.776 : 339.138

Internet-communications in business digitalization strategies of services enterprises

Y.A. Daynovskyy¹, L.K. Hlinenko², Y.V. Poliakova¹

¹Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine

²National University "Lvivska Polytechnika", Lviv, Ukraine

Article info

Received 18.01.2019

Received in revised form

21.02.2019

Accepted 22.02.2019

Daynovskyy, Y.A., Hlinenko, L.K., & Poliakova, Y.V. (2019). Internet-communications in business digitalization strategies of services enterprises. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 15–20. doi: 10.32718/nvlvet-e9203

Lviv University of
Trade and Economics,
Tuhan-Baranovskyi Str., 10,
Lviv, 79005, Ukraine.

National University
"Lvivska Polytechnika",
Stepana Bandery Str., 12,
Lviv, 79013, Ukraine.
Tel. +38-097-771-43-58
E-mail: yddd@ukr.net

Digitalization of business in the sphere of services is proved to create new terms, forms and technologies of services rendering and to strengthen the enterprise competitive position, while undue considering the actual tendencies in strategies of Internet-communications development can bring the business of rendering the services of certain type to end in failure. The acceleration of processes of electronization of relations between suppliers and consumers of services is illustrated. Advantages of digital communications over the traditional ones are stated. These advantages are: freedom from territorial limitations for distribution of communication messages, considerably less charges per contact, possibility of feed-back, possibility of real-time monitoring of efficiency of every communication event, easy access of consumers to information regardless of time and place of the consumers residence. Dividing of facilities of Internet-communications into groups by possibility of applying them by the enterprises of service business is carried out. The actual trends of Internet-communications are analysed. It is shown that strategic prospects of chat-bot usage is predetermined by possibility to provide information and communication in 24/7 mode, by the comfort for a client as well as by the considerable economy of resources. Significance for Internet-communications of such trends as expansion of application of vocal search, complemented and virtual reality, and orientation on mobile devices with geotargetting is emphasized. The importance of business processes automation and of speeding-up the web-site loading is illustrated. The modern Internet user mainly gives preference to viewing the video data instead of re-reading the texts what makes investing in development of creative video-content to be very promising. As potential consumers give more credence to the content created by actual consumers, stimulating the users of services to express their opinions and ideas, to place the photo- and video data as well as systematic elimination of the defects indicated in reviews become important direction of Internet-communications development. The native advertising in the Internet and providing of "transparency" of enterprises-service providers for the real and potential clients gain in significance. It is reasoned that the enterprises of service business must take into account in their marketing strategies the objective trends related to the development of digital technologies as well as to the modern features of exceptionally communicative influence on clients; prerequisites for strengthening of this influence are created by possibilities of the Internet use.

Key words: Internet-communications, digitalization of business, strategies, sphere of services, marketing.

Інтернет-комунікації у стратегіях цифровізації бізнесу підприємств сфери послуг

Ю.А. Дайновський¹, Л.К. Гліненко², Ю.В. Полякова¹

¹Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна

²Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів, Україна

Обґрунтовано, що цифровізація бізнесу у сфері послуг створює нові умови, форми і технології їх надання, зміцнює конкурентні позиції підприємств, а несвоєчасне врахування актуальних трендів у стратегіях розвитку Інтернет-комунікацій може призвести до руйнації бізнесу з надання певного виду послуг. Проілюстровано прискорення процесів електронізації стосунків між надавачами і споживачами послуг. Сформульовано переваги цифрових комунікацій над традиційними: відсутність територіальних обмежень для розповсюдження комунікаційних повідомлень, значно менші витрати у розрахунку на один контакт, можливість зворотного зв'язку, можливість відстежувати результативність кожного комунікаційного заходу у режимі реального часу, легкий доступ споживачів до інформації незалежно від часу і місця їх перебування. Здійснено поділ засобів Інтернет-комунікацій на групи стосовно можливості їх застосування підприємствами сфери послуг. Проаналізовано актуальні тренди Інтернет-комунікацій. Показано, що стратегічна перспективність використання чат-ботів зумовлюється можливістю надання інформації і спілкування у режимі 24/7, зручністю для клієнта, значною економією ресурсів. Підкреслено роль для Інтернет-комунікацій таких трендів, як розширення застосування голосового пошуку, доповненої і віртуальної реальності, орієнтації на мобільні пристрої з геотаргетингом. Проілюстрована важливість автоматизації бізнес-процесів, підвищення швидкості завантаження сайтів. Сучасний користувач Інтернету переважно віддає перевагу переглядові відеоматеріалу замість перечитування тексту, що зумовлює перспективність інвестування у створення креативного відео-контенту. Оскільки підвищеною довірою потенційних споживачів користується контент, створений фактичними споживачами, важливим напрямом стає стимулювання користувачів послуг щодо висловлення думок, розміщення фото- і відеоматеріалів, а також систематична робота над виправленням недоліків, вказаних у відгуках. Підвищується роль нативної реклами в Інтернеті і забезпечення "прозорості" підприємств-надавачів послуг для своїх реальних і потенційних клієнтів. Обґрунтовано, що підприємства сфери послуг повинні враховувати у своїх маркетингових стратегіях об'єктивні тренди, пов'язані як з розвитком власне цифрових технологій, так і з сучасними особливостями суто комунікативного впливу на клієнтів, поштовх для посилення якого створюють можливості використання Інтернету.

Ключові слова: Інтернет-комунікації, цифровізація бізнесу, стратегії, сфера послуг, маркетинг.

Вступ

Цифрова революція започаткувала нові способи ведення бізнесу, які швидко руйнують традиційні варіанти обслуговування і маркетингові технології у багатьох галузях діяльності. Діджиталізація створює ланцюгову реакцію інновацій, що усувають з ринку переважаних активів гравців, бізнес-моделі яких не пристосовані до нових реалій.

Надання багатьох видів послуг орієнтується нині на глобальний ринок, відповідно зростання кількості їхніх споживачів відбувається завдяки міжнародній мобільності. Глобальні комунікації стають катализаторами розвитку системи обслуговування, що абсолютно очевидно на прикладі відомих Інтернет-магазинів світового масштабу, систем Інтернет-продажу автобусних, залізничних і авіа білетів, систем замовлення готельних номерів та ін. Саме глобальні комунікації дали потужний поштовх розвитку ІТ-галузі в Україні, вони дають можливість працювати віртуальним науково-дослідницьким і проектним групам, що скорочує тривалість процесів досліджень і розробок та зменшує пов'язані з ними витрати. Набула розвитку міжнародна онлайн-освіта, створюються віртуальні університети, які об'єднують університети різних країн у віртуальну мережу.

Відомим є явище скорочення циклів життя інновацій від їх проектування до повномасштабного впровадження, зрілості, старіння і до заміни новими, більш прогресивними інноваціями. У сфері послуг це може стосуватися не тільки і не стільки самої сутності конкретних послуг, а й форм їх надання і засобів просування на ринок, комунікацій з потенційними клієнтами. В епоху всепроникаючої цифровізації втрата часу при впровадженні інновацій, відсутність належних реакцій на актуальні тренди може швидко призвести до руйнації усього бізнесу з надання певного виду послуг.

Отже, вкрай важливим є своєчасне врахування у маркетингових стратегіях підприємств сфери послуг цифрової компоненти, необхідності та конкретних засобів Інтернет-комунікацій, які розвиваються і в

недалекому майбутньому можуть стати вирішальним фактором ринкового успіху або провалу.

Метою статті є визначення пріоритетних напрямів розвитку Інтернет-комунікацій для їх врахування у стратегіях цифровізації бізнесу підприємств сфери послуг.

Матеріал і методи досліджень

Дослідження базувалося на матеріалах публікацій з проблем Інтернет-комунікацій і цифровізації бізнесу у сфері послуг, фактологічному, статистичному матеріалі, даних досліджень українських і зарубіжних науковців. У процесі дослідження було використано методи порівняльного аналізу, синтезу, узагальнення, абстрактно-логічний, системний підхід до дослідження економічних процесів.

Результати та їх обговорення

Прискоренню процесів електронізації стосунків між надавачами і споживачами послуг сприяють постійне підвищення показників забезпечення населення електронними засобами та інтенсивності їх застосування. Зараз в Україні на першому місці серед Інтернет-девайсів – смартфон (57% користувачів), на другому – домашній ноутбук (45%), на третьому – стаціонарний домашній компютер (39%). Рівень Інтернет-проникнення у травні 2018 р. становив 64,9%. В містах з населенням до 100 тис. мешканців регулярними користувачами Інтернет вважають себе 65%, а в містах з населенням понад 100 тис. мешканців – 75% (Tsyfrovyy rozryv ..., 2018). За підсумками 2017 р. вже 3,5% роздрібного обороту в Україні склали онлайн-продажі (Social'nye seti ..., 2018).

У світі рівень проникнення соціальних мереж оцінюється у 42%, причому цей відсоток постійно зростає. Так, у 2018 порівняно з 2017 р. кількість користувачів соціальних мереж зросла на 13%. В Україні протягом 2017 року кількість користувачів Facebook збільшилася на 67%, Instagram – вдвічі (Social'nye seti ..., 2018).

Відбувається процес глобальної діджиталізації бізнесу. Це дає можливість з мінімальними витратами досягати окремих нішевих ринків і отримувати відгуки на пропозиції у режимі реального часу, що дозволяє оперативнo налаштувати маркетингові стратегії на досягнення найбільших ефектів. Згідно з даними досліджень підприємства, що використовують у своїй діяльності цифровий маркетинг, є на 26% ефективнішими порівняно з тими, які не застосовують цифрових технологій (Stasiuk, 2018).

Цифровий маркетинг і цифрові комунікації вважаються ширшими поняттями, ніж Інтернет-маркетинг і Інтернет-комунікації (Oklander & Romanenko, 2015), адже цифровими є, зокрема, SMS і MMS-повідомлення, локальний зв'язок між комунікаційними засобами (Bluetooth), локальні мережі, цифрове телебачення, сучасні інтерактивні екрани, POS-термінали, відеокамери та ін.

Прикро, що в окремих наукових працях і навіть в урядових документах про важливість цифровізації послуг або забувають, або виносять ці питання в окремі блоки, які виглядають відірваними від загального змісту відповідних праць. Проілюструємо це на прикладі галузі освітніх послуг. Так, у Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, викладеній на 448 сторінках, питанням інформатизації освіти присвячено окремий розділ (4 сторінки), у той же час серед загального переліку стратегічних напрямів сучасної модернізації вищої освіти України і серед невідкладних дій, націлених у майбутнє, не знайшлося місця для інформаційно-комп'ютерних технологій і їх впровадження в освітній процес (Natsionalna dopovid ..., 2016).

Аналогічну картину спостерігаємо у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (Natsionalna stratehiia ..., 2012), де інформатизація освіти знову виноситься в окремий розділ (1,5 сторінки) і водночас ці питання повністю випадають з 9 напрямів розвитку вищої освіти і з 13 очікуваних результатів реалізації Національної стратегії розвитку освіти. Не згадується цифровізація серед основних тенденцій розвитку ринку продуктів вищої освіти і в окремих наукових публікаціях (Zhehus, 2018).

Визначаючи п'ять кроків для реалізації успішної маркетингової стратегії у сфері освітніх послуг, Ю.З. Драчук і Л.О. Слав'юк три з них безпосередньо пов'язують з цифровим маркетингом і цифровими комунікаціями. Насамперед відзначається використання соціальних медіа, оскільки потенційні здобувачі певних освітніх ступенів віддають перевагу тим освітнім закладам, які потужно представлені у соціальних мережах Facebook, Twitter, YouTube (Drachuk & Slaviuk, 2018). Аналогічною є ситуація у сфері багатьох інших видів послуг – забезпечення нормального функціонування готельних мереж, транспортних компаній, туристичних фірм, банківських установ сьогодні немислимо без Інтернет-комунікацій.

Засоби Інтернет-комунікацій стосовно можливості їхнього застосування підприємствами сфери послуг можна умовно розподілити на три групи. Перша з них – це засоби, які традиційно використовуються у сфері послуг більшістю підприємств, вони забезпечують

результативність комунікацій за помірних витрат часу, коштів, інтелектуальних зусиль. До таких засобів можуть бути зараховані Інтернет-реклама, веб-презентації, розсилка текстової інформації, аудіо- та відео файлів, посилення на Інтернет-ресурси, які вигідно висвітлюють діяльність підприємства, поширення через соціальні мережі даних про поточні події з життя підприємств (презентації, конференції, конкурси, участь у виставках, акційні пропозиції тощо).

До другої групи можна зачислити засоби, які використовуються відносно рідше, вимагають значних інтелектуальних і фінансових витрат, проте потенційно можуть забезпечувати ефект. Це робота з пошуковою оптимізацією сайтів (яку нині переважно здійснюють тільки найбільш фінансово потужні або технологічно чи інформаційно “просунуті” підприємства), створення спеціальних блогів, форумів. Тут складність полягає у необхідності постійного інформаційного оновлення, знаходженні цікавих тем для спілкування. Залежно від масштабів і профілю діяльності, особливостей контингенту, що обслуговується, нішевої спеціалізації підприємств можуть прийматися різні стратегічні рішення: ці засоби можуть бути доцільними для клініки пластичної хірургії або туристичної фірми, що надає ексклюзивні тури і абсолютно непотрібними для пересічних перукарень чи кафе.

Третя група засобів – це такі, що є популярними в одних сферах обслуговування, але рідко знаходять застосування в інших. Так, Інтернет-стимулювання збуту за допомогою акцій, конкурсів, ігор, вікторин можуть стимулювати споживача зробити разову закупівлю товару, але навряд чи спрацюватимуть у таких стратегічно спрямованих послугах, як ріелторські чи освітні. Реклама в мобільних додатках, SMS і MMS-розсилка може стосуватися масових послуг, проте явно не підходить для вузькоспеціалізованих послуг, коли реальною цільовою аудиторією є лише мізерна частка усіх власників мобільних гаджетів (за виключенням ситуацій, коли рекламодавець спроможний технічно виокремити свою цільову аудиторію).

Переведення різних видів послуг у віртуальний формат, як показує практика, спроможне не тільки створювати нові види бізнесу, а й відбирати істотні частки ринку в компанії, що надають ці послуги традиційними способами. За останнє десятиріччя 174 стартапи, свідомо обравши стиль діджитал, створили нові галузі із сукупною капіталізацією понад квінтільйон доларів (Didzhytalizatsiia ..., 2015). Компанія Uber, найбільший у світі постачальник послуг таксі, не має жодної машини. Facebook та Twitter, два найпотужніших гравця медіа-простору, не створюють жодного контенту. Alibaba, найдорожча роздрібна компанія сучасності, не має товарних запасів, а Airbnb, провідний постачальник послуг з короткотермінової оренди житла, не володіє нерухомістю. Компанії, що працюють у сфері послуг, повинні бути свідомими того, що ігнорування у стратегіях свого розвитку можливостей віртуалізації, діджиталізації свого бізнесу на певному етапі може загрожувати його повною або принаймні частковою руйнацією.

Проаналізуємо декілька актуальних трендів Інтернет-комунікацій, які обов'язково повинні братися до

уваги компаніями сфери послуг при формуванні стратегій впровадження цифрових технологій у власний бізнес.

1. Збільшення масштабів застосування чат-ботів.

За прогнозами компанії Gartner, використання чат-ботів у 2020 р. буде забезпечувати 85% обсягу послуг взаємодії з клієнтами ([Plany na zavtra ..., 2018](#)).

Термін “бот” у виразах Інтернет-бот, www-бот, чат-бот є скороченням від “робот”, тобто, інакше кажучи, це програми-роботи, що використовуються в Інтернеті і діють за певними алгоритмами. Вони можуть виконувати як рутинні операції (типу автоматичних відповідей на електронні листи, відновлення забутих користувачами паролів або виконання ролі віртуального суперника в комп’ютерних іграх), так і складні інтелектуальні процедури спілкування з клієнтами, тому їх розробка межує з проблемами створення штучного інтелекту.

Такі програми можуть підбирати варіанти проживання у готелях, придбання транспортних білетів, місць відпочинку і розваг, полегшити вибір мобільного тарифного плану, замовлення доставки товарів додому, таксі, місць у театрах чи ресторанах, можуть виконувати роль фінансового онлайн-консультанта. У сфері послуг з підбору кадрів чат-боти допомагають як працедавцям, так і особам, що шукають роботу аж до проведення співбесіди з кандидатами на вакансії.

Стратегічна перспективність використання чат-ботів зумовлюється можливістю надання інформації і спілкування у режимі 24/7, зручністю для клієнта, який отримує інформацію безпосередньо при відвідуванні онлайн-ресурсу, неможливістю ситуацій очікування у зв’язку із зайнятістю усіх наявних консультантів, значною економією ресурсів. Прогрес у сфері використання чат-ботів є незворотним, тому навіть у галузях, де складність і багатоаспектність необхідного спілкування клієнта з підприємством-надавачем послуги не дає можливості повною мірою скористатися цим засобом комунікації зараз (наприклад, у сфері банківських послуг) необхідно бути готовими до майбутніх змін і поступового витіснення людей роботами з процесу комунікації.

2. Голосовий пошук.

Вже зараз голосовий пошук використовують 65% власників смартфонів у світі, серед американських споживачів ним користуються 72% ([Cud, 2018](#)). Дослідження показують, що 71% користувачів мобільних засобів віддадуть перевагу голосовому пошуку, а не традиційним пошуковим сервісам ([Plany na zavtra ..., 2018](#)). За прогнозами до 2020 року половина пошукових запитів буде подаватися з голосу ([Trendy digital-marketinga, 2018](#)).

На ринку з’являється побутова техніка з голосовим управлінням. Постійно збільшуються продажі “розумних колонок”, які розбудять власника вранці, повідомлять про останні новини, погоду, корки, нагадують плани на день, замовлять товари чи послуги. З’являються спеціальні додатки для голосового шопінгу, замовлення їжі.

Очевидно, що клієнт, який буде запитувати голосом, зможе отримати відповідь тільки від тих компаній чи брендів, які сприйматимуть такі запити і бу-

дуть спроможними на них відповідати. Відповідно компанії, що не матимуть таких можливостей, поступово втрачатимуть ринок.

3. Доповнена і віртуальна реальність.

Застосування елементів доповненої і віртуальної реальності дає можливість продемонструвати, як саме товар буде взаємодіяти з реальністю споживача, наприклад, як саме буде виглядати покупець у відповідному одязі, або елемент меблів у відповідному інтер’єрі. Спеціальні додатки дозволяють віртуально виконати макіяж, перемістити товари з онлайн-каталогу в домашню обстановку.

4. Автоматизація бізнес-процесів.

Штучний інтелект стане незамінним у роботі з великими обсягами інформації для визначення поведінкових сценаріїв клієнтів, вибору все більш складних стратегій персоналізації. Розумний алгоритм допоможе оптимізувати платну рекламу на основі оцінювання її результативності в режимі реального часу.

У автоматизований режим переходить процес закупівлі рекламних майданчиків і розміщення на них конкретних рекламних оголошень. Набирає обертів практика автоматизованих гуртових закупівель рекламних площ і ефірного часу з метою їх подальшого перепродажу конкретним рекламним агентствам або рекламодавцям (медіабанг). За прогнозами – вже в 2019 р. таким способом буде продаватися 2/3 рекламних місць ([Trendy digital-marketinga, 2018](#)).

5. Орієнтація на мобільні пристрої з геотаргетингом.

У сучасному переповненому пропозиціями послуг ринковому середовищі дуже важливим стає не тільки якість послуги, а й своєчасність її пропозиції. Пошук і точне вираховування тих “мікромоментів”, коли варто запропонувати певну послугу найкращим чином можна здійснити саме на основі цифрових технологій, які дають можливість у автоматичному режимі відслідковувати багато різних параметрів зовнішнього середовища. Наприклад, готельна мережа Red Roof Inn використовує інформацію про затримки авіарейсів для пропонування авіапасажирам своїх послуг. Використання таких мікромоментів збільшило кількість клієнтів у відповідні дні на 60% ([Plany na zavtra ..., 2018](#)). Мережа застосовує також таргетинговану рекламу, орієнтовану на водіїв, на підставі обробки даних про дорожній рух.

6. Підвищення швидкості завантаження сайтів.

Досвід показує, що навіть незначні затримки при завантаженні сайтів призводять до втрат клієнтів: 53% людей готові вийти з сайту, який завантажується понад 3 секунди. Якщо ж середній час завантаження скорочується до 0,5 секунди, то трафік сайту збільшується в середньому на 10%, а конверсія в Інтернет-магазинах (відношення кількості купівель, замовлень, підписок, реєстрацій, переходів за посиланнями до загальної кількості відвідувачів) зростає на 20% ([Plany na zavtra ..., 2018](#)).

7. Використання відеоконтенту.

На YouTube щодня переглядається понад мільярд годин відео ([Stasiuk, 2018](#)). За різними оцінками зараз користувачі Інтернету в середньому від 45 хвилин до години присвячують перегляду відеоматеріалів, а до

2020 року ця тривалість досягне 84 хвилин (Plany na zavtra ..., 2018; Cud, 2018).

Сучасний користувач Інтернету в переважній більшості випадків віддає перевагу переглядові відеоматеріалу замість перечитування тексту. За прогнозами – відеоконтент вже у 2019 році буде становити 80–85% усього Інтернет-трафіку (Trendy digital-marketinga, 2018; Cud, 2018). Додавання короткого відео в email-розсилку підвищує рівень переходів з листа у 3–4 рази (Trendy digital-marketinga, 2018). Отже, інвестування у створення креативного, цікавого, інформативного відеоконтенту є стратегічно перспективним напрямом розвитку Інтернет-комунікацій.

8. Зростання цінності користувацького контенту.

Однією з найбільших проблем маркетингових комунікацій є проблема довіри потенційного клієнта до інформації про пропозиції. Для перевірки достовірності розміщеної інформації онлайн-відвідувач переважно звертається до перегляду споживацького контенту, тобто відгуків попередніх користувачів. 85% онлайн-аудиторії настільки ж довіряє користувацьким відгукам, як і рекомендаціям своїх знайомих (Plany na zavtra ..., 2018), проте загальний користувацький контент порівняно з рекомендаціями знайомих є неспівмірно ширшим за рівнем охоплення всіх можливих послуг. Тому дуже важливими є стратегічні рішення компаній щодо формування відповідного споживацького контенту. Це, по-перше, систематична робота над виправленням недоліків, вказаних у відгуках користувачів, і, по-друге, стимулювання користувачів щодо висловлення думок, розміщення фото- і відеоматеріалів, які переважно позитивно характеризуватимуть компанію. Другий напрям можуть ефективно реалізовувати, наприклад, туристичні фірми, заохочуючи туристів до розміщення найкращих фотографій і відео, відзнятих протягом відповідного туру. Варто також враховувати, що користувацькі відгуки порівняно з традиційним контентом є набагато дешевшим комунікаційним засобом.

9. Збільшення частки реклами нативного характеру.

Перенасичення Інтернет-трафіка рекламою викликає у користувача небажання знайомитися з її змістом, тому важливим трендом є подання рекламної інформації у такий спосіб, щоби користувач не ідентифікував її відразу як власне рекламу і не відмовлявся на цій основі від ознайомлення з контентом. Нативна реклама повинна більш органічно вписуватись у контент, набувати форми і характеристик платформ, на якій розміщується. Це вимагатиме від маркетологів збільшення креативності за рахунок зменшення агресивності.

10. Намагання фірм бути більш прозорими для клієнтів.

На підставі вивчення більш ніж двох тисяч відповідей респондентів компанія Label Insight виявила, що 94% покупців лояльніші до брендів, які є прозорими (Trendy didzhital-marketinga ... dlja malogo biznesa, 2018). Є багато прикладів, які свідчать про те, що прозорість стає важливим чинником збільшення продажів. Так, коли компанія Affordable Language Services почала публікувати на своєму сайті використовувану нею модель ціноутворення, кількість лідів

протягом місяця подвоїлася (Trendy didzhital-marketinga ... dlja malogo biznesa, 2018). Важко визначити усі параметри бажаної для клієнта прозорості, проте переважно як стратегічні рішення у цьому плані радять стимулювати клієнтів давати свої відгуки, спеціально організовувати для цього певні платформи, форуми, слідкувати за “свіжістю” відповідних відгуків, просити клієнтів про написання відгуків з подробицями співробітництва, деталізацією його позитивних і негативних аспектів, подавати інформацію про заходи компанії у зв’язку з негативними відгуками або висловленими побажаннями клієнтів, розповідати про події, пов’язані з пропонованими товарами і послугами, публікувати свої ціни у порівнянні з цінами інших ринкових пропозицій, моделі ціноутворення, розміщувати інформацію про своїх співробітників, включно з фото- і відеоматеріалами. Прозорість продає – ця теза має враховуватись як у конкретних діях, так і при формуванні стратегій розвитку.

Висновки

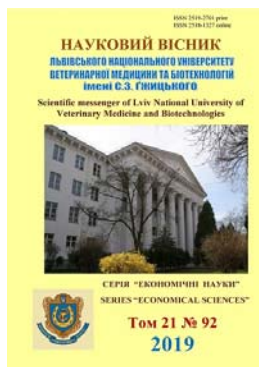
Отже, підприємства сфери послуг, які прагнуть стабільно розвиватись і утримувати стійкі конкурентні позиції, повинні обов’язково слідкувати за сучасними тенденціями цифровізації бізнесу і розвивати сучасні технології Інтернет-комунікацій. Вони повинні враховувати у своїх маркетингових стратегіях об’єктивні тренди, пов’язані як з 1) розвитком власне цифрових технологій, так і з 2) сучасними особливостями суто комунікативного впливу на клієнтів, поштовх для посилення якого дають можливості використання Інтернету. До першого з цих напрямів варто зачислити застосування чат-ботів, голосового пошуку, доповненої і віртуальної реальності, автоматизацію бізнес-процесів, орієнтацію на мобільні пристрої з гео-таргетингом, підвищення швидкості завантаження сайтів. Другий напрям включає, насамперед акценти на використання відео-контенту, користувацького контенту, нативну рекламу, “прозорість” підприємств-надавачів послуг для своїх реальних і потенційних клієнтів.

Перспективи подальших досліджень. Невпинне прогресування цифровізації бізнесу, пришвидшення його темпів вимагає постійного моніторингу нових можливостей у сфері Інтернет-комунікацій для їх своєчасного врахування у стратегіях розвитку підприємств сфери послуг.

References

- “Tsyfrovyi rozryv” v Ukraini postupovo zmenshuetsia (2018). Marketingove issledovaniya v Ukraine, 4, 43 (in Ukrainian).
- Cud, V. (2018). Internet-marketing v 2019: prognozy i tendencii. <https://ain.ua/2018/11/16/internet-marketing-v-2019> (in Russian).
- Didzhitalizatsiia: yak ne vtratyty konkurentnu perevahu (2015). <http://www.management.com.ua/notes/digital-innovation.html> (in Ukrainian).

- Drachuk, Yu.Z., & Slaviuk, L.O. (2018). Shliakhy aktualizatsii marketynhu osvity v umovakh hlobalizatsiinoi ekonomiky. Marketynh ta lohistyka v systemi menedzhmentu. Tezy dop. XII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 80–83 (in Ukrainian).
- Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini (2016). Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; za zah. red. V.H. Kremenia. Kyiv: Pedahohichna dumka, 448 (in Ukrainian).
- Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky (2012). <https://dniokh.gov.ua/wp-content/uploads/2014/12/4455.pdf> (in Ukrainian).
- Oklander, M.A., & Romanenko, O.O. (2015). Spetsyfichni vidminnosti tsyfrovoho marketynhu vid Internet-marketynhu. Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy “Kyivskiy politekhnichnyi instytut”, 12, 362–371 (in Ukrainian).
- Plany na zavtra: 9 trendov, kotorye izmenjat digital-marketing v 2019 godu (2018). <https://www.thinkwithgoogle.com/intl/ru-ru/insights-trends/user-insights/trends-2019> (in Russian).
- Social'nye seti: i ob'ekt, i instrument marketingovyh issledovaniy (2018). Marketingove issledovaniya v Ukraine, 4, 16–25 (in Russian).
- Stasiuk, K.Z. (2018). Osnovni tendentsii tsyfrovoho marketynhu. Marketynh ta lohistyka v systemi menedzhmentu. Tezy dop. XII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 225–226 (in Ukrainian).
- Trendy didzhital-marketinga v 2019 godu dlja malogo biznesa (2018). <https://convertmonster.ru/blog/marketing-blog/trendy-digital-marketing-a-v-2019-godu-dlya-malogo-biznesa> (in Russian).
- Trendy digital-marketinga v 2019 godu (2018). <http://blog.yudjes.com.ua/trendy-digitalmarketinga-v-2019-godu-art5211> (in Russian).
- Zhehus, O.V. (2018). Rozvytok rynku produktiv vyshchoi osvity v Ukraini: stan i naslidky dlia zakladiv vyshchoi osvity. Marketynhova osvita v Ukraini. Tezy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf. K.: KNEU, 18–21 (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519–2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9204

UDC 338.439.5

Market of meat production: state, prospects of development

A.V. Grymak

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 17.01.2019

Received in revised form

21.02.2019

Accepted 22.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-050-811-20-52
E-mail: Allagrimak@gmail.com

Grymak, A.V. (2019). Market of meat production: state, prospects of development. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 21–26. doi: 10.32718/nvlvet-e9204

The discrepancy in price trends, the severe competition in the meat cattle market has affected shortened meat supplies and the supply of beef to the prices was reflected in the overall assessment of the circulation of these products in the market and statistics of the industry, in particular. Therefore, there is a situation where the supply is market in the range. The decrease in demand for meat products in connection with its increase in not balanced to demand. What causes this to happen? The analysis shows that in the development of meat cattle, a problematic situation associated with trends in socioeconomic life has occurred: low purchasing power of the population; rise in energy prices; an unequal exchange between processing enterprises and agriculture. Does not stimulate the development of the credit and tax system. This, in turn, led to a reduction in the number of animals, correspondingly a decrease in the volume of production of meat and meat products, and as a result, the level of consumption of products of the meat industry is lower than rational. As for meat cattle breeding, it should be noted that the industry has its own characteristics, not only technological but also economic ones. And if you look at the trends in the industry, the presence of its products in the market, then it would be justified and payback to work out a program of long-term development and market approval of meat cattle breeding products. What sequence of actions should help to solve perspective directions of development of the industry and its presence on the market of products? Where to start? An analysis of industry development suggests that such priority actions should be considered:

- substantiation of the number of livestock;
- analysis of animal productivity at different levels of feeding and production of beef;
- the correspondence of beef production to the processing capacity of raw materials;
- formation of volumes of market proposals for manufactured products;
- substantiation of the breakeven rate of meat cattle, taking into account the costs of production;
- according to market research data - the formation of demand in the meat products market;
- development of competitive principles, analysis of the participation of competitors in the market, studying the demand for products of the enterprise.

It should be noted that during the years of Ukraine's independence, a number of important steps have been taken to reform the agro-industrial complex, however, in this important work, the formation of a modern market environment for meat cattle-breeding, in particular the formation of a complete market infrastructure, has not yet been completed in this important work. An important task is to improve the system of relations between the services of the marketing line – from the commodity producer to the consumer of products. Of course, the implementation of state incentives for beef production, as well as opportunities for increasing the purchasing power of the population, remains topical. Detected inconsistencies in the activities of meat market operators need to deepen research aimed at eliminating them, which will improve the actual state and improve the functioning of the market products industry.

Key words: meat cattle breeding, market, stock of cattle, producers, state support.

Ринок продукції м'ясного скотарства: стан, перспективи розвитку

А.В. Гримак

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького,

м. Львів, Україна

Невідповідність цінових тенденцій, жорстка конкуренція на ринку продукції м'ясного скотарства позначилася на скороченні м'ясних ресурсів і поставки яловичини на ринок в асортименті. Зниження попиту на продукцію м'ясного скотарства у зв'язку із її здорожчанням знайшло своє відображення і в загальній оцінці обігу цієї продукції на ринку і статистиці розвитку галузі, зокрема. Тому склалася ситуація, коли пропозиція є не врівноваженою до попиту. Які причини спонукають до цього? Аналіз свідчить, що у розвитку м'ясного скотарства склалася проблемна ситуація, пов'язана із тенденціями в соціально-економічному житті: низька купівельна спроможність населення; подорожчання енергоносіїв; нееквівалентний обмін між переробними підприємствами і сільським господарством. Не стимулює розвиток галузі кредитна і податкова системи. Це, в свою чергу, спричинило до скорочення поголів'я тварин, відповідно зменшення обсягів виробництва м'яса і м'ясних продуктів і, як наслідок, рівень споживання продукції галузі м'ясного скотарства є нижчим раціонального. Стосовно м'ясного скотарства, то слід зауважити, що галузь має свої особливості, не тільки технологічні, а й економічні. І якщо досліджувати тенденції розвитку цієї галузі, присутності її продукції на ринку, то було б оправданим і окупним опрацювати програму перспективного розвитку і ринкового утвердження продукції м'ясного скотарства. Яка ж послідовність дій мала б сприяти вирішенню перспективних напрямків розвитку галузі і її присутності на ринку продукції? З чого почати? Аналіз розвитку галузі свідчить, що до таких першочергових дій доцільно віднести:

- обґрунтування чисельності поголів'я;
- аналіз продуктивності тварин за різних рівнів годівлі і виробництва яловичини;
- відповідність виробництва яловичини до потужностей переробки сировини;
- формування обсягів ринкових пропозицій на вироблену продукцію;
- обґрунтування рівня беззбитковості м'ясного скотарства з урахуванням обсягів затрат виробництва;
- за даними маркетингових досліджень — формування обсягів попиту на ринку м'ясної продукції;
- розвиток конкурентних засад, аналіз участі конкурентів на ринку, вивчення попиту на продукцію підприємства.

Треба відзначити, що за роки незалежності України здійснено ряд важливих заходів із реформування в агропромисловому комплексі, однак у цій важливій роботі ще організаційно не завершено формування сучасного ринкового середовища м'ясного скотарства, зокрема формування цілісної ринкової інфраструктури. Важливим завданням залишається удосконалення системи взаємовідносин служб маркетингової лінії – від товаровиробника сировини до споживача продукції. Звичайно, при цьому актуальним залишається здійснення державного стимулювання виробництва яловичини, а також можливостей підвищення купівельної спроможності населення. Виявлені невідповідності у діяльності суб'єктів ринку м'ясного скотарства потребують поглиблення досліджень, направлених на їх усунення, що сприятиме поліпшенню фактичного стану та удосконаленню функціонування ринку продукції галузі.

Ключові слова: м'ясне скотарство, ринок, поголів'я великої рогатої худоби, товаровиробники, державна підтримка.

Вступ

Формування ринку продукції м'ясного скотарства має за кінцеву мету соціальну спрямованість та ефективність як для товаровиробника, так і споживача. Світова практика підтверджує, що саме ринок із відпрацьованими ринковими механізмами може виступати економічним регулятором між його учасниками, формувати попит і пропозицію загалом та на продукцію м'ясного скотарства, зокрема. Вагомим внеском у дослідження відносин на ринку продуктів харчування є наукові праці П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, П.І. Гайдуцького, В.П. Ситника, О.М. Шпичака, М.Й. Маліка, В.Г. Андрійчука, Р.І. Тринька, Т.В. Черевка, П.С. Березівського та ін (Berezivskiy, 1998; Velychko, 1998; Mesel-Veseliak & Mazurenko, 1999; Komarnytska, 2002; Sytnyk, 2002; Sabluk, 2004; Trynko & Hrymak, 2009; Grymak & Urban, 2017; Chemerus et al., 2017). Хоча, слід відзначити, що їх дослідження націлюють на врахування динамічності ситуації на ринку, зокрема продукції м'ясного скотарства, тому що відбуваються зміни у нормативно-правовому забезпеченні, виникають нові взаємозв'язки й залежності. Це стосується і позитивних зрушень, які проявляються у становленні нових форм аграрних виробничих формувань, заснованих на приватній власності на землю і засоби виробництва, розвитку приватної обмінної інфраструктури, прийнятті нормативно-законодавчих актів, гармонізованих із практикою ЄС. Високої оцінки заслуговує визнання, що Україна є державою із ринковою економікою.

В аспекті досліджуваної проблеми на перспективу в пріоритет ставиться вивчення економічної сутності

формування ринку у вигляді системи товарно-грошових відносин, яка об'єднає підприємства на засадах рівноправності різних його форм, економічної та правової самостійності і конкурентної боротьби за споживача і місце на ринку, як і механізми вільного ціноутворення. Такий ринок мав би діяти на основі вимог законів вартості, рівноваги попиту і пропозиції і виконувати свою економічно-регуляторну функцію.

Матеріал і методи досліджень

Об'єктом дослідження були процеси забезпечення ефективності на підприємствах різних форм власності, які займаються виробництвом, переробкою і реалізацією продукції м'ясного скотарства та є учасниками ринку.

Методологічною основою дослідження слугували методи пізнання, порівняння, аналізу стану ринку продукції м'ясного скотарства та нормативних документів щодо розвитку цієї галузі.

Інформаційною базою дослідження слугувала фінансова і статистична звітність, наукові публікації по темі.

Результати та їх обговорення

Західний регіон України, у т.ч. і Львівська область, має сприятливі природно-кліматичні та економічні умови для ефективного функціонування і розвитку ринку продукції м'ясного скотарства. У цьому суттєву роль відіграють й історичні аспекти: населення регіону переважно орієнтувалось на розвиток індивідуальних, приватних господарств, розведення різних

видів худоби і птиці. І не випадково в аграрному секторі цього регіону більшу питому вагу займає виробництво продукції тваринництва.

Однак, за останні десятиріччя в аграрному секторі намітились стримуючі тенденції. Серед основних причин слід виділити такі, як відсутність достатнього практичного досвіду на початкових етапах переходу до ринкової моделі розвитку, що в значній мірі призвело до розбалансування економічних зв'язків і поставило м'ясне скотарство перед необхідністю реформування. Не менш важливою проблемою для м'ясного скотарства стала віра у всесильність ринкових регуляторів, зокрема тих, які передбачали невтручання держави в економіку. Як і припинення державних закупівель, що поставило виробників продукції м'ясного скотарства, зокрема сировини, у залежність від переробних підприємств. Не менш важливою проблемою як для виробників, так і переробників м'яса є висока вартість кредитів, низькі закупівельні ціни на сировину. Однією із основних причин ситуації в галузі м'ясного скотарства та його збитковості є постійний ріст затрат і собівартості продукції, запровадження вільних цін. Останні не відшкодовують затрат, внаслідок чого галузь нерентабельна. Має місце диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію переробних підприємств. Суттєвими факторами, які також позначаються на ефективності галузі м'ясного скотарства є зростання вартості кормів, низька платоспроможність населення.

Таблиця 2

Виробництво яловичини та телятини переробними підприємствами Львівської області, т

Найменування продукції	Роки					2017 до 2013, %
	2013	2014	2015	2016	2017	
яловичина і телятина	2036	1224	986	1072	818	40,2

Джерело: підготовлено А.В. Гримак за даними Головного управління статистики Львівської області

Які ж заходи були б оправданими для стабілізації розвитку м'ясного скотарства і сприяли поступальному розвитку цієї галузі на перспективу? За результатами аналізу ефективною була б розробка програми послідовності наступних дій:

- обґрунтування чисельності поголів'я тварин в усіх категоріях господарств;
- збалансування кормовиробництва;
- розрахунки продуктивності тварин за різних варіантів забезпечення кормами і валового виробництва яловичини;
- відповідність розвитку м'ясного скотарства потужностям переробки сировини на готові продукти споживання;
- вивчення і формування обсягів пропозиції на ринку м'ясної продукції;
- аналіз обсягів попиту на ринку м'ясної продукції, виходячи із рівнів споживання м'яса населенням;
- пошук і співпраця із інвесторами, які були б готові направляти інвестиції у розвиток галузі;
- законодавчо-нормативне регулювання системи доступності надавання кредитів під прийнятні

Викладені проблеми суттєво позначились на розвитку галузі м'ясного скотарства, хоча аналіз свідчить про перманентний характер негативних тенденцій у м'ясному скотарстві. Свідченням цього є скорочення поголів'я худоби взагалі, у тому числі й тварин відгодівельного стада (табл. 1). Ця тенденція не оминула і Львівської області.

Таблиця 1

Динаміка чисельності поголів'я великої рогатої худоби, тис. голів

Роки	Поголів'я великої рогатої худоби	
	усього	у т. ч. корови
2013	250,5	152,4
2014	240,4	146,6
2015	210,3	136,7
2016	203,4	129,7
2017	195,3	121,3
2017 до 2013, %	78,0	79,6

Джерело: підготовлено А.В. Гримак за даними Головного управління статистики Львівської області

Це, в свою чергу, позначилось і на виробництві яловичини переробними підприємствами (табл. 2).

відсотки та системи страхування;

– передбачити конкретні заходи по усуненню небажаних ризиків в галузі м'ясного скотарства та переробки сировини.

Реалізуючи названі дії (заходи) в числі першочергових перспективних завдань, за результатами аналізу і досліджень, має бути конкретний курс на призупинення тенденцій скорочення поголів'я великої рогатої худоби на відгодівлі й дорощуванні і подальше його нарощування.

Дослідження підтверджують і необхідність відновлення якісних показників структури стада тварин, які має забезпечувати селекційно-племінна робота, в якій допущена низка недоліків. Правда, спостерігаються деякі зрушення. В Україні для виробництва високоякісної яловичини використовується м'ясна худоба імпортованих і вітчизняних порід. Практика підтверджує високі продуктивні характеристики таких порід, як Герефордська, Абердин-Ангуська, Симентальська (комбінована), Українська м'ясна, Волинська, Поліська та ін., які успішно зарекомендували себе при створенні племінних ядер для розведення худоби м'ясного напрямку (Trynko & Hrymak, 2009). За даними інституту розведення і генетики тварин НААН, у Львівсь-

кій області районуваними породами є Волинська м'ясна, яка розводиться в агропідприємстві "Добросин", Жовківського р-ну, Поліська м'ясна у ТзОВ "Авангард" Буського р-ну, СТОВ "Верховина" Самбірського району, ТзОВ "Клен" Жовківського району. Симентали і порода Лімузин розводяться в ЗАТ "Медвежа Воля" Дрогобицького і ТзОВ "Відродження" Жидачівського районів.

Наступним дуже важливим перспективним напрямком є зміцнення кормової бази в господарствах різних форм власності. Це дозволить уже в найближчі роки значно збільшити чисельність поголів'я великої рогатої худоби та, відповідно, виробництво молока і м'яса, що сприятиме підвищенню рівня економічної ефективності виробництва продукції скотарства. Належна кормова база з високою поживністю кормів і концентрацією обмінної енергії може гарантувати підвищення м'ясної продуктивності всього поголів'я великої рогатої худоби через зростання середньодобових приростів до 800–900 гр. і збільшення живої маси молодняку при реалізації до 500–800 кг у 18–20-місячному віці (Trynko & Hrymak, 2009). Це те, що забезпечує економічність розвитку галузі.

Окремо слід виділити можливості державної підтримки ринкового розвитку м'ясного скотарства. Йдеться про стимулювання вітчизняного товаровиробника та навіть дотування у вигляді доплат до цін, за якими закупляється м'ясна сировина. У цьому форматі підтримки товаровиробника окремим напрямком державної підтримки, ефективним й економічно оправданим мало б бути підвищення платоспроможного попиту населення, а це і заробітна плата, пенсії і т. ін.

Однією із основних передумов стабілізації галузі м'ясного скотарства, підвищення її ефективності й конкурентоспроможності є розвиток і зміцнення інтеграційних процесів. Важливо використовувати в м'ясопереробній галузі доступні можливості інтеграції із профільними переробними і торгівельними підприємствами, і в першу чергу із тими, які мають досвід роботи на ринку.

Інтеграція у м'ясопродуктовому підкомплексі має низку суттєвих переваг, а саме (Hrymak, 2004; Hrymak, 2017):

- досягнення органічного поєднання виробництва сільськогосподарської сировини та її переробки в єдиній організаційно-виробничій структурі;
- забезпечення цілісності технологічного ланцюга у виробництві кінцевих продуктів;
- зменшення залежності переробних підприємств від виробників сільськогосподарської сировини;
- збільшення можливостей впливати на якісні показники сировини і готової продукції м'ясного скотарства.

В дослідженнях ряду учених, зокрема О.П. Комарницької йдеться, що в умовах ринкових відносин основними товаровиробниками м'ясної продукції повинні стати крупнотоварні, висококонцентровані підприємства, сільські сільськогосподарські кооперативи, перевагами яких є змога утримувати стада тварин

у кілька сотень, а то й тисяч голів, застосування сучасних технологій, технічних засобів, раціональних, окупних форм організації виробництва і праці (Komarnytska, 2002).

Досвід підтверджує, що діяльність підприємств-виробників м'ясопродуктового підкомплексу в ринкових умовах буде результативною, коли враховуватимуться наступні вимоги:

- у ринкових умовах діяльність підприємств повинна базуватись на поєднанні ефективного та якісного виробництва продукції, задоволенні потреб споживачів, формуванні прибутків, які скеровувались би переважно на розвиток і модернізацію виробництва відповідно до сучасних вимог;
- вивчення кон'юнктури ринку конкретної продукції з тим, щоб економічно обґрунтовано організувати виробництво, врахувати при цьому вимоги ринку;
- постійно дбати про рівень кваліфікації працівників підприємств;
- вивчати та удосконалювати форми реалізації продукції, при цьому активно використовувати можливість реклами;
- розвивати маркетингову діяльність, мати якомога повнішу інформацію про ринок, за рахунок чого формувати нові моделі збуту продукції, розвивати власну фірмову торгівлю, входити в об'єднання й асоціації, що дозволить забезпечувати комплексність у виробництві продукції, нарощувати її асортимент, запровадити стандарти якості і чітко контролювати їх дотримання;
- застосовувати виважену цінову політику по всьому ланцюгу виробництво-переробка-продаж продуктів споживачам;
- активно сприяти прискоренню процесів налагодження співпраці (інтеграції) сільських товаровиробників сировини і м'ясопереробних підприємств у рамках м'ясопродуктового підкомплексу на договірних умовах;
- заохочувати організацію на базі товарних сільськогосподарських і переробних підприємств спільних підприємств, в умовах яких у комплексі вирішуватимуться питання технічної модернізації виробництва сировини та її переробки, інвестиційної політики та ін.;
- відпрацювати програму довгострокового, у тому числі й пільгового кредитування сільськогосподарських і переробних підприємств різних форм власності для зміцнення їх матеріальної бази та розвитку галузей, які безпосередньо впливають на ефективність і продуктивність м'ясного скотарства;
- обґрунтувати необхідність цільового державного дотування галузі м'ясного скотарства.

Висновки

На підставі проведеного дослідження й аналізу функціонування та розвитку ринку м'ясного скотарства можна зробити наступні висновки.

1. Ринок продукції м'ясного скотарства, як складова частина продовольчого ринку, являє собою сукупність соціально-економічних відносин, які виникають у процесі виробництва, переробки, збуту і споживан-

ня яловичини та телятини. Критерієм ефективності його функціонування може бути забезпечення максимально можливих обсягів виробництва високоякісної і, за можливості, якнайдешевшої яловичини для наповнення нею ринку відповідно до попиту споживачів.

2. Оцінка стану галузі м'ясного скотарства свідчить про скорочення поголів'я великої рогатої худоби на відгодівлі у всіх категоріях господарств. Основною причиною такої негативної тенденції є збитковість м'ясного скотарства. Дослідження її причин показало найвагомий вплив чинника продуктивності тварин, а також собівартості продукції. У свою чергу, вони залежать від породного складу тварин, рівня годівлі, якості кормів, затрат праці, рівня механізації трудовитратних процесів в усіх категоріях господарств.

3. Проведені дослідження свідчать, що кормова база є одним із вагомих чинників, формуючих розвиток м'ясного скотарства.

4. Доведено, що невід'ємною умовою ефективного господарювання в м'ясному скотарстві є активне використання переваг ринкових відносин і результатів маркетингових досліджень. Використання в практиці м'ясного скотарства маркетингової інформації дозволяє створити реальну основу для розробки пропозицій щодо подолання економічного і технологічного відставання галузі, опрацювати стратегічний план розвитку її підприємств. Цьому сприятиме створення маркетингової служби у межах адміністративного району.

5. Встановлено, що виробничо-економічні зв'язки у м'ясному підкомплексі АПК виступають як результат взаємопогодженої співпраці на стадіях виробництва сировини, переробки та споживання готової м'ясної продукції. Проте, мають місце деякі суперечності у відносинах товаровиробників і переробників щодо диспаритету цін на сировину і продукти її переробки. Як спосіб виходу з цієї господарської ситуації пропонується створення інтегрованих систем у рамках м'ясопродуктового підкомплексу на основі договірних засад. Економічні й виробничі зв'язки між їх учасниками доцільно формувати у напрямках створення асоціацій, концернів, сільських кооперативів та інших структур. Такі інтеграційні формування виступатимуть чинником стримування цін кінцевого продажу, сприяючи підвищенню купівельної спроможності завдяки оптимізації розмірів сировинних зон переробних підприємств, транспортних потоків сировини і технологічних відходів переробки, поліпшенню використання побічної продукції, поглибленню спеціалізації й посиленню кооперації, підвищенню продуктивності праці.

6. У практиці функціонування ринкових відносин обґрунтованим є зменшення прямого продажу сировини м'ясного скотарства переробним підприємствам. Недостатньо використовуються можливості біржових торгів щодо продажу продукції м'ясного скотарства на наявних біржах.

7. У найближчій перспективі значну роль у постачанні сировини продовжуватимуть відігравати господарства населення. Для активізації їх діяльності розроблено схеми дрібногуртового ринку з продажу продукції м'ясного скотарства, що сприятиме оптимізації

взаємовідносин між партнерами, забезпечить економічно обґрунтовані ціни.

8. Серед рекомендованих заходів є пропозиції щодо стимулювання вітчизняного товаровиробника, у т.ч. й дотування у вигляді доплат до цін. Окремий напрям державної політики – підвищення платоспроможності попиту населення за рахунок регулювання структури доходів, що дозволило б підвищити річний сукупний споживчий попит взагалі, у т.ч. і на яловичину.

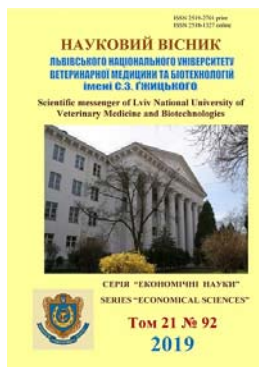
9. Узагальнено раціональні параметри розвитку ринку яловичини з урахуванням виявлених у процесі дослідження негативних чинників причин скорочення можливостей скотарства, а також позитивних тенденцій. На їх основі і за результатами проведених розрахунків встановлені раціональні параметри структури стада, де 55–60% займає поголів'я корів, що дозволить збільшити і обсяги виробництва м'яса. Для перетворення галузі на прибуткову найприйнятнішим шляхом є зростання продуктивності тварин. Лише за умови досягнення середньодобового приросту у межах 600–650 г м'ясне скотарство зможе перетворитись у рентабельну галузь. Раціональне використання наявних у регіоні ресурсів дозволить досягнути 12–13%-го рівня рентабельності виробництва продукції скотарства.

Перспективи подальших досліджень. Будуть продовжуватись дослідження ринку продукції м'ясного скотарства у Львівській області в динаміці та розробка перспективних напрямів його розвитку.

References

- Berezivskiy, P.S. (1998). Otsinka ta prohnoz sytuatsii na vnutrishnomu rynku produktiv skotarstva Karpatskoho rehionu. Lviv: LDAU, 50 (in Ukrainian).
- Chemerus, V., Dushka, V., & Maksym, V. (2017). Consisting and basic tendencies of distributive policy of pork production enterprises in Lviv area. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhyskyj*, 19(76), 112–117. doi: 10.15421/nvvet7622.
- Grymak, A., & Urban, I. (2017). Economic methods of market research of meat industry, their essence and objectivity. *Scientific Messenger LNUVMB*, 19(81), 98–101. doi: 10.15421/nvvet8117.
- Hrymak, A.V. (2004). Problemy naladzhennia intehratsiinykh vidnosyn mizh uchasnykamy rynku miasa (markety-nhovyi aspekt). *Zb. nauk. pr. Formuvannia rynkovoї ekonomiky. Spets. vyp.: Suchasni problemy teorii i praktyky marketynhu*. K.: KNEU, 321–330 (in Ukrainian).
- Hrymak, A.V. (2017). Assessment of economic development and trends beef cattle lviv region. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhyskyj*, 19(76), 43–46. doi: 10.15421/nvvet7609.
- Komarnytska, O.P. (2002). Formuvannia rynku velykoi rohatoi khudoby. *Ekonomika APK*, 12, 103–105 (in Ukrainian).
- Mesel-Veseliak, V.Ia., & Mazurenko, O.V. (1999). *Ekonomichni vidnosyny uchasnykiv intehrovanoho formuvannia*. K.: UAAN IAE (in Ukrainian).

- Sabluk, P.T. (2004). Rozvytok miasoproduktovoho pidkompleksu Ukrainy. K.: NNTs IAE (in Ukrainian).
- Sytnyk, V.P. (2002). Transformatsiia APK Ukrainy v rynkovi umovy. K.: IAE UAAN (in Ukrainian).
- Trynko, R.I., & Hrymak, A.V. (2009). Rynok produktsii miasnoho skotarstva: stan, perspektyvy rozvytku. Monohrafiia. Lviv. TzOV "Liha Pres" (in Ukrainian).
- Velychko, A.V. (1998). Marketynh yak skladova ekonomichnykh rishen v rehuliuванні rynku miasnykh resursiv. Zb. nauk. pr. Aktualni problemy medytsyny, biolohii, veterynarii i silskoho hospodarstva. Lviv, 293–294 (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9205

UDC 338.432(477.83)

The state of production and marketing of agrarian products by agricultural enterprises of Lviv region

R. Komaniak

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 17.01.2019

Received in revised form
21.02.2019

Accepted 22.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-067-859-54-58
E-mail: komanyak.ruslan-
1994@gmail.com

Komaniak, R. (2019). The state of production and marketing of agrarian products by agricultural enterprises of Lviv region. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 27–32. doi: 10.32718/nvlvet-e9205

In this publication the research of activity of one of the important components of the subjects of agrarian, namely: functioning of agricultural enterprises, was conducted. These organizational and economic structures in the agrarian sector of the economy have fallen in the early stages of the implementation of agrarian reforms in Ukraine (at the end of the 20th century). This is the result of unwarranted transformations in agriculture. In modern conditions, and they began in the early 21st century, there are dynamic processes of the revival of large-scale agricultural production, based on which agricultural enterprises. It is these organizational and economic structures of the Lviv region that underlies the preparation and writing of this article. The presentation of the research results was conducted in a certain logical publication. The introduction substantiates the relevance of the chosen topic of studying its significance for the further development of agrarian production, it is indicated in the selection of research activities of agricultural enterprises of Lviv region during 2000–2017. The specific effects of the research are reflected in the numerical indicators in tabular forms. Thus, in particular, shows the volumes of production for the above-mentioned years and its share in its total volumes in the Lviv region. The above information gives grounds to assert that the agricultural enterprises of Lviv region dynamically increase the absolute indicators of gross production of agrarian products in general and in sectoral terms in particular. The publication presents data on the level of use of agricultural land by investigated subjects of economic activity. There are also positive changes and indicators of production of agrarian products per 100 hectares of agricultural land are much higher than in the farms of the population, which in the Lviv region is the dominant form of management. The volumes of sales of agricultural products by agricultural enterprises are presented in the natural indices for its main types, which also have a strong tendency to increase, with the exception of some types of livestock products. The publication also presents the dynamics of changes in prices for the represented types of crop and livestock products, and at the same time we note that in order to establish certain patterns of their changes, it is necessary to carry out separate studies on the functioning of the price mechanism in the agrarian sector of the economy. Conclusions are derived from the results of the study and are specific. Their implementation should ensure the growth of production and implementation of agricultural products by agricultural enterprises of Lviv region in such quantities that would ensure the domination of these organizational and economic structures in the agrarian sector of the economy.

Key words: agricultural enterprises, economy of the population, production, production, sale, plant growing, animal husbandry, agricultural lands, prices.

Стан виробництва і реалізації аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівщини

Р.З. Команяк

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

В даній публікації проведено дослідження діяльності однієї із важливих складових суб'єктів аграрного виробництва, а саме: функціонування сільськогосподарських підприємств. Ці організаційно-господарські структури в аграрному секторі економіки занепали на початкових періодах здійснення аграрних реформ в Україні (в кінці 20 ст). В сучасних умовах, а вони почалися на початку 21 ст., відбуваються динамічні процеси відродження крупного аграрного виробництва, основою яких є сільськогосподарські підприємства. Саме ці організаційно-господарські структури Львівської області покладено в основу підготовки і написання даної статті. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, її значущість для подальшого розвитку аграрного виробництва. Конкретні наслідки досліджень відображені в цифрових показниках у табличних формах. Так, зокрема показано обсяги виробництва продукції за вищевказані роки та її питома вага в загальних її обсягах у Львівській області. Наведена інформація дає підстави стверджувати, що сільськогосподарські підприємства Львівщини динамічно нараощують абсолютні показники валового виробництва аграрної продукції загалом і в галузевому розрізі зокрема. В публікації наведені дані щодо рівня використання сільськогосподарських угідь досліджуваними суб'єктами господарювання. Також спостерігаються позитивні зміни і показники виробництва аграрної продукції з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, є значно вищі, ніж у господарствах населення, які на Львівщині є домінуючою формою господарювання. Обсяги реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами подані в натуральних показниках за основними її видами, які також мають тенденцію до зростання за винятком деяких видів тваринницької продукції. В публікації також показано динаміку змін цін на продукцію рослинництва і тваринництва, і одночасно зауважимо, що для встановлення певних закономірностей їх змін необхідно проводити окремі дослідження щодо функціонування цінового механізму в аграрному секторі економіки. Висновки випливають із результатів дослідження і мають конкретний характер. Їх реалізація повинна забезпечити зростання виробництва і продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівщини в таких обсягах, які б забезпечили б домінування цих організаційно-господарських структур в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, господарства населення, виробництво, продукція, реалізація, рослинництво, тваринництво, сільськогосподарські угіддя, ціни.

Вступ

Розвиток аграрного виробництва в сучасних умовах характеризується функціонуванням різноманітних організаційно-правових форм господарювання, важливе місце серед яких займають сільськогосподарські підприємства. Ці господарські формування характеризуються цілим комплексом відмінних ознак у процесах здійснення виробничої діяльності, одна з основних яких полягає у широкомасштабності виробництва і реалізації виробленої аграрної продукції. Одночасно зауважимо, що ці організаційно-господарські структури завдяки наявності у них значних земельних, трудових, матеріально-технічних та інших ресурсів мають широкі можливості для впровадження передових технологій виробництва продукції, використання прогресивних форм організації праці, її оплати та інше. Все це в комплексі дає підстави стверджувати, що ці суб'єкти господарювання повинні стати важливим і пріоритетним напрямом у розвитку аграрної економіки як у сучасних умовах, так і на перспективу.

Все, що вище викладено, обумовило вибір теми дослідження. Безумовно, розглянути багатогранну і різноманітну діяльність сільськогосподарських підприємств в одній публікації практично неможливо. Саме через ці обставини нами обрано одну із важливих складових їхньої діяльності, а саме: виробництво аграрної продукції та її реалізацію. Для прикладу використано матеріал щодо функціонування сільськогосподарських підприємств Львівщини протягом 2000–2017 рр.

Матеріал і методи досліджень

В процесі проведення досліджень діяльності сільськогосподарських підприємств використано матеріал, що відображено у працях багатьох як вчених аграрників, так і практиків. Це зокрема такі вчені як В.Г. Андрійчук, В.Я. Месель-Веселяк, М.Г. Шульський, Я.М. Гадзало, В.М. Жук, Ю.О. Лупенко та інші

(Andriichuk, 2005; Mesel–Veseliak, 2012; Hadzalo et al., 2016; Shulskyj, 2016; Smolyneec, 2017). Хоча в науковій літературі всебічно проведено висвітлення функціонування сільськогосподарських підприємств як минулих, так і сучасних періодів їх розвитку, однак деякі аспекти їх діяльності вимагають постійного дослідження з врахуванням фактору часу. Сутність цього твердження обумовлено тим, що кожен господарський рік вносить різні зміни в діяльність сільськогосподарських підприємств, які, безумовно, характеризуються певними показниками їх розвитку, серед яких виділяються виробництво і реалізація виробленої ними аграрної продукції. Інформація, що відтворює зміни цих показників за певні періоди, подається найбільш повно в джерелах статистичних джерел. Даний матеріал, що міститься в статистичних виданнях, використано нами при підготовці публікації.

Зібрані матеріали оброблялися з використанням методів економічних досліджень. Теоретичною основою даної публікації є діалектичний метод пізнання. В процесах проведення досліджень використовувалися такі методи: економіко-статистичні, розрахунково-конструктивні, системний аналіз, монографічний та інші. Обробка зібраного матеріалу, що проведена з використанням різноманітних методів економічних досліджень, дозволила виконати сформовані завдання і таким чином досягти поставленої мети.

Результати та їх обговорення

Виробництво і реалізація аграрної продукції здійснюється різними організаційно-господарськими формуваннями, важливе місце серед яких займають сільськогосподарські підприємства. В економічно-статистичній літературі їх трактують, як “суб'єкт господарювання, який має статус юридичної особи, або відокремлений підрозділ юридичної особи, що здійснює систематичну виробничу діяльність у галузі сільського господарства. До складу сільськогосподарських підприємств відносять також фермерські господарства” (Korysko, 2018). У загальному таке визна-

чення відповідає суті діяльності цих підприємств, однак з деяким уточненням. Ми вважаємо, що кожна форма господарювання повинна займати свою окрему нішу у сферах аграрного виробництва, а не відображати свою діяльність в загальних показниках розвитку тієї чи іншої форми господарювання. Тим паче, що фермерські господарства як суб'єкт господарювання здійснюють свою діяльність відповідно до діючих статутів, в яких враховується особливість її функціонування. До того ж статистичні видання виділяють окремо результати діяльності фермерських господарств не завжди сумарно із сільськогосподарськими підприємствами.

Результати діяльності як сільськогосподарських підприємств, так і інших організаційно-господарських структур у системі АПК характеризуються цілим комплексом різноманітних показників. І це цілком

об'єктивно й закономірно, адже аграрне виробництво є однією із найскладніших галузей національного господарства, де значний вплив мають природні фактори, на які не можливо вплинути. Якими би складними не були умови господарювання суб'єктів діяльності в тій чи тій галузі, однак об'єднуючими показниками їх функціонування є виробництво і реалізація продукції. Саме за цими показниками проводиться дослідження діяльності будь-яких господарських структур національного господарства держави. Враховуючи ці аспекти, нами і обрано тему дослідження з діяльності однієї із важливих форм господарювання в аграрному секторі економіки – сільськогосподарських підприємств на прикладі їх розвитку у Львівській області. Насамперед наведемо обсяги виробництва аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівщини протягом 2000–2017 рр. (табл. 1).

Таблиця 1*

Обсяги виробництва аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівщини за 2000–2017 рр., у постійних цінах 2010 року

Продукція	Роки	2000	2005	2010	2015	2017	2017 у % до	
							2000	2015
Усього		679,8**	738,8	1862,2	3045,0	3816,9	5,6 раза	125,3
		9,8***	10,4	25,3	33,7	38,9	+29,1	+5,2
у тому числі продукція:		522,7	493,6	1034,1	2065,9	2651,1	5,1 раза	128,3
рослинництва		7,5	6,9	14,1	22,9	27,0	+19,5	+4,1
тваринництва		157,1	245,2	828,1	979,1	1165,8	7,4 раза	119,1
		2,3	3,5	11,2	10,8	11,9	+9,6	+1,1

Примітка: * тут і надалі використано матеріали статистичного щорічника (Zymovina, 2018).

** чисельник – вартість виробленої продукції, млн грн.;

*** знаменник – питома вага виробленої продукції в загальних обсягах її виробництва всіма господарствами області, %

Наведені дані показують, що виробництво аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівської області характеризується позитивними тенденціями зростання. Так, скажімо, вартість усієї виробленої продукції зросла у 2017 р. до 3816,9 млн грн., що більше порівняно з 2000 р. у понад 5 разів. Відповідні зміни відбулися щодо питомої ваги виробленої продукції цими господарствами у загальних обсягах її виробництва в області. Аналогічні зміни спостерігаються і в розрізі окремих галузей – рослинництва і тваринництва.

Отже, результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що у виробництві аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівщини протягом 2000–2017 рр. відбулись позитивні зміни – збільшилися їх обсяги виробництва, з одного боку, та підвищення їх питомої ваги у загальній структурі її виробництва загалом в області, з іншого. Проте ці зміни не забезпечили їх домінування в аграрному виробництві Львівщини. Валове виробництво аграрної продукції суб'єктами господарювання в значній мірі залежить від рівня використання ними земельних угідь в процесах її продукування. Для цього в

економічній практиці використовується такий показник, як вихід продукції на 100 га сільськогосподарських угідь, величини якого для сільськогосподарських підприємств Львівщини наведено в таблиці 2.

Аналіз наведених даних дає підстави стверджувати таке:

- сільськогосподарські підприємства протягом досліджуваного періоду постійно і динамічно нарощували виробництво аграрної продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь із 98,3 тис. грн у 2000 р. до 1281,2 тис. грн у 2017 р., тобто зростання становить 13 разів. Аналогічні тенденції спостерігаються в розрізі окремих галузей: рослинництва і тваринництва. При цьому темпи зростання виробництва тваринницької продукції перевищують темпи зростання рослинницької, однак, з іншого боку, виробництво продукції тваринництва є майже у два рази меншим, ніж рослинницької;

- щодо господарств населення. Тут ситуація протилежна, показники виробництва продукції сільського господарства цими агроформуваннями з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь як у загальних обсягах, так так і в галузевому розрізі зменшились.

Таблиця 2

Продукція сільського господарства з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь окремих форм господарювання Львівщини за 2000–2017 рр., в постійних цінах 2010 р. тис. грн.

Продукція	Роки					2017 у % до	
	2000	2005	2010	2015	2017	2000	2015
Усього	98,3*	225,1	691,7	1106,0	1281,2	13,0 раза	115,8
у тому числі продукція:	1278,3**	846,5	698,9	788,8	817,8	64,0	103,7
рослинництва	75,6	150,4	384,1	750,4	889,9	11,8 раза	118,6
тваринництва	605,8	396,8	351,2	449,2	484,9	80,0	107,9
	22,7	74,7	307,6	355,6	391,7	17,3 раза	111,7
	672,5	449,7	347,7	339,6	332,9	49,5	98,0

Примітки: * чисельник – показники сільськогосподарських підприємств;

** знаменник – показники господарств населення

Так, зокрема, у 2000 р. цей відносний показник становив 1278,3 тис. грн, тимчасом як у 2017 р. він дорівнював всього 817,8 тис. грн, тобто зниження становило 36,0%.

Узагальнюючи результати аналізу виробництва продукції з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь господарськими формуваннями Львівщини, можна констатувати, що ці процеси будуть відбуватися і надалі. З цього приводу заперечень немає, адже це об'єктивний і закономірний процес розвитку аграрного виробництва в організаційно-правових формах ведення діяльності. Ми вважаємо, що цей період буде тривати доти, коли сформується оптимальні співвідношення між великими господарськими формуваннями (сільськогосподарські підприємства) і дрібними господарськими структурами (господарствами населення).

Виробництво продукції сільського господарства як сільськогосподарськими підприємствами, так і іншими організаційно-правовими формами господарювання АПК насамперед призначається для реалізації споживачам за різними каналами збуту. Статистичні видання трактують реалізацію продукції, як “обсяги

власно виробленої продукції, яка реалізована сільськогосподарськими підприємствами (крім сільськогосподарських підприємств, які не відповідають визначеним статистичною методологією критеріям) за всіма напрямками: переробним підприємствам на ринку населенню в рахунок оплати праці, пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнових паїв (часток), за іншими напрямками” (Korysko, 2018). Дане визначення терміну “Реалізація продукції”, що міститься у статистичних виданнях, найбільш повно і різнобічно відображає все те, що входить у це поняття.

Отже, наведемо дані щодо кількості реалізованої продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівщини протягом досліджуваних років у натуральних вимірах (табл. 3). Наведені дані показують, що в обсягах реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами Львівщини відбулися значні зміни протягом досліджуваного періоду, особливо відчутні ці зміни, коли порівнювати показники реалізації продукції рослинництва у 2017 р. з даними за 2000 р.

Таблиця 3

Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами Львівщини, тис. т

Продукція	Роки					2017 у % до	
	2000	2005	2010	2015	2017	2000	2015
Культури зернові та зернобобові	123,0	175,6	244,4	959,1	589,9	4,8 разу	61,5
у тому числі: пшениця	88,2	105,6	131,1	484,2	291,8	3,3 разу	60,6
кукурудза та зерно	0,6	20,7	68,4	327,7	127,3	212,2 разу	38,8
ячмінь	12,2	20,3	29,6	136,8	147,5	12,1 разу	107,8
зернобобові	-----	1,5	0,5	1,9	18,1	-----	9,5 раза
Культури олійні	8,4	7,9	98,7	213,9	261,7	31,2 разу	122,3
Бурак цукровий	136,8	121,3	459,8	613,9	756,1	5,5 разу	123,2
Картопля	1,7	1,4	34,1	40,8	29,0	17,1 разу	71,1
Культури овочеві	4,3	5,6	13,1	31,4	11,9	2,8 разу	37,9
Культури плодові та ягідні	0,8	0,5	0,6	24,6	11,7	14,6 разу	47,6
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)	18,7	12,5	68,6	90,9	87,4	4,7 разу	108,0
молоко	44,2	23,0	18,9	21,9	20,9	47,3 разу	95,4
Яйця, тис. шт	50307	114229	133315	56539	39671	78,9 разу	70,2

Із порівнюваних років найкращим роком щодо реалізації продукції був 2015 р. При цьому привертають увагу обсяги реалізації продукції зернових та зернобобових культур – 959,1 тис. т, тимчасом як у 2017 р.

було реалізовано значно менше – 589,1 тис. т, тобто 61,5% рівня 2015 р.

Варто також відзначити, що в останні роки інтенсивно розвиваються процеси скорочення поголів'я тварин. І це відбувається не тільки у сільськогоспо-

дарських підприємств, а й в інших організаційно-правових структурах АПК. На подолання цих негативних явищ повинні бути спрямовані зусилля не тільки господарюючих суб'єктів аграрного виробництва, а й державних структур.

Обсяги реалізації продукції сільського господарства залежать насамперед від валового виробництва її суб'єктами господарювання. Щодо обсягів продукції сільського господарства, виробленої сільськогосподарськими підприємствами Львівщини, то ця інформація подана в таблиці 1. Наведені дані показують, що питома вага валової продукції, яка вироблена досліджуваними підприємствами в загальному обласному обчисленні у 2017 р. становила 38,9%, у тому числі рослинництва 27,0% і тваринництва 11,9%. Ці показники вказують на те, що сільськогосподарські підприємства ще не стали пріоритетною формою господарювання, хоча рівень використання земельних угідь у них значно вищий, ніж у господарств населення (табл. 2). Однак, з іншого боку, найбільші площі земельних угідь зосереджено саме у дрібних селянських господарствах. Отож, для збільшення обсягів виробництва продукції сільського господарства сіль-

ськогосподарськими підприємствами Львівщини не-обхідне розширення площ земельних угідь. І саме на цій основі можливе збільшення обсягів реалізації аграрної продукції досліджуваними підприємствами.

В процесі дослідження реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами, поряд із іншими чинниками, відіграють ціни реалізації, які в статистичних виданнях трактуються: "як середня вартість одиниці (тонни, тисячі штук) реалізованої продукції з урахуванням її якості, але без урахування податку на додану вартість, дотації, накладних транспортних та експедиційних витрат, яка розраховується шляхом ділення вартості реалізованої за відповідний період продукції на її кількість. У 2000–2011 роках до середньої ціни відносилися суми дотацій за рахунок коштів податку на додану вартість та бюджетні дотації, з 2012 року – не включаються" (Korysko, 2017). Ось таким є порядок формування середніх цін реалізації аграрної продукції в державі. Середній рівень цін реалізації продукції сільського господарства у підприємствах Львівщини показані в таблиці 4.

Таблиця 4

Середні ціни реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами Львівщини, грн за 1 т

Продукція	Роки					2017 у % до	
	2000*	2005*	2010	2015	2017	2000	2015
Культури зернові та зернобові	577,8	559,3	1256,8	2559,6	3800,1	6,6	128,4
у тому числі: пшениця	595,5	512,3	1247,1	3047,8	3753,1	6,3	123,1
кукурудза та зерно	419,0	1004,6	1260,6	2744,7	3620,1	8,6	131,9
ячмінь	520,4	487,6	1119,4	3085,3	2756,1	5,3	89,3
зернобові	-----	457,8	1937,4	4606,6	5902,9	-----	128,1
Культури олійні	536,5	567,3	4746,6	7438,6	9621,6	17,9	129,3
Бурак цукровий	119,6	183,8	483,3	890,6	790,5	6,6	88,8
Картопля	426,3	737,8	2450	2351,0	3478,6	8,2	148,0
Культури овочеві	1227,5	2839,9	4794,2	4889,9	9429,3	7,7	192,8
Культури плодові та ягідні	370,1	649,4	6415,0	8264,3	7850,6	21,2	94,8
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)	2123,2	6370,8	9564,1	18437,2	27253,8	12,8	147,8
молоко	503,1	1067,3	2722,4	4330,4	6805,2	13,5	157,1
Яйця, тис. шт	208,6	252,7	454,3	1069,2	1097,4	5,3	102,6

Примітка: * дані за 2000 і 2005 рр. використані зі статистичного збірника за 2016 р. (Zymovina, 2018).

Наведені дані показують, що ціни реалізації продукції, яка вироблена сільськогосподарськими підприємствами, не є стабільними протягом досліджуваного періоду. Так, скажімо, коли порівняти ціни 2017 р. з цінами 2000 р., то вони зросли за 17 років в декілька разів, а інколи в десятки разів. З іншого боку, коли порівняти ціни реалізації 2017 р. з 2015 р., то їх зміни характеризуються значно меншими величинами, ніж у порівнянні з 2000 р. До того ж ці зміни відбуваються як у бік збільшення, так і зменшення щоб пояснити, чому це відбувається саме так, а не інакше, потрібен деталізований аналіз функціонування цінового механізму, а це окрема тема наукового дослідження.

Висновки

Проведення дослідження за обраною темою дає можливість прослідкувати, як відбуваються процеси виробництва продукції сільського господарства та її реалізація сільськогосподарськими підприємствами Львівщини. Одержані результати дослідження дають підстави констатувати:

- за досліджуваний період (2000–2017 рр.) відбулись значні зміни збільшення виробництва продукції сільського господарства у 2017 р. порівняно з 2000 р. у декілька разів, а при порівнянні з 2015 р. – в межах 119,1–128,3%. Відбулись позитивні зміни щодо використання земельних угідь;

- значно зросли обсяги реалізації продукції, що вироблена сільськогосподарськими підприємствами. Зокрема, продаж продукції рослинництва у 2017 р.

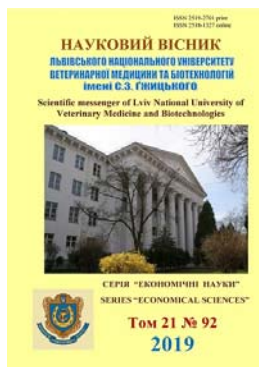
порівняно з 2015 р. зріс у декілька, а в окремих випадках – декілька десятків і більше разів. Проте продукція тваринництва (молоко і яйця), її обсяги реалізації не досягли рівня 2000 р. Потрібне деталізоване вивчення цінового механізму реалізації продукції.

Отже, одержані результати дослідження виробництва і реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами Львівщини вказують на те, що суб'єкти господарювання хоча і досягли певних зрушень, однак вони ще не стали визначними у веденні аграрного виробництва. Тому в сьогоднішніх умовах слід розробляти і впроваджувати конкретні заходи щодо підвищення їх вагомості у сільськогосподарському виробництві.

Перспективи подальших досліджень. Подальший розвиток аграрного виробництва як на державному, так і на регіональному рівнях вимагає конкретного вивчення пріоритетних форм господарювання. На наше переконання, це мають бути сільськогосподарські підприємства, які можуть забезпечити впровадження передових технологій виробництва і реалізації продукції, прогресивних форм організації і оплати праці тощо. Одночасно зауважимо, що в сучасних умовах і на перспективу слід надавати допомогу і підтримку малим формам господарювання. Необхідно домогтися оптимального поєднання їх інтересів та можливостей у веденні аграрного виробництва.

References

- Andriichuk, V.H. (2005). *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metody, analiz: Monohrafiia*. K.: KNEU (in Ukrainian).
- Hadzalo, Ya.M., Vashchenko, T.U., Zhuk, V.M., & Lupenko, Yu.O. (2016). *Stratehiia rozvytku silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini na period do 2025 roku*. K.: Ahrarna nauka (in Ukrainian).
- Korysko, H. (2017). *Silsike gospodarstvo*. Statystychnyj zbirnyk. Lviv (in Ukrainian).
- Korysko, H. (2018). *Silske gospodarstvo Lvivskoi oblasti*. Statystychnyi zbirnyk. Lviv (in Ukrainian).
- Mesel–Veseliak, V.Ya. (2012). *Formy hospodariuvannia v silskomu hospodarstvi Ukrainy (rezultaty, problemy vyrishennia)*. *Ekonomika APK*, 1, 13–23 (in Ukrainian).
- Shulskyj, M.H. (2016). *Efektivnist diialnosti silskogospodarskykh pidpriemstv Lvivshhyny*. *Naukovyj visnyk Lvivskogo nacionalnogo universytetu veterynarnoi medycyny ta biotehnologij imeni S.Z. Hzhyc'kogo*. Serija: *Ekonomichni nauky*, 18, 2(69), 188–192. doi: 10.15421/nvlvet6935 (in Ukrainian).
- Smolynech, I.B. (2017). *Analiz rozvytku riznykh organizacijno-pravovykh form pidpryjemnyckoi diialnosti v agrarnomu sektori*. *Naukovyj visnyk Lvivskogo nacionalnogo universytetu veterynarnoi medycyny ta biotehnologij imeni S.Z. Hzhyc'kogo*. Serija: *Ekonomichni nauky*, 19(76), 100–107. doi: 10.15421/nvlvet7620 (in Ukrainian).
- Zymovina, S. (2018). *Statystychnyj shhorichnyk Lvivskoi oblasti za 2017 rik*. Chastyna 1. Lviv (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9206

UDC 631.115.11:637.11

Economic framework of dairy family farms development

V.A. Chemerys, V.I. Dushka, V.L. Maksym, D.O. Solomonko

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 17.01.2019

Received in revised form

22.02.2019

Accepted 25.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-032-239-26-56
E-mail: volodiamaxym88@gmail.com

Chemerys, V.A., Dushka, V.I., Maksym, V.L., & Solomonko, D.O. (2019). Economic framework of dairy family farms development. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 33–42. doi: 10.32718/nvlvet-e9206

One of main industry of livestock in Ukraine there is the dairy farming on the cost of gross value products, development of which status substantially influences on food security providing and AIC export potential forming. However much the about two third of industry gross value products made by households, which are characterized with the low level of efficiency and marketability. In the article the conducted researches are in relation to development dairy cattle breeding in Ukraine by creation of farms, including family type, on the base of households. Achievement of the put purpose, in our viewpoint, possible at forming of economic interest to work in dairy farming at the active rural population. As a result of research certainly basic economic criteria of farms development taking into account the maximum scales of production activity, cost of sales, and also necessary level of technological and economic efficiency, which will be instrumental in the successful functioning of such economic agent. The economic framework of dairy production is developed in the family farms of three types, which differ on the quantity of cows and sales prices for milk. Certainly, that the cost of the advanced capital which is needed for milk production organization in family farms will differ from 25 to 60 thousand euro taking into account state support indemnifications on the purchase of the fixed assets, scales of production and present material and technical resources of households, which creation is offered on the base of. Creation of farms with a herd not less than 20 cows at the farm gate wholesale milk price and also farms with a herd not less than 9 cows, in a that number the already existent households created on a base subject to condition organization sales of total mine-out products on prices which are close to the retail, with the purpose of average monthly sufficient sum of cash flow achievement which will be instrumental in forming economic and investment interest, among the capable of working habitants in rural areas to produce milk is offered. Recoupment of such farms depending on the scales of production, milk sale prices and level of state support, will make from 3 to 6 years. The important condition of rapid family farms recoupment is a state support level, cows productivity and milk prices. Also certainly basic indexes of economic efficiency and investment attractiveness of milk production in the offered three types of farms. Conducted economic analysis of main indexes of efficiency, on the basis of which the best possible option dairy family farm is justify. The scientifically substantiated that family dairy farms development on the base of households in rural areas will be instrumental in the increase of economic potential of the dairy farming in Ukraine.

Key words: dairy farming, family farm, rural areas, production, economic efficiency.

Економічне обґрунтування розвитку сімейних ферм з виробництва молока

В.А. Чемерис, В.І. Душка, В.Л. Максим, Д.О. Соломонко

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна*

Однією з основних галузей тваринництва України за вартістю виробленої продукції є молочне скотарство, стан розвитку якого суттєво впливає на продовольчу безпеку та формування експортного потенціалу АПК. Однак близько двох третин виробленої продукції галузі припадає на господарства населення, які характеризуються низьким рівнем ефективності та товарності

виробництва. У статті проведені дослідження щодо розвитку молочного скотарства України шляхом створення ферм, у тому числі сімейного типу на базі господарств населення. Досягнення поставленої мети, на наш погляд, можливе при формуванні в активного сільського населення економічного інтересу працювати у молочному бізнесі. За результатами дослідження визначено основні економічні критерії розвитку ферм, з врахуванням граничних масштабів виробничої діяльності, ціни реалізації, а також необхідного рівня технологічної та економічної ефективності, який сприятиме успішному функціонуванню таких господарств. Розроблено економічне обґрунтування виробництва молока у сімейних фермах трьох типів, які відрізняються за чисельністю корів та рівнем ціни продажу молока. Визначено, що вартість авансованого капіталу, який необхідний для організації виробництва молока у сімейних фермах, становитиме від 25 до 60 тис. євро з врахуванням державних компенсацій на купівлю основних засобів, масштабів виробництва та наявних матеріально-технічних ресурсів тих господарств населення, на базі яких пропонується створення ферм. Також визначено основні показники економічної ефективності та інвестиційної привабливості виробництва молока у запропонованих трьох типах ферм. Проведений економічний аналіз основних показників ефективності, на основі якого запропоновано та обґрунтовано найбільш оптимальний варіант сімейної ферми з виробництва молока.

Ключові слова: молочне скотарство, сімейна ферма, сільські території, виробництво, економічна ефективність.

Вступ

Молочне скотарство, за сприятливих ринкових умов, відноситься до перспективних високоприбуткових видів агробізнесу, який необхідно розвивати для забезпечення споживчих потреб населення у молоці та молокопродуктах, а також з метою формування експортного потенціалу агропродовольчого підкомплексу України. Однак, стан галузі молочного скотарства в Україні не відповідає її економічному потенціалу. Значна частка молочної продукції виробляється господарствами населення, які відносяться до низькотоварних екстенсивних форм виробництва. Чисельність таких господарств, в силу відсутності економічних передумов та стимулів функціонування, щороку зменшується, а їх ніша заповнюється сільськогосподарськими підприємствами. Відповідно набуває актуальності проведення комплексних досліджень щодо розвитку ферм з виробництва молока, в тому числі сімейного типу на основі господарств населення, що сприятиме підвищенню економічного потенціалу молочного скотарства України.

Вивченню перспективних шляхів розвитку молочного скотарства України присвячені праці багатьох вчених економістів, серед яких: Ю. Лупенко, О. Маслак, М. Малік, Л. Іванова, Д. Семенда, В. Ніценко, М. Пархомець О. Шпикуляк та інші. В іноземній науковій літературі питання розвитку ферм з виробництва молока розкрито у працях J. Špička, L. Smutka, Z. Zakova Kroupova, M. Michalíčková, Z. Krupová, P. Polák, L. Hetényi, E. Krupa, P. Mamardashvili, D. Schmid та багатьох інших. Проте не достатньо дослідженими залишаються питання, які стосуються розвитку молочного скотарства шляхом створення ферм, в тому числі сімейних на базі господарств населення, які виробляють та реалізують основну частку сировини на ринку.

У 2017 р. агросектор, в якому зайнята третина громадян України, забезпечив 40% усієї валютної виручки держави. Частка агровиробників у структурі ВВП України становить лише 12%, але цей показник має тенденцію до зростання. Скотарство належить до провідних галузей аграрного сектору України. В структурі доходів від реалізації продукції тваринництва частка від продажу молока становить 26% (Maslak, 2017).

В Україні склалися одні з найкращих умов у світі для виробництва молока та молочних продуктів. Разом із тим проблему насиченості ними ринку не вда-

лося повною мірою вирішити навіть у найсприятливіші для розвитку молочного господарства роки (Ivanova, 2017). Однак, як зазначає Ніценко В., галузь молочного скотарства в Україні характеризується низькими темпами розвитку. Щорічно знижується поголів'я корів, продуктивність тварин (особливо в особистих господарствах населення не відповідає вимогам досвіду розвинених країн), матеріально-технічне забезпечення, кількість спожитої продукції населенням країни, завантаження виробничих потужностей переробних підприємств (Nitsenko, 2013).

Спеціалізовані молочні ферми є важливим типом ведення сільського господарства, але їхня важливість змінюється в ЄС. Частка виробництва молока на спеціалізованих молочних фермах у загальному обсязі виробництва молока в ЄС коливається від 24% (Чехія) до 99,9% (деякі регіони Іспанії та Португалії). Решту молочної продукції припадає на змішані ферми (Špička & Smutka, 2014).

У світовій практиці розвиток сільського господарства пов'язується з розвитком сільських територій. Практика розбудови аграрного сектора в переважній більшості країн світу дає підстави стверджувати, що базовим підприємницьким чинником його конкурентоспроможного, сталого розвитку виступають «малі» форми, зокрема сімейні ферми, які можна вважати аналогом вітчизняних особистих селянських господарств (Malik & Shpykuliak, 2018).

Трансформації розвитку вітчизняного агрогосподарського комплексу спричинили формування ринкової системи господарського порядку, у якій особливе місце займають особисті селянські господарства, зокрема господарства населення. Протягом тривалого часу вони відіграють вагомий роль у виробництві сільськогосподарської продукції та забезпеченні розвитку сільських територій України (Malik & Shpykuliak, 2018). Діяльність господарств населення забезпечує збереження й розвиток сімейної форми господарювання, самозайнятості членів селянських сімей та одержання ними додаткового доходу, а також розвиток сільських територій (Malik & Shpykuliak, 2018).

Метою дослідження є економічне обґрунтування оптимальних варіантів створення сімейних ферм з виробництва молока на базі господарств населення для формування основних резервів розвитку галузі. Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні завдання: дослідити необхідну матеріально-технічну та сировинну базу для створення ферм з виробництва молока; обґрунтувати основні економіч-

ні критерії розвитку ферм з виробництва молока на базі господарств населення; визначити основні техніко-економічні та інвестиційні параметри організації ферм з виробництва молока.

Матеріал та методи досліджень

В процесі проведеного дослідження використано загальнонаукові методи, зокрема монографічний при комплексному та всебічному вивченні основних економічних проблем розвитку сімейних фермерських господарств України; аналіз та синтез – для визначення основних чинників та складових розвитку молочного скотарства на основі фермерських господарств, у тому числі сімейного типу; розрахунково-конструктивний метод використовувався при визначенні основних економічних параметрів розвитку трьох варіантів сімейних ферм галузі молочного скотарства з врахуванням критеріїв розширеного відтворення, самоокупності та економічного інтересу, на основі яких визначено найбільш оптимальний. Матеріалами досліджень стали публікації вітчизняних вчених економістів, а також власні спостереження.

Результати та їх обговорення

Молочне скотарство відноситься до важливої і невід'ємної складової сільського господарства, яка зумовлює соціально-економічний стан усіх категорій господарств України. Протягом тривалого часу галузь перебуває у кризовій ситуації і зазнала найбільш руйнівних деструктивних змін через відсутність достатньої офіційної підтримки. Молочне виробництво в цілому поки що не зорієнтоване на кінцевий результат, немає визначених напрямів концентрації ресурсів й використання інвестицій (Semenda et al., 2018).

Одним із шляхів вирішення даної проблеми є розвиток фермерських господарств, в тому числі сімейного типу, на основі господарств населення. Досягнення поставленої мети, на наш погляд, можливе при формуванні в активного сільського населення економічного інтересу працювати у молочному бізнесі. Повинно бути чітке розуміння теоретичних та практичних основ ведення молочного скотарства, обсягу необхідних матеріально-технічних та фінансових ресурсів для одержання економічного ефекту, сума якого стимулюватиме працю селян та сприятиме розвитку їх фермерського бізнесу у довгостроковій перспективі на умовах розширеного відтворення.

Економічний інтерес формується на основі ряду абсолютних та відносних економічних показників. Одним із таких показників, які широко поширені у бізнес-плануванні, є чистий грошовий потік (ЧГП). На відміну від прибутку, який не в повній мірі відображає основні результати господарської діяльності господарюючих суб'єктів, чистий грошовий потік надає більш вичерпне розуміння економічного ефекту та враховує усі грошові потоки скориговані на суму витратної та податкової складової за винятком амортизаційних витрат. А для сімейної ферми з виробництва молока до значення чистого грошового потоку додатково включатиметься заробітна плата членів

фермерського господарства та державні дотації на утримання ВРХ за їх наявності.

На наш погляд, обґрунтована сума чистого грошового потоку, у розрахунку на одну сімейну молочну ферму за місяць, повинна становити не менше 1200 Євро. Значення даної суми обумовлене низкою об'єктивних причин. Зокрема, однією з найбільш вагомих – період окупності, оптимальне значення якого повинно становити для малого бізнесу не більше 6 років, оскільки довший термін для сімейних ферм інвестиційно не привабливий.

Наступним об'єктивним критерієм визначеного розміру чистого грошового потоку є сприяння розширеному відтворенню майбутньої сімейної ферми. Саме 1200 Євро в місяць надає можливість у подальшому заощаджувати та через відносно короткий період часу (1–2 роки) реінвестувати у розвиток господарства. Якщо припустити, що сімейна ферма складається з 2 членів сім'ї, відповідно дохід у розрахунку на одну особу становитиме 600 Євро, а це у двічі більше за середню заробітну плату в Україні за 2018 р., та приблизно дорівнює середньомісячному чистому заробітку українських робітників у Польщі, що з врахуванням особливостей ведення молочного бізнесу, сприятиме формуванню необхідного економічного інтересу у сільського працездатного населення, в тому числі молоді. Саме на підтримці молодих активних жителів сільських територій, на наш погляд, необхідно акцентувати пріоритети, при формуванні довгострокових цілей щодо розвитку молочного скотарства України. Адже однією з причин скорочення поголів'я корів у господарствах населення є неспроможність людей, зазвичай старшого віку, через фізичний стан здоров'я займатися молочним скотарством, тому необхідно стимулювати поступову зміну поколінь, а забезпечення чистого грошового потоку у сумі 1200 Євро/міс стане одним з чинників, які сприятимуть такому переходу. Без формування належних стимулів, зокрема економічних, складно досягнути майбутнього розвитку сімейного фермерства у молочному скотарстві.

З метою розуміння економічної складової організації виробництва молока у сімейних фермах визначено основні техніко-економічні критерії формування таких ферм за трьома варіантами. Перший варіант (Ферма I) – це ферма на 21 корову, саме така кількість корів необхідна для досягнення чистого грошового потоку у сумі 1200 Євро/міс при середній оптовій ціні реалізації молока вищого гатунку 8,6 грн, або 0,27 Євро та молочній продуктивності корів не менше 6200 кг за лактацію. Даний тип ферм успішно розвиватиметься на будь-яких сегментах ринку, де є потреба в оптових поставках якісної молочної продукції.

Другий варіант (Ферма II) – це ферма на 9 корів, однак реалізація молока відбуватиметься за цінами, які наближені до роздрібних, а це 15 грн., або 0,47 Євро, що при досягненні аналогічних, як у першому варіанті, надоїв на корову дозволить, за рахунок вищої ціни продажу продукції, досягнути, як у першому варіанті ферми суми чистого грошового потоку.

Третій варіант (Ферма III) – це ферма на 9 корів, створена на базі існуючого господарства населення чи

особистого селянського господарства, яке уже утримує як приклад 4 корови, однак не володіє додатковими площами для розширення поголів'я, а умови щодо продуктивності та ціни реалізації відповідають фермі другого варіанту.

Організацію другого та третього варіантів ферм, на наш погляд слід рекомендувати у сільських населених пунктах, які знаходяться поблизу обласних та районних центрів, що відносяться до тих сегментів ринку, на яких припадає значна частка споживачів

готових платити роздрібну ціну за якісне молоко чи молокопродукти. Оскільки створення таких ферм у сільських територіях, які віддалені від зазначених сегментів ринку, супроводжуватиметься складнощами щодо реалізації продукції за вигідними для господарства цінами. Необхідна сума основного капіталу для організації виробництва молока вищого гатунку у сімейних фермах за основними позиціями показана у таблиці 1.

Таблиця 1

Прогнозована сума основного капіталу для організації сімейних ферм з виробництва молока, Євро

Стаття капіталовкладень	Ферма I *		Ферма II**		Ферма III***	
	БДП ****	ЗДП *****	БДП	ЗДП	БДП	ЗДП
Господарське приміщення для утримання тварин	9 968	5981	4 272	2563	2373	1424
Міксер розкидач корму	4747	2848	0	0	0	0
Змішувач корму	0	0	506	304	506	304
Створення культурних пасовищ 0,5 га на корову із шлейфом	1 528	1 528	655	655	655	655
Нетелі чорнорябої породи	21 980	6031	9 420	2585	5233	1436
Поїлки автоматичні	424	254	182	109	182	109
Годівниці	665	399	285	171	285	171
Комунікації	1 108	1 108	1 108	1 108	0	0
Доїльні апарати	831	498	356	214	356	214
Гноєтранспортер	2 824	1695	1 210	726	1 210	726
Гноєсховище плівкове	665	665	285	285	285	285
Танк для охолодження молока (б/у)	1 994	1196	854	513	854	513
Трактор DONGFENG, причепні (б/у)	10 000	6000	10 000	6000	10 000	6000
Зернодробарка	100	60	100	60	100	60
Інше обладнання	375	225	375	225	375	225
Разом	57 208	28 488	29 608	15 517	22 039	11 897

Джерело: власні дослідження

* Ферма I – Ферма 21 корова, оптова ціна молока 8,6 грн./0,27 Євро

** Ферма II – Ферма 9 корів, ціна молока наближена до роздрібною 15 грн./0,47 Євро

*** Ферма III – Ферма 9 корів на базі ОСГ 4 корови, ціна молока наближена до роздрібною 15 грн./0,47 Євро

**** Без державної підтримки (БДП)

***** З врахуванням державної підтримки (ЗДП)

Успішне функціонування ферм другого та третього типу можливе у віддалених, від описаних сегментів ринку, селах лише за умови низького рівня конкуренції на місцевому ринку, що сприятиме продажу продукції за відносно високими цінами, які наближені до роздрібних. За результатами дослідження встановлено, що для організації сімейної ферми на 21 корову (I) за “нульовим варіантом”, необхідно 57,2 тис. Євро основного капіталу, або близько 28,5 тис. Євро з врахуванням державних програм підтримки, а саме компенсації 40% вартості будівництва господарських приміщень, купівлі обладнання, технічних засобів та компенсація до 24 тис. грн./голову за купівлю нетелей. Для організації ферми на 9 корів (II) за “нульовим варіантом” необхідно до 30 тис. Євро основного капіталу, або близько 15,5 тис. з врахуванням державних програм підтримки розвитку молочного скотарства. Найменш капіталомістким варіантом є створення сімейної ферми (III) з виробництва молока на базі уже існуючого ОСГ, чи господарства населення, яке утримує для прикладу 4 корови, володіє необхідним господарським приміщенням з наявними комунікаціями та потребує додаткової купівлі 5 нетелей, з метою

розширення ферми до 9 корів та переходу на вищий рівень товарності.

Слід зазначити, що сума основних капіталовкладень суттєво залежить від уже наявного матеріально-технічного забезпечення господарства. Для третього варіанту сімейної ферми необхідно додатково залучити 22 тис. Євро без державної підтримки, або 12 тис. Євро при використанні державних програм розвитку. Визначена сума буде у двічі меншою, якщо потенційне господарство, на основі якого планується створення ферми, володітиме трактором та господарськими приміщеннями достатньої площі щоб утримувати 9 корів з телятами на відгодівлі.

Крім залучення основного капіталу для організації сімейної ферми з безперебійним виробництвом продукції, необхідно забезпечити кормову базу, паливно-мастильні матеріали, підстилковий матеріал, ветеринарні засоби, кошти на рахунках та інші оборотні засоби (табл. 2).

Основна частка оборотного капіталу припадає на вартість кормів. Загалом понад 1000 Євро на корову та додатково до 250 Євро на відгодівлю молодняка ВРХ включно з резервом. На наш погляд, економічно доцільніше для сімейних ферм, які відносяться до

малих агроформувань, купувати основні кормові компоненти за ринковими цінами, а ніж заготовляти їх самостійно. Проблема полягає у тому, що досягнення високих показників продуктивності корів не можливе без використання у годівлі збалансованих раціонів. Оптимальний раціон годівлі для корів включає 8–10 і більше кормових компонентів, вирощування яких у малих тваринницьких фермах економічно не обґрун-

товано, оскільки потребує залучення дорогої техніки, обладнання, додаткових приміщень для зберігання урожаю, що є абсолютно не виправдано на малих площах, адже повна собівартість вирощених кормів часто перевищує, або близька до значення ринкової ціни, за таких умов окупність капіталовкладень перевищу 10 років, що є інвестиційно не привабливо для більшості інвесторів.

Таблиця 2

Прогнозована сума оборотного капіталу на рік для організації сімейних ферм з виробництва молока, Євро

Стаття оборотного капіталу	Ферма I	Ферма II	Ферма III
Пальне та паливно-мастильні матеріали	824	530	530
Корми	27 323	11 710	11 710
Підстилка	243	104	104
Електроенергія	555	357	357
Вода	267	114	114
Ветеринарні препарати	196	84	84
Кошти на рахунках	332	142	142
Швидкозношуваний інвентар	100	43	43
Матеріали та засоби для обробки та дезінфекції приміщення	133	57	57
Інший оборотний капітал	166	71	71
Разом	30 139	13 212	13 212

Джерело: власні дослідження

Вирощування основних кормових компонентів економічно доцільне у великих тваринницьких фермах та зазвичай себе не виправдовує у малих господарюючих суб'єктах, основною конкурентною перевагою яких повинна бути спеціалізація, саме завдяки їй сімейні ферми, на наш погляд, здатні досягнути достатньо високих показників економічної ефективності. Необхідна сума оборотного капіталу на рік для орга-

нізації ферми на 21 корову становитиме понад 30 тис. Євро та близько 13,5 тис. Євро для ферми на 9 корів. Потреба в оборотних засобах розрахована на рік функціонування ферми, відповідно її можливо знизити, якщо закупівлю необхідної сировини та матеріалів здійснювати раз на пів року, або в квартал, однак слід враховувати сезонне зростання цін на корми.

Таблиця 3

Прогнозування необхідного авансованого капіталу для організації сімейних ферм з виробництва молока

Разом авансованого капіталу	Ферма I		Ферма II		Ферма III	
	БДП	ЗДП	БДП	БДП	ЗДП	БДП
	87 347	58 627	42 820	28 729	35 251	25 109

Джерело: власні дослідження

Сукупна вартість основного та оборотного капіталу (табл. 3) для сімейних ферми на 21 та 9 корів за “нульовим варіантом” становить 87 та 43 тис. Євро, або 59 та 29 тис. Євро з врахуванням програм державної підтримки у молочному скотарстві. Найменша сума авансованого капіталу необхідна для створення сімейної ферми на базі уже існуючого господарства населення, яке уже утримує для прикладу 4 корів – 25–35,3 тис. Євро в залежності від рівня капіталозабезпечення та наявної державної підтримки.

Кормова база складається із закуплених кормів та зеленої маси культурних пасовищ. У зимово-стійловий період ВРХ годуватимуть закупленими кормами (100%), а в пасовищний період 50% раціону прогнозовано забезпечуватиметься кормовою базою створених культурних пасовищ. Раціон годівлі не є еталонним, а лише один із багатьох прикладів, який

повинен виходити з доступності кормових компонентів у районі створення ферми. Доцільність використання закуплених кормів для малих ферм описувалася вище.

Сімейна ферма на 21 корову, при продуктивності не менше 6200 кг молока на одну корову за рік виробить понад 120 тис. кг товарного молока з прогнозованою жирністю не менше 3,8%, що у перерахунку на базову жирність становитиме майже 136 тис. кг. Додатково ферма відгодовуватиме до 1 річного віку молодняк ВРХ на м'ясо в обсязі до 7 т в живій вазі. Виробництво товарного молока за рік фермою на 9 корів прогнозовано становитиме до 52 тис. кг з врахуванням випоювання телят 400 кг/голову, а також власного споживання 600 кг/рік. Рівень товарності за таких умов становитиме 93–94%.

Таблиця 4

Середньорічні витрати на корми для 1 корови без врахування кормової бази культурних пасовищ

Компонент корму	Ціна за 1 кг, Євро	Структура, %	Обсяг корму на 1 голову за 1 день, г	Вартість добового раціону на 1 голову, Євро	Потреба в кормах за рік на 1 голову, ц	Вартість закупленого корму, Євро
Пшениця	0,14	6	2700	0,38	9,9	137
Кукурудза	0,13	6	2700	0,35	9,9	128
Ячмінь	0,14	6	2700	0,38	9,9	140
Макуха соняшникова	0,19	3	1350	0,26	4,9	94
Силос кукурудзяний	0,03	25	11250	0,32	24,8	70
Сінаж	0,03	24	10800	0,38	23,8	83
Сіно люцерни	0,06	23	10350	0,66	22,8	144
Мінеральні корми	0,16	1	450	0,07	1,6	26
Пивна дробина	0,13	5	2250	0,28	5,0	63
Премікс для корів	0,95	1	450	0,43	1,6	156
Разом для корів	X	100	45000	3,50	114,0	1041
На відгодівлю 1 голови молодняка ВРХ (+25%)	X	X	11250	0,88	28,5	260
Разом витрат корму	X	X	56250	4,38	142,5	1301

Джерело: власні дослідження

Основною статтею витрат традиційно у тваринництві, в тому числі молочному скотарстві, є вартість кормів. Також слід зазначити, що витрати на оплату праці членів сімейної ферми є умовною статтею, оскільки кошти залишатимуться у сім'ї, відповідно визначена сума відноситиметься до чистого грошового потоку. З метою заощадження на сплаті ЄСВ розра-

хунок заробітної плати для членів сімейної ферми проводився за мінімально встановленим рівнем 4173 грн. станом на 1 січня 2019 р., що у перерахунку на Євро – 3169 за рік. Собівартість виробництва 1 кг молока у сімейних фермах прогнозовано становитиме від 0,21 – 0,26 Євро, в залежності від зазначених у таблиці 5 варіантів масштабу виробництва.

Таблиця 5

Прогнозування обсягів виробництва та реалізації продукції скотарства у сімейних фермах

Показник	Ферма I	Ферма II	Ферма III
Кількість корів, голів	21	9	9
Надій молока на корову за рік, кг	6 200	6 200	6 200
Обсяг одержаного молока за рік, кг	130 200	55 800	55 800
Діловий вихід телят, %	95	95	95
Одержано телят, голів	20	9	9
Витрачено молока на випоювання телят (400 кг/голову), кг	7 980	3 420	3 420
Товарність молока, %	94	93	93
Обсяг продажу молока, кг	121 620	51 780	51 780
Середня жирність молока, %	3,8	3,8	3,8
Обсяг продажу молока у базовій жирності (3,4%), кг	135 928	51 780*	51 780*
Вага 1 голови молодняка ВРХ при реалізації на м'ясо, кг	350	350	350
Вага реалізованого на забій молодняка ВРХ (14–16 міс.) в середньому, кг	6 983	2 993	2 993

*При роздрібному продажу молока перерахунок у базову жирність не враховувався

Джерело: власні дослідження

Амортизація, в умовах сімейної ферми не розраховувалася, оскільки відноситься до чистого грошового потоку, тобто залишається у розпорядженні господарства. Доцільність та необхідність розрахунку амортизації існує при загальній системі оподаткування, де сплачують податок на прибуток, відповідно з метою зниження бази оподаткування, застосовують різні методики прискореного нарахування зносу основних фондів, для зниження суми податку на прибуток, за рахунок завищення виробничих витрат. Для сімейних ферм та інших господарюючих суб'єктів, які знаходяться на спрощеній системі оподаткування із мінімальними вимогами до звітності, розрахунок амортизації обґрунтований лише для економічної обізнаності власників про "реальні" витрати своїх господарств.

Важливою умовою швидкої окупності сімейних ферм, як показали розрахунки у табл. 7, є наявність державної підтримки та величина ціни продажу молока. Так, ферма на 21 корову, яка реалізує молоко за оптовими цінами – 0,27 Євро/кг, одержить чистий грошовий потік (ЧГП) на суму 14,5 тис. Євро за рік.

Окупність прогнозовано становитиме 6,5 роки з часу реалізації проекту (6 років з часу реалізації молока), або близько 4 років за наявності державної підтримки, яка суттєво впливає на суму ЧГП, оскільки дозволяє одержувати виплати на корову та телят, які для ферми на 21 корову за рік становитимуть 2579 Євро, а це дозволить підвищити суму ЧГП на сімейну ферму за місяць до 1420 Євро.

Таблиця 6

Прогноз основних статей витрат на виробництво молока у сімейних фермах

Стаття витрат	Ферма I	Ферма II	Ферма III
Пальне та паливно-мастильні матеріали	824	530	530
Корми	27 323	11 710	11 710
Підстилка	243	104	104
Електроенергія	555	357	357
Вода	267	114	114
Ветеринарні препарати	196	84	84
Швидкозношуваний інвентар	100	43	43
Матеріали та засоби для обробки та дезінфекції приміщення	133	57	57
Інший виробничі витрати	166	71	71
Заробітна плата членів ферми	3 169	3 169	3 169
ЄСВ (сплата 10% у 1-ший рік)	70	70	70
Амортизація (для сімейних ферм не враховано)	0	0	0
Разом виробничих витрат	33 046	16 309	16 309
Витрати на збут продукції	0	162	162
Оренда землі (пасовища)	332	142	142
Разом інших операційних витрат	332	304	304
Всього операційних витрат	33 378	16 613	16 613
на 1 кг молока з врахуванням витрат на вирощування ВРХ	0,21	0,26	0,26

Джерело: власні дослідження

Таблиця 7

Економічна ефективність та інвестиційна привабливість виробництва молока у сімейних фермах, Євро

Показник	Ферма I		Ферма II		Ферма III	
	БДП	ЗДП	БДП	ЗДП	БДП	ЗДП
Ціна 1 кг молока, без ПДВ	0,27		0,47		0,47	
Ціна 1 кг живої маси ВРХ без ПДВ	1,17		1,17		1,17	
Обсяг продажу молока, кг	135928		51780		51780	
Виручка від реалізації молока	36993		24579		24579	
Обсяг продажу ВРХ, кг	6 983		2 993		2 993	
Виручка від реалізації ВРХ на м'ясо	8176		3504		3504	
Виручка від реалізації продукції скотарства	45169		28083		28083	
Виробничі витрати	33046		16309		16309	
Інші операційні витрати	332		304		304	
Всього витрат	33378		16613		16613	
Єдиний податок (2 група 20% від мін. зарплати)	317		317		317	
Прибуток від реалізації продукції скотарства	11474		11153		11153	
Чистий грошовий потік (ЧГП) з врахуванням встановленої заробітної плати членів сімейної ферми у розрахунку на місяць	1 220	1 435	1 200	1 285	1 200	1 285
Співвідношення ЧГП до витрат, %	43,9	51,6	86,2	92,9	86,2	92,9
Співвідношення ЧГП до виручки від реалізації, %	32,4	38	51,0	55	51,0	55
Співвідношення ЧГП до авансованого капіталу, %	16,8	29,4	30,3	49,1	41	62
Період окупності, років	6,47	4,00	3,80	2,64	3,1	2,2
Коефіцієнт податкового навантаження	0,031 – 0,075		0,052 – 0,09		0,052 – 0,09	

Джерело: власні дослідження

Розвиток сімейних ферм на 9 корів при ціні продажу молока наближеній до роздрібною – 0,47 Євро/кг є найбільш інвестиційно привабливим, враховуючи те, що період окупності капіталовкладень у них 2,5–3,5 роки. Даний тип ферм потенційно спроможний досягнути високих показників співвідношення ЧГП до стартового капіталу, що формує значний економічний інтерес для організації бізнесу з виробництва молока.

Найбільш економічно привабливим, оцінюючи визначені показники економічної та інвестиційної ефективності, є розвиток ферм на базі господарств населення чи ОСГ, які уже утримують певну кількість корів та володіють необхідними матеріально-

технічними ресурсами. Створення таких ферм відноситься до найбільш простіших серед визначених варіантів, та характеризується швидкою окупністю, оскільки додаткова сума авансованого капіталу на їх організацію значно нижча, ніж у другому типі ферм на 9 корів.

Сприятливим чинником розвитку сімейних ферм з виробництва молока є відносно низький коефіцієнт податкового навантаження, який становить від 0,031–0,075, а це означає, що з кожного 1 Євро вартості реалізованої продукції, сума податкових платежів становитиме 0,03–0,075 Євро. Найнижче значення коефіцієнта становитиме у перший рік роботи ферми, враховуючи наявність державної компенсації сплати

90% ЄСВ. Податковий тиск поступово збільшуватиметься із зниженням компенсацій ЄСВ на 10% щорічно. Для ферм на 9 корів, коефіцієнт податкового навантаження є вищим в середньому на 1,5–2 процентних пункти, через більшу частку ЄСВ у розрахунку на одиницю вартості продукції. Спрощена система оподаткування, фермам з виробництва молока, надає можливість сплачувати загалом у двічі меншу суму податків, у розрахунку на одиницю вартості реалізованої продукції, порівняно з сільськогосподарськими підприємствами юридичними особами, які знаходяться на загальній системі оподаткування.

На рівень економічного ефекту сімейної ферми впливає значна кількість як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Найвища залежність спостерігається між ЧГП та ціною реалізації молока, а також рівнем продуктивності корів. Однак, на думку чеських науковців, технологічна ефективність не є найважливішим фактором, що визначає прибутковість. Зміна ціни впливає на зміну прибутковості значно більше (Zakova Kroupova, 2016). Ціна є також мотиваційним чинником у молочному скотарстві для фермерів (Gorbanyuk, 2018). Фермери, які виробляють молоко повинні сприяти підвищенню ринкових цін на продукцію, наприклад, шляхом створення маркетингових асоціацій (Michaličková et al., 2014).

Відповідно ферма повинна використовувати усі можливості продажу навіть незначного обсягу виробленої продукції за цінами, які наближені до роздрібних. Якщо ферма на 21 корову реалізуватиме лише

10% молока за ціною 15 грн (0,47 Євро)/кг, середня ціна продажу зросте від 8,6 до 9,15 грн., або на 7,6 процентних пунктів, що дозволить підвищити співвідношення ЧГП до авансованого капіталу на 3 п.п., а це додатково 2,6 тис. Євро на рік, що є досить суттєво для такої ферми. Вплив продуктивності корів на ЧГП становитиме в середньому, для ферми на 21 корову, у 30 Євро в місяць на кожен 1% зміни надоїв від фактично визначених 6200 кг/рік. Це означає, що зростання надоїв на 10% до 6820 кг/рік забезпечить підвищення середньомісячного ЧГП на 300 Євро, і навпаки, при їх зниженні, за умови рівності усіх інших чинників. Саме тому врахування описаних чинників сприятиме зростанню економічної ефективності функціонування сімейних ферм в Україні, а також дозволить підвищити їх конкурентоспроможність на ринку. Варто зазначити, що сума ЧГП об'єктивно залежить від масштабів ферми, які визначаються чисельністю корів (табл. 8).

Так, ферма на три корови при ціні реалізації молока 0,27 євро/кг одержуватиме в середньому не більше 100 євро ЧГП на місяць. Зростання чисельності корів до 10 голів дозволить підвищити рівень чистої доходності до 500–600 євро на місяць. Для забезпечення обґрунтованого рівня чистого грошового потоку у сумі 1200 євро на місяць, який стимулюватиме економічний інтерес до даного виду агробізнесу, необхідно утримувати, за нашими розрахунками, не менше 20 корів.

Таблиця 8

Варіанти рівня чистого грошового потоку на ферму за місяць в залежності від зміни чисельності корів при фіксованій ціні продажу 1 кг молока (0,27 Євро)

Показник	Варіанти								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сума чистого грошового потоку на ферму за місяць, євро	80	150	200	290	425	560	700	910	1213
Чисельність корів, голів	3	4	5	6	8	10	12	15	21

Джерело: власні дослідження

Відповідно збільшення чисельності корів, а відтак масштабів виробництва, дасть можливість сімейним фермам одержувати вищий рівень економічного ефекту. Розрахунки щодо моделювання впливу рівня ціни

продажу молока на чисельність корів, яка дозволить одержати визначений рівень середньомісячного чистого грошового потоку на ферму наведено у таблиці 9.

Таблиця 9

Варіанти необхідного поголів'я корів та рівня ціни продажу молока для забезпечення чистого грошового потоку на ферму 1200 Євро/міс

Показник	Варіанти								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ціна 1 кг молока, грн.	32	25	21	18	15	13	11,5	10	8,5
Ціна 1 кг молока, євро	1,01	0,79	0,66	0,57	0,47	0,41	0,36	0,32	0,27
Чисельність корів, голів	3	4	5	6	8	10	12	15	21

Джерело: власні дослідження

Слід зазначити, що досягнути ЧГП у сумі 1200 євро на ферму у розрахунку на місяць можливо з меншим поголів'ям корів та обсягами реалізації, однак ціна реалізації молока повинна бути роздрібною. Як

приклад, ферма на 6 корів досягне зазначеного рівня чистого грошового потоку при ціні реалізації молока не нижче 0,57 євро/кг. Враховуючи результати проведених досліджень, малим фермам з поголів'ям п'ять і

менше корів буде проблематично досягнути обґрунтованого економічного ефекту, який здатний забезпечити достатньо високий інвестиційний інтерес для розвитку молочного скотарства.

Разом із тим слід зазначити, що кількість поголів'я корів не є визначальним щодо величини валових надойв молока, і відповідно, продуктивності молочного стада. За результатами досліджень вчених, підприємства, які утримують незначну кількість високопродуктивних корів, мають значно вищі показники ефективності виробництва, ніж у висококонцентрованих господарствах (Ivanova, 2017). Подібної позиції дотримуються науковці у Швейцарії на думку яких, не було встановлено чіткої залежності між масштабами виробництва та рівнем прибутковості у молочних фермах країни (Mamardashvili & Schmid, 2013).

Отже, розвиток молочного скотарства у сімейних фермах, на наш погляд, повинен відбуватися з врахуванням визначених та описаних економічних критеріїв, відповідно до яких пропонується створення ферм з поголів'ям не менше 20 корів при оптовій ціні реалізації молока, а також ферм з поголів'ям не менше 9 корів, в тому числі створених на базі уже існуючих ОСГ при умові організації продажу виробленої продукції за цінами, які наближені до роздрібних, з метою досягнення достатньої суми середньомісячного чистого грошового потоку, що сприятиме формуванню економічного та інвестиційного інтересу, серед працездатних жителів сільських територій, виробляти молоко.

У зв'язку зі змінами в управлінні сільськими територіями (децентралізація) актуальним є питання подальшого розвитку особистих селянських господарств на основі єдності економічних, соціальних і екологічних інтересів та активізації підприємницької діяльності в частині зростання доходів, зайнятості й соціального захисту шляхом розвитку сімейних ферм (Malik et al., 2016).

Основним шляхом підвищення рівня виробництва продукції скотарства повинно стати поліпшення економічних умов господарювання в галузі, збереження і примноження теперішнього поголів'я великої рогатої худоби, зокрема корів, та нарощування продуктивності тварин, зокрема за рахунок нових продуктивніших порід тварин (Berezivskiy et al., 2018).

Висновки

Відповідно до результатів проведених досліджень обґрунтовано, що розвиток виробництва молока у фермерських господарствах, в тому числі сімейного типу, можливий при досягненні певних економічних критеріїв, зокрема граничної суми економічного ефекту, ціни реалізації та чисельності поголів'я корів. Визначено, що чистий грошовий потік у розрахунку на одну ферму за місяць повинен становити не менше 1200 євро для забезпечення відносно швидкого періоду окупності інвестицій, сприяння розвитку таких господарств на умовах розширеного відтворення, а також формування економічного інтересу серед жителів сільських територій займатися виробництвом молока, що можливо досягнути при поголів'ї 9–20

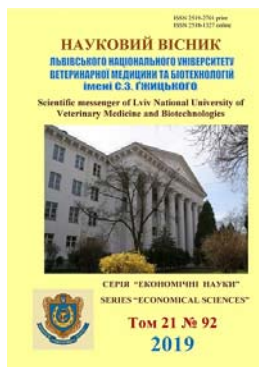
корів на ферму в залежності від рівня ціни реалізації продукції. Для створення ферм з виробництва молока запропонованих типів, необхідно залучити від 25 до 60 тис. євро інвестицій з врахуванням державної програми компенсації частини вартості основних засобів, період окупності яких, в залежності від ціни реалізації, масштабів виробництва та наявності державної підтримки прогнозовано становитиме 3–6 роки. Найбільш економічно привабливий, оцінюючи визначені показники економічної та інвестиційної ефективності, є розвиток ферм на базі господарств населення чи ОСГ, які уже утримують певну кількість корів та володіють необхідними матеріально-технічними ресурсами. Створення ферм, зокрема сімейного типу на базі господарств населення, дозволить задіяти додаткові резерви розвитку молочного скотарства України та підвищити загалом економічний потенціал галузі.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження проводитимуться щодо визначення вагомості впливу основних технологічних та економічних чинників на ефективність функціонування фермерських господарств, зокрема сімейного типу для виявлення та обґрунтування основних резервів підвищення їх прибутковості та конкурентоспроможності.

References

- Berezivskiy, Z., Berezivska, O., & Berezivskiy, Y. (2018). Ekonomichni stan vyrobnytstva produkttsii skotarstva u silskohospodarskykh pidpryemstvakh Lvivskoi oblasti. *Naukovyi visnyk LNU veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii. Seriia "Ekonomichni nauky"*, 20(91), 84–87. doi: 10.32718/nvlvet9117 (in Ukrainian).
- Gorbanyuk, V. (2018). Obsluhovuiucha neprybutkova kooperatsiia i optymalne tsinoutvorennia – priorytet aharnoi reformy v molochnomu tvarynnytsvi silskykh domohospodarstv Ukrainy. *Naukovyi visnyk LNU veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii. Seriia "Ekonomichni nauky"*, 20(91), 66–73. doi: 10.32718/nvlvet9114 (in Ukrainian).
- Ivanova, L.S. (2017). Molochne skotarstvo: suchasnyi stan ta problemy vyrishennia. *Ahrosvit*, 22, 23–27. http://www.agrosvit.info/pdf/22_2017/5.pdf (in Ukrainian).
- Malik, M.Y., & Shpykuliak, O.H. (2018). Tendentsii i perspektyvy rozvytku osobystykh selianskykh gospodarstv. *Ekonomika APK*, 1, 11–19 (in Ukrainian).
- Malik, M.Y., Lupenko, Yu.O., & Zaiats, V.M. (2016). Rozvytok pidpryemnytstva i kooperatsii: instyutsionalnyi aspekt. K.: NNTs "IAE" (in Ukrainian).
- Mamardashvili, P., & Schmid, D. (2013). Performance of Swiss dairy farms under provision of public goods. *Agric. Econ. – Czech*, 59, 300–314. doi: 10.17221/148/2012-AGRICECON (in Czech).
- Maslak, O. (2017). Ukrainyskyi rynek yalovychny: problemy ta perspektyvy. *Propozytsiia*, 2, 9–12 (in Ukrainian).

- Michaličková, M., Krupová, Z., Polák, P., Hetényi, L., & Krupa, E. (2014). Development of competitiveness and its determinants in Slovak dairy farms. *Agric. Econ. – Czech*, 60, 82–88. doi: 10.17221/76/2013-AGRICECON (in Czech).
- Nitsenko, V.S. (2013). Rozvytok molochnoho skotarstva v umovakh intehratsii. *Naukovi pratsi PDAA*, 1(6), 199–208. <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/199.pdf> (in Ukrainian).
- Semenda, D.K., Semenda, O.Vs., & Semenda, O.V. (2018). Derzhavna pidtrymka u vidnovleni haluzi molochnoho skotarstva *Molodyi vchenyi*, 3(55), 376–380. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3/85.pdf> (in Ukrainian).
- Špička, J. & Smutka, L. (2014). The Technical Efficiency of Specialised Milk Farms: A Regional View. *The Scientific World Journal*, 2014, 1–13. doi: 10.1155/2014/985149 (in Czech).
- Zakova Kroupova, Z. (2016). Profitability development of Czech dairy farms. *Agric. Econ. – Czech*, 62, 269–279. doi: 10.17221/131/2015-AGRICECON (in Czech).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519–2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9207

UDC 338.439

Cooperative activity of Ivan Porytko from rogatin

M. Shulskyi

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 21.01.2019

Received in revised form

22.02.2019

Accepted 25.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-097-569-77-12
E-mail: Pretty_62@ukr.net

Shulskyi, M. (2019). Cooperative activity of Ivan Porytko from rogatin. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 43–48. doi: 10.32718/nvlvet-e9207

The article highlighted the thick layer of activity of those co-operators, which ensure the implementation of theoretical developments of cooperation in the practical actions of business entities. At one of the numerous group of cooperative figures, namely: on the cooperative activity of Ivan Porytko attention was paid to the research process on the chosen topic of publication. In this article, the presentation of the research results is conducted in a certain logical sequence. The introduction substantiates the relevance of the chosen theme, its importance for further development of the cooperative movement in various spheres of social relations. Particular attention is paid to the activities of those cooperators who introduced theoretical developments into the practice of business entities. Each person in one or another kind of activity is characterized by a whole complex of both general and personal attributes that are inherent to it. These are, first of all, periods of birth, education and first steps of activities. Specific features of their implementation in the life of I. Porytko are reflected in table 1. Further activity of the person under study, which began at the beginning of the 20th century on the cooperative field, is reflected in the materials of table 2 and partly in table 3. Here, in the specified forms, all of what I. Porytko practically practiced during the interwar period is represented. His activities were multifaceted and fruitful, which materialized in the creation of cooperatives. He acted not in himself, but in constant cooperation with his associates, representatives of the clergy, and others like that. All this in the complex provided success in the development of cooperation.

Key words: Ivan Porytko, cooperation, cooperative movement, "Rural host", formation of cooperatives.

Кооперативна діяльність вихідця з рогатинщини Івана Поритка

М.Г. Шульський

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

Піднято товстий шар діяльності тих кооператорів, які забезпечують впровадження теоретичних напрацювань з кооперації у практичні дії суб'єктів господарювання. На одного із чисельної групи кооперативних діячів, а саме: на кооперативну діяльність Івана Поритка звернуто увагу у процесах дослідження за обраною темою публікації. В даній праці виклад результатів дослідження проведено у певній логічній послідовності. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, її важливість для подальшого розвитку кооперативного руху в різних сферах суспільних відносин. Особливу увагу при цьому сконцентровано на діяльність тих кооператорів, які впроваджували теоретичні розробки у практику діяльності господарюючих суб'єктів. Кожна особистість в тому чи тому видах діяльності характеризується цілим комплексом як загальних, так і особистих ознак, які притаманні їй. Це насамперед, пов'язано з народженням, навчання, першими кроками діяльності. Специфічні особливості їх здійснення у житті І. Поритка відображені в таблиці 1. Подальша діяльність досліджуваної нами особистості, яка почалася на початку 20-х років ХХ століття на кооперативній ниві, відображена у матеріалах таблиці 2 і частково в таблиці 3. Тут у конкретизованих формах показано все те, чим практично займався І. Поритко у міжвоєнний період. Його діяльність була багатогранною і плідною, яка матеріалізувалася у створенні кооперативів. Він діяв не сам, а в стійкій співпраці зі своїми однодумцями, представниками духовенства тощо. Все це в комплексі забезпечувало успіх у розвитку кооперації.

Ключові слова: Іван Поритко, кооперація, кооперування, кооперативний рух, “Сільський господар”, формування кооперативів.

Вступ

Просторова цитата, що наведена у епіграфі даної публікації, найбільш повно передає усі складності розвитку української кооперації в умовах окупаційних режимів, з одного боку, та вказує на ті зусилля, завдяки яким розвивався кооперативний рух, з іншого (Vytanovych, 1964). Серед тих особистостей, які заклали практичні основи кооперації в тих складно-важких обставинах життя українського суспільства, виділяється постать “студента Львівської торговельної школи Івана Поритка, велика заслуга” якого полягає в організації кооперативного руху на Рогатинщині. Саме в цих аспектах полягає суть поставленої проблеми, її актуальність та важливість розвитку кооперації у різних сферах суспільних відносин.

Матеріал і методи досліджень

В основу проведення дослідження нами використано матеріали вивчення діяльності І. Поритка, які подані його дослідником Р. Коритком і поміщені у виданні Львівської комерційної академії (Ukraini kooperatory, 1999). Обробку текстової Кориткової інформації проведено з використанням діалогового методу дослідження. Його суть полягає в тому, що ми формуємо питання щодо І. Поритка та його діяльності, а відповіді відшукуємо в тексті дослідника. Такі підходи до дослідження, на наше переконання, дають можливість поєднати сучасне (сформовані нами питання) і минуле (відповіді з вказаного тексту) в одній таблиці. Таким чином, те, що нас цікавить з діяльності І. Поритка, відображається у сформованих нами питаннях, відповіді на яких подаються з інформації про нього, яка є в публікації дослідника.

Результати та їх обговорення

Із наведеної текстової інформації цілком закономірно постає питання: то ким же був Іван Поритко? Спочатку відповімо в загальних формах, а з часом конкретизуємо їх деталізацію у складових кооперативного руху, в якому він брав активну і безпосередню участь. Отож, коли проаналізувати розвиток української кооперації з позицій історичної ретроспективи, то варто виділити дві складові її розвитку, в яких були зайняті українські кооператори. По-перше, можна виділити відомих кооператорів, які теоретично обґрунтували і практично довели об’єктивність та необхідність розвитку кооперативних процесів у різних сферах суспільних відносин. Сюди можна віднести таких діячів кооперативного руху, як: М.І. Туган-Барановський, І. Витанович, Ф. Щербина, К. Воблий, О. Луцький, Ю. Павликовський, Є. Храпливий та інші. Це, так би мовити, є зірки першої величини вітчизняної кооперації. Вони залишили нащадкам значний творчий спадок розвитку українського кооперування, який є основою

для дослідження розвитку кооперативного руху в минулому, щоб обґрунтувати його функціонування на майбутнє. Їхні імена широко відомі як в Україні, так і за її межами (Shulskiy & Korobka, 2015).

По-друге, є ще інша чисельніша і одночасно менш відома група українських кооператорів, які своєю титанічною працею реалізовували теоретично-кооперативні напрацювання минулих поколінь шляхом створення і забезпечення діяльності певних кооперативних товариств. Ці зірки є менш яскраві на кооперативному небосхилі, але більш потужнішоплодючі у практичній кооперативній діяльності. І ось про одного із тих зіркових практичних діячів створення кооперативних структур, а саме: про І. Поритка і йдеться в даній публікації. Насамперед наведемо коротко його біографічні дані (табл. 1).

Отож, з матеріалів, які подано в таблиці 1, бачимо що І. Поритко народився у кінці XIX століття (15 вересня 1895 р.) в с. Княгиничі, що на Рогатинщині. Досить нагадати, що м. Рогатин відоме із 1415 р. (Ukraini radianskiy entsyklopedychniy slovnyk, 1968). З цього повіту Галичини вийшла ціла плеяда відомих кооператорів, серед яких: І. Витанович (1899–1973), С. Кузик (1888–1947), В. Скробач (1921–2005) та інші. О.С. Городецький (1863–1928), хоча народився в Станіславському повіті, проте був одним із головних організаторів кооперативного руху на Рогатинщині. І. Поритко спочатку проходив свої життєві віхи традиційними шляхами, які притаманні кожній людині: навчання та формування світогляду. Однак покоління, до якого він належав, проходило період змужніння дещо по-іншому, ніж його попередники. І це не залежало від нього одного, а від тих глобально-грандіозних подій, що почали відбуватися на початку XX століття у світовому просторі. Вперше за період існування людства почалася Перша світова війна у 1914 р. І ця подія не могла не вплинути на подальші кроки вісімнадцятирічного юнака, який після закінчення гімназії не продовжував навчання, а діаметрально змінив вектор свого життєвого руху та добровільно зголосився до Січових Стрільців – української військової формації. І. Поритка зачислили до славної сотні Осипа Будзиковського.

З цього приводу дещо уточнимо. В енциклопедичних виданнях, що вийшли з друку в умовах незалежної України, про Січових Стрільців зазначено: 1. “Українські С С” – військові підрозділи у складі Австро-Угорської армії”, що були створені 1914 р. під час Першої світової війни. Існували до розпаду Австро – Угорщини 1918. 2. Військові формування Центральної Ради і Директорії, створені 1917” (Tuhan-Baranovskiy, 2007). І весь цей тернистий шлях Українського Стрілецтва пройшов І. Поритко, дослужившись “до старшинських чинів – підхорунжого, четаря і поручика”. Відповіді на 4–6 питання таблиці 1 відображають весь цей напрям руху різними шляхами І. Поритка.

Таблиця 1

Народження, навчання і перші кроки діяльності І. Поритка (*Ukrainski kooperatory, 1999*)

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тексту вищевказаного джерела
1	Де народився І. Поритко і де починав та продовжував навчатися?	Народився він 15 вересня 1895 р. у селі Княгиничі Рогатинського повіту на Станіславщині. Спочатку навчався у чотирикласній сільській школі, а потім вступив до Рогатинської гімназії
2	Що являла Рогатинська академія на цей час ?	Була головним храмом виховання високосвідомих українських патріотів. У її стінах формувалася його світогляд
3	До якої організації належав І. Поритко і як вона вплинула на його переконання?	Належність до мілітарно-патріотичної організації “Молода Січ”, що діяла в гімназії, сформувала у І. Поритка переконання, що утвердження власної державності може відбутися лише шляхом збройної боротьби
4	Які дії здійснив І. Поритко у зв’язку з початком Першої світової війни?	Тому вісімнадцятирічним юнаком у 1914 р. він добровільно зголосився до Січових Стрільців – української військової формації, яка виникла на початку війни. І. Поритка зачислили до славної сотні Осипа Будзиковського, в якій немало було гімназистів з Рогатина
5	Яким видом діяльності займався І. Поритко в період Першої світової війни і до чого дослужився?	У 1916–1918 рр. став вишкільним інструктором і навчав військової справи молоде поповнення українського війська. Дослужився до старшинських чинів – підхорунжого, четаря і поручика
6	Як сприйняв І. Поритко проголошення ЗУНР (Західноукраїнської народної республіки) ?	З моменту проголошення ЗУНР вступив до лав УГА і воював за звільнення Львова. Побував і на сході України. Після поразки національно-визвольних змагань потрапив до польського полону
7	Що робив І. Поритко після звільнення з полону ?	Звільнившись з табору військовополонених, І. Поритко вступив на курси Вищої торгівельно-експортної школи у Відні. Коли у Львові відкрилася школа такого ж типу, переїхав до неї, де й закінчив своє навчання
8	Які обставини сприяли йому, щоб відвідувати рідний край і займатися кооперацією ?	Близькість Львова і Рогатина давала змогу студентів І. Пориткові часто відвідувати рідний край, жити його життям і проблемами. Незважаючи на те, що був студентом, активно включився до організації повітового Союзу кооператив (ПСК – примітка М.Ш). І відразу потрапив в око поліції
9	Що було підозрою поліції до І. Поритка ?	Причиною було те, що І. Поритко вступив до повітової студентської секції при товаристві “Просвіта”. Якоюсь мірою це слугувало ширмою, бо йому доводилося виконувати завдання Української військової організації, куди вступив за рекомендацією сотника УГА Дмитра Паліїва, що знав І. Поритка з часів визвольних змагань

Історія показує, що всі війни, початі різними країнами проти різних країн, тривають різні періоди (семилітні, навіть столітні), однак завжди закінчуються. І Перша світова, а згодом війна за незалежність України закінчилися. Перша привела до розпаду імперій і на їх тлі утворення незалежних національних держав, друга – до втрати незалежності Української держави. У ході завершальних цих дій І. Поритко потрапив у польський полон, після звільнення з якого почав надолужувати те, що було упущено в зв’язку з початком Першої світової війни – подальшим навчанням у торговельно-експортних школах Відня і Львова та початком його кооперативної діяльності. Відповіді на 7–9 питання таблиці 1 відображають ці процеси детально і послідовно. Саме через ці обставини ми не будемо детально аналізувати цей період навчання та діяльності І. Поритка, а перейдемо до наступних етапів його участі в процесах щодо створення кооперативів і забезпечення їх функціонування. Ця інформація подана у таблиці 2 і частково у таблиці 3.

Отож, дещо прокоментуємо матеріали, що наведені в таблиці 2. У міжвоєнний період початковим і визначальним роком діяльності І. Поритка став 1923 р. Саме у цей рік рогатинці проявили ентузіазм у намаганні “започаткувати створення кооперативів у

повіті”. У налагодженні цих процесів брали участь багато професійних кооператорів.

Іван Поритко, Петро Бігус, Дмитро Хоптяк, Дмитро Вирста, Василь Воробець і священник о. Степан Городецький на офіційному рівні заснували повітовий союз кооперативів. При цьому, важливо зазначити, що Головою надзірної ради було обрано священника о. С. Городецького, начальним директором – С. Кузика, а його заступником – І. Поритка.

Серед названих вище осіб привертає увагу постать о. С. Городецького, якого було обрано Головою надзірної ради. Суть неоднозначності і разом з тим оригінальності обрання особи духовного сану на керівну кооперативну посаду викликає багато запитань з цього приводу в умовах сьогодення. Насамперед, як це сталося, що священник не тільки бере участь у створенні кооперативних структур, а й очолює їх? З погляду минулого це не було випадковим явищем, а цілком закономірними процесами – участь духовенства не тільки у розвитку кооперації, а і в інших сферах суспільних відносин. Це, до речі, може бути незрозумілим і в деякій мірі дивним як для населення і духовенства, скажімо, Російської імперії чи окремих країн Західної Європи, однак не для Галичини. Саме галицьке духовенство брало активну участь у господарській діяльності галицького краю. І не тільки у цій сфері, а і в інших складових суспільства.

Таблиця 2

Подальша діяльність І. Поритка на кооперативній ниві (*Ukrainski kooperatory, 1999*)

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді з тексту вищевказаного джерела
1	Яку роль відіграв 1923 р. в діяльності кооператорів на Рогатинщині?	1923 р. став визначальним у намаганнях рогатинських ентузіастів започаткувати створення кооперативів у повіті. Однотумці – Степан Кузик, Іван Поритко, Петро Бігус, Дмитро Хоптяк, Дмитро Вирста, Василь Воробець і священник о. Степан Городецький – офіційно заснували повітовий Союз кооператив
2	Хто із засновників кооперативу увійшов у його керівний склад?	Головою надзірної ради обрали священника о. С. Городецького, начальним директором ПСК – С. Кузика, а його заступником – І. Поритка
3	Які були перші кроки діяльності ПСК і як здійснювалась його діяльність?	Перші кроки діяльності ПСК були тяжкі. Постійно відчувався брак грошей і фахівців торговельної справи. Перші товари члени дирекції возили із Львова у наплічниках, а потім – возами
4	Якими показниками характеризувався діяльність ПСК?	Якщо у 1923 р. у повіті налічувалося лише 23 кооперативів, то вже у 1927 р. їх мережа охопила всі села. У Рогатині, в центрі міста, виріс триповерховий дім з власним магазином, було також здано в експлуатацію басейн для вапнування яєць, що десятьма вагонами експортувалися за кордон
5	Які зміни відбулися в діяльності ПСК згодом?	У 1930 р. ПСК змінив назву на ОСК – Окружний союз кооператив у Рогатині, бо до нього приєдналися повітові союзи Галича, Перемишлян і Ходорова. З початку 1936 р., коли С. Кузик переїхав до Львова, ОПСК очолив його заступник і перший помічник І. Поритко
6	В чому були заслуги І. Поритка на посаді начального директора ОПСК?	Однією із заслуг І. Поритка як начального директора ОПСК була його смілива ініціатива купувати у селян свиней і відправляти їх до м'ясних комбінатів Львова, Катовиць, Шльонська і частково до Німеччини
7	Як раніше селяни продавали свиней і за яких відносин?	Раніше свиней у селян купували всякі шахраї, які безсоромно обдурювали їх. Рішення ОПСК вибити з рук пройдисвітів добрий заробіток викликало з їхнього боку шалений опір. Спочатку вони обезчестили ОПСК, почали вдаватися до різноманітних провокацій, нападали на будинок ОПСК, трошили там меблі... власними силами дав відсіч конкурентам
8	Як здійснював ОПСК цінову політику?	Продукцію, яку купував у населення, оцінював вище, ніж вона коштувала на міських ринках Рогатина, Галича, Перемишля і Ходорова. Така ціна, точна вага, члене обслуговування робили добру справу – селяни горнулися до співпраці з ОПСК

Наведемо лише один приклад. Саме священник М. Вербицький (1815–1870) написав музику до гімну української держави. Де, в який час, в якій країні священник виконав таку грандіозну місію? Відповідь дамо ми – це відбулося в Галичині, що входила до складу Австро-Угорської монархії, у середині ХІХ століття. Одночасно зауважимо, що автор цієї публікації підготував комплекс наукових статей про участь галицького духовенства не тільки у сферах розвитку кооперативного руху, а і в інших складових суспільних відносин. Однак, на превеликий жаль, у цьому енциклопедичному виданні не сказано, що М. Вербицький був греко-католицьким священником (Slipushko, 2008). Незрозуміло, неприємно, але факт. У матеріалах наведеної таблиці привертають увагу 2 і 3-тє питання та відповіді на них. Отож, тут відображено у спресованих формах весь цей складний шлях формування кооперативів. Можна тільки собі уявити, яких титанічних зусиль докладали члени дирекції для забезпечення діяльності кооперативів на початкових стадіях їх формування, доставляючи перші товари у наплічниках зі Львова, а згодом – возами. І цей ентузіазм та зусилля для його реалізації забезпечили успіх у кооперативній діяльності. Уже у 1927 р. мережа кооперативів охопила всі села Рогатинського повіту, почалось будівництво приміщень, “здано в експлуа-

тацію басейн для вапнування яєць, що десятьма вагонами експортувались за кордон”. Навіть за сьгоднішніми вимірами ці результати вражають своїми матеріалізованими величинами.

Після здійснення цих стартових кроків відбувались наступні не менш потужні, а саме: розширення географії діяльності шляхом приєднання подібних кооперативів Галича, Перемишлян, Ходорова та охоплення інших сфер діяльності, зокрема закупівлі у населення відгодованих свиней і відправлення їх до “м'ясних комбінатів Львова, Катовиць, Шльонська і частково до Німеччини”. Крім того, успіх кооперативної діяльності у значній мірі забезпечувала ефективна цінова політика. Центральною фігурою цих успіхів був І. Поритко, обіймаючи посади начального директора ОПСК, оскільки попередній директор С. Кузик переїхав до Львова. Патріотично-господарська діяльність на кооперативній ниві забезпечила йому зростання авторитету і пошану серед населення повітів. Підставою для таких тверджень є обрання І. Поритка головою філії “Сільський господар”, членом надзірних комісій тощо. Крім того, варто зауважити, що зміцнення повітової кооперації, безумовно, сприяло збільшенню прибутків, значну частину яких було використано на благочинні цілі. Все це в комплексі відображено у відповідях на 1–2-ге питання таблиці 3.

Таблиця 3

Оцінка діяльності І. Поритка і останні роки життя (*Ukrainiski kooperatory, 1999*)

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із вище зазначеного джерела
1	Яку пошану мав І. Поритко, перебуваючи на посаді ОПСК і голови філії “Сільський господар”, в яких структурах він брав участь?	І. Поритко як директор ОПСК і патріот здобув велику пошану та авторитет серед населення повітів і українських громадських організацій. Його обирали головою філії “Сільського господаря”, членом декількох надзірних рад і комісій кооперативних центрів у Львові, до складу дирекції Українбанку
2	Як під його керівництвом розвивалась повітова кооперація і як він використовував одержані прибутки?	Під його орудою міцніла повітова кооперація, зростав експорт сільськогосподарських продуктів, зокрема у Німеччину і Чехо-Словаччину. Маючи у своєму розпорядженні великі фонди, ОПСК надавав щедру допомогу рогатинській гімназії, сільським школам, товариству “Просвіта”; допомагав у селах будувати читальні
3	Які зміни відбулися у вересні 1939 р. ?	У вересні 1939 р., коли у Рогатин мало вступити радянське військо, повітовий староста перед своєю втечею призначив так звану тимчасову управу з п’яти осіб, покликану стежити за порядком у повіті. Головою управи був обраний І. Поритко
4	Які функції виконував І. Поритко у 1941–1944 рр. ?	У 1941–1944 рр. І. Поритко був директором Української торговельної акційної спілки у Кракові та Львові. У 1944 р. вимушено опинився в еміграції. Після тривалих митарств замешкав у США, у Філадельфії
5	Яку діяльність він здійснював у Філадельфії (США)?	У 1951 р. його обрали членом Контрольної комісії суспільної служби злученого українсько-американського допомогового комітету, в 1952 р. – до управи координаційної комісії, а в 1969 р. – членом Дирекційної ради... у фінансовій інституції “Українська щадниця”, був її директором
6	Ще в яких видах діяльності брав участь І. Поритко?	Був одним із ініціаторів створення на теренах США та Канади товариства “Рогатинщина” і видання історико-краєзнавчого збірника “Рогатинська земля”... часто дописував до часопису “Свобода”, друкував на його сторінках спогади про національно-визвольну війну 1914–1920 рр.
7	Яку вартість мають його статті і коли помер І. Поритко?	Велику вартість мають статті про Листопадовий чин у Львові і про бої, які велися з поляками за визволення міста. Автор був безпосереднім учасником цих подій. Помер І. Поритко 1980 р. на 85 році життя і похований на українському цвинтарі у Фак Чейсі в Пенсильванії

Подальша діяльність і доля І. Поритка відображена у відповідях на 3–7-ме питання раніше названої таблиці 3. Не будемо деталізовано коментувати все те, що випало зробити, пережити і здійснити йому на своєму досить складному і тернистому шляху. Все це деталізовано описав дослідник його діяльності Р. Коритко, а ми у діалоговій формі це подали у таблиці 3. Однак дещо згадаємо. З приходом радянських військ (1939 р.) на долю І. Поритка випала тяжка ноша проблем відходу старої влади і приходу нової, адже “повітовий староста перед своєю втечею призначив так звану тимчасову управу з п’яти осіб, покликану стежити за порядком у повіті. Головою управи був обраний І. Поритко”. У цих умовах бути керівником повіту є найбільш складною, відповідальною і навіть ризикованою для життя діяльністю. У цих надто складних і маловизначених процесах необхідно було проявити гнучкість у розробці і прагматичність в практичній реалізації прийнятих рішень. Із цими проблемами І. Поритко успішно справився, що вказує на його високі організаторські здібності.

В період Другої світової війни та її закінчення І. Поритко перебував в еміграції, працюючи в різних спілках, комісіях, товариствах. Одночасно він писав статті до часопису “Свобода” з концентрацією уваги на національно-визвольну війну 1914–1920 рр. І це цілком закономірно, адже у цих діях і подіях він брав безпосередню участь.

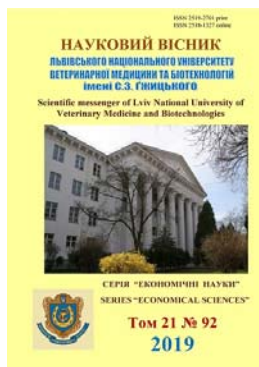
Висновки

На закінчення цієї публікації відзначимо, що І. Поритко, його напрацювання на кооперативній ниві є важливими підвалинами для розвитку кооперації в умовах формування ефективної національної економіки. Адже у сьогоднішніх умовах в Україні є достатньо фахівців, які обґрунтовують, як необхідно розвивати кооперацію, проте у нас мало таких спеціалістів, які на практиці реалізують теоретичні напрацювання щодо розвитку кооперативного руху. І саме для усунення таких недоліків слід вивчати і використовувати досвід кооператорів-практиків, серед яких виділяється постать І. Поритка.

Перспективи подальших досліджень. Через вищезазначені обставини для сьогоднішніх і майбутніх умов формування кооперативних структур нам необхідно продовжувати досліджувати кооперативну діяльність таких кооператорів минулого, як І. Поритко, а його цінні напрацювання використовувати в процесах створення кооперативів як у сільському господарстві, так і в інших сферах суспільних відносин. Все це в комплексі вимагає подальших всебічних і науково обґрунтованих досліджень розвитку кооперативного руху як в Україні, так і в інших країнах світового простору. Все цінне варто використовувати в практичній діяльності сільськогосподарських формувань в системі АПК.

References

- Vytanovych, I. (1964). *Istoriia ukrainskoho kooperatyvnoho rukhu*. Niu-York (in Ukrainian).
- Slipushko, O.M. (2008). *Ukraina. Entsyklopedychnyi slovnyk*. K.: Akonit (in Ukrainian).
- Tuhan-Baranovskyi, M. (2007). *Kooperatsiia, sotsialno-ekonomichna pryroda yii ta meta. Ukrainska ekonomichna dumka: Khrestomatiiia*. Uporiad. S.M. Zlupko. K.: Znannia, 436–443 (in Ukrainian).
- Ukrainski kooperatory (1999). *Istorychni narysy*. Knyha 1. Lviv (in Ukrainian).
- Ukrainskyi radianskyi entsyklopedychnyi slovnyk (1968). *V trokh tomakh, t. 3*. K.: Holovna redaktsiia Ukrainskoi radianskoi entsyklopedii AN URSR (in Ukrainian).
- Shulskyi, M.H., & Korobka, S.V. (2015). *Tuhan-Baranovskyi pro sotsialno-ekonomichnu pryrodu i metu kooperatsii*. “Rol i zachennia naukovoï spadshchyny M.Tuhan-Baranovskoho u rozvytku suchasnoï ekonomichnoï nauky” [tekst] [31 berez-nia 2015]: zb. tez. Lviv, 143–156 (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9208

UDC 334

Creation and marketing activity problems of service cooperatives in agriculture

S. Poperechny, O. Salamin, N. Kubrak

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 21.01.2019

Received in revised form

25.02.2019

Accepted 26.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-067-253-32-67
E-mail: oksana_salamin@i.ua

Poperechny, S., Salamin, O., & Kubrak, N. (2019). Creation and marketing activity problems of service cooperatives in agriculture. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 49–54. doi: 10.32718/nvlvet-e9208

The problems of creation and effective functioning of service cooperatives in agriculture are analyzed. Formation of their microeconomic goals, which are determined by the presence of many centers of optimization, are shown. The inadequate coherence between these goals and the directions of state financial support was the most important factor in deterring of formation servicing co-operation in Ukraine. The mistakeness of common points of view regarding the absolute competitive advantages of agroholdings in comparison with service cooperatives is substantiated. Service cooperatives can provide formation as large commodity parties as agroholdings without excessive consolidation of economic entities. In addition, service cooperatives may avoid competition by implementing marketing strategy focused on satisfying needs of consumers of individual narrow market segments. The main argument is the ability to overcome the monopolization of the market by separate structures and ensure market price generation. General tendencies of agricultural development are determined by the prices which are formed by separate monopoly structure without cooperatives. Price is the main element of the market mechanism of production regulation. It is a benchmark that defines the directions of marketing activity of agricultural enterprise. There are lots of tendencies that should be expected in such condition. These are huge companies, which form their own distribution channels. They independently deliver products to consumers, passing the existing intermediary structures which monopolized market. They prefer production of products for export, as monopolistic tendencies in pricing are largely overcome in foreign markets and prices for agricultural products are higher and more stable. Cooperative idea is aimed at formation on cooperative basis of the infrastructure of the agrarian market in some countries. Evidence of this is predominantly cooperative ownership of the wholesale markets for agricultural products, created in the places of raw material production. Government support of creation markets ensures market generation of prices and goods flows through the organization of auction tenders. The dissemination of information on the results of these trades will affect the price level generated by other channels, stabilizing prices.

Key words: *Servicing cooperatives, marketing activity of service cooperative, government support of service cooperation.*

Проблеми створення та маркетингової діяльності обслуговуючих кооперативів у сільському господарстві

С.І. Поперечний, О.С. Саламін, Н.Р. Кубрак

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна*

Аналізуються проблеми створення та ефективного функціонування обслуговуючих кооперативів у сільському господарстві. Показано особливості формування їх мікроекономічних цілей, які визначаються наявністю багатьох центрів оптимізації. Неналежна узгодженість цих цілей та напрямів державної фінансової підтримки була найвагомішим чинником стримування процесів становлення обслуговуючої кооперації в Україні. Обґрунтована помилковість поширених точок зору щодо абсолютних конкурент-

них переваг агрохолдингів порівняно з обслуговуючими кооперативами. Обслуговуючі кооперативи можуть забезпечити формування таких же великих товарних партій, як і агрохолдинги без надмірного укрупнення суб'єктів господарювання. Крім того, здійснюючи стратегію концентрованого маркетингу з орієнтацією на задоволення потреб споживачів окремих вузьких сегментів ринку, обслуговуючі кооперативи можуть, до певної міри, уникати конкуренції. Основним аргументом, що визначає необхідність створення обслуговуючих кооперативів, є можливість подолання монополізації ринку окремими структурами і забезпечення ринкового генерування цін. Без таких кооперативів загальні тенденції розвитку сільського господарства визначаються ціною, сформованою окремою монопольною структурою. Ціна – основний елемент ринкового механізму регулювання виробництва. Вона є орієнтиром, що визначає напрями маркетингової діяльності сільськогосподарського підприємства. В Україні проявляються закономірні тенденції, які слід було очікувати в таких умовах – прискорено розвиваються особливо великі за розмірами підприємства, які формують власні канали розподілу, самостійно доводять продукцію до кінцевих споживачів, обминаючи існуючі посередницькі структури, що монополізували ринок. Вони віддають переваги виробництву продукції на експорт, оскільки на зарубіжних ринках монопольні тенденції у ціноутворенні в значній мірі подолані і ціни на сільськогосподарську продукцію вищі та стабільніші. У переважній більшості економічно розвинутих країн кооперативна ідея спрямовується на формування на кооперативних засадах інфраструктури аграрного ринку. Свідченням цього є переважно кооперативна власність оптових ринків сільськогосподарської продукції, що створені у місцях виробництва сировини. Державна підтримка створення таких ринків забезпечує ринкове генерування цін та товаропотоків на основі організації аукціонних торгів. Поширення інформації про результати цих торгів вплине на рівень цін, що формуються за іншими каналами, стабілізує ціни.

Ключові слова. Обслуговуючі кооперативи, маркетингова діяльність обслуговуючого кооперативу, державна підтримка обслуговуючої кооперації.

Вступ

Проблеми створення, рівня і результативності державної підтримки та місця обслуговуючих кооперативів у вітчизняному господарстві, уже тривалий час дискутуються у наукових виданнях та серед практиків господарювання. Вивчаються та аналізуються наукові праці з цих проблем М. Тугана-Барановського, О. Чаїнова, І. Ємельянова, опубліковані у кінці XIX та на початку XX століття. За останні роки великий внесок у розвиток теоретичних та методологічних засад обслуговуючої кооперації внесли в опублікованих працях такі вчені як В. Зіновчук (Zinovchuk, 2018), В. Збарзький (Lendiel et al., 2016), М. Лендел (Lendiel et al., 2016), М. Малік (Malik, 2014), Л. Молдаван (Moldavan, 2016), М. Талавіра (Lendiel et al., 2016) тощо. На вирішення проблем та активізацію процесів становлення обслуговуючих кооперативів спрямовують організаційні зусилля органи управління сільським господарством. Все ж на відміну від переважної більшості економічно розвинутих країн в Україні обслуговуючі кооперативи не набули очікуваного поширення і впливу на загальний стан сільського господарства.

Метою статті є дослідження проблем створення та ефективного функціонування обслуговуючих кооперативів в умовах існуючого в Україні рівня сформованості ринкових відносин та маркетингового середовища цих кооперативів.

Для досягнення мети вирішувались завдання показати узгодженість мікроекономічних цілей функціонування обслуговуючих кооперативів з напрямками їх державної підтримки, обґрунтувати ринкові можливості кооперативів та умови реалізації їх конкурентних переваг.

Матеріал і методи досліджень

Дослідження здійснювались на основі застосування загальноприйнятих наукових методів. Монографічний метод використано для виявлення проблем створення і ефективного функціонування обслуговуючих кооперативів, порівняльного аналізу – для вияв-

лення конкурентних переваг обслуговуючих кооперативів.

Результати та їх обговорення

Напрями маркетингової діяльності суб'єкта господарювання та основні елементи маркетингу, що ним застосовуються, визначаються загальними цілями господарювання та особливостями маркетингового середовища, у якому суб'єкт функціонує. Особливістю обслуговуючих кооперативів у сільському господарстві є складний механізм прийняття мікроекономічних рішень. У переважній більшості суб'єктів господарювання рішення менеджерів та власників спрямовані на максимізацію прибутку. Діяльність обслуговуючого кооперативу, створеного за пайові внески інших суб'єктів господарювання, спрямовується на задоволення потреб та реалізацію інтересів засновників кооперативу і учасників кооперації. Разом з тим різні за розмірами, формами власності та організаційно-правовими формами учасники кооперативних систем братимуть участь у господарській діяльності цих систем лише якщо це буде їм економічно вигідно. Відповідно ще однією мікроекономічною метою є максимізація прибутку усією кооперативною системою, до якої відноситься обслуговуючий кооператив та його учасники. Аналізуючи загальноприйняті підходи, відповідно до яких мікроекономічною метою кооперативу є максимальне задоволення потреб учасників, з поля зору опускаються інтереси колективу обслуговуючого кооперативу як у значній мірі відособленого суб'єкта господарювання. Розробкою та застосуванням лише систем матеріального стимулювання праці найманих працівників кооперативу не вдасться у повній мірі забезпечити реалізацію їх економічних інтересів та цілей розвитку кооперативу. Маркетингова діяльність кооперативу, крім того, неможлива без урахування потреб споживачів продукції, що виробляється та виводиться на ринок з участю кооперативу. З урахуванням положень концепції соціально-етичного маркетингу не можуть опускатись з поля зору потреби окремих соціальних груп та суспільства загалом. Останні потреби є визначальними у процесі розробки державних цільових програм розви-

тку обслуговуючих кооперативів та спрямування державної як фінансової, так і нефінансової підтримки. Так, останнім часом з урахуванням проблем молочного скотарства розроблялись наукові рекомендації і державна підтримка спрямовувалась на створення обслуговуючих кооперативів саме у цій галузі тваринництва. При цьому до уваги не брались висхідні причини проблем галузі, які полягають у найвищому, порівняно з іншими галузями рівні монополізації сфери закупівель продукції, високої її капіталомісткості, тривалій і неналежній окупності інвестицій. Рекомендаціями передбачалось забезпечення належного обслуговування виробництва молока. Державна підтримка спрямовувалась в основному, на компенсацію вартості автоцистерн для доставки молока на молокопереробні підприємства. Створенням обслуговуючих молочарських кооперативів не долалась монополізація сфери закупівель молока молокопереробними підприємствами. Автоцистернами кооперативів молоко поставлялось на молокопереробні підприємства за тими ж цінами, за якими молокопереробні підприємства закупляли молоко безпосередньо у його виробників. Очікувати у результаті такої підтримки суттєвого поштовху у розвитку обслуговуючих кооперативів було безпідставно. Це сприяло створенню кооперативів з метою отримання державної підтримки, нерідко лише реєстрації кооперативу. Багато кооперативів створено за кошти, що надходять за міжнародними програмами. Як тільки програми завершувались, такі кооперативи припиняли своє існування (Zinovchuk, 2018).

Проблеми створення і функціонування обслуговуючих кооперативів можуть бути усунені лише з урахуванням та вирішенням основних вагомих загальних проблем сільського господарства. Такими основними проблемами розвитку сільського господарства, визначеними розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року, яким схвалено Стратегію розвитку аграрного сектору економіки на період до 2010 року є:

- нерівномірність розвитку різних форм господарювання з одночасним послабленням позицій середніх сільськогосподарських товаровиробників внаслідок створення для різних за розмірами та соціальним навантаженням сільськогосподарських товаровиробників формально однакових, але не рівних умов господарювання;

- відсутність мотивації до кооперації;

- втрати продукції внаслідок недосконалості системи логістики та інфраструктури аграрного ринку;

- обмежена ємність внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції;

- недостатня ефективність самоорганізації та саморегулювання ринку сільськогосподарської продукції;

- непоінформованість значної частини сільськогосподарських товаровиробників про кон'юнктуру ринків (Pro skhvalennia Stratehii rozvytku..., 2013).

Висхідною проблемою є неналежна сформованість ринкових відносин та інфраструктури ринку. Відмова від державного планового ціноутворення без сформованої ринкової інфраструктури призвела до заміни державної монополії у сфері ціноутворення до гіршої

монополії окремих структур. Особливо негативно диктування цін монополійними структурами вплинуло на невеликих виробників, які не могли формувати власних і здійснювати пошук альтернативних каналів дистрибуції. Історично саме в умовах монополізації ринку викликали обслуговуючі кооперативи. Для уникнення монопольного впливу на кооперативних засадах здійснювались заготівлі продукції, її переробка та реалізація кінцевим споживачам. Без таких кооперативів загальні тенденції розвитку сільського господарства визначаються ціною, сформованою окремою монопольною структурою. Ціна – основний елемент ринкового механізму регулювання виробництва. Вона є орієнтиром, що визначає напрями маркетингової діяльності сільськогосподарського підприємства. В Україні проявляються закономірні тенденції, які слід було очікувати в таких умовах – прискорено розвиваються особливо великі за розмірами підприємства, які формують власні канали розподілу, самостійно доводять продукцію до кінцевих споживачів, обминаючи існуючі посередницькі структури, що монополізували ринок. Вони віддають переваги виробництву продукції на експорт, оскільки на зарубіжних ринках монополійні тенденції у ціноутворенні в значній мірі подолані і ціни на сільськогосподарську продукцію вищі та стабільніші. При цьому великими виробниками інвестуються кошти і у формування інфраструктури аграрного ринку – будуються складські приміщення, купуються транспортні засоби, а останнім часом і дороги загального користування, створюються представництва за кордоном, формуються аналітичні центри, які вивчають і прогнозують ринкові тенденції. Формальним проголошенням створення однакових умов для розвитку різних за розмірами суб'єктів господарювання не могло бути забезпечено розвитку невеликих підприємств. На практиці майже не реалізуються можливості створення за спрощеною процедурою на базі особистих підсобних господарств фермерських господарств без їх реєстрації як юридичних осіб.

На початкових етапах становлення збутових кооперативів вони не могли формувати власні маркетингові канали, а без сформованої ринкової інфраструктури переваги збутових кооперативів майже не проявляються. При цьому навіть у наукових виданнях, майже не рекомендувалось створення на кооперативних засадах потужностей з переробки продукції. Не формувались саморегулювні вертикальні маркетингові системи кооперативного типу. Вважалось, що наявні потужності для переробки продукції недовикористовуються і інвестувати кошти для їх розширення недоцільно. Посилювалось це аргументами щодо неможливості забезпечення у сфері малої переробки такої глибини перероблення сільськогосподарської продукції, як на великих молокопереробних підприємствах. Вказані аргументи вагомі. За рахунок ефекту масштабу великі переробні підприємства мають очевидні переваги порівняно з малою переробкою, заснованою на кооперативних засадах. Але не менш вагомими є контраргументи. Формування в обслуговуючих кооперативах сфери переробки сільськогосподарської продукції усуває основну перешкоду розвитку сільсь-

когосподарських, у першу чергу, невеликих за розмірами суб'єктів – долається монополія окремих закупівельних та переробних підприємств. Формується конкурентне середовище, у якому генеруються та у значній мірі стабілізуються ціни. У жодній нині економічно розвинутій країні не вдавалося вирішувати проблеми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в умовах монополізації ринків на основі лише державного регулювання цін. Безрезультатними є намагання їх державного регулювання і в Україні. Тим більше після набуття членства України у СОТ пряме державне втручання у ціноутворення обмежується положеннями цієї міжнародної організації. Створенням обслуговуючих кооперативів, організацією у них переробки продукції формуються саморегулятивні економічні системи, у яких застосовуються узгоджені, прийнятні для усіх учасників кооперованої системи ціни без прямого і малоефективного державного втручання у ціноутворення. Реалізація продукції через кооператив існуючим переробним підприємствам не усувала монопольного впливу останніх на процес ціноутворення і не створювало мотивів для участі у таких кооперативах суб'єктів господарювання, що у Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року трактується як одна з основних проблем розвитку аграрного сектору економіки.

Загальнопоширена точка зору, відповідно до якої обслуговуючі кооперативи збутового профілю не можуть конкурувати з особливо великими суб'єктами господарювання голдингового типу. Робиться висновок, що в сучасних умовах через це проблеми кооперування втрачають актуальність. Посилюються аргументи обмеженою ємністю внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції і закономірною орієнтацією агроголдінгів на зовнішні ринки. На зовнішньому ринку конкуренція не менш жорстка, ніж на внутрішньому. У економічно розвинутих країнах надвиробництво багатьох видів продукції абсолютне. Попит на продукцію нееластичний. Застосовуються програми державного регулювання сільського господарства, що за класифікацією СОТ відносяться до “голубої скриньки”. Такі програми спрямовані на зменшення обсягів виробництва. Державна підтримка виробників продукції там не пов'язується з обсягами її виробництва. Конкурентні переваги на таких ринках щодо стандартизованих продуктів, насамперед зерна, насіння соняшнику і ріпаку можуть забезпечуватись лише суттєвим зниженням ціни, що можливо лише за умови зниження собівартості продукції. Незаперечні переваги у цьому плані за рахунок ефекту масштабу та родючих вітчизняних ґрунтів мають великі агроголдінги. Вони проявляються у належному забезпеченні засобами виробництва, використанні унікальних засобів, доступності великих сум кредитів за наявності предметів застави, залученні вузькопрофільних фахівців, належному здійсненні усіх технологічних та логістичних операцій. Разом з тим через вимушене суттєве зниження ціни експорт продукції не забезпечує вагомих економічних переваги.

Іншим способом досягнення конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку є

виробництво продукції відповідно до вимог споживачів, що відносяться до вузьких сегментів ринку. Така продукція пропонується за порівняно вищими цінами. При цьому для досягнення таких конкурентних переваг виробник може бути невеликим. Віднайшовши привабливий сегмент ринку, мале підприємство, за рахунок вищої ціни може забезпечувати такий прибуток на капітал, як велике підприємство. В умовах надвиробництва сільськогосподарської продукції в економічно розвинутих країнах, квотування обсягів її виробництва більше шансів для виведення продукції на зовнішні ринки мають підприємства, забезпечуючи конкурентні переваги позиціонуванням продукції на вузьких сегментах ринку. Свідченням цього є орієнтація споживачів на здорові продовольчі товари, вироблені на основі застосування невеликими виробниками традиційних технологій, відмови від дешевої продукції, виробленої із застосуванням інтенсивних технологій, втрати в країнах ЄС ринкових позицій супер- та гіпермаркетингами, де пропонуються великі обсяги дешевої продукції. Конкурентні переваги у цьому плані порівняно з агроголдінгами мають обслуговуючі кооперативи, які заготовивши сировину з обумовленими ознаками, можуть виробляти кінцеву продукцію з ознаками, які забезпечують конкурентні переваги на ринку, в тому числі зарубіжному. Такий підхід до досягнення конкурентних переваг поєднується з більш повним насиченням ринку різноманітними товарами, повнішим задоволенням потреб споживачів, що відносяться до усіх сегментів ринку, створює належні передумови для формування і розвитку обслуговуючих багатofункціональних кооперативів, які здійснюють заготовлю, переробку і збут продукції, надають сільськогосподарським товаровиробникам необхідні послуги. При цьому переробка продукції сільського господарства рівномірніше розосереджується по усій території держави. У сільських населених пунктах створюються додаткові робочі місця, здійснюються місцеві платежі і збори, що сприяє вирішенню соціальних питань у сільських населених пунктах. Послаблюється екологічне навантаження на великі міста, де у даний час зосереджена сфера переробки сільськогосподарської продукції.

Вдало вибрана маркетингова стратегія кооперативу є необхідною умовою його ефективного функціонування. Не рідко кооперативи створюються під впливом організаційних зусиль органів управління сільським господарством, рекомендацій наукових установ і їх впровадницької діяльності, аргументованих переконань дорадчих служб. Засновникам і учасникам кооперації загалом відомі її концептуальні переваги. Вагомий вплив має зарубіжний досвід. Однак переваги кооперації не проявляються автоматично. Уже на етапі створення кооперативу повинна бути розроблена його маркетингова стратегія. Для невеликих кооперативів на початкових етапах їх існування, як правило, прийнятна стратегія концентрованого маркетингу, яка полягає у орієнтації на задоволення потреб окремих сегментів ринку. Така стратегія дозволяє уникати прямої конкуренції з великими формуваннями голдингового типу. Все ж однією з концептуальних переваг обслуговуючих кооперативів і

одним з найпоширеніших аргументів на користь їх створення є можливість досягнення конкурентних переваг, характерних за рахунок ефекту масштабу для великих підприємств без надмірного укрупнення окремих суб'єктів господарювання. Обслуговуючі кооперативи є альтернативою великим агрохолдингам. Характерні для України відмінні від загальноприйнятих у світі тенденції формування організаційної структури сільського господарства, які проявляється у швидкому збільшенні частки орних земель, що використовуються агрохолдингами, є результатом недостатнього поширення обслуговуючих кооперативів. За умови розробки та здійснення обґрунтованої маркетингової стратегії кооперативи можуть формувати великі товарні партії продукції і виводити їх на віддалені, в т.ч. зарубіжні ринки так же, як і агрохолдинги. При цьому невеликі сільськогосподарські підприємства не втрачають своєї господарської самостійності. Життєздатними суб'єктами господарювання можуть бути і особисті селянські господарства. Окремі з яких трансформуватимуться у фермерські господарства із створенням чи без створення юридичних осіб. На розробку і вибір маркетингових стратегій розвитку обслуговуючих кооперативів та учасників кооперації впливає багато чинників. Основними з них є існуюча та очікувана кон'юнктура ринку, рівень конкуренції тощо. Розробка ефективної стратегії можлива лише за результатами маркетингових досліджень, доступності необхідної інформації. Великі, створені на початку двадцятого століття зарубіжні кооперативи, такі дослідження здійснюють самостійно. Вітчизняним кооперативам на початкових етапах функціонування така інформація недоступна. Проблема посилюється відсутністю фінансової стабільності в країні, частими змінами цілей державної регуляторної політики у аграрній сфері та обсягів і спрямування державної підтримки сільського господарства, високою волатильністю цін на сільськогосподарську продукцію. Розробити прийнятну для практичного використання маркетингову стратегію кооперативу в таких умовах неможливо. Це є вагомою причиною невизначеності сільськогосподарських товаровиробників щодо доцільних напрямів господарської діяльності, в тому числі і щодо створення обслуговуючого кооперативу та участі у його господарській діяльності.

Учасники кооперації свою діяльність здійснюють з орієнтацією на рівень поточних цін. По мірі зміни цін їх діяльність переорієнтовується. Вимагається відповідне перепрофілювання діяльності і кооперативу, що організаційно складно. Ускладнюється консолідований вибір нових напрямів діяльності, знижується загальна ефективність господарської діяльності кооперативу та його привабливість для учасників кооперування. Майже безрезультатною є в таких умовах державна фінансова підтримка кооперативів, особливо компенсація вартості засобів виробництва для непривабливих в економічному плані галузей. Необхіднішою і результативнішою є державна підтримка кооперативів, яка може надаватися безоплатною передачею інформації за результатами маркетингових досліджень, які доцільно здійснювати за рахунок коштів державної підтримки сільського господарства.

Такі дослідження будуть масштабніші, порівняно з дослідженнями, що здійснюють окремі суб'єкти господарювання навіть на кооперативних засадах. Їх результати можуть поєднуватись з розробкою рекомендацій щодо пріоритетного розвитку галузей і обслуговуючих кооперативів, а також спрямування державної регуляторної політики щодо стимулювання одних і стримування розвитку інших галузей.

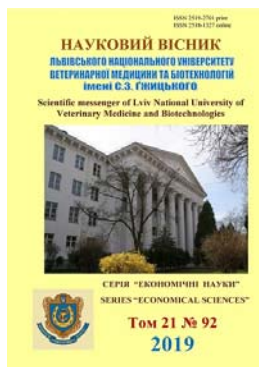
У переважній більшості економічно розвинутих країн кооперативна ідея спрямовується на формування на кооперативних засадах інфраструктури аграрного ринку. Свідченням цього є переважно кооперативна власність оптових ринків сільськогосподарської продукції, що створені у місцях виробництва сировини. Державна підтримка створення таких ринків забезпечить ринкове генерування цін та товаропотоків на основі організації аукційних торгів. Поширення інформації про результати цих торгів у значній мірі вплине на рівень цін, що формуються за іншими каналами, стабілізує ціни. В Україні здійснювалась державна підтримка створення оптових ринків сільськогосподарської продукції. Однак створювались лише приватним капіталом оптові ринки постачальницького типу у великих містах. Вони частково усунули проблеми з реалізацією продукції, все ж більше схожі на звичайні міські ринки. Основна відмінність полягає лише у порівняно більшій території, на якій вони розташовані. Тут переважають роздрібні та дрібно-оптові партії товару. Аукційні торги не здійснюються. Порівняно висока вартість послуг, що надаються такими ринками та невеликі обсяги реалізації продукції роблять їх непривабливими для реалізації продукції обслуговуючими кооперативами збутового типу. Необхідне розширення функцій цих ринків. Прийнятним способом цього є створення на кооперативних засадах з участю державного капіталу філій цих ринків у місцях виробництва сільськогосподарської продукції.

Висновки

Проблеми створення і ефективного функціонування обслуговуючих кооперативів складні та багатопланові. Переважна більшість з них обумовлені неналежним урахуванням в процесі розробки програм державної фінансової підтримки обслуговуючих кооперативів їх мікроекономічних цілей та умов досягнення конкурентних переваг. Створенням кооперативів можна забезпечити досягнення конкурентних переваг, характерних для великих підприємств, без надмірного укрупнення суб'єктів господарювання. Здійснюючи стратегію концентрованого маркетингу обслуговуючі кооперативи можуть до певної міри уникати конкуренції з боку великих агрохолдингів. Крім того пропонуючи особливу продукцію на вузьких сегментах ринку кооперативи забезпечуватимуть повніше задоволення потреб усіх споживачів. Результативнішою, порівняно з прямою державною підтримкою обслуговуючих кооперативів, є державна підтримка, яка може надаватися безоплатною передачею інформації за результатами маркетингових досліджень, які доцільно здійснювати за рахунок коштів державної підтримки сільського господарства.

References

- Lendiel, M.A., Zbarzkyi, V.K., & Talavyria, M.P. (2016). Rozvytok kooperatyvnykh vidnosyn v ahrarnomu sektori Ukrainy: monohrafiia. Kyiv: Vyd-vo NUBiP Ukrainy (in Ukrainian).
- Malik, M.Y. (2014). Formuvannia ta rozvytok kooperatyvnykh vidnosyn v ahrarnii sferi ekonomiky Ukrainy. Ekonomika APK, 7, 76–82 (in Ukrainian).
- Moldavan, L.V. (2016). Rol kooperatyviv u zabezpechenni konkurentospromozhnosti maloho i serednoho ah-robiznesu: teoretychni i praktychni aspekty. Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky, 1(32), 23–31 (in Ukrainian).
- Pro skhvalennia Stratehii rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku: rozporia-dzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 zhovtnia 2013 r. № 806-r (in Ukrainian).
- Zinovchuk, V.V. (2018). Orhanizatsiino-pravovi zasady stvorennia silskohospodarskoi kooperatsii v Ukraini. Naukovi horyzonty, 1, 3–12 (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9209

UDC 631.3: 681.3

Algorithm of rations calculation of animals feeding and areas of green crops sowing

B. Kozij, O. Stepanjuk

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 21.01.2019

Received in revised form
25.02.2019

Accepted 26.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-097-492-09-70
E-mail: k_itm@ukr.net

Kozij, B., & Stepanjuk, O. (2019). Algorithm of rations calculation of animals feeding and areas of green crops sowing. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 55–59. doi: 10.32718/nvlvet-e9209

The most important factor of realization of genetic potential of animals is a valuable feeding. Considerable attention is today spared to this problem and are conducted many researches of the rations to perfection of structure taking into account the physiological features of animals digestion. The process of rations calculation of animals feeding includes the need in public work with plenty of certificate information: by tabular data about content of nutritives, macro- and microelements, vitamins in each type of feed, by the results of lab tests of forage, requirements in the nutritives of animals of different sexual-age-old groups. Work is considerably simplified, if all this information is kept in memory of computer as a corresponding base. A standard database contains certificate information about the content of nutritives, macro- and microelements, vitamins, and other in every type of feed in accordance with average data for a corresponding region or zone of agriculture. Such information is conditionally-permanent, as properties of soil and natural and climatic conditions for a concrete region change very slowly. At the rations calculation of agricultural animals feeding and poultry bird it is necessary to have operative information about the real content in corresponding forage all those substances after that there will be a balanced ration. Depending on weather conditions the quality of the used seed, amount and added fertilizer conditions and expiration of forage date the real content of nutritives in every feed can differ from a standard for this region. So before of calculations, it is necessary to amend changes in the table of database that will be directly used in calculations. With the aim of maintenance of standard information such calculations should be performed with the use of some copy of standard database in which should make such changes. An algorithm is offered for realization of calculation of rations of feeding of agricultural animals together with determination of areas of sowing of corresponding greencrops on the basis of the worked out mathematical model but methodology of realization of this algorithm by facilities of tabular processor of Excel.

Key words: mathematical model, algorithm of calculations, ration of animals feeding, area of sowing of green crops, feed data base.

Алгоритм обчислення раціонів годівлі тварин та площ посіву кормових культур

Б.І. Козій, О.І. Степанюк

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

Найважливішим фактором реалізації генетичного потенціалу тварин є повноцінне живлення. Цій проблемі сьогодні приділяється значна увага, і проводиться багато досліджень, спрямованих на вдосконалення структури раціонів з урахуванням фізіологічних особливостей травлення тварин. Процес обчислення раціонів годівлі тварин передбачає потребу в громіздкій роботі з великою кількістю довідкової інформації: табличними даними про вміст поживних речовин, макро- та мікроелементів, вітамінів у кожному виді корму, результатами лабораторних аналізів кормів, потребами в поживних речовинах тварин різних статевих

вікових груп. Робота значно спрощується, якщо вся ця інформація зберігається в пам'яті комп'ютера у вигляді відповідної бази даних. Стандартна база даних містить довідкову інформацію про вміст поживних речовин, макро- та мікроелементів, вітамінів, та ін. в кожному виді корму відповідно до середньостатистичних даних для певного регіону чи зони землеробства. Така інформація є умовно-постійною, оскільки властивості ґрунту та природно-кліматичні умови для конкретного регіону змінюються дуже повільно. При обчисленні раціонів годівлі сільськогосподарських тварин та птиці необхідно мати оперативну інформацію про реальний вміст у відповідних кормах усіх тих речовин, за якими буде балансуватися раціон. Залежно від погодних умов, якості використаного насіння, кількості та якості внесених добрив, умов та терміну зберігання кормів реальний вміст поживних речовин в кожному кормі може відрізнятися від стандарту для даного регіону. Тому перед виконанням обчислень необхідно внести відповідні зміни в таблицю бази даних, яка буде безпосередньо використовуватися в розрахунках. З метою збереження стандартної інформації такі обчислення слід виконувати з використанням деякої копії стандартної бази даних, в яку слід внести відповідні зміни. Пропонується алгоритм для реалізації обчислення раціонів годівлі сільськогосподарських тварин разом з визначенням площ посіву відповідних кормових культур на основі розробленої математичної моделі та методика реалізації цього алгоритму засобами табличного процесора Excel.

Ключові слова: математична модель, алгоритм обчислень, раціон годівлі тварин, площі посіву кормових культур, база даних кормів.

Процес розрахунку раціону годівлі тварин чи птиці навіть для досвідчених спеціалістів тваринництва є достатньо трудомістким оскільки вимагає значних затрат часу на багаторазове виконання великої кількості обчислень. Звичайно, об'єм обчислювальної роботи зростає пропорційно до збільшення кількості параметрів, за якими необхідно балансувати цей раціон. Бажаною в цій ситуації є, очевидно, можливість автоматизувати весь процес рутинної обчислювальної роботи перерахунку відповідних таблиць (Kozii et al., 2001).

Пропонується алгоритм для реалізації обчислення раціонів годівлі сільськогосподарських тварин разом з визначенням площ посіву відповідних кормових культур та методика реалізації цього алгоритму засобами табличного процесора Excel. Математична модель задачі має такий вигляд.

Позначимо кількість статевих-вікових груп тварин деякого стада, для яких виконуються обчислення, через G . Тоді номер кожної групи: $K = 1, 2, \dots, G$.

Якщо позначити кількість видів кормів в раціонах груп тварин через N , а кількість поживних речовин, за якими балансується раціони годівлі через M , то номер кожного виду корму: $i = 1, 2, \dots, N$, а номер речовини: $j = 1, 2, \dots, M$.

Нехай позначимо:

x_{iK} – кількість i – го виду корму в раціоні K – ої групи тварин;

a_{ij} – вміст j – ої поживної речовини в 1 кг i – го виду корму;

S_{jK} – сумарна кількість j – ої поживної речовини в раціоні K – ої групи тварин;

S_{iKZ} – рекомендований вміст j – ої поживної речовини в раціоні K – ої групи тварин;

d_{iK} – допустиме відхилення вмісту j – ої поживної речовини в раціоні K – ої групи тварин від рекомендованого значення.

Тоді:

$$S_{jK} = \sum a_{ij} * x_{iK} \quad (i = 1, 2, \dots, N).$$

У випадку, коли

$$| S_{jK} - S_{iKZ} | < d_{iK}$$

необхідно здійснити перерахунок вмісту кормів в обчислюваному раціоні.

Сумарна потреба X_{iS} в i – тому виді корму для годівлі усіх тварин стада рівна:

$$X_{iS} = \sum x_{iK} * t_K * L_K \quad (K = 1, 2, \dots, G),$$

де L_K – кількість тварин K – ої групи;

t_K – кількість днів годівлі тварин K – ої групи протягом року.

Тоді площі посіву P_i кормових культур, які будуть використовуватися для виготовлення кормів, можна обчислити таким чином:

$$P_i = X_{iS} * R_i / V_i \quad (i = 1, 2, \dots, N),$$

де V_i – вихід корму з урожаю сільськогосподарської культури, яка використовується для виготовлення i – того виду корму;

R_i – коефіцієнт ризику, який враховує можливі несприятливі погодні умови:

$$R_i \geq 1.$$

Алгоритм, який реалізує запропоновану математичну модель, наведено на рис. 1.

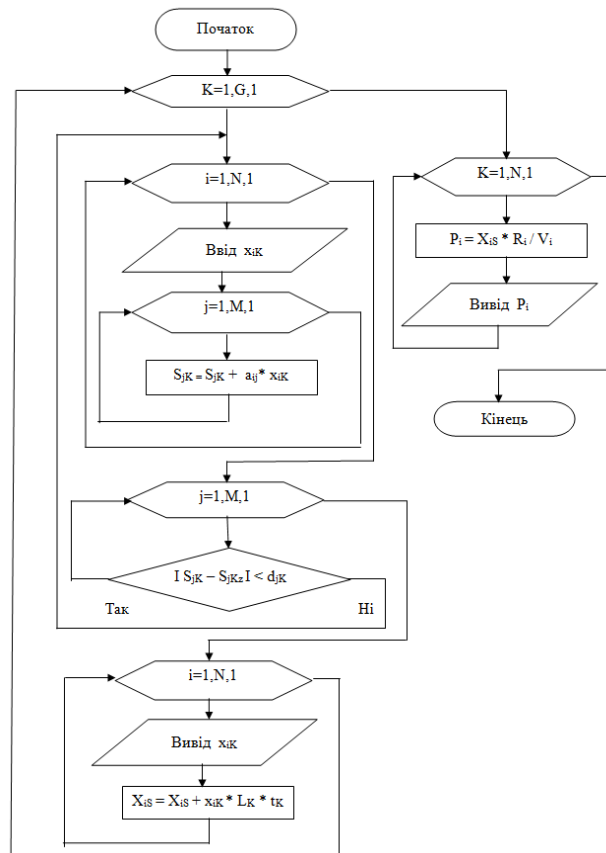

Рис. 1. Алгоритм обчислення раціонів та посівних площ

Пропонується ряд автоматизованих систем обчислення раціонів годівлі, відповідно свиней, великої рогатої худоби та птиці, що розроблені засобами табличного процесора Excel пакету прикладних програм Microsoft Office. Всі ці системи мають подібну структуру. Кожна з них оформлена у вигляді книги таблиць з відповідною кількістю сторінок. Розглянемо загальну структуру такої системи та принцип розрахунку раціону на прикладі автоматизованої системи обчислення раціону годівлі свиней (Tsereniuk et al., 2015).

Книга таблиць цієї системи містить кілька сторінок. Перша сторінка є інформаційною і містить загальний опис системи. Вона призначена для ознайомлення користувача зі структурою системи та її можливостями. Тут викладено також послідовність роботи з системою.

На другій сторінці міститься таблиця бази даних про корми, що можуть використовуватися для годівлі свиней. Для кожного корму в базі зберігається інфор-

мація про вміст в 1 кг поживних речовин макро- та мікроелементів. В стартовому варіанті бази даних характеристики кормів відповідають стандарту для західного регіону України, зокрема для зони Полісся (табл. 1). При роботі з системою базу даних можна актуалізувати, вносячи в неї для кожного корму відповідні характеристики, що одержані в результаті лабораторних аналізів вмісту в кормі поживних речовин. При роботі системи інформація з другої сторінки використовується для автоматичного підрахунку вмісту в раціоні речовин, за якими балансується раціон та вартість добового раціону годівлі свиней.

На третій сторінці міститься таблиця бази даних про норми годівлі різних статевих-вікових груп свиней. Кожна стрічка таблиці відповідає одній з таких груп. Якщо в подальшому, при роботі з системою, виявиться, що користувач має потребу в обчисленні раціонів годівлі для інших груп свиней, він може доповнити базу, сформувавши відповідні нові стрічки.

Таблиця 1

База даних для обчислення раціону годівлі свиней

Назва корму	Вміст поживних речовин в 1 кг корму								
	Кормові одиниці кг	Обмінна енергія МДж	Суха речовина г	Сирий протеїн г	Перетр. протеїн г	Сира клітков. г	Лізин г	Кальцій г	фосфор г
Горох	1,18	13,06	850	218	192	54	14,2	2	4,3
Овес	1	10,78	850	108	79	97	3,6	1,5	3,4
Пшениця	1,28	13,56	850	133	106	17	3	0,8	3,6
Ячмінь	1,15	12,7	850	113	85	49	4,1	2	3,9
Кукурудза	1,33	13,67	850	103	73	38	2,1	0,5	5,2
Висівки пшеничні	0,75	9,28	850	151	97	88	5,4	2	9,6
Макуха соняшник	1,08	12,25	900	405	324	129	13,4	5,9	12,9
Вика	0,17	1,99	220	49	33	59	2,2	2,4	0,8
Конюшина	0,2	2,13	235	39	27	61	1,5	3,7	0,6
Люпин	0,19	2,25	200	43	31	57	1,9	1,9	0,5
Люцерна	0,22	1,99	250	50	38	68	1,9	4,5	0,7
Картопля сира	0,3	3,19	220	18	10	8	1	0,2	0,5
Картопля варена	0,32	3,34	230	18	11	8	1	0,1	0,5
Буряк кормовий	0,12	1,74	120	13	9	9	0,4	0,4	0,5
Морква	0,14	1,74	120	12	8	11	0,5	0,9	0,6
Жом свіжий	0,12	1,74	112	12	6	33	1,2	1,5	0,14
Дріжджі сухі	1,19	14,69	900	455	419	2	30,9	3,85	14,9
Молоко цільне	0,3	2,88	130	35	33	0	2,8	1,3	1,2
Відвійки свіжі	0,13	1,51	90	37	35	0	2,9	1,4	1
Сироватка свіжа	0,13	1,1	59	10	9	0	0,6	0,4	0,5
Мука м'ясо-кістк.	1,04	11,5	900	401	341	0	21,7	143	74

Четверта сторінка містить розрахункову таблицю, за допомогою якої формується раціон годівлі для тварин відповідної статево-вікової групи (табл. 2). Формування раціону здійснюється шляхом підбору вмісту в ньому певної кількості відповідних кормів за алгоритмом, наведеним на рис. 1.

З третьої сторінки в стрічку "Норми годівлі" розрахункової таблиці треба копіювати стрічку, яка міс-

тить норми годівлі для відповідної статево-вікової групи свиней.

Результати обчислень вносяться у відповідні клітини рядка "Разом" розрахункової таблиці. Далі система обчислює відхилення вмісту *j*-ї поживної речовини від заданої норми і вносить їх у стрічку "Різниця".

Таблиця 2

Таблиця для виконання обчислень

Назва корму	Вміст % к.о.	Вміст кг	Корм один. кг	Обмін. енергія МДж	Суша речов. г	Сирий протеїн г	Перетр. протеїн г	Сира клітк. г	Лізин г	Кальцій г	Фосфор г
Горох	15	0,28	0,33	3,652	237,71	60,966	53,695	15,1	4	0,559	1,203
Овес	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Пшениця	35	0,602	0,77	8,157	511,33	80,008	63,766	10,23	1,8	0,481	2,166
Ячмінь	45	0,861	0,99	10,93	731,74	97,278	73,174	42,18	3,5	1,722	3,357
Кукурудза	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Висівки пш.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Макуха сон.	5	0,102	0,11	1,248	91,667	41,25	33	13,14	1,4	0,601	1,314
Вика	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Конюшина	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Люпин	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Люцерна	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Картопля ср.	5	0,367	0,11	1,17	80,667	6,6	3,6667	2,933	0,4	0,073	0,183
Картопля вр.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Буряк корм.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Морква	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Жом свіжий	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Дріжджі сух.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Молоко ціл.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Відвійки св.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Сироватка.св.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Мука м.-кіст.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	105	2,21	2,31	25,16	1653,1	286,10	227,30	83,58	11,04	3,44	8,22
Норма			2,2	24,2	1900	287	209	125	13,3	16	13
Різниця	0	кг	0,11	0,96	-246,8	-0,90	18,30	-41,4	-2,26	-12,56	-4,78

Оскільки всі обчислення здійснюються практично миттєво після задання процентного вмісту і-го корму в стовпчику “Вміст %”, то протягом короткого проміжку часу користувач може знайти таке поєднання кормів в раціоні, при якому відхилення вмісту основних поживних речовин від норми не перевищує допустимих меж і, отже, одержати добре збалансований раціон.

Закінчивши обчислення, слід перейти до п'ятої сторінки, яка містить таблицю кінцевих результатів розрахунку раціону, що автоматично формується системою на основі розрахункової таблиці (табл. 3). Таблицю п'ятої сторінки можна видрукувати на принтері стандартним для Excel-97 способом.

Таблиця 3

Результати обчислень раціону свиней

Вид корму	Вміст (кг)	Вид корму	Вміст (кг)	Параметр	Од. вимір.	Вміст в раціоні	Норма	Різниця
Горох	0,28	Картопля сира	0,37	Кормові одиниці	кг	2,31	2,2	0,11
Овес	0	Картопля варена	0	Обмінна енергія	Мдж	25,16	24,2	0,96
Пшениця	0,60	Буряк кормовий	0	Суша речовина	г	1653,11	1900	-246,89
Ячмінь	0,86	Морква	0	Сирий протеїн	г	286,10	287	-0,90
Кукурудза	0	Жом свіжий	0	Перетр.протеїн	г	227,30	209	18,30
Висівки пшеничні	0	Дріжджі сухі	0	Сира клітковина	г	83,58	125	-41,42
Макуха соняшник.	0,10	Молоко цільне	0	Лізин	г	11,04	13,3	-2,26
Вика	0	Відвійки свіжі	0	Кальцій	г	3,44	16	-12,56
Конюшина	0	Сироватка свіжа	0	Фосфор	г	8,22	13	-4,78
Люпин	0	Мука м'ясо-кісткова	0					
Люцерна	0	Разом	2,21					

Треба мати на увазі, що приклад розрахунку раціону, який наведено в таблицях 1–3, використовується тут лише для пояснення принципу роботи програми. Реально система обчислення раціону годівлі свиней дозволяє балансувати раціон за будь-якою кількістю показників, що містяться в базі даних кормів та в базі норм годівлі тварин. Показники, які не вдається звести до норми кормами, слід балансувати за допомогою відповідних добавок (Polishchuk & Bulavkina, 2010), кількості яких визначаються від'ємними значеннями стовпчика “Різниця” таблиці 3.

Систему розрахунку раціонів годівлі тварин потрібно доповнити сторінками, за допомогою яких можна обчислити розміри посівних площ кормових культур для годівлі відповідної кількості тварин різних статевих вікових груп. Наприклад, для системи розрахунку раціонів годівлі свиней це буде сторінка 6 – розрахункова таблиця обчислення посівних площ.

Розглянемо послідовність такого розрахунку на основі запропонованого алгоритму (див. рис. 1).

1. Обчислюємо раціони годівлі тварини для різних її фізіологічних станів, наприклад, для свиноматок – холоста, супоросна, лактуюча, або для різних періодів відгодівлі свиней, наприклад, для маси 30 кг, 60 кг, 90 кг. Результат кожного розрахунку переносимо у відповідний стовпчик сторінки 6 системи.

2. Задаємо тривалість кожного періоду протягом року (в днях або у відсотках від 365 днів у році) – при

цьому система автоматично обчислює річну потребу в кормах для однієї тварини.

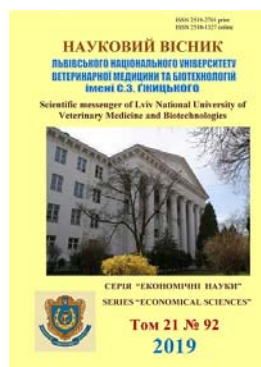
3. Задаємо кількість тварин, що утримуються протягом року – при цьому система автоматично обчислює річну потребу в кормах для заданої групи тварин.

4. Задаємо середній вихід корму з урожаю для кожної кормової культури, виходячи з досвіду роботи даного господарства, а також коефіцієнти ризику ($R_i \geq 1$), які враховують можливі несприятливі погодні – після цього система автоматично обчислює площі посівів кормових культур.

На цьому закінчується робота зі сторінкою 6 системи. Автоматично формується сторінка, на якій відображаються кінцеві результати обчислень.

References

- Kozii, B., Kravtsiv, R., Kyryliv, Ya., & Pankiv, I. (2001). Rozrakhunky u tvarynnytstvi zasobamy tablychnoho protsesora Excel. L.: TeRus na zamovlennia “Triadaplus” (in Ukrainian).
- Polishchuk, A.A., & Bulavkina, T.P. (2010). Suchasni kormovi dobavky v hodivli tvaryn i ptytsi. Visnyk Poltavskoi ahrarnoi akademii, 2, 63–66 (in Ukrainian).
- Tsereniuk, O.M., Akimov, O.V., & Kosov, M.O. (2015). Povnotsinna hodivlia svynei. Suchasne tvarynnytstvo, 6(301), 56–58 (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9210

UDC 658.338.22:338.43.22

Ways of improvement of development of separate organizational and legal forms of entrepreneurship activity in the agricultural sector

I. Smolynets

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 22.01.2019

Received in revised form
25.02.2019

Accepted 26.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-067-977-78-01
E-mail: smolinecz86@ukr.net

Smolynets, I. (2019). Ways of improvement of development of separate organizational and legal forms of entrepreneurship activity in the agricultural sector. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 60–67. doi: 10.32718/nvlvet-e9210

One of the most important directions in this context is the problems of organizational and legal forms of development of entrepreneurial activity in agriculture. Effective development of entrepreneurial activity in agriculture is hindered by poor adaptation to market conditions and low investment attractiveness of agrarian production and economic formations, unsystematic and dispersed revenues for modernization of production activities, insufficient state support, imperfection of the organizational and economic mechanism for managing the development of various organizational and legal forms of entrepreneurial activity activities in the agrarian sector. In the historical aspect of the development of entrepreneurial activity there are the following forms: private farms, individual holdings, households, peasant farms, private and state agricultural enterprises, collective farms, in particular peasant unions, agricultural companies, inter-farm enterprises and associations, of various kinds and types societies that are divided in form of association and level of responsibility. The most important of these, which have become accustomed and function in agriculture, are agricultural enterprises, in particular private ones, and households. However, today the state of development of entrepreneurial activity in the agroindustrial complex remains rather complicated and requires complex comprehensive reforms, the main role of which should be owned by the state. That is why among the objects of state regulation a special place should occupy the agrarian sector of the economy and the forms of entrepreneurial activity, in particular the agrarian market and the formation of its infrastructure, which is conditioned by the state regulation. The main problems of the agrarian sector development include the low efficiency of agricultural production and the problem of deformation of price proportions, the solution of which is directly related to the perfection of the infrastructure and mechanisms for regulating the agricultural market. The process of establishing enterprises on the basis of co-operation and their integration with processing enterprises will reflect the interests of agricultural producers and promote their stable and efficient development. The most effective form of co-operation is production, sales and service cooperatives, created on the basis of cooperation of shares and natural forage lands, fixed assets, livestock of animals that unite agricultural producers, households, purchasers, enterprises of the processing industry, various catering enterprises, institutions and organizations. Co-operation, by its very nature, is an economic and voluntary phenomenon. Integration is the next stage of effective economic forms of cooperation among the participants in the agrarian market.

Key words: agriculture, entrepreneurial activity, agrarian production, market, aspects of development of organizational and legal forms of entrepreneurial activity, agrarian sector of economy.

Шляхи удосконалення розвитку окремих організаційно-правових форм підприємницької діяльності в аграрному секторі

І.Б. Смолинець

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

Одним з найважливіших напрямів в цьому контексті є проблеми організаційно-правових форм розвитку підприємницької діяльності в сільському господарстві. Ефективному розвитку підприємницької діяльності в сільському господарстві перешкоджають слабка адаптація до ринкових умов та низька інвестиційна привабливість аграрного виробництва і господарських формувань, безсистемність і розпорошеність надходжень коштів у модернізацію виробничої діяльності, недостатня державна підтримка, недосконалість організаційно-економічного механізму управління розвитком різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності в аграрному секторі. В історичному аспекті розвитку підприємницька діяльність налічує такі форми: приватні підсобні господарства, одноосібні володіння, господарства населення, селянські фермерські господарства, приватні та державні сільськогосподарські підприємства, колективні господарства, зокрема селянські спілки, агрофірми, міжгосподарські підприємства і об'єднання, різного роду та видів товариства, які поділяються за формою об'єднання та рівнем відповідальності. Найважливіші з них, які прижились та функціонують в сільському господарстві, є сільськогосподарські підприємства, зокрема приватні, та господарства населення. Однак сьогодні стан розвитку підприємницької діяльності в АПК залишається достатньо складним та вимагає здійснення комплексних масштабних реформ, головна роль при проведенні яких має належати державі. Саме тому серед об'єктів державного регулювання особливе місце повинен займати аграрний сектор економіки та форми підприємницької діяльності, зокрема аграрний ринок та формування його інфраструктури, що обумовлюється державним регулюванням останнього. До основних проблем розвитку аграрного сектора необхідно віднести низьку ефективність сільськогосподарського виробництва та проблему деформації цінових пропорцій, вирішення яких безпосередньо пов'язане із досконалістю інфраструктури та механізмів регулювання кон'юнктури аграрного ринку. Створення підприємств на основі кооперування та їх інтеграції із переробними підприємствами буде відображати інтереси сільськогосподарських товаровиробників і сприяти їхньому стабільному та ефективному розвитку. Найефективнішою формою кооперації є виробничі, збутові та обслуговуючі кооперативи, створені на основі кооперації паїв та природних кормових угідь, основних засобів, поголів'я тварин, які об'єднують виробників сільськогосподарської продукції, господарства населення, заготівельників, підприємства переробної промисловості, різні обслуговуючі підприємства, установи та організації. Кооперація, за своєю суттю – явище економічне і добровільне. Інтеграція є наступним етапом ефективних економічних форм співпраці учасників аграрного ринку.

Ключові слова: сільське господарство, підприємницька діяльність, аграрне виробництво, ринок, аспекти розвитку організаційно-правових форм підприємницької діяльності, аграрний сектор економіки.

Вступ

Удосконалення щодо оцінки ефективності підприємницької діяльності окремих організаційно-правових форм в сільському господарстві, які передбачають порівняння показників ефективності (продуктивності праці, урожайності культур, продуктивності тварин, вартості виробленої продукції з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, норм прибутку, рентабельності виробництва), але з урахуванням впливу таких чинників, як рівень концентрації виробництва, форма власності на засоби виробництва й спосіб її використання, характеристика сильних і слабких сторін порівнюваних господарських формувань, які дадуть можливість визначити з них найефективніші і найперспективніші (Andriichuk, 2005; Amosov, 2008).

Мета статті: шляхи удосконалення розвитку окремих організаційно-правових форм підприємницької діяльності в аграрному секторі, форми власності на засоби виробництва й способи її використання, характеристика сильних і слабких сторін порівнюваних господарських формувань. Все це в комплексі дозволить визначити з них найефективніші і найперспективніші. Нами використані традиційні методи та підходи економічного аналізу, зроблено посилання на власні публікації, де висвітлено окремі аспекти та результати дослідження.

Результати та їх обговорення

Сільськогосподарське виробництво в економіці будь-якої держави займає особливе місце. Основним завданням підприємницької діяльності в сільському господарстві є забезпечення населення продуктами харчування в необхідній кількості та якості, формування певного рівня цін на продовольчі товари, при якому вони були б доступними для всіх рівнів населення та одночасно забезпечували б певний рівень прибутковості виробникам, гарантування зайнятим у

сільськогосподарським виробництві працівникам доходів, прирівняних до доходів працівників інших галузей економіки. Рівень розвитку сільськогосподарського виробництва визначає рівень економічної безпеки країни та основної її складової – продовольчої безпеки.

Сільська місцевість і підприємницька діяльність в аграрній сфері тісно пов'язані між собою. Сільськогосподарське виробництво є провідною галуззю матеріального виробництва в сільській місцевості й повинно, з одного боку, сприяти збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції, а з іншого – забезпечити населення умовами праці, побуту і відпочинку (Berezivskyi, 1999).

Впродовж багатьох років аграрне виробництво у Львівській області розвивалось стабільними темпами та забезпечувало населення області продуктами власного виробництва, а промисловість – сировиною. Цінові пропорції певною мірою дозволяли виробникам сільськогосподарської продукції вести високорентабельне виробництво та розширене відтворення. Починаючи з 1991 року сільськогосподарське виробництво почало занепадати, основними причинами чого стала відсутність обґрунтованої програми переходу аграрного сектору до ринкових відносин, порушення паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, недосконалий механізм кредитування, недостатній захист товаровиробників з боку держави тощо. Незважаючи на зростання валового виробництва сільськогосподарської продукції в Львівській області (за рахунок її окремих видів), на даний час підприємницька діяльність в аграрній сфері переживає складний період свого розвитку, зокрема в питаннях фінансового забезпечення та економічної ефективності. Внаслідок непослідовності та безсистемності проведення аграрних реформ в Україні, зниження платоспроможного попиту населення, порушення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію і матеріально-технічні ресурси для села, недо-

скональності законодавчої бази і недостатньої державної підтримки діюча система виробництва та реалізації продукції не відповідає вимогам ринкової економіки і одночасно з ускладненням взаємовідносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і зокрема переробними підприємствами призвели до погіршення економічних показників сільськогосподарських виробників (Bitter et al., 1997; Berezin, 2012; Smolynets, 2014).

За досліджуваній період відбулися структурні зміни земельних угідь, зокрема сільськогосподарських, за категоріями господарств Львівської області. Так, питома вага сільськогосподарських угідь в аграрних підприємствах в 2016 році зменшилась порівняно із 2000 роком на 11,4%, рілля на 17,3%. Є в області площі земель сільськогосподарського призначення, що не розорані, пустують і заростають бур'янами. Зменшилася чисельність поголів'я тварин в сільськогосподарських підприємствах, зокрема великої рогатої худоби та корів. В індивідуальних господарствах населення, де вироблено 70% валової продукції сільського господарства, не можливо в умовах дрібного товарного виробництва запровадити племінну репродуктивну справу в галузі тваринництва, вести селекцію галузі рослинництва із застосуванням сівозмін та на їх основі виробити якісну продукцію. Тому основна увага повинна бути зосереджена на розширенні виробництва в агроформуваннях, де можна забезпечити дотримання певних вимог ведення господарства та якості сировини і досягти прибутковості сільськогосподарської галузі (Yermakov, 2003; Onyshchenko, 2004; Smolynets, 2013).

Підприємницька діяльність в сільському господарстві може розвиватись в ринкових умовах тільки за певної концентрації виробництва та впровадження інновацій. Так, наприклад, для його розвитку необхідне спрямування зусиль на відновлення поголів'я, чисельність якого постійно скорочується, забезпечення племінних якостей основного стада, що вплинуло б на підвищення продуктивності та збільшення виробництва тваринницької продукції. Доведення поголів'я тварин до необхідної кількості дуже важливе, адже матеріально-технічні можливості багатьох підприємств на сьогодні ще дозволяють це зробити. Оскільки невелике за обсягом сільськогосподарське виробництво не дозволяє повною мірою використовувати технічні засоби, стає неокупним та не дозволяє впроваджувати сучасні технології виробництва екологічно чистої продукції. Тому дуже важливим у розвитку підприємницької діяльності є формування нових ефективних організаційно-правових форм в сільському господарстві, які б вплинули на підвищення економічної ефективності аграрного виробництва (Shmorhun, 1999; Sabluk, 2000).

Для моделювання ефективних форм підприємницької діяльності в сільському господарстві детальніші

розрахунки проведемо на прикладі виробництва продукції свинарства (виробництво приросту свиней в живій масі), так як дослідження засвідчують – зростання свинопоголів'я в сільськогосподарських підприємствах за 12 років на 108,1 тис. гол., або в 6,4 рази.

Як показують дані таблиці 1, в 2016 році виробництво приросту свинини в живій масі в сільськогосподарських підприємствах дещо збільшилось порівняно із 2015 роком – на 18475 ц, або на 13,1%. Основна питома вага приросту свинини в живій масі вищується не в державних сільськогосподарських підприємствах, зокрема в господарських товариствах – понад 96%. Аналіз економічних показників доводить, що, незважаючи на таке зростання свинопоголів'я в динаміці та збільшення виробництва приросту свинини в живій масі, результати підприємницької діяльності в даній галузі за 2015 рік були збитковими. Із 41 сільськогосподарського підприємства, 25, тобто більше половини, що займалися вирощуванням свинини, мали збитки. Із 18 господарських товариств в 11-ти вирощування свинини було збитковим.

Дещо краща ситуація в 2016 році. Рівень рентабельності вирощування приросту свинини в живій масі становив 8,1%, господарські товариства одержали 19708,3 тис. грн. прибутку, або в розрахунку на 1 ц він становив 128,02 грн. Проте ситуація тут виглядає парадоксальною. Як доводять дослідження, при різкому збільшенню поголів'я свиней та об'ємів вирощування свинини в живій масі у сільськогосподарських підприємствах результат від такої діяльності у них збитковий. Причин декілька. Однією з них може бути не об'єктивність надання статистичної звітності про фактичні економічні показники діяльності суб'єктами господарювання. Другим важливим фактором, що мав вплив на економічні результати вирощування свинини, були низькі закупівельні ціни.

Для більш детального з'ясування стану такої низької ефективності вирощування приросту свинини в живій масі у сільськогосподарських підприємствах проведемо порівняння їхніх економічних показників, в тому числі господарських товариств із підприємствами, що спеціалізуються на забої свиней та реалізації м'яса свинини (табл. 2).

Із даних таблиці видно, що ціни реалізації м'яса свинини перевищують його собівартість та забезпечують переробним підприємствам відповідний дохід та рентабельність. Так, в 2016 році кожен центнер реалізованої свинини в забійній вазі приніс досліджуваним переробним підприємствам в середньому 631 грн доходу, що забезпечило їм 21,7% рентабельності виробництва. Заклади торгівлі одержали в середньому від реалізованого 1ц м'яса свинини 347 грн доходу, забезпечивши рентабельність 9,4%, що на 230 грн більше, ніж одержали доходу за кожен центнер виробленої свинини сільськогосподарські підприємства.

Таблиця 1

Економічні показники вирощування свиней на м'ясо (в живій масі) у Львівській області

Сільськогоспо-дарські підприємства за організаційно-правовими формами підприємницької діяльності	Результати від реалізації свиней на м'ясо (в живій масі)								кількість господарств	
	Всього				1 центнера, грн.				у тому числі які одержали збитки	всього
	кількість продукції в живій масі, ц	виробнича собівартість продукції, тис. грн.	повна собівартість продукції, тис. грн.	чистий дохід (виручка), тис. грн.	прибуток (збиток), тис. грн.	повна собівартість	ціна реалізації	рівень рентабельності (збитковості), %		
2015 рік										
Господарські товариства	135537	225823	252163	233057	-19106	1860,47	1719,5	-7,6	18	11
Приватні підприємства	5150	7576	8242	7718	-524	1600,41	1498,5	-6,4	20	12
з них селянські (фермерські) господарства	69	93	102	96	-6	1472,46	1386,9	-5,8	1	1
Сільгоспкооперативи	94	128	136	135	-1	1447,87	1436,1	-0,8	2	1
Недержавні підприємства	140781	233527	260541	240909	-19632	1850,68	1711,2	-7,5	40	24
Державні підприємства	18	47	57	24	-33	3144,44	1333,3	-57,6	1	1
Сільськогосподарські підприємства	140799	233574	260598	240933	-19664	1850,85	1711,1	-7,6	41	25
2016 рік										
Господарські товариства	153942	154306	242898	262606	19708	1577,85	1705,8	8,1	16	8
Приватні підприємства	5310	8490	9225	8070	-1155	1737,29	1519,8	-12,5	14	10
з них селянські (фермерські) господарства	518	765	840	788	-52	1621,62	1521,4	-6,2	1	1
Сільгоспкооперативи	3	15	16	8	-8	5333,33	2666,6	-50,0	1	1
Недержавні підприємства	159255	162811	252139	270684	18546	1583,24	1699,6	7,4	31	19
Державні підприємства	19	49	60	27	-33	3157,89	1421,0	-55,0	1	1
Сільськогоспо-дарські підприємства	159274	162860	252199	270711	18513	1583,43	1699,6	7,3	32	20

Таблиця 2

Результати від реалізації свинини в підприємствах Львівської області, 2016 рік

Підприємства	1 центнер, грн			Рівень рентабельності, %
	Повна собівартість	Ціна реалізації	Прибуток	
Сільськогосподарські підприємства, всього (жива вага)	1583	1700	117	7,3
в т. ч. господарські товариства (жива вага)	1578	1706	128	8,1
Переробні підприємства (забійна вага)	2912*	3543	631	21,7
Заклади торгівлі (забійна вага)	3703	4050	347	9,4

Джерело: розрахунки власні на підставі [даних Головного управління статистики у Львівській області]

*Враховано, коефіцієнт переводу живої маси свинини в забійну 0,70

Проведений аналіз доводить, що основна питома вага доходу від виробництва свинини, її переробки та реалізації осідає в переробних підприємствах та частково в закладах торгівлі.

Як свідчать наведені показники таблиці 2, навіть заклади торгівлі одержали більше доходу на кожному реалізованому центнері свинини та вищу рентабельність, ніж безпосередні її виробники.

Сфера виробництва сільськогосподарської сировини за своєю природою завжди є найбільш складною, матеріало – та трудомісткою. Вкладення коштів в переробну промисловість є менш ризиковане й забезпечує більший прибуток, ніж підприємницька діяльність в сільськогосподарському виробництві. Торгівля готовими продуктами забезпечує найшвидший кругообіг коштів і найбільшу віддачу вкладень у цю сферу порівняно з попередніми. Така закономірність є однією з об'єктивних передумов диспаритету

цін, і якщо виробник сільськогосподарської сировини не знаходить способу скористатися вигодами інших сфер такого бізнесу, він не може розраховувати на успішну підприємницьку діяльність за умов ринку.

Враховуючи повну собівартість 1 ц свинини в закладі реалізації – 3703 грн в 2016 році, можна визначити питому вагу витрат кожної складової ланки маркетингового ланцюга “виробництво-переробка-торгівля готової продукції”. При розрахунках необхідно врахувати той факт, що при забої свиней в середньому вихід забійної ваги становить 70% від живої.

Із даних таблиці 3 видно, що найбільшу питому вагу у витратах займають витрати сільськогосподарських підприємств на вирощування свиней – 77,9%. Другу позицію займають витрати переробних підприємств – 16,6% на забій та переробку. І найменше витрат несуть торговельні підприємства – 160 грн. на одному центнері, або 5,5%.

Таблиця 3

Структура витрат на виробництво, переробку та реалізацію свинини та розподіл прибутку

Підприємства	Витрати на 1 ц, грн	Структура витрат, %	Прибуток на 1 ц, грн	Структура розподілу прибутку (пропонована), %	Різниця прибутку при врахуванні його розподілу пропорційно понесеним витратам в порівнянні із фактично одержаним в 2013 році
Сільськогосподарські підприємства, всього (жива вага)	2264*	77,9	892	77,9	+ 775
Переробні підприємства (забійна вага)	481	16,6	190	16,6	- 441
Заклади торгівлі (забійна вага)	160	5,5	63	5,5	- 284
Разом по цілому ланцюгу виробничого процесу	2905	100,0	1145**	100,0	X

Побудовано автором на основі розрахунків додатку Д

* Враховано 1,43ц живої маси свинини (при коефіцієнті переводу живої маси в забійну 0,70)

** Розраховано при ціні реалізації 1ц (забійна вага) свинини 4050 грн.

Згідно зі встановленим співвідношенням витрат ми пропонуємо і розподіляти весь дохід, який буде одержаний від реалізації готової продукції, тобто за формулою одержання доходу пропорційно понесеним витратам на кожній стадії просування продукції. Із порівняння розподіленого прибутку між учасниками виробничого процесу від вирощування свинини до реалізації готової продукції пропорційно понесеним витратам до фактично одержаного прибутку в 2016 році випливає, що сільськогосподарські підприємства одержали б на 775 грн більше прибутку за кожен 1ц вирощеної свинини ніж це є фактично, забезпечивши при такому доході 39,4% рентабельності.

З метою забезпечення функціонування такого економічного механізму пропонуємо створення інтегрованих підприємств на основі кооперації, які би забезпечили високу ефективність на кожній стадії відтворювального процесу. Конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників в умовах ринкових відносин залежить не тільки від успішної організації виробництва, а й значною мірою – від його участі в наступних за виробництвом сферах діяльності та просування продукції.

Враховуючи взаємопов'язаність між собою учасників ринку такої продукції, однакову кінцеву мету їхньої підприємницької діяльності, необхідний пошук взаємовигідних форм поєднання їх співпраці, які б могли при можливості уникати вище перелічених ризиків та запобігати їм у аграрному виробництві, бути більш ефективними, поліпшити фінансове забезпечення агровиробників, їх економічні взаємовідносини, зокрема таких як кооперація та інтеграція. І це має бути предметом відповідної стратегії розвитку підприємницької діяльності в сільському господарстві.

Створення підприємств на основі кооперування та їх інтеграції і з переробними підприємствами буде відображати інтереси сільськогосподарських товаровиробників і сприяти їх стабільному та ефективному розвитку. Найефективнішою формою кооперації є виробничі, збутові та обслуговуючі кооперативи, створені на основі кооперації паїв та природних кормових угідь, основних засобів, поголів'я тварин, які об'єднують виробників сільськогосподарської продукції, господарства населення, заготівельників, підприємства переробної промисловості, різні обслуговуючі

підприємства, установи та організації. Кооперація, за своєю суттю, явище економічне і добровільне. Інтеграція є наступним етапом ефективних економічних форм співпраці учасників аграрного ринку.

Насамперед пропонується створити на базі та за ініціативою виробників свинини виробничі кооперативи, куди ввійшли б сільськогосподарські підприємства, господарські товариства та інші організаційно-правові форми підприємницької діяльності в цій галузі. Створені на базі та за ініціативою сільськогосподарських підприємств такі кооперативні формування покликані забезпечити одержання вигод виробникам свинини і від суміжних сфер агробізнесу.

Окрім того, передбачається створення обслуговуючих та заготівельних кооперативів, кооперативу з виробництва та постачання кормів. Обслуговуючі кооперативи повинні забезпечити виробників свинини з ветеринарного обслуговування і матеріально-технічного постачання за мінімальними цінами, які значно нижчі за ціни ринкових посередників, проведення ремонтних робіт та надання інших послуг. Заготівельні кооперативи будуть займатися заготівлею вирощеної свинини в населення та фермерських господарств.

Такі кооперативи повинні стати дієвим засобом захисту товаровиробників в умовах ринкового середовища, використовуючи вигоди прибуткових галузей, зокрема переробних підприємств та торгових, акумулюючи таким чином значні кошти, необхідні для розвитку ефективного виробництва.

Найбільш успішним способом адаптації таких сільськогосподарських виробничих кооперативів та інших сільськогосподарських товаровиробників до ринкового середовища є об'єднання їх на основі вертикальної інтеграції з переробними підприємствами та створення ними інтегрованих формувань. Товаровиробник, який займається вирощуванням свиней, може стати членом інтегрованого кооперативного об'єднання з тим, щоб продавати не сировину, а готові м'ясні вироби і мати від цього більший прибуток. Для прикладу з метою забезпечення ефективності вирощування свинини нами запропоновано створення такого інтегрованого підприємства в Пустомитівському районі Львівської області (рис. 1). Організаційну структуру районного інтегрованого формування утво-

рюють виробничі, заготівельні та обслуговуючі кооперативи, підприємства із забою свиней та підприємства з переробки свинини і виробництва з неї готової продукції, заклади оптової та фірмової торгівлі.

Мета інтегрованого підприємства насамперед збільшення доходності членів виробничого кооперативу та членів сільських заготівельних кооперативів за

рахунок отримання вищої ціни за одиницю переробленої та реалізованої через таке підприємство свинини та готової продукції, що досягається за рахунок того, що воно має змогу сформувати великі об'єми свинини, переробити та реалізувати в центрах фірмової та оптової торгівлі.

Рис. 1. Організаційна структура районного інтегрованого підприємства з вирощування та переробки свинини на основі кооперації

В інтегрованому кооперативному об'єднанні з вирощування та переробки свинини під час укладання договору із виробничими та заготівельними кооперативами на постачання та збут свинини встановлюють попередні ціни, які включають орієнтовану собівартість вирощування 1ц живої маси. Через те, що собівартість продукції може бути підрахована лише після закінчення фінансового року, ціноутворення в кооперативі, що збуває продукцію своїх членів, складається з двох частин:

- на початку сезону членам кооперативне об'єднання встановлює попередні ціни, які авансуються у виробництво свинини;

- кінцева ціна, яку виробник отримує за вирощену свинину (попередня ціна + кооперативні виплати) дорівнює собівартості.

Окрім того, наприкінці фінансового року фінансовий результат (прибуток) діяльності інтегрованого кооперативного об'єднання розподіляється серед членів у вигляді кооперативних доплат, які додаються до попередніх цін, що були виплачені їм за продукцію (надбавки), пропорційно понесеним витратам. Доплати підраховуються лише наприкінці року і залежить

від результатів спільної діяльності членів такого кооперативного об'єднання.

За своєю суттю такий вид вертикальної інтеграції являє собою об'єднання зусиль товаровиробників з вирощування свинини і переробників з метою просування у суміжні із сільськогосподарським виробництвом сфери діяльності для забезпечення контролю за рухом створеної у власному виробництві продукції та одержання від цього оптимального прибутку. Досвід розвинутих країн засвідчує, що вертикальна інтеграція товаровиробників на основі їх групових дій має позитивне значення. Дані інтегровані угруповання покликані захистити інтереси сільськогосподарських товаровиробників у ринкових умовах, стати альтернативним шляхом розв'язання проблеми засилля посередницьких структур в агробізнесі та максимально підвищити їх ефективність і прибутковість.

Тільки за таких умов можливе успішне функціонування виробничих кооперативів у ринкових умовах. Тому кожен керівник сільськогосподарського підприємства повинен визначити для себе пріоритети успішного функціонування його підприємницької діяльності, і якщо виробництво сировини не забезпечує необ-

хідного рівня рентабельності, робити все для того, щоб брати участь у подальшому русі виробленої продукції до кінцевого споживача, забезпечуючи таким чином стабільне одержання відповідного прибутку від переробки та реалізації продукції.

Стратегія подальшого розвитку підприємницької діяльності в сільському господарстві повинна бути спрямована на поліпшення санітарно-гігієнічної і оздоровчої якості сировини та сільськогосподарської продукції; підвищення конкурентоздатності і рентабельності аграрних підприємств; забезпечення сучасного технологічно-розвинутого сільськогосподарського виробництва з урахуванням міжнародних стандартів, що забезпечило б розширення експорту продуктів українського виробника на зовнішній ринок та пошук нових ринків збуту. Для цього повинна бути розроблена державна програма дій в сфері виробництва і формування сировинної бази, в галузі переробки продукції і маркетингу та підкріплена відповідними фінансовими засобами для реалізації.

Тому необхідність поглибленого наукового розроблення питань формування сільськогосподарських інтегрованих формувань на основі кооперації, їх інвестиційного забезпечення мають дуже важливе значення в розвитку підприємницької діяльності, особливо в сільському господарстві.

Враховуючи складний фінансовий стан більшості підприємств – виробників сільськогосподарської продукції, особливо аграрної сфери, в сучасних умовах доцільним є залучення іноземних інвестицій. Підвищенню ефективності використання таких іноземних інвестицій сприяє в даному випадку створення спільних підприємств, сформованих аграрними виробниками, підприємствами з промислової переробки та реалізації готової продукції за участю іноземних фірм і компаній. Створення спільних підприємств дає можливість використовувати високопродуктивну техніку вітчизняних та зарубіжних виробників, застосовувати нові прогресивні ресурсозберігаючі технології. За рахунок цього досягається певне підвищення продуктивності праці та поліпшуються якісні характеристики сільськогосподарської продукції. Своєчасне над-

ходження валютної виручки гарантує відповідне матеріально-технічне і фінансове обслуговування виробничого процесу та поповнення оборотних засобів.

До пріоритетних для інвестування галузей, які спроможні в стислий строк накопичувати інвестиційні ресурси, належать ті, що оперативно реагують на зростання споживчого попиту і мають швидкий оборот капіталу. У зв'язку з цим необхідно підвищувати інвестиційну привабливість аграрних підприємств, де одним із таких засобів факторів впливу є створення інтегрованих формувань на основі кооперації, що дадуть можливість прискорити окупність вкладеного капіталу. Тому стосовно розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі дуже важливим є:

- формування ринку нових сільськогосподарських продуктів і високих технологій;
- організація інтегрованого сільськогосподарського виробництва, спроможного конкурувати з відомими вітчизняними та іноземними компаніями;
- створення і впровадження в аграрне виробництво перспективних урожайних сортів сільськогосподарських культур та високопродуктивних порід тварин;
- впровадження системи підтримки кредитування комерційними банками інноваційних проектів у підприємницьку діяльність в аграрному секторі;
- вдосконалення системи страхування у сільському господарстві;
- розширення кредитування інноваційних проектів за рахунок лізингових, факторингових та інших операцій.

Найчисельнішою організаційно-економічною формою підприємницької діяльності в сільському господарстві Львівської області є господарства населення. У них виробляється 70% обсягу валової продукції сільського господарства. Питома вага сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств у формуванні валового виробництва аграрної продукції залишається вкрай низькою. Характеристику їхніх сильних і слабких сторін наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Характеристика сильних і слабких сторін основних організаційно-економічних форм підприємницької діяльності сільського господарства Львівської області*

Ознака	Господарства населення	Аграрні підприємства	Фермерські господарства
Сильні сторони	– використання праці незайнятих – пряма соціальна ефективність	– переваги великомасштабного виробництва – спеціалізація виробництва	– переваги невеликих підприємств – малі транзакційні витрати
Слабкі сторони	– низька продуктивність праці – несприйнятливості до новітніх технологій	– великі транзакційні витрати – проблеми з мотивацією праці	– нестача інвестицій – обмежені можливості розвитку тваринництва
Потенційні можливості	– виробництво екологічно чистої продукції – виробництво “під індивідуальне замовлення”	– зниження собівартості продукції – підвищення конкурентоспроможності продукції	– швидка реакція на зміни в ринковій кон’юктурі – компактність виробництва
Загрози (у перспективі)	– зниження продуктивності праці – неконкуренто-спроможність	– ринкові зміни після вступу до СОТ – нестабільність цін	– економічний тиск з боку великих підприємств – суттєва залежність від кредитів

*Власні напрацювання автора

Висновки

Запропоновані в статті шляхи вирішення проблем виробництва сільськогосподарської продукції зорієнтовані саме на європейські підходи до організації і функціонування продовольчого ринку. Окремі з них є вдалимими орієнтирами для розробки подальшої стратегії розвитку підприємницької діяльності в сільському господарстві. Враховуючи взаємопов'язаність між собою учасників ринку аграрної продукції, однакову кінцеву мету їх функціонування, необхідний пошук взаємовигідних форм їхньої співпраці, які б могли при можливості аграрним виробникам уникати збитковості в підприємницькій діяльності та запобігати їй. З метою забезпечення ефективності вирощування свинини запропоновано створення районного інтегрованого підприємства, організаційну структуру якого утворюють виробничі, заготівельні та обслуговуючі кооперативи, підприємства із забою свиней та підприємства з переробки свинини і виробництва з неї готової продукції, заклади оптової та фірмової торгівлі.

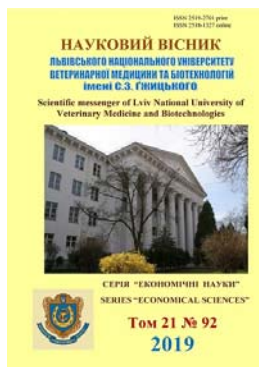
За своєю суттю такий вид вертикальної інтеграції являє собою об'єднання зусиль товаровиробників з вирощування свинини і переробників з метою просування у суміжні із сільськогосподарським виробництвом сфери діяльності для забезпечення контролю за рухом створеної у власному виробництві сільськогосподарської продукції та одержання від цього оптимального прибутку. Дані інтегровані угруповання покликані захистити інтереси сільськогосподарських товаровиробників у ринкових умовах, стати альтернативним шляхом розв'язання проблеми засилля посередницьких структур в агробізнесі та максимально підвищити їх ефективність і прибутковість.

Сучасна структура сільськогосподарського виробництва, співвідношення різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності склалася під впливом тих політичних, соціальних, економічних процесів, які відбувалися в умовах становлення незалежної держави. Зі зміною соціально-економічної ситуації виникла потреба у вдосконаленні виробничої структури сільського господарства, стимулюванні розвитку сільськогосподарського підприємництва як основного чинника підтримання продовольчої безпеки країни.

Отже, розвиток підприємницької діяльності сільського господарства базується на аналізі, оцінці сильних та слабких сторін, тобто методології системно-цільового підходу, де основна увага акцентується на вимірі параметрів зовнішнього й внутрішнього середовища в просторі, у часі й з урахуванням інформаційного потенціалу.

References

- Amosov, O.Yu. (2008). Fermerstvo yak forma pidpriemnytstva v ahraryi sferi. *Ahrosvit*, 8, 46–51 (in Ukrainian).
- Andriichuk, V.H. (2005). *Efektivnist diialnosti ahrarykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz*. K. KNEU (in Ukrainian).
- Berezin, O. (2012). Suchasni ahraryni problemy ta yikh vplyv na rozvytok natsionalnoho prodovolchoho rynku Ukrainy. *Naukovo-informatsiyni visnyk Akademii nauk vyshchoi osvity Ukrainy*, 2(79), 113–123 (in Ukrainian).
- Berezivskiy, P.S. (1999). Formuvannia bahatoukladnosti v silskomu hospodarstvi. *Sotsialno-ekonomichna sytuatsiia ta shliakhy podolannia kryzovoho stanu v ahropromyslovomu kompleksi Ukrainy*. K. IAE, 233–238 (in Ukrainian).
- Bitter, O.A., Berezivskiy, P.S., & Melnyk, V.P. (1997). *Efektivnist silskohospodarskoho vyrobnytstva i riven zhyttia silskoho naselennia*. Lviv. *Ukrainski tekhnolohii* (in Ukrainian).
- Mesel-Veseliak, V.Ya. (2004). Rozvytok ta efektyvnist orhanizatsiino-pravovykh form hospodariuvannia v silskomu hospodarstvi Ukrainy. *Ekonomika APK*, 11, 20–81 (in Ukrainian).
- Onyshchenko, O. (2004). Zrushennia v orhanizatsiinii strukturi silskohospodarskykh pidpriemstv. *Ekonomika Ukrainy*, 11, 58–65 (in Ukrainian).
- Sabluk, P.T. (2000). *Ahrarna reforma: stan i napriamy rozvytku*. *Ekonomika APK*, 4, 3–10 (in Ukrainian).
- Shmorhun, L. (1999). Pro porivnialnu otsinku efektyvnosti form hospodariuvannia. *Sotsialno-ekonomichna sytuatsiia ta shliakhy podolannia kryzovoho stanu v ahropromyslovomu kompleksi Ukrainy: Tezy vystupiv uchasnykiv vseukrainskykh zboriv vchenykh ekonomistiv-ahrarykiv*, Kyiv, 14–15 sichnia 1999 r. K. IAE, 230–233 (in Ukrainian).
- Smolynets, I.B. (2013). *Upravlinnia hospodarskym formuvanniam APK u konteksti prohramuvannia yoho finansovo-ekonomichnoi stiikosti*. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterinarynoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S.Z. Gzhytskoho*. Lviv. 15, 1(55), 186–207 (in Ukrainian).
- Smolynets, I.B. (2014). Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnykh vidnosyn pidpriemstv APK v umovakh transformatsiinykh protsesiv. *Zbirnyk naukovykh prats Krymskoho ahrotekhnichnoho universytetu*. Simferopol, 159, 360–366 (in Ukrainian).
- Yermakov, O. (2003). *Metodolohiia ekonomichnoho doslidzhennia orhanizatsiinykh form vyrobnytstva*. *Ekonomika APK*, 1, 31–37 (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9211

UDC 338.432:330.341.1

Influence of investment and innovation activity in the agrarian sector of agroindustrial complex on development of rural territories

O.V. Kopytko, R.V. Seniv, I.M. Laganjak

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 23.01.2019

Received in revised form
25.02.2019

Accepted 26.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-096-340-68-18
E-mail: o-kopytko@ukr.net
senivrv@ukr.net
prostovanka10@gmail.com

Kopytko, O.V., Seniv, R.V., & Laganjak, I.M. (2019). Influence of investment and innovation activity in the agrarian sector of agroindustrial complex on development of rural territories. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 68–74. doi: 10.32718/nvlvet-e9211

To date, the development of the economy is determined by the high dynamics of economic and technological transformations, which is intensified by competition in a number of industries, which leads to changes in the needs of society. These factors come to the fore due to the rapid development of information technologies and the globalization of the global economy, that in such conditions, enterprises of the agrarian sector of agrarian and industrial enterprises need to continuously improve innovation and technological development, in order not to lose competitiveness and position on the external and internal market of food. Innovations are expanding the capabilities of agricultural producers, influencing the socio-economic development of rural areas. Therefore, it is relevant to increase the intensification of agricultural production on the basis of the active introduction of innovations in the agrarian sphere of Ukraine. Currently, successful farmers and owners of large agroholdings are seriously interested in modern technology of land cultivation and livestock farming, as well as high-tech. They are ready to invest heavily in their lands – and their interests are supported by domestic and foreign partners. The association of territorial communities (OTG) focuses on the need to consider and legislatively establish mechanisms for protecting the interests of peripheral rural communities, support for the cooperation of small agricultural producers, and promote diversification of the rural economy, which will increase employment and reduce the migration of the rural population. This involves stimulating entrepreneurial activity, diversifying the employment of the rural population (green tourism, crafts and crafts, services), mechanisms of influence of public self-government and regional self-regulation on the socio-economic components of communities and territories.

Key words: innovations, agrarian sector of agroindustrial complex, diversification, rural territories, territorial communities.

Вплив інвестиційно-інноваційної діяльності в аграрній сфері АПК на розвиток сільських територій

О.В. Копитко, Р.В. Сенів, І.М. Лаганяк

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна*

Нині розвиток економіки визначається високою динамікою економіко-технологічних перетворень, що підсилюється конкуренцією в ряді галузей і призводить до змін потреб суспільства. Ці фактори виходять на перший план за рахунок стрімкого розвитку інформаційних технологій і глобалізації світової економіки, що в таких умовах підприємствам аграрного сектору АПК необхідно постійно удосконалювати інноваційно-технологічний розвиток, щоб не втратити конкурентоспроможності та позиції на зовнішньому і внутрішньому ринку продовольства. Нововведення розширюють можливості сільськогосподарських товаровиробників, впливаючи на соціально-економічний розвиток сільських територій. Тому є актуальним підвищення інтенсифікації сільськогосподарського виробництва на основі активного впровадження інновацій в аграрну сферу України. В даний час успішні фермери і влас-

ники великих агрохолдингів почали всерйоз цікавитися сучасними технологіями обробки землі й тваринництва, а також високоефективною технікою. Вони готові суттєво інвестувати в свої землі – і їхні інтереси знаходять підтримку у вітчизняних та іноземних партнерів. Об'єднання територіальних громадах (ОТГ) орієнтується на необхідність урахування і законодавчого закріплення механізмів захисту інтересів периферійних сільських громад, підтримки кооперації малих агровиробників, сприяння диверсифікації сільської економіки, що підвищить зайнятість та зменшить міграцію сільського населення. Це передбачає стимулювання підприємницької активності, диверсифікацію зайнятості сільського населення (зелений (сільський) туризм, промисли і ремесла, послуги), механізми впливу громадського самоуправління та регіонального саморегулювання на соціально-економічні складові життєдіяльності громад і територій.

Ключові слова: інновації, аграрний сектор АПК, диверсифікація, сільські території, територіальні громади.

Вступ

Сьогодні розвиток економіки визначається високою динамікою економіко-технологічних перетворень, що підсилюється конкуренцією в ряді галузей і призводить до змін потреб суспільства. Ці фактори виходять на перший план за рахунок стрімкого розвитку інформаційних технологій і глобалізації світової економіки, в таких умовах підприємствам аграрного сектору АПК необхідно постійно удосконалювати інноваційно-технологічний розвиток, щоб не втратити конкурентоспроможності та позицій на зовнішньому і внутрішньому ринку продовольства. Нововведення розширюють можливості сільськогосподарських товаровиробників, впливаючи на соціально-економічний розвиток сільських територій. Тому є актуальним підвищення інтенсифікації сільськогосподарського виробництва на основі активного впровадження інновацій в аграрну сферу України.

Теоретичні і практичні аспекти інноваційної діяльності та розвитку сільських територій у своїх публікаціях розглядали науковці: Абрамов Л.К., Азарова Т.В., Борблік К.Е., Бородіна О.М., Важинський Ф.А., Залізко В.Д., Карпенко О.М., Колодязна І.В., Павлов О.І., Прокопа І.В., Томашук І.В., Шубравська О.В. та ін.

Метою статті є дослідити особливості впливу інвестиційно-інноваційної діяльності в аграрній сфері АПК на регулювання розвитку сільських територій.

Матеріал і методи досліджень

В процесі дослідження застосовувалися наукові праці учених з проблем теорії та практики формування стратегічних напрямів інноваційного та сільського розвитку, загальнонаукові, аналітичні методи, Інтернет-ресурси.

Результати та їх обговорення

Сільські території відіграють важливу роль при формуванні іміджу держави на світовій арені, оскільки саме сільські території забезпечують продовольчу безпеку країни, яка є частиною національної безпеки. Україна є державою, що володіє значними ресурсами для виробництва аграрної продукції, значну частину яких, безсумнівно, можна віднести до розміщення на сільських територіях. У цих умовах особливого значення набувають чинники підвищення конкурентоспроможності країн на світовому ринку. Головним із них є інноваційна активність підприємств. В роботі (Kolodiazhna & Borblik, 2017) зазначено, що в сучас-

них умовах основним джерелом фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств виступають переважно власні фінансові джерела. За даними держкомстату ([Zdiisnennia naukovykh doslidzhen i rozrobok u 2017 rotsi](#)). У 2017 р. частка виконавців НДР (дослідників, техніків і допоміжного персоналу) у загальній кількості зайнятого населення становила 0,58%, у тому числі дослідників – 0,37%. За даними Євростату, у 2015 р. найвищою ця частка була у Фінляндії (3,21% і 2,35%), Австрії (3,10% і 1,92%) та Швеції (2,97% і 2,33%); найнижчою – в Румунії (0,53% і 0,33%), Кіпрі (0,83% і 0,61%), Польщі (1,0% і 0,75%) та Болгарії (1,0% і 0,65%).

Сучасний етап економічного розвитку країни характеризується високою залежністю від масштабів наукових досліджень і розробок, швидкості та ефективності впровадження нових видів виробів і технологій. Це є актуальним тому, що основний ресурс аграрного виробництва – унікальний ґрунт чорнозем – невибагливий в обробленні і відрізняється незвичайною родючістю. Чорноземи України становлять десяту частину в світі таких ґрунтів, а загальна площа наших полів така ж, як територія Великобританії. Не може не турбувати те, що кількість організацій Академії аграрних наук України, які здійснювали наукові дослідження і розробки, зменшилось із 119 у 2010 році до 86 у 2017 році, що становить 26,7%. Хоча багаті ґрунти зумовили явний пріоритет рослинної сільгосппродукції над тим, що може дати тваринництво: ми постачаємо весь світ соняшниковою олією, але свинину змушені закуповувати за кордоном, все ж актуальним на сьогодні питанням є збільшення частки державної участі у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств України.

Таблиця 1

Організації Національних академій наук України, які здійснювали наукові дослідження і розробки ([Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy](#)) (од)

	2010	2015	2016	2017
Усього по Національних академіях	385	323	322	321
Академія наук	206	183	181	180
Академія аграрних наук	119	85	86	86
Академія медичних наук	37	34	35	35
Академія мистецтв	–	2	2	2
Академія педагогічних наук	17	13	12	12
Академія правових наук	6	6	6	6

Для вдосконалення стимулювання інноваційної діяльності в Україні потрібен новий комплексний механізм стимулювання всього інноваційного процесу –

від фундаментальних досліджень до впровадження розробок у виробництво. Створення такого механізму є доцільним не тільки на державному, а й на регіональному рівні.

Для сучасної аграрної науки в Україні характерні декілька основних рис. По-перше, її основні осередки зосереджені у закладах Національної академії аграрних наук України та у провідних аграрних вищих навчальних закладах. По-друге, організаційні засади аграрної науки, перелік наукових установ принципово не змінювались упродовж усього періоду незалежності. По-третє, в Україні зберігалася суттєва експериментальна база (земельні площі для експериментального землеробства тощо) для сільськогосподарських досліджень. По-четверте, частка сільськогосподарських наукових досліджень становить приблизно 15% від усіх науково-дослідних робіт, які проводяться у країні: це є свідченням того, що загалом потенціал аграрної науки збережено. Напрямами подальшого розвитку аграрної науки мають стати: підвищення врожайності основних сільськогосподарських культур; розробка ефективних технологій енергозбереження; розробка заходів із захисту земельного фонду від ерозії та забруднення.

Класифікація сільських територій районного рівня (Borodina & Prokop, 2010) свідчить, що майже їх третина характеризується складною ситуацією у демографічно-поселенській сфері й низьким рівнем доступності до базових життєвих умов і споживчих послуг.

Україна нарощує свій аграрний потенціал і сьогодні своєю сільгосппродукцією годує 174 країни. Поки, скажімо прямо, врожайність з одного гектара землі у нас поступається такою, наприклад, в Новій Зеландії або Швейцарії – незважаючи на те, що в цих країнах немає чорнозему. Причини цього прозорі: перш за все справа в нерозвинених технологіях вирощування земель, в неефективній, морально і фізично застарілій механізації. І тим не менше: уже зараз Україна – світовий лідер з виробництва та експорту соняшнику та продуктів його переробки. Наші щедри землі дають всій планеті 11,2 млн тонн зерна соняшнику – кожне третє насіннячко в світі виростило в Україні. Закономірно перше місце у нас і з експорту соняшникової олії – 3,3 млн тонн на рік. У надходженнях валюти це дає країні більше, ніж експорт ІТ-послуг і транзит газу (Innovatsii dlia APK).

Однак варто відзначити, що переважання традиційних моделей управління є причиною неефективності частини агроформувань аграрного сектору АПК. Так, за даними статистики, кількість збиткових від загального числа рівень рентабельності продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах виробництво м'яса великої рогатої худоби у 2017 році склало 3,4%, м'яса свинини – 3,5%, м'яса птиці – 7%. У фермерських господарствах виробництво м'яса великої рогатої худоби та свинини є збитковим (відповідно (-2,1 та -6,7%), а м'яса птиці становить лише 3,5%. Лише високорентабельними є зернові та зернобобові – 25%, соняшник – 41,3% (Silske gospodarstvo Ukrainy za 2017, 2018).

В даний час успішні фермери і власники великих агрохолдингів почали всерйоз цікавитися сучасними технологіями обробки землі і тваринництва, а також високоефективною технікою. Вони готові суттєво інвестувати в свої землі – і їх інтереси знаходять підтримку у вітчизняних та іноземних партнерів. Україна гордо влаштувалася на подіумах і за іншими аграрними напрямками: у нас друге місце з експорту зернових і горіхів, третє – з виробництва та експорту ячменю та ріпаку. Остання культура, до речі, з кожним роком набирає популярності – адже ріпакову олію використовують для виготовлення біопалива. На жаль, наша країна все ще лише постачає європейцям сировинний продукт – насіння ріпаку, навіть не переробляючи його в олію. Та й з експорту борошна ми лише сьомі в світі, але є можливості зростання.

За даними Інституту економіки та прогнозування НАНУ, чисельність найманих працівників у сільському господарстві зменшилася із 2 млн 753 тисяч осіб у 2000-му році до 687 тисяч у 2015 році. Ще 2,2 мільйона осіб зайняті в так званих особистих селянських господарствах, які не зареєстровані як суб'єкти підприємництва, через що вони практично перебувають поза полем трудового законодавства і соціального захисту населення. Технологічний рівень таких господарств надзвичайно примітивний – сапа, лопата, коса, зрідка мотоблок. Продукція, що виробляється тут, не вписується в жодні стандарти, особливо це стосується молока і м'яса. Її асортимент обмежений десятком найменувань – картопля, молоко, м'ясо, фрукти, кілька видів овочів та ягід. Зокрема, виробляючи понад 90% всіх обсягів картоплі та 70% овочів, ОСГ не можуть реалізувати чи спожити 30–40% із них. Тим часом, інституції, які мали б допомогти селянам адаптуватися до умов аграрного ринку та знайти на ньому своє місце, досі не розвинені. Йдеться передусім про дорадництво та обслуговуючу кооперацію (Karpenko, 2017).

Одним з найважливіших завдань політики держави на сучасному етапі є поліпшення стану сільської економіки і підвищення рівня життя населення на селі. Отже, деградація сільських територій триватиме й далі. Із 2,5 млн українських мігрантів, які виїхали за кордон протягом 2014–2016 років, жителі сільської місцевості становлять 40%. Загалом протягом останніх 25 років сільська місцевість втратила 3,5 мільйона осіб, з карти України за цей період стерто понад 600 сіл, 369 знелюднені, але ще не зняті з обліку, 25% населених пунктів втратили здатність народжувати дітей, показник народжуваності у селах утричі менший, ніж загальнодержавний (Karpenko, 2017). Тому справедливо в роботі (Vazhynskyi & Haleliuk, 2013) що людський потенціал є основним стратегічним ресурсом і головним чинником економічного зростання, який фактично формує соціальні умови реалізації економічних інтересів регіону, а ключовою характеристикою цих умов є рівень життя його населення. Пріоритетність її обумовлена високою значущістю для країни таких найважливіших аспектів, як підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності та забезпечення продовольчої безпеки, збереження наявного земельного, інфраструктурного, ет-

нодемографічного і людського потенціалу, відтворення природних ресурсів природного навколишнього середовища, що позитивно вплине на розвиток сільських територій. Цього можна досягнути в рамках новостворених територіальних громад, які повинні всебічно вирішувати ці проблеми.

В Україні вирощують понад 70% видів сільськогосподарської продукції, якою торгують на світових біржах, при цьому тільки 1/10 частина агрокомпаній почала впроваджувати інновації в своїй роботі. Такі передумови роблять нашу країну відмінним майданчиком для розробки і впровадження інноваційних рішень. За останні 5 років інвестиції в AgTech-стартапи у світі збільшилися в три рази, а в 2017 році збільшилися до \$10 млрд в рік. Таким чином – розвиток нових аграрних стартапів є відповіддю на зростання населення Землі, загрозу дефіциту ресурсів та кліматичні зміни.

“Зробити це швидко, ефективно і з найменшими витратами можна, якщо компанія орієнтована на застосування готових перевірених рішень (це підходить так звані *late adopters*). Інший шлях – інвестування в стартапи або в розробку інновацій всередині компанії”, – каже Криволап.

Нагадаємо, в Україні близько 65% усієї вирощеної продукції, зокрема, плодоовочевої, не доходить до споживача через погані технології зберігання (*Innovatsii v APK*).

Тому в роботі (*Pavlov, 2013*) автор відзначає, що на регіональному рівні сільських територій більшість з цих соціально- просторових утворень є “відцентровими”, оскільки вони не перебувають в зоні впливу великих міст, а руральна складова середньостатистичного регіону представлена 19 районами й 1138 селами. Адміністративними центрами районів є переважно малі міста та селища, значна частина яких руралізувалися й не здатні виконувати функції опорних центрів розселення та обслуговування.

Одним із найбільш успішних прикладів ефективного функціонування інституційно-правового механізму інноваційного розвитку сільських територій може слугувати досвід країн-членів ЄС. Так, починаючи з Маастрихського меморандуму (1993 р.) ЄС розробив основи інноваційної політики з використанням системного підходу, при якому інновації осмислюються не як лінійний і односпрямований потік знань від стадії наукових досліджень до практики, а як вельми розсіяний процес навчання, що відбувається в складних і гібридних реляційних мережах. Відповідно, ЄС активно сприяє розвитку державно-приватних (досліджень) партнерств, транснаціональних мереж, інноваційно-орієнтованої політики закупівель та інноваційних інкубаторів. Для забезпечення сталого розвитку сільських територій слід вирішити наступні завдання: європейські концепції розвитку сільських територій, законодавчо закріпити в Україні як базу щодо підтримки розвитку сільських територій. Новостворені територіальні громади повинні розробляти механізми фінансування програм розвитку сільських територій. Ці механізми базуватимуться на вивченні законодавчих актів Європейського союзу. Управління розвит-

ком сільських територій в ЄС здійснюється відповідно до територіальним підходом.

У країнах ЄС ідея модернізації та інноваційного розвитку сільських територій останніми роками активно впроваджується в життя. У Стратегії розвитку Європи до 2020 року наголошується на важливості досліджень та інновацій як ключових елементів у підготовці Європейського Союзу до майбутніх викликів. Орієнтирами – Спільної аграрної політики – до 2020 року також є незамінність інновацій у підготовці європейського сільського господарства до майбутнього. В рамках бюджету Європи до 2020 року передбачається виділення 4,5 млрд євро на дослідження та інновації в царині продовольчої безпеки, біоекономіки та сталого розвитку сільського господарства (*Communication from the commission to the European Parliament*). Отже, розвиток сільських територій стає одним з генеральних напрямків в єдиній аграрній політиці ЄС і програми розвитку сільських територій засновані на пріоритетах, встановлених регламентом ЄС, а фінансування здійснюється з Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій (EAFRD) з обов'язковим фінансуванням з національних або регіональних бюджетів. Основні положення і рекомендації можуть використовуватися органами влади для формування ефективної системи сталого розвитку сільських територій. європейська модель розвитку сільських територій носить комплексний характер, а сільська територія розглядається як єдиний соціально-економічний і природний комплекс і відповідно заходи з розвитку сільських територій мають широкий спектр напрямків від збереження і зміцнення екосистеми сільського та лісового господарства до створення робочих місць на селі. Визначення сільського способу життя як нижчого за своїм рівнем та якістю, ніж міський, вказує на ієрархію відносин між містом як центром та селами як периферією.

Автором в роботі (*Zalizko, 2014*) зазначається, що з узагальнення наукових підходів до визначення інноваційного розвитку економіки сільських територій випливає, що знання, інформація та комп'ютеризація мають стати основою нового типу розвитку економіки. Проект ЄС “Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики” (*Proekt YeS*) передбачає вирішення питань у таких напрямках: земельна реформа, дерегуляція, безпека харчових продуктів, фітосанітарія та ветеринарія, державна підтримка і доступ до фінансування, дослідження й освіта, інфраструктура та розвиток сільських громад.

Варто зазначити (*Tomashuk, 2017*), що необхідною умовою розвитку сільських територій є вибір оптимальної структури ресурсного забезпечення для ефективної роботи в умовах динамічних змін, що відбуваються у зовнішньому середовищі. Інновації в системі місцевого самоврядування України можна розглядати також і як інструментарій розвитку територіальних громад. Однією з найважливіших завдань політики держави на сучасному етапі є вирішення проблеми поліпшення стану сільської економіки і підвищення рівня життя населення на селі. Пріоритетність її обумовлена високою значущістю для країни таких най-

важливіших аспектів, як підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності та забезпечення продовольчої безпеки, збереження наявного земельного, інфраструктурного, етнотемографічного і людського потенціалу, відтворення природних ресурсів природного навколишнього середовища. Багато в чому вирішення зазначених завдань залежить від рівня розвитку сільських територій, ефективність функціонування яких в умовах підвищених зовнішньоекономічних і політичних ризиків вимагає розробки науково обґрунтованих теоретичних і методологічних положень щодо стратегій з використанням формалізованих інструментів виявлення закономірностей і прогнозування їх тенденцій в регіонах, що дозволяють враховувати сформовані соціо-еколого-економічні умови і наявні ресурси, що сприяють росту ефективності господарюючих суб'єктів сільської економіки, добробуту і якості життя населення.

Варто зазначити, що уряд узгодив проект “Про схвалення Концепції розвитку сільських територій до 2025 року”, метою якої є створення умов для комплексного розвитку багатofункціонального сільського господарства і села в інтересах суспільства. Ця Концепція передбачає стимулювання підприємницької активності, диверсифікацію зайнятості сільського населення (зелений (сільський) туризм, промисли і ремесла, послуги), механізми впливу громадського самоуправління та регіонального саморегулювання на соціально-економічні складові життєдіяльності громад і територій. Реалізувати концепцію Міністерство аграрної політики та продовольства України пропонує за такими напрямками:

- підвищення рівня якості життя сільського населення;
- охорона та збереження природних ресурсів у сільській місцевості;
- розвиток економіки села;
- удосконалення системи управління сільськими територіями;
- освіта й інформаційно-консультаційне забезпечення.

В основу успішної аграрної політики зарубіжних країн покладено принцип взаємопов'язаності аграрного і сільського розвитку. В Україні ж сільське господарство і село розвиваються за протилежними траєкторіями, що зумовлено головним чином економічним і політичним домінуванням інтересів корпоративного сектора аграрного виробництва та ігноруванням необхідності повноцінного продукування ним таких суспільних благ, як екологічна безпека та якість життя. Орієнтація на зближення аграрного і сільського розвитку в Україні диктує необхідність вдосконалення механізмів регулювання агропродовольчого комплексу з метою забезпечення розв'язання таких завдань: спонукання суб'єктів господарювання до ощадливого використання природних, соціальних, інфраструктурних ресурсів сільської місцевості, спрямування економічних результатів їх діяльності на забезпечення розширеного відтворення цих ресурсів; подолання деформацій в організаційній структурі сільського господарства; стимулювання диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання та сільського

населення; забезпечення реалізації інтересів жителів усіх видів сільських поселень (особливо віддалених, малих, гірських тощо), пов'язаних з їх економічною діяльністю та доступом до суспільних благ і послуг у процесі реформування місцевого самоврядування, галузей соціальної сфери, а також модернізації розвитку інфраструктури.

Варто погодитися з тим, що громада “як досить складне соціальне утворення, що має різноманітні зв'язки, стосунки, взаємодії, постійно зазнає змін” (Abramov & Azarova, 2012). Розробка стратегії і програм формування умов сталого розвитку сільських територій здійснюється на основі стратегічного планування як інструменту прийняття ефективних управлінських рішень в умовах мінливості та невизначеності зовнішнього середовища. В зв'язку з цим виявлення пріоритетних напрямків політики розвитку сільських територій на федеральному і регіональному рівнях, формування багаторівневої і міжвідомчої системи управління і фінансування розвитку села, своєчасне прийняття ефективних рішень, що дозволяють конструктивно використовувати наявні трудові, матеріальні і природні ресурси, стають найважливішими факторами сталого розвитку регіонів.

Для реалізації цього напрямку сільського розвитку потрібно передусім активізувати консультаційну й навчальну роботу, а також сприяти доступу сільських жителів до мікrokредитування як інструменту покращення їхніх побутових умов і підвищення готовності надавати послуги сільській гостинності. Великий потенціал сільських територій закладено в можливостях розвитку диверсифікованої аграрної діяльності найменших господарств – ОСГ, у яких у середньому зайнято 45% сільського населення працездатного віку. До 2020 р. це може забезпечити майже 2% середньорічного приросту ВДВ у сільському господарстві за песимістичного сценарію, 4% – за базового сценарію й 6% – за оптимістичного. Зазвичай села з високою часткою нереалізованого потенціалу ОСГ розташовані досить далеко від ринків збуту й мають ускладнений під'їзд (майже 85% від їх кількості), що може бути компенсовано покращенням умов зберігання виробленої продукції, а малі масштаби виробництва – консолідацією зусиль для формування більших партій агропродукції. Це можна вирішити за допомогою кооперації та створення різного роду груп найменших агровиробників. Так, наприклад, в Угорщині підтримка кооперації малих агровиробників посприяла диверсифікації сільської економіки: домінуючими напрямками неаграрної діяльності в них стали переробка фруктів і овочів, молочної продукції, а також виробництво вина. Крім того, за роки членства в ЄС (із 2005 до 2013 р.) істотно збільшилася кількість господарств, що виробляють корми (втричі) й інші харчові продукти (удвічі).

Руралізація місцевого самоврядування як посилення селоцентризму в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) орієнтується на необхідність урахування і законодавчого закріплення механізмів захисту інтересів периферійних сільських громад у рамках масштабних міських, селищних і сільських ОТГ. При реформуванні превалює підхід інтегруючої ролі міст і

селищ як точок зростання, а вже позитивні процеси їх розвитку мають бути поширені на сільську місцевість. Руралізація на практиці означає забезпечення децентралізації влади, ресурсів і послуг на рівні новосформованих об'єднаних громад.

Одним з пріоритетних напрямків розвитку сільських територій є збереження природних умов природного довкілля. Як зазначалося в роботі, в регіоні міністерством природних ресурсів і охорони навколишнього середовища реалізується державна програма "Охорона навколишнього середовища", але при цьому заходи проводяться осібно, відомство ніяк не взаємодіє з іншими міністерствами, що істотно знижує спектр завдань, що можливо вирішувати в даній сфері.

Тому держава має виділити в рамках своєї програми розвитку сільських територій окрему підпрограму, основними завданнями реалізації якої є: підтримка юридичних осіб, що реалізують інноваційні проекти з модернізації та створенню нових виробництв в сільській місцевості; надання субсидій на відшкодування витрат при впровадженні інноваційних технологій, спрямованих на екологізацію агропромислового виробництва в рамках сільських територій; надання податкових пільг підприємцям за створення додаткових робочих місць і залучення в економічну діяльність сільських мешканців; підвищення доступності інформаційних ресурсів в електронному вигляді, зокрема для надання послуг для населення в сільській місцевості. Іншим важливим напрямком є розвиток ринку праці в сільській місцевості, як основні актуальні завдання тут можна відзначити: розробку заходів щодо працевлаштування громадян в сільській місцевості, організацію ярмарків вакансій і навчальних робочих місць; сприяння самозайнятості, організацію стажувань, практик для випускників в передових організаціях сільської економіки; забезпечення об'єктивної оцінки та реалізацію заходів, спрямованих на поліпшення умов праці та зменшення міграції сільського населення.

Висновки

В даний час успішні фермери і власники великих агрохолдингів почали всерйоз цікавитися сучасними технологіями обробки землі і тваринництва, а також високоєфективною технікою. Вони готові суттєво інвестувати в свої землі – і їхні інтереси знаходять підтримку у вітчизняних та іноземних партнерів. Об'єднання територіальних громадах (ОТГ) орієнтуються на необхідність урахування і законодавчого закріплення механізмів захисту інтересів периферійних сільських громад, підтримку кооперації малих агровиробників, сприяння диверсифікації сільської економіки, що підвищить зайнятість та зменшить міграцію сільського населення. Сьогодні розвиток економіки визначається високою динамікою економіко-технологічних перетворень, що підсилюється конкуренцією в ряді галузей і призводить до змін потреб суспільства. Ці фактори виходять на перший план за рахунок стрімкого розвитку інформаційних технологій і глобалізації світової економіки, в таких умовах

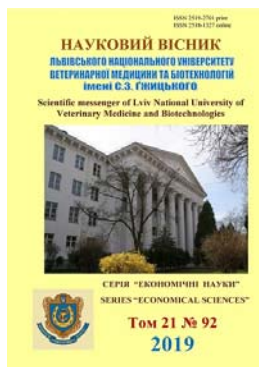
підприємствам аграрного сектору АПК необхідно постійно удосконалювати інноваційно-технологічний розвиток, щоб не втратити глобальної конкурентоспроможності і позицій на внутрішньому ринку продовольства. Нововведення розширюють можливості сільськогосподарських товаровиробників, при цьому позитивно впливаючи на соціально-економічний розвиток сільських територій. Тому є актуальним підвищення інтенсифікації сільськогосподарського виробництва на основі активного впровадження інновацій у аграрну сферу України, що передбачає стимулювання підприємницької активності, диверсифікацію зайнятості сільського населення (зелений (сільський) туризм, промисли і ремесла, послуги), механізми впливу громадського самоуправління та регіонального саморегулювання на соціально-економічні складові життєдіяльності громад і територій.

Перспективи подальших досліджень. Провести дослідження соціально-економічного розвитку сільських територій, який базується на основних індикаторах оцінки соціальної інфраструктури, що становлять елементи організаційно-економічного потенціалу. Це дозволить проводити моніторинг конкурентоспроможності сільських територій та прогнозування перспектив їх розвитку.

References

- Abramov, L.K., & Azarova, T.V. (2012). Tsentristsevoi aktyvnosti dlia rozvytku hromady. Kirovohrad: ISKM (in Ukrainian).
- Borodina, O.M., & Prokop, I.V. (2010). Teoriia, polityka ta praktyka silskoho rozvytku. K.: In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy (in Ukrainian).
- Communication from the commission to the European Parliament and the Council. Rezhym dostupu: <http://ec.europa.eu>.
- Innovatsii dlia APK. Choho chekaty vid "Ahro-2018" (2018). Rezhym dostupu: <http://www.dsnews.ua/economics/innovatsii-dlya-apk-chego-zhdad-ot-agro-2018--05062018095500>.
- Innovatsii v APK vprovadzhuie tilky desiata chastyna kompanii. Rezhym dostupu: <http://agravery.com/uk/posts/show/innovatsii-v-apk-vprovadzue-tilki-desata-castina-kompanij> (in Ukrainian).
- Karpenko, O. (2017). YeS protiahom 2014–2020 rokiv vydylt na silskyi rozvytok 95,6 mlrd yevro. A Ukraina?. Rezhym dostupu: <http://infoindustria.com.ua/yes-protyagom-2014-2020-rokiv-vidilit-na-silskiy-rozvytok-95-6-mlrd-yevro-a-ukrayina> (in Ukrainian).
- Kolodiazna, I.V., & Borblik, K.E. (2017). Dzhherela finansuvannia innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv Ukrainy. Mukachivskiy derzhavnyi universytet. Ekonomika i suspilstvo, 9, 448–453 (in Ukrainian).
- Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Pavlov, O.I. (2013). Identyfikatsiia silskykh terytorii Ukrainy yak peryferiinykh: teoriia ta praktyka. Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy, 6(104), 20–27 (in Ukrainian).

- Proekt YeS "Pidtrymka vprovadzhennia silskohospodarskoi ta prodovolchoi polityky". Rezhym dostupu: <https://www.facebook.com/safpiu> (in Ukrainian).
- Silke gospodarstvo Ukrainy za 2017 (2018). Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy. Kyiv (in Ukrainian).
- Tomashuk, I.V. (2017). Analiz ta statykyka resursnoho potentsialu silskykh terytorii aharnoho sektoru Ukrainy. Prydniprovska derzhavna akademiia budivnytstva ta arkhitektury: Skhidna Yevropa: Ekonomika, biznes ta upravlinnia, 5(10), 142–148 (in Ukrainian).
- Vazhynskiy, F.A., & Haleliuk, M.M. (2013). Resursnyi potentsial silskykh terytorii. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava, 10, 284–287 (in Ukrainian).
- Zalizko, V.D. (2014). Silski terytorii Ukrainy: stratehichni priority rozvytku v konteksti zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky: monohrafiia. Natsionalnyi universytet DPS Ukrainy. Irpin:Vyd-vo: NUDPSU (in Ukrainian).
- Zdiisnennia naukovykh doslidzhen i rozrobok u 2017 rotsi. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy Rezhym dos-tupu: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9212

UDC 332.2:334.012

Areas of improvement of the regulatory policy of small business development in rural areas

T.G. Vasylytsiv¹, O.V. Rudkovsky^{2,3}, O.I. Yusypovych⁴

¹Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine

²Warsaw University of Life Sciences, Warszawa, Poland

³Institute of Product Resources of the NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

⁴Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine

Article info

Received 25.01.2019

Received in revised form

27.02.2019

Accepted 28.02.2019

Vasylytsiv, T.G., Rudkovsky, O.V., & Yusypovych, O.I. (2019). Areas of improvement of the regulatory policy of small business development in rural areas. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 75–80. doi: 10.32718/nvlvet-e9212

Institute of Regional Research
named after M.I. Dolishniy
of the NAS of Ukraine,
Kozelnytska Str., 4, Lviv,
79026, Ukraine.
Tel.: +38-098-11-555-01
E-mail: tgvas77@ukr.net

Warsaw University of Life
Sciences, Warszawa,
02-787, Poland.

Institute of Product Resources
of the NAS of Ukraine,
Yevhena Sverstiuka Str., 4A, Kyiv,
02002, Ukraine.
Tel.: +38-068-207-11-11
E-mail: arudkovsky@gmail.com

Lviv University of Trade
and Economics, Tuhan-
Baranovskiy Str., 10,
Lviv, 79005, Ukraine.
Tel.: +38-067-252-81-15
E-mail: yusypovych@gmail.com

There is a difficult economic and social situation, especially in the formation and functioning of the small business sector at the present stage of development of the state in rural areas. Insufficient consideration of the specificity of rural areas during economic reforms exacerbated their labor relations, unemployment has led to a significant scale. Implementation of the socio-economic and cultural development programs of communities in these cities did not provide financial resources. The importance of economic mechanisms determining future development of rural areas is increasing due to the role of local authorities in connection with the transfer to the regions many functions and powers of the management of socio-economic development that strengthens the influence of local communities on the formation of the town-forming base and the scope of employment. The study used general scientific and special methods groupings, logical analysis, strategic management, economic modeling, systematic and comparative analysis. It was shown that activation of participation of rural areas in business allows for socio-economic development of territories and surrounding rural areas, increase employment, reduce the amount of mass migration and outflow of active population abroad, suspend the process of reducing the level of quality employment capital. Proved that the development of small businesses in rural areas is a significant reserve for further business development in Ukraine and bringing it closer to the performance level of the developed countries. It was established that the level of entrepreneurship in rural areas is low, increase excessive imbalances in the distribution of economic potential of the regions between the regional centers and rural areas and districts, imperfect is the branch structure of the economy and low innovation activity of enterprises of rural areas and districts which negatively affects the socio-economic development of regions and the state as a whole. Based on the relevance and timeliness of small businesses in small towns, and later in rural areas, the strategic objectives of the state policy of small businesses in rural areas of the world experience. In further studies attention should be paid to the problem of implementation of government programs and strategies for the development of small business in foreign countries for their effective implementation in Ukraine, as well as problems of efficient funding of such programs through the budgets of different levels.

Key words: rural territories, small business, regulatory policy, development.

Напрями удосконалення регуляторної політики розвитку малого підприємства на сільських територіях

Т.Г. Васильців¹, О.В. Рудковський^{2,3}, О.І. Юсипович⁴

¹ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”, м. Львів, Україна

²Варшавський університет сільського господарства, м. Варшава, Польща

³Інститут продовольчих ресурсів НААН України, м. Київ, Україна⁴Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна

На сучасному етапі розбудови держави на сільських територіях має місце складна економічна та соціальна ситуація, передумовою формування і функціонування сектора малого підприємництва. Неодстатне врахування специфіки сільських територій під час проведення економічних реформ загострило соціально-трудові відносини в них, призвело до безробіття в значних масштабах. Виконання соціально-економічних і культурних програм розвитку територіальних громад не забезпечено фінансовими ресурсами. Важливість визначення економічних механізмів перспективного розвитку сільських територій зростає завдяки підвищенню ролі органів місцевого самоврядування у зв'язку з передачею в регіони багатьох функцій та повноважень з управління соціально-економічним розвитком, що посилює вплив територіальних громад на формування бази і сфери розвитку сектору малого підприємництва. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи групувань, логічного аналізу, стратегічного менеджменту, економічного моделювання, системного та порівняльного аналізу. Показано, що активізація участі населення сільських територій у підприємницькій діяльності дозволяє забезпечити їх соціально-економічний розвиток та прилеглих до них територій, підвищити рівень зайнятості населення, зменшити обсяги масової трудової міграції і відтоку активної частини населення за кордон, призупинити процеси зниження рівня якості трудового капіталу. Доведено, що розвиток малого бізнесу на сільських територіях є значним резервом подальшого розвитку підприємництва в Україні та наближення його показників до рівня розвинених держав. Встановлено, що рівень розвитку малого підприємництва на сільських територіях є невисоким, посилюються надмірні диспропорції у розміщенні економічного потенціалу регіонів між обласними центрами та малими містами і районами, недосконалою є галузева структура економіки та низькою інноваційна активність малих підприємств сільських територій, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток регіонів та держави загалом. Виходячи з актуальності і своєчасності розвитку малого підприємництва на сільських територіях, визначені стратегічні завдання державної політики розвитку малого бізнесу на сільських територіях із урахуванням світового досвіду. У подальших дослідженнях слід звернути увагу на проблеми запровадження державних програм і стратегій розвитку малого підприємництва в зарубіжних країнах, з метою їх ефективнішої реалізації в Україні, а також на проблеми ефективного фінансування таких програм через бюджети різних рівнів.

Ключові слова: сільські території, мале підприємництво, регуляторна політика, розвиток.

Вступ

Активізація участі населення сільських територій у підприємницькій діяльності дозволяє забезпечити соціально-економічний розвиток цих поселень та прилеглих до них сільських територій, підвищити рівень зайнятості населення, зменшити обсяги масової трудової міграції і відтоку активної частини населення за кордон, призупинити процеси зниження рівня якості людського капіталу. Значна частина населення України проживає (принаймні зареєстрована) на територіях сільських поселень. Водночас, на сьогодні більшість цих територій стали депресивними, розвивається слабо, призводять до погіршення соціально-економічного розвитку держави в цілому. Забезпечення розвитку малого підприємництва на сільських територіях слід розглядати вагомим чинником подолання депресивності цих територій.

Саме регуляторна політика у світі вважається вагомим інструментом та засобом, із застосуванням якого держава чинить вплив на ключові параметри функціонування і розвитку сектору малого бізнесу, створення відповідних сприятливих умов для започаткування населенням власної справи і активізації підприємницької діяльності в цілому. В Україні є регуляторна політика сприяння розвитку малого підприємництва на сільських територіях недосконалою і неефективною.

Метою статті є наукове обґрунтування напрямів удосконалення регуляторної політики розвитку малого підприємництва на сільських територіях в Україні.

Матеріал і методи досліджень

У якості методологічної основи дослідження використано положення системно-структурного, порівняльного аналізу та сучасні концепції інституціональної економіки, що й визначило авторські припущення

стосовно вибору та реалізації напрямів державного регулювання розвитку малого підприємництва на сільських територіях.

У контексті аналіз останніх досліджень і публікацій встановлено, що проблемні аспекти і перешкоди регуляторної політики розвитку малого підприємництва на сільських територіях висвітлені у роботах таких вітчизняних вчених, як В. Бойко, В. Борщевський, З. Варналій, І. Валюшко, Т. Васильців, В. Волошин, О. Собкевич, О. Шевченко, Я. Шевчук та інші. Водночас у міру все зростаючого погіршення ключових характеристик функціонування і розвитку сектору малого бізнесу на сільських територіях держави все більшої актуальності набувають нові більш сучасні методи і засоби державного регулювання в цій сфері.

Результати та їх обговорення

Стан розвитку малого підприємництва на сільських територіях України характеризується такими негативними аспектами, як, по-перше, низька ділова активність і мала кількість суб'єктів малого бізнесу у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, обмеженість підприємницьких ініціатив серед сільських жителів. В середньому у Львівській області – це від 20 до 30 од. на 10 тис. осіб наявного населення. При цьому низька ділова активність населення на сільських територіях є одним з чинників, що стримують розвиток малого підприємництва держави загалом. У свою чергу, кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення у сільських районах становила від 40 до 50 од.

Спеціалізація малого підприємництва на сільських територіях Львівської області й надалі залишається переважно торгово-посередницькою. За видами економічної діяльності у 2018 р. найбільшою була частка суб'єктів малого підприємництва, які діяли у сфері торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та

предметів особистого вжитку. При цьому частка суб'єктів малого підприємництва у промисловості становила лише 13,6%, сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям – 9,1%, будівництві – 8,0%, діяльності транспорту і зв'язку – 5,0%. Це свідчить про недосконалість галузевої структури та низький розвиток сектора малого підприємництва у інноваційних та галузях економіки із значною доданою вартістю.

По-друге, це малі обсяги та невисока ефективність фінансово-господарської діяльності представників малого підприємництва, обмеженість їх інтелектуально-кадрового, матеріально-технічного та ресурсного забезпечення.

За результатами досліджень Міжнародної фінансової корпорації (IFC) 75% опитаних респондентів основною перешкодою на шляху розвитку малого підприємництва на місцевому рівні назвали обмежений доступ до фінансування та можливість залучення на вигідних умовах кредитних ресурсів.

Негативними тенденціями характеризуються показники зайнятості на малих підприємствах. Формування кадрового забезпечення суб'єктів малого підприємництва на сільських територіях характеризується “відтоком” найбільш економічно активної частки населення у великі міста та закордон, а також інерційністю розвитку системи підготовки, перепідготовки та перекваліфікації кадрів для сфери малого бізнесу; недосконалою залишається система формування економічних знань і набуття практичних навичок в умовах конкурентної боротьби та ведення бізнесу.

По-третє, це обмежена кількість практик формування інтегрованих торговельно-виробничих систем та операційних відносин, у яких беруть участь суб'єкти малого підприємництва. Ресурсна обмеженість суб'єктів малого підприємництва, що здійснюють діяльність на сільських територіях України, та їх складність доступу до матеріально-технічного забезпечення є одними з головних перешкод подальшого збільшення обсягів виробничо-господарської діяльності. Тому для представників малого бізнесу важливим напрямом подальшого розвитку та задоволення бізнес-інтересів є формування та розширення коопераційних відносин. Основними перевагами кооперації для малого бізнесу на сільських територіях є формування спільної бази матеріально-технічного та інформаційно-аналітичного забезпечення, консолідація ресурсів та зусиль за для виробництва і збуту продукції (товарів, робіт, послуг), зниження рівня виробничих і транзакційних витрат, покращення доступності зовнішніх джерел фінансування, інвестиційної привабливості локальних інтегрованих систем.

По-четверте, це низький рівень розвитку та ефективності функціонування суб'єктів інституційного забезпечення, відсутність належного дорожньо-транспортного сполучення, достатньої кількості об'єктів ринкової, фінансової, соціальної та інформаційно-дорадчої інфраструктури. Рівень розвитку інституційного середовища на сільських територіях України не відповідає сучасним вимогам та об'єктивним потребам суб'єктів господарювання. Якісні послуги з підтримки та обслуговування бізне-

су, покращення доступу до ресурсів та ринків представники бізнесу можуть отримати лише в обласному та районних центрах, інших великих містах області. На сільських територіях відсутні бізнес-інкубатори, центри підтримки бізнесу, території пріоритетного сприяння розвитку підприємництва.

На сільських територіях недостатньо використовується й такий інституційний інструмент сприяння розвитку малого підприємництва як регіональні агенції місцевого розвитку. До прикладу, у Львівській області функціонують низка агенцій розвитку, але їх діяльність здебільшого обмежується організацією та проведенням протокольних заходів, а саме: циклів семінарів-тренінгів, проведенням нарад, комунікативних заходів, виготовленням та розповсюдженням тематичних буклетів і брошур, розробкою програмних документів. Їх вплив на розвиток малого бізнесу практично відсутній. Окремі агенції створювалися виключно під отримання грантів, після виконання яких припиняли активну діяльність. Недостатньою є діяльність агенцій регіонального розвитку стосовно надання інформаційної підтримки, у т. ч. щодо усунення перешкод ведення підприємницької діяльності.

По-п'яте, це проблеми формування, розвитку та відтворення людського капіталу. Погіршення соціально-економічного розвитку сільських територій України формує в сільського населення, передусім у молоді, стимули до міграції у міські поселення, де більш насичений ринок праці, розвинена соціально-економічна інфраструктура і створено кращі умови та можливості для задоволення особистісних потреб. Такі обставини ускладнюють процеси формування та ефективного використання представниками малого підприємництва інтелектуально-кадрового потенціалу.

Проблемним залишається питання зміни вікової структури сільського населення, а саме – зменшення кількості молодих людей, що призводить до “старіння” та “вимирання” сіл. Цей аспект негативно впливає на самоорганізацію населення та реалізацію підприємницьких проєктів, громадських ініціатив, що мають на меті вирішення актуальних господарських, побутових та культурних проблем сільських територій.

Причинами вказаних проблем є (Vasyl'tsiv & Boyko, 2016; Vasyl'tsiv et al., 2016; Boyko, 2017):

1. Низький рівень дієвості та ефективності регіональних і місцевих стратегій та програм підтримки малого підприємництва, їх орієнтованість на реалізацію невеликої кількості заходів як правило обслуговуючого, а не інвестиційного характеру, причому переважно в обласному центрі.

2. Несприятливість економіко-правового середовища комерційної господарської діяльності на сільських територіях (обмеженість попиту, ресурсів, інвестицій, занедбаність інфраструктури, недостатність соціально-побутових умов) та несформованість дієвих економічних стимулів до формування і розвитку інвестиційної діяльності малих підприємств, залучення на інвестиційні цілі коштів населення та зовнішніх трудових мігрантів.

Для виправлення цієї ситуації доцільно скористатися досвідом Молдови. У Молдові було реалізовано

пілотну програму PARE 1+1 з метою залучення в місцеві економіки коштів громадян Молдови, які тимчасово працюють за кордоном, до прямої або непрямої участі в реалізації економічних проектів. Програма передбачала, що за кожен інвестований лей із зароблених за кордоном коштів молдавські заробітчани чи їх найближчі родичі одержували 1 лей від уряду за умови, що ці кошти підуть на створення або розвиток бізнесу з приватним статутним капіталом. Максимальний розмір гранту, що виділяється урядом Молдови, становить 200 тис. левів (17 тис. дол. США), однак, за необхідності розглядаються й можливості його збільшення. Трудовим мігрантам надається й широка інформаційна, консультаційна підтримка стосовно розвитку власної справи. Програма була спрямована на створення малих підприємств, 70% яких функціонували б у сільській місцевості. Згідно з результатами соціологічних опитувань, понад 70% молдавських трудових мігрантів мають намір повернутися із заробітків додому, а 10–15% з них готові вкласти кошти у власну справу.

3. Відсутність ефективно діючих інституцій та механізмів фінансово-кредитного, інвестиційного та інформаційно-дорадчого забезпечення становлення та розвитку кооперативних відносин між суб'єктами малого бізнесу.

4. Недостатня участь місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування у формуванні сприятливого економіко-правового середовища комерційної господарської діяльності на сільських територіях.

Низька активність та ефективність політики регіональних та місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування щодо розвитку малого бізнесу значною мірою обумовлена малим рівнем залучення його представників до вирішення проблем розвитку сільських територій. Недосконалим залишається й існуючий механізм виділення бюджетних коштів і контроль за їх використанням, що істотно бюрократизований, призводить до втрат часу, зростання трансакційних витрат суб'єктів малого бізнесу.

Недостатнім є рівень залучення коштів програм міжнародної технічної допомоги в цілях розвитку малого підприємництва на сільських територіях західних регіонів України. На сьогодні місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування не забезпечують належне системне стимулювання розвитку сектору малого підприємництва і тому реалізація розрізаних проектів за кошти міжнародної технічної допомоги та окремих заходів у межах регіональних програм підтримки підприємництва за край незначні кошти не спроможні якісно покращити ситуацію стосовно розвитку малого підприємництва на сільських територіях.

5. Погіршення людського капіталу, організаційно-професійних навиків, необхідних для започаткування і здійснення підприємницької діяльності через незадовільні умови проживання, спричинені неналежним станом об'єктів побутового обслуговування населення та соціальної інфраструктури, низький рівень престижності праці на селі, обмеженість доходів сільського населення, погіршення об'єктів культури та незадовільний стан інфраструктури сільської медицини,

високий рівень безробіття, погіршення екологічної ситуації та стану охорони навколишнього середовища.

З огляду на визначені проблеми та перешкоди цільовими орієнтирами державної регуляторної політики розвитку малого підприємництва на сільських територіях України мають стати (Borshchevs'kiy & Vasylytsiv, 2014; Voloshyn et al., 2015; Varnaliy et al., 2017; Lupak, 2018):

- збільшення кількості діючих суб'єктів малого підприємництва, підвищення рівня ділової активності, стимулювання розвитку та поширення місцевих підприємницьких ініціатив серед сільських жителів;
- покращення ресурсного та матеріального-технічного забезпечення суб'єктів малого підприємництва та підвищення рівня ефективності їх фінансово-господарської діяльності;
- активізація практик організації інтеграційних та кооперативних процесів між суб'єктами малого підприємництва та іншими секторами економіки;
- розвиток інституційного забезпечення суб'єктів малого підприємництва, підвищення рівня інвестиційної привабливості сільських територій, розбудова соціально-економічної інфраструктури сільських територій;
- формування та розвиток лідерських ініціатив серед сільського населення, організаційно-професійних навиків щодо ведення комерційної господарської діяльності.

З метою створення сприятливого середовища для розвитку малого підприємництва на сільських територіях доцільно реалізувати такі заходи в межах регіональної регуляторної політики:

- ініціювати розробку та реалізацію регіональних програм (як окремих планових документів або в межах програм підтримки підприємництва чи розвитку сільських територій) розвитку малого підприємництва на сільських територіях західних регіонів України з конкретними заходами інвестиційного характеру (створення нових підприємств, започаткування нових напрямів чи видів діяльності, реалізація інвестиційно-інноваційних проектів, підтримка кластерних ініціатив) із активним залученням до їх розробки представників бізнесу, проведенням публічних слухань та обговорень, у т. ч. в регіональних та місцевих засобах масової інформації (Vasylytsiv et al., 2018);
- підвищити ефективність державного планування і програмування розвитку малого бізнесу на регіональному і місцевому рівні шляхом переходу до проектно-грантової форми фінансування заходів та істотного збільшення частки «продуктивних» витрат, спрямованих на формування мережі інституцій та програм фінансово-кредитного сприяння, залучення страхової сфери до зниження рівня ризику та забезпечення фінансування підприємств, створення мережі муніципальних бізнес-інкубаторів і венчурних фондів, покращення інституційно-правового забезпечення розширення можливостей малих підприємств до реалізації інвестиційних проектів і інноваційних програм, розширення можливостей функціонування мережі суб'єктів фінансово-інвестиційної підтримки малого бізнесу, покращення доступу малих підпри-

емств до інновацій та інвестицій;

- стимулювати розвиток привабливих для тієї чи іншої території видів економічної діяльності, у т. ч. з врахуванням сильних та слабких сторін природно-ресурсного потенціалу сільських територій, а також виробничо-ресурсного потенціалу малих підприємств, розробити для цього для потенційних інвесторів регіональні паспорти пріоритетних видів економічної діяльності, які враховували б специфіку конкретної сільської території;

- ініціювати державну підтримку фінансових та лізингових програм розвитку малого підприємництва у малих містах та на території сільських поселень, передусім за для модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази суб'єктів реального сектору економіки з можливістю часткової компенсації вартості придбаного обладнання і устаткування за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів; сформувати мережу інституцій та ініціювати програми фінансово-кредитного сприяння, залучення страхового бізнесу до зниження рівня ризику та забезпечення фінансування малих підприємств, покращення інституційно-правового забезпечення розширення можливостей малих підприємств до реалізації інвестиційних проєктів та інноваційних програм, розширення можливостей функціонування мережі суб'єктів фінансово-інвестиційної підтримки малого бізнесу, покращення доступу малих підприємств до інновацій та інвестицій, розбудова мережі регіональних та місцевих аграрно-продовольчих ринків, створення пунктів закупівлі, заготівлі та переробки сільськогосподарської продукції;

- забезпечити формування економічних стимулів для створення локальних інтегрованих виробничих систем, проведення горизонтальної та вертикальної кооперації малих підприємств шляхом формування і розробки бази типових бізнес-планів створення кооперативів у різних видах економічної діяльності, формування консультаційної школи бізнес-тренерів з питань організації та ведення кооперативної діяльності, до складу якої увійшли б представники науково-дослідних установ, дорадчих служб, органів державного управління та члени вже функціонуючих кооперативів, організація та проведення періодичних навчань для керівників малих підприємств стосовно ведення кооперативної діяльності (реєстрації, управління, ведення обліку, оподаткування тощо), популяризація та рекламування кооперативного руху серед сільського населення з метою формування економічних стимулів до входження особистих селянських господарств у вертикальні виробничо-збутові господарські системи, стимулювання процесу формування аграрних горизонтально- та вертикально-інтегрованих кластерів (Vlasiuk, 2016);

- реалізувати комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на покращення інвестиційного клімату на сільських територіях шляхом гарантування захисту прав та інтересів інвестора, розробки регламентуючих нормативно-правових актів співпраці та відповідальності інвестора і місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та сільських громад, впровадження практики

періодичного складання інвестиційного рейтингу сільських територій, формування психологічних стимулів та організаційно-економічних механізмів залучення коштів трудових мігрантів у підприємницьку діяльність;

- продовжувати діяльність з підвищення рівня прозорості і ефективності дозвільної системи шляхом посилення контролю та відповідальності посадових осіб дозвільних органів, удосконалення роботи місцевих дозвільних органів, створення органу з контролю та моніторингу дозвільної системи, популяризації досвіду проходження дозвільних процедур та підвищення рівня обізнаності підприємців щодо прав і обов'язків дозвільних адміністраторів та посадових осіб дозвільних органів;

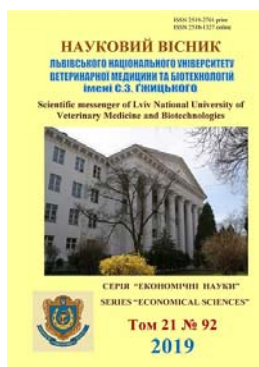
- забезпечити інформаційно-консультаційну підтримку населення щодо започаткування власного бізнесу, покращення соціально-психологічного та організаційно-професійного середовища підприємницької діяльності через існуючу мережу обласних та районних центрів зайнятості, місцевого дорадництва, агенції регіонального розвитку, навчання і тренінги для сільського населення, надання фінансової та організаційної підтримки організацій, що реалізують навчально-просвітницькі заходи у сфері підприємництва (Vasyl'tsiv & Lupak, 2018).

Перспективи подальших досліджень стосуються обґрунтування джерел та засобів формування фінансового та іншого ресурсного забезпечення реалізації визначених механізмів та інструментів державної регуляторної політики розвитку малого підприємництва як потужного чинника активізації підприємницької діяльності і забезпечення відновлення потенціалу соціально-економічного розвитку сільських територій України.

References

- Vasyl'tsiv, T.H., & Boyko, V.V. (2016). Areas and means of development of rural areas in the context of strengthening the socio-economic security of Ukraine. Liga-Press, Lviv (in Ukrainian).
- Boyko, V.V. (2017). Priorities and tools of rural development in the system of economic security of Ukraine. NNVK "ATB", Lviv (in Ukrainian).
- Vasyl'tsiv, T.H., Lupak, R.L., & Il'chuk, O.O. (2016). Areas of increasing investment attractiveness of the border areas of the western regions of Ukraine. URL: <http://lv.niss.gov.ua/public/File/1/AZ%20Invest%207.10.14.pdf> (in Ukrainian).
- Borshchevs'kiy, V.V., & Vasyl'tsiv, T.H. (2014). Strategic Priorities and Mechanisms of Innovative Development of Rural Territories of the Western Region of Ukraine. Obverse, Lviv (in Ukrainian).
- Voloshyn, V.I., Vasyl'tsiv, T.H., & Lupak, R.L. (2015). Directions of stimulation of small business development in peripheral territories of western regions of Ukraine. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1629/> (in Ukrainian).
- Varnaliy, Z.S., Lupak, R.L., & Rudyk, S.A. (2017). Means of stimulation of small business development in rural areas in the system of state policy of overcom-

- ing the disproportions of economic security of Ukraine. *Visnyk of Lviv Trade and Economic University*, 53, 5–9 (in Ukrainian).
- Lupak, R.L. (2018). State policy of import substitution in the system of economic security of Ukraine: priorities and implementation tools. NNVK “ATB”, Lviv (in Ukrainian).
- Vasyltsiv, T.G., Lupak, R.L., & Kynytska-Iliash, M.V. (2018). Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprises. *Scientific bulletin Polesie*, 2(14). 8–15. doi: 10.25140/2410-9576-2018-2-2(14)-8-15.
- Vlasiuk, O. (2016). System transformations of the national economy: challenges and expectations. Publishing House, Bydgoszcz, Poland.
- Vasyl'tsiv, T.H., & Lupak, R.L. (2018). Strategy and means of convergence of the social security system of Ukraine and the EU in the process of European integration. NNVK “ATB”, Lviv (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519–2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9213

UDC 338.439.5:004

Organizational and economic mechanism of grain sales: information component

L. Volontyr¹, L. Mykhalchyshyna²

¹Vinnitsia National Agrarian University, Vinnitsia, Ukraine

²National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Article info

Received 28.01.2019

Received in revised form

01.03.2019

Accepted 04.03.2019

Vinnitsia National Agrarian
University, Sontachna Str., 3,
Vinnitsia, 21008, Ukraine.
Tel.: +38-096-457-12-98
E-mail: milavolontyr@ukr.net

National University of Life
and Environmental Sciences
of Ukraine, Heroes of
Defense Str., 15, Kyiv,
03041, Ukraine.
Tel.: +38-067-233-05-07
E-mail:
Mykhalchyshyna.L.G@ukr.net

Volontyr, L., & Mykhalchyshyna, L. (2019). Organizational and economic mechanism of grain sales: information component. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 81–89. doi: 10.32718/nvlvet-e9213

A significant part of the output of the agro-industrial complex of Ukraine is exported. Therefore, it is desirable to determine the optimal volume of products to be implemented each month. Prices for grain are formed depending on demand and supply, costs for production and sale, market fees, etc. The analysis of the price situation on the Ukrainian cities shows a large variation. The average price of 1 kg of grain crops does not give a full opportunity to characterize the price situation of the Ukrainian grain market. There is seasonal price cyclicity: their growth with the decrease of stocks and the reduction after harvesting, when mass sales of grain are carried out by producers who are not able to store the grown crops, and consumers make grain crops. In the article the solution of the economic-mathematical model of optimization of the calendar plan for the sale of agricultural products is developed and found. The model is considered from the standpoint of deterministic product prices and under the probabilistic nature of future market prices. The system of restrictions consists of two constraints: to determine the optimal size of grain crop harvesting of each type and the capacity of the warehouse. If future market prices are considered not deterministic, then the commodity producer always has the risk of receiving in the future revenue from the sale of products smaller than expected. A risk-averse person will be guided by two criteria when deciding to: maximize the expected total net income and minimize the dispersion of total net income. In this case, the model will be two-criterial and nonlinear. The method of supporting the process of determining the predominance of multi-criteria optimization is that the owner first of all has received information about the limits of the variation of the expected total net income and the standard deviation of income on the set of effective options for the calendar plan. The peculiarities of the individual attitude to risk are calculated by drawing information on the permissible levels of the indicated criterion. Further among all effective variants of the calendar plan of realization is calculated precisely the one that best reflects the individual predominance of the owner of the product. The following information is needed to construct a numerical model for grain sales: sales prices and the cost of storing 1 ton of grain crops to a certain month. The predicted values are based on a simple linear econometric model based on statistical sampling. The reliability of the econometric model is determined by the determination coefficient or on the basis of Fisher's F-criterion according to the theory of statistical hypotheses. Econometric models have weak extrapolative properties, so the forecast can be formed only short-term. The solution of the model showed: all kinds of grain crops, except for barley, are economically unprofitable to be implemented in such months as January, May, June, July and August. Wheat grades 3 and 6, corn is also unprofitable to be sold in September. Unlike other crops, barley is beneficial throughout the year. In February, the maximum sales of wheat is 2, 3 and 6 classes, in March the maximum sale of barley, and the minimum is in May. Maize has the maximum sales in May, and the minimum in September. The minimum sale of wheat depends on its class – September, April and December respectively 2, 3 and 6 classes. With such incomplete loading of warehouses, the profit from storage of grain crops will be 743 thousand. UAH. Thus, PJSC "Gnivan Grain Reciprocal Enterprise" is more likely to load its warehouses to improve its financial position. One of the ways of solving the problem of seasonal grain sales is to create a network of modern certified grain elevators, taking into account the logistically rational location, which will allow to keep enough grain in addition and of the proper quality. This will allow an increase in the efficiency of grain producers through the sale of grain at favorable market conditions in a wider range of time. Independent operators should also be encouraged to ensure that the quality of the grain is objectively measured. At present, the analysis of the work of the grain storage system shows that the high cost of services of active elevators is also a problem.

*Key words: grain, market, modeling, optimization, planning, economic modeling.***Організаційно-економічний механізм збуту зерна: інформаційна складова**Л.О. Волонтир¹, Л.Г. Михальчишина²¹Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна²Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Значна частина продукції аграрно-промислового комплексу України експортується. Тому бажано визначити оптимальні обсяги продукції, що має реалізовуватись кожного місяця. Ціни на зерно формуються залежно від попиту й пропозиції, витрат на виробництво та реалізацію, ринкових зборів тощо. Аналіз цінової ситуації на ринках міст України засвідчує велику варіацію. Середня ціна 1 кг зернових культур не дає повної змоги охарактеризувати цінову ситуацію ринку зерна України. Спостерігається сезонна циклічність цін: зростання їх із зменшенням запасів і зниження після закінчення збиральних робіт, коли відбувається масова реалізація зерна виробниками, які не мають змоги зберігати врожай, а споживачі роблять запаси зернових культур. В статті розроблено та знайдено розв'язок економіко-математичної моделі оптимізації календарного плану реалізації запасів сільськогосподарської продукції. Модель розглядається з позиції детермінованих цін на продукції та за умов імовірного характеру майбутніх ринкових цін. Система обмежень складається з двох обмежень: по визначенню оптимального розміру заготовів зернових культур кожного виду та по ємності складських приміщень. Якщо майбутні ринкові ціни вважати не детермінованими, то товаровиробник завжди має ризик отримати у майбутньому дохід від реалізації продукції менший від очікуваного. Нехильна до ризику особа при прийнятті рішення керуватиметься двома критеріями: максимізувати очікуваний загальний чистий дохід та мінімізувати дисперсію загального чистого доходу. В цьому випадку модель буде двохкритеріальною та нелінійною. Методикою підтримки процесу визначення переважань при багатокритеріальній оптимізації передбачено, щоб власник насамперед отримав інформацію про межі варіації показників очікуваного загального чистого доходу та стандартного відхилення доходу на множині ефективних варіантів календарного плану. Особливості індивідуального ставлення до ризику враховуються шляхом залучення інформації про припустимі рівні зазначених критеріальних показників. Далі серед усіх ефективних варіантів календарного плану реалізації обчислюється саме той, який якнайкраще відбиває індивідуальні переважання власника продукції. Для побудови числової моделі задачі реалізації зерна необхідна така інформація: ціни реалізації та вартість зберігання 1 тонни зернових культур до певного місяця. Прогнозні значення знаходимо на основі простої лінійної економетричної моделі за статистичними вибірками. Достовірність економетричної моделі визначається за коефіцієнтом детермінації або на основі F-критерію Фішера згідно теорії перевірки статистичних гіпотез. Економетричні моделі мають слабкі екстрополіційні властивості, тому прогноз можна утворювати тільки короткостроковий. Розв'язок моделі показав: всі види зернових культур, крім ячменю, економічно невигідно реалізовувати в таких місяцях як січень, травень, червень, липень та серпень. Пшеницю 3 та 6 класу, кукурудзу невигідно також реалізовувати в вересні. Ячмінь на відміну від інших культур реалізовувати вигідно на протязі всього року. На лютий припадає максимальна реалізація пшениці 2, 3 та 6 класу, в березні максимальна реалізація ячменю, а мінімальна – в травні. Кукурудза має максимальну реалізацію в травні, а мінімальну в вересні. Мінімальна реалізація пшениці залежить від його класу – вересень, квітень та грудень відповідно 2, 3 та 6 клас. При такому неповному завантаженні складських приміщень прибуток від зберігання зернових культур буде становить 743 тис. грн. Таким чином, ПРАТ “Гніванське хлібопріємальне підприємство” для покращення свого фінансового стану має більш потужно завантажувати свої складські приміщення. Одним із шляхів розв'язання проблеми сезонного збуту зерна є створення мережі сучасних сертифікованих зернових елеваторів з урахуванням логістично раціонального розташування, що дасть змогу зберігати достатню кількість зерна до того ж і належної якості. Це дасть можливість підвищити ефективність роботи зерновиробників за рахунок продажу ними зерна на сприятливої кон'юнктури ринку у більш широкому діапазоні часу. Слід також заохочувати незалежних операторів, які забезпечуватимуть об'єктивне визначення якості зерна. Наразі аналіз роботи системи зернових складів свідчить, що проблемним питанням також є висока вартість послуг діючих елеваторів.

Ключові слова: зерно, ринок, моделювання, оптимізація, планування, економічне моделювання.**Вступ**

Зернова галузь України визначена пріоритетною галуззю національної економіки, виходячи з її виняткового значення в забезпеченні продовольчої безпеки держави, формуванні надходжень від експортних операцій, виконанні інших важливих соціальних функцій. У зв'язку з цим розділом III Закону України “Про зерно та ринок зерна в Україні” закріплено основні заходи державного регулювання зернового виробництва в Україні.

У сучасній економіці ефективний розвиток зернового виробництва залежить не лише від природно-кліматичних умов території, продуктивності використання виробничого потенціалу, але й від розвитку та функціонування ринку зерна, розвитку його інфраструктури. Від нього залежать строки, обсяги виробництва зернових, ефективність реалізації готової продукції, швидкість обороту вкладених коштів та забез-

печеність споживачів зерном та продуктами його переробки. До того ж зерновий ринок справляє вплив й на функціонування інших сільськогосподарських ринків. Отже, динамічний розвиток ринку зерна є поштовхом розвитку всього продовольчого комплексу, що дасть можливість подолати існуючі кризові явища в національній економіці.

Суттєвою складовою ефективного функціонування ринку зерна є наявність розвиненої інфраструктури, що забезпечує стабільність і прозорість ринкового товарообміну в процесі руху продукції від виробника до кінцевого споживача. Саме відсутність останньої та потреба товаровиробників у вільних коштах для подальшого відтворення виробництва створюють умови для реалізації значної частини продукції одразу після збирання врожаю за зниженими ринковими цінами (особливо актуально це питання стоїть на початку маркетингового року у серпні-вересні). Зараз більшу частку продукції зерновиробники реалізують

комерційним структурам – посередникам (50–70%), а на переробні підприємства та елеватори перепадає лише 2–6% (Kamins'kyj, 2010).

Одним із шляхів розв'язання проблеми сезонного збуту зерна є створення мережі сучасних сертифікованих зернових елеваторів з урахуванням логістично раціонального розташування, що дасть змогу зберігати достатню кількість зерна до того ж і належної якості. Це дасть можливість підвищити ефективність роботи зерновиробників за рахунок продажу ними зерна за сприятливої кон'юнктури ринку у більш широкому діапазоні часу. Слід також заохочувати незалежних операторів, які забезпечуватимуть об'єктивне визначення якості зерна (Kolodijchuk, 2016).

Питанням управління сільськогосподарськими підприємствами у галузі зберігання й переробки зерна та близьких завдань були присвячені праці таких зарубіжних науковців як: С.П. Пунков, А.І. Стародубцев, Л.І. Смоляр, В.Б. Фейденгольд та ін. Серед вітчизняних фахівців проблемами управління зернопереробними підприємствами займалися: В.В. Вітлінський, П.М. Григорук, П.М. Грицюк, Т.В. Заховалко, Т.С. Клебанова, І.М. Ляшенко, Н.К. Максишко, В.Я. Месель-Веселяк, С.І. Наконечний, П.Т. Саблук, Л.Н. Сергеева та інші. Теоретико-методологічні засади функціонування ринків зерна та продуктів його переробки знайшли відображення в працях Алтухова А.І., Бойко Ю.І., Ганганова В.М., Кузнецової І.О., Самаріна І., Сікало М.В., Черненко С.О. та інших науковців.

Але задача щодо переробки та реалізації зерна на аграрному підприємстві потребує вдосконалення.

Метою статті є вдосконалення організації виробництва та переробки зерна на ПрАТ “Гніванське хлібоприймальне підприємство” шляхом економіко-математичного моделювання.

Завданнями є виконати постановку задачі та побудувати економіко-математичну модель оптимізації реалізації зерна; вивчити питання підготовки вхідної інформації для побудови та програмної реалізації зазначеної моделі; зробити практичне обґрунтування, моделювання та реалізацію процесів продажу зерна на підприємстві, дати економічну оцінку результатів моделювання.

Матеріал і методи досліджень

Процеси управління та маршрутизації на зернопереробному підприємстві повинні бути адаптивними. Тому для цілей управління вхідними потоками зернових і вибором маршрутів по їх обробці необхідно використовувати методи прогнозування стану підприємства. Найбільш зручними є ті методи, що базуються на використанні теорії масового обслуговування, в основі якої лежать випадкові процеси Маркова (Volontyr & Pidgurs'kyj, 2017). Так, основним завданням теорії масового обслуговування є вивчення режиму функціонування обслуговуючої системи і дослідження явищ, що виникають в процесі обслуговування та обґрунтування раціональних та дієвих управлінських рішень.

Зупинимось на моделі оптимізації календарного плану реалізації зерна.

Значна частина продукції аграрно-промислового комплексу України експортується. Тому бажано визначити оптимальні обсяги продукції, що має реалізовуватись кожного місяця.

Розробимо модель визначення оптимального плану реалізації зернових культур. Модель визначимо в детермінованому випадку, коли ціни будемо вважати постійними та відомими та у випадку цінового ризику. В випадку цінового ризику будемо вважати ціну випадковою величиною, а отже отримуємо стохастичну оптимізаційну модель.

Модель буде включати випадки, коли календарний план реалізації запасів сільськогосподарської продукції складається за умов імовірнісного характеру майбутніх ринкових цін на продукцію, вона дозволить власнику сільськогосподарської продукції максимально захистити свої економічні інтереси при розробці плану реалізації наявних запасів.

Індексом i будемо позначати i -тий вид зернових культур, припустимо, що їх є n видів. Індексом t будемо позначати час реалізації продукції, він становить T періодів.

Відомі величини: B – Обсяги складських приміщень підприємства; T – тривалість планового періоду; p_{it} – ціна реалізації одиниці продукції i -го виду в момент часу t , c_{it} – витрати, пов'язані із зберіганням одиниці продукції i -го виду до моменту часу t ($t = 1, T$).

Невідомі величини: $X = (x_{i1}, \dots, x_{iT}, \dots)$ календарний план реалізації продукції, $i = 1, T$, y_i – обсяг наявних у власника запасів деякої однорідної сільськогосподарської продукції i -го виду.

За детермінованих умов календарний план $X = (x_{i1}, \dots, x_{iT}, \dots)$ реалізації продукції визначатиметься розв'язуванням задачі лінійного програмування:

$$\left\{ \begin{array}{l} Z = \sum_{i=1}^n \sum_{t=1}^T (p_{it} - c_{it})x_{it} \rightarrow \max, \\ \sum_{t=1}^T x_{it} = y_i, \quad i = \overline{1, n}, \\ \sum_{i=1}^n y_i \leq B, \\ x_{it} \geq 0, \quad t = \overline{1, T}; \quad i = \overline{1, n} \end{array} \right.$$

Вважатимемо, що різночасові вартісні показники уже зведені нормативною ставкою дисконту, тобто їх порівняння за абсолютними величинами є коректним.

Припустимо, що майбутні ринкові ціни недетерміновані, а отже власник продукції завжди має ризик отримати у майбутньому дохід від реалізації продукції менший, аніж той на який він очікував.

Вважатимемо майбутню ціну p_{it} , реалізації одиниці продукції в момент часу t випадковою величиною з відомими її очікуваним значенням \bar{p}_{it} і стандартним відхиленням σ_{it} :

$$p_{it} = \bar{p}_{it} + e_{it},$$

де e_{it} – випадкова величина, математичне сподівання якої дорівнює 0, а стандартне відхилення – σ_{it} (t

= 1, T). Випадкові величини e_{1b}, \dots, e_{tb} будемо вважати статистичне незалежними.

Несхильна до ризику особа при прийнятті рішення керуватиметься двома критеріями: максимізувати очікуваний загальний чистий дохід та мінімізувати дисперсію загального чистого доходу. Ці критеріальні показники обчислюються за такими формулами:

– очікуваний загальний чистий дохід:

$$\bar{Z} = \sum_{i=1}^n \sum_{t=1}^T (\bar{p}_{ti} - c_{ti}) x_{ti} \rightarrow \max,$$

– дисперсія загального чистого доходу (на випадок статистичної незалежності):

$$\delta^2(Z) = \sum_{s=1}^n \sum_{t=1}^T \delta_{ti}^2 x_{ti}^2 \rightarrow \min,$$

Методикою підтримки процесу визначення переважань при багатокритеріальній оптимізації передбачено, щоб господар насамперед отримав інформацію про межі варіації показників очікуваного загального чистого доходу та стандартного відхилення доходу на множині ефективних варіантів календарного плану. Особливості індивідуального ставлення до ризику враховуються шляхом залучення інформації про припустимі рівні зазначених критеріальних показників. Далі серед усіх ефективних варіантів календарного плану реалізації обчислюється саме той, який якнайкраще відбиває індивідуальні переважання власника продукції (Kigel', 2003).

На першому етапі обчислюються межі варіації показників очікуваного загального чистого доходу та стандартного відхилення доходу на множині ефективних планів. Спочатку обчислюються найкращі значення цих показників:

$$\bar{Z}_{\max} = (\bar{p}_t - c_t) a,$$

де момент t^* визначається з умови:

$$t^* : \bar{p}_{t^*} - c_{t^*} = \max_{t=1, T} (\bar{p}_t - c_t),$$

$$\delta(Z)_{\min} = \frac{a}{\sqrt{\sum_{t=1}^T \frac{1}{\delta_t^2}}};$$

Далі обчислюються найгірші значення критеріальних показників на множині ефективних варіантів календарного плану:

$$\bar{Z}_{\min} = \frac{a}{\sum_{t=1}^T \frac{1}{\delta_t^2}} \sum_{t=1}^T \frac{\bar{p}_t - c_t}{\delta_t^2},$$

$$\delta(Z)_{\max} = a \delta_t.$$

На другому етапі, після ознайомлення з діапазоном варіації критеріальних показників, власник продукції повідомляє про припустимі, на його думку, рівні

цих показників \bar{Z}_0 та σ_0 :

$$\bar{Z}_{\min} \leq \bar{Z}_0 \leq \bar{Z}_{\max}, \delta(Z)_{\min} \leq \delta_0 \leq \delta(Z)_{\max}$$

На третьому етапі визначається оптимальний згідно переважань власника календарний план реалізації запасів сільськогосподарської продукції. Цей план $X^* = (x_1^*, \dots, x_m^*)$ обчислюється розв'язуванням задачі опуклого програмування (Kigel', 2003):

$$s \rightarrow \max$$

$$\begin{cases} \sum_{t=1}^T (\bar{p}_t - c_t) x_t \geq \bar{Z}_0 + s(\bar{Z}_{\max} - \bar{Z}_0) \\ \sum_{t=1}^T \sigma_t^2 x_t^2 \leq \sigma_0^2 - s(\sigma_0^2 - \sigma^2(z)_{\min}) \\ \sum_{t=1}^T x_t = a \\ x_t \geq 0, t = 1, T \end{cases}$$

Такі дії слід виконати для всіх видів продукції, а потім поєднати їх по критерію ємності складських приміщень підприємства.

Оптимальне значення S^* показуватиме, чи були обрані власником продукції припустимі рівні критеріальних показників реальними. Якщо значення $S^* \geq 0$, то критеріальні рівні є реальними, в іншому випадку – ні (при $S^* < 0$).

Результати та їх обговорення

Одним із основних напрямків діяльності ПрАТ “Гніванське ХПП” є надання послуг по зберіганню зернових та олійних культур. З цією метою на підприємстві задіяні: 8 типових складів по 3200 тон та 1 типовий склад 2000 тон. Разом 27600 т

Крім того, використовується 11 складів напільного зберігання ТМЗС зі стаціонарними вентиляційними установками активного вентилявання зерна ТМ 62 по 3500 тон кожна та 1 склад напільного зберігання ТМЗС зі стаціонарними вентиляційними установками активного вентилявання зерна ТМ 62 на 2000 тон. Разом цей метод забезпечить зберігання 40500 тон продукції. Для зберігання силосу використовуються бункера/силосні установки 10 шт по 7500 тон (всього 37500), разом 78000 тон.

ПрАТ “Гніванське ХПП” крім того надає пакет послуг з очистки, сушки, аналізу та зважування сільськогосподарської продукції.

Для зберігання використовується склади під готову продукцію (муку) 1 – 200 т, 1 – 120 т та бункера під нефасовану продукцію (безтарка) 4 x 30 т вищий сорт і 2 x 14 т перший сорт та висівки 2 x 11 т.

Надходження та структура зернових культур для зберігання у ПрАТ “Гніванське ХПП” показано у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка та структура надходжень зернових культур для зберігання у ПрАТ “Гніванське ХПП”, 2014–2016 рр.

Вид продукції	Роки						2016 р. +/- до 2014 р.
	2014 р.		2015 р.		2016 р.		
	т	%	т	%	т	%	
Пшениця	21116	40,4	17826	76,7	17941	63,1	-3175
Кукурудза	23827	45,6	-	-	9800	36,9	-14027
Ячмінь	7290	13,9	5426	23,3	-	-	-7290
Інші	47	0,1	-	-	-	-	-47
Разом	52280	100	23252	100	27741	100	-24539

Дані таблиці вказують на те, що обсяги заготівлі зерна в 2016 році порівняно із 2014 роком зменшились на 24539 тонн, або майже у 1,9 рази.

Зменшення відбулося по пшениці на 3175 тонн, або на 17,7%, кукурудзі на 14027 т, або у 2,4 рази, а ячмінь та інші зернові взагалі не зберігались. Змінилась і структура в бік зростання долі пшениці із 40,4% у 2014 р. до 63,1% у 2016 році, або на 22,7 пунктів, тоді як питомо вага кукурудзи навпаки зменшилась на 8,7 пункти.

Нині ціни на зерно формуються залежно від попиту й пропозиції, витрат на виробництво та реалізацію, ринкових зборів тощо. Аналіз цінової ситуації на ринках міст України засвідчує велику варіацію. Середня ціна 1 кг зернових культур не дає повної змоги охарактеризувати цінову ситуацію ринку зерна України.

Спостерігається сезонна циклічність цін: зростання їх із зменшенням запасів і зниження після закінчення збиральних робіт, коли відбувається масова реалізація зерна виробниками, які не мають змоги зберігати вирощений урожай, а споживачі роблять запаси зернових культур.

Для побудови числової моделі задачі реалізації зерна необхідна така інформація: ціни реалізації та вартість зберігання 1 тонни зернових культур до певного

місяця. Статистичні дані для прогнозування майбутньої ціни реалізації використані з Вісника державної служби статистики України за 2009–2016 роки ([Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy](#)). Вартість зберігання 1 т продукції до моменту реалізації взято з бухгалтерської звітності ПрАТ “Гніванське хлібоприймальне підприємство”.

Визначимо математичне сподівання та середньоквадратичне відхилення для ціни реалізації та вартості зберігання.

Прогнозні значення знаходимо на основі простої лінійної економетричної моделі за статистичними вибірками.

Достовірність економетричної моделі визначається за коефіцієнтом детермінації або на основі F-критерію Фішера згідно теорії перевірки статистичних гіпотез. Якщо значення коефіцієнт детермінації є високим, тобто наближається до 1, то модель вважається адекватною, а отже за нею можна робити прогноз. Економетричні моделі мають слабкі екстрополіційні властивості, тому прогноз можна утворювати тільки короткостроковий.

Економетричні моделі, за якими визначено прогноз вартості зберігання продукції на наступний рік, коефіцієнт детермінації та значення прогнозу покажемо в таблиці 2.

Таблиця 2

Моделі прогнозування вартості зберігання продукції та прогноз

№	Місяць	Модель прогнозування	Коефіцієнт детермінації	Прогноз на 2019 рік
1	січень	$y=0,11*x+1,5$	0,41	2,05
2	лютий	$y=0,185*x+1,6$	0,67	2,525
3	березень	$y=0,242*x+1,575$	0,77	2,785
4	квітень	$y=0,215*x+1,775$	0,82	2,85
5	травень	$y=0,33*x+1,7$	0,82	3,35
6	червень	$y=0,555*x+1,526$	0,9	4,301
7	липень	$y=0,763*x+1,625$	0,89	5,44
8	серпень	$y=0,1*x+0,05$	0,83	0,55
9	вересень	$y=0,13*x+0,786$	0,79	1,436
10	жовтень	$y=0,19*x+0,5$	0,73	1,45
11	листопад	$y=0,11*x+1,1$	0,41	1,65
12	грудень	$y=0,125*x^2-0,555*x+1,975$	0,68	2,325

Були побудовані економетричні моделі, за якими визначено прогноз ціни на пшеницю 2, 3, 6 класу та ячменю, кукурудзи на 2019 рік.

Якщо не вистачає статистичних даних, то їх недостаю відновлюємо процедурою інтерполяції.

Всі результати знайдено за допомогою табличного

процесора Excel.

За побудованими моделями можна зробити наступні висновки: вони є адекватними. Визначаємо прогноз ціни зернових культур, поклавши замість X значення номера наступного року.

На підприємстві зберігають та продають зерно

пшениці 2,3, та 6 класу; ячмінь та кукурудзу. Отже $n = 5$. Періодів реалізації беремо 12, що відповідає кожному місяцю. Таким чином визначимо 60 змінних.

Позначимо невідомі: X_{i1} – реалізація пшениці, ячменя та кукурудзи в січні, відповідно до індексу i тис. т.; X_{i2} – реалізація пшениці, ячменя та кукурудзи в лютому, відповідно до індексу i , тис. т. так далі;

Y_1 – обсяг пшениці 2 сорту, Y_2 – обсяг пшениці 3 сорту, Y_3 – обсяг пшениці 6 сорту, Y_4 – обсяг ячменю, Y_5 – обсяг кукурудзи.

Згідно з математичною моделлю у детермінованому випадку цільова функція економічно визначає максимуму прибутку. Прибуток від продажу 1 т. зерна розраховано в таблиці 3.

Таблиця 3

Прибуток від продажу 1 т. зерна, грн.

№	Місяць	Види зернових культур				
		Пшениця 2 класу	Пшениця 3 класу	Пшениця 6 класу	ячмінь	кукурудза
1	січень	3,15	3,48	4,18	0,25	0,29
2	лютий	10,12	8,15	10,35	19,66	7,30
3	березень	5,24	6,92	6,17	12,93	9,12
4	квітень	6,33	4,85	6,49	11,67	10,94
5	травень	2,62	3,30	4,60	9,75	14,05
6	червень	1,19	0,49	3,20	8,18	14,83
7	липень	0,37	0,81	0,77	5,99	10,97
8	серпень	2,89	1,79	1,16	7,21	4,03
9	вересень	3,03	1,57	0,34	6,81	7,02
10	жовтень	5,65	4,35	4,53	7,91	10,05
11	листопад	7,45	5,97	4,52	10,83	5,40
12	грудень	12,38	8,52	7,74	11,41	4,20

Цільова функція (грош. одиниці):

$$Z = 3,15x_{11} + 10,12x_{12} + 5,24x_{13} + 6,33x_{14} + 2,62x_{15} + 1,19x_{16} + 0,37x_{17} + 2,89x_{18} + 3,03x_{19} + 5,65x_{110} + 7,45x_{111} + 12,38x_{112} + 3,48x_{21} + \dots + 8,52x_{212} + 4,18x_{31} + \dots + 7,74x_{312} + 0,25x_{41} + \dots + 11,41x_{412} + 0,29x_{51} + \dots + 4,20x_{512} \rightarrow \max$$

Система обмежень

1. По визначенню оптимального розміру заготівлі зернових культур.

1.1. пшениці 2 класу:

$$x_{11} + x_{12} + x_{13} + x_{14} + x_{15} + x_{16} + x_{17} + x_{18} + x_{19} + x_{110} + x_{111} + x_{112} - y_1 = 0;$$

Аналогічно для інших видів зернових культур.

2. По ємності складських приміщень:

$$y_1 + y_2 + y_3 + y_4 + y_5 \leq 68100.$$

Умова невід'ємності змінних

$$x_{it} \geq 0, i = \overline{1,5}; \quad t = \overline{1,12}.$$

Знайдемо розв'язок цієї моделі. Знайдемо для кожної культури найкращий період реалізації. Так, для пшениці 2 класу – це грудень (12,38); для пшениці 3

класу – це також грудень (8,52), 6 класу – лютий (10,35); ячменю – лютий (19,66); кукурудзи – червень (14,83). Отже всю продукцію зернових слід реалізовувати в цей термін і тоді прибуток буде максимумом. Цільова функція дорівнює 1103700.

Розглянемо модель у випадку цінового ризику. Розрахуємо значення коефіцієнтів цільової функції (таблиця 4).

Таблиця 4

Коефіцієнти цільової функції ц випадку цінового ризику

№	Місяць	Види зернових культур				
		Пшениця 2 класу	Пшениця 3 класу	Пшениця 6 класу	ячмінь	кукурудза
1	січень	1,85	2,35	0,83	0,43	-4,27
2	лютий	9,62	10,37	9,47	9,97	0,62
3	березень	4,12	4,87	3,97	4,47	1,37
4	квітень	3,87	4,62	2,97	3,12	1,77
5	травень	0,72	1,47	0,72	1,22	2,97
6	червень	-0,14	0,36	0,61	1,36	2,71
7	липень	0,30	1,05	1,95	2,40	1,20
8	серпень	1,24	1,34	1,49	2,79	-1,51
9	вересень	2,04	1,44	0,74	3,09	-0,66
10	жовтень	4,49	5,24	5,24	4,74	2,24
11	листопад	5,88	6,73	6,13	5,98	2,48
12	грудень	5,73	6,48	6,28	5,58	2,08

Перша цільова функція – максимум очікуваного прибутку

$$Z = 1,85x_{11} + 9,62x_{12} + 4,12x_{13} + 3,87x_{14} + 0,72x_{15} - 0,14x_{16} + 0,30x_{17} + 1,24x_{18} + 2,04x_{19} + 4,49x_{110} + 5,88x_{111} + 5,73x_{112} + 2,35x_{21} + \dots + 6,48x_{212} + 0,83x_{31} + \dots + 6,28x_{312} + 0,43x_{41} + \dots + 5,58x_{412} - 4,27x_{51} + \dots + 2,08x_{512} \rightarrow \max$$

Друга цільова функція, що економічно визначає ризик отримання бажаного прибутку, – мінімум дисперсії:

$$\sigma^2(Z) = (0,77)^2 x_{11}^2 + (11,22)^2 x_{12}^2 + (4,62)^2 x_{13}^2 + (15,21)^2 x_{14}^2 + (27,56)^2 x_{15}^2 + (24,01)^2 x_{16}^2 + (0,92)^2 x_{17}^2 + (27,56)^2 x_{18}^2 + (30,80)^2 x_{19}^2 + (20,25)^2 x_{110}^2 + (12,96)^2 x_{111}^2 + (22,56)^2 x_{112}^2 + (0,77)^2 x_{21}^2 + \dots + (25,00)^2 x_{212}^2 + (2,72)^2 x_{31}^2 + \dots + (28,09)^2 x_{312}^2 + (7,56)^2 x_{41}^2 + \dots + (11,56)^2 x_{412}^2 + (14,06)^2 x_{51}^2 + \dots + (37,21)^2 x_{512}^2 \rightarrow \min$$

Система обмежень.

1. По визначенню оптимального розміру заготівлі зернових культур.

1.1 пшениці 2 класу:

$$x_{11} + x_{12} + x_{13} + x_{14} + x_{15} + x_{16} + x_{17} + x_{18} + x_{19} + x_{110} + x_{111} + x_{112} - y_1 = 0;$$

1.2 пшениці 3 класу:

$$x_{21} + x_{22} + x_{23} + x_{24} + x_{25} + x_{26} + x_{27} + x_{28} + x_{29} + x_{210} + x_{211} + x_{212} - y_2 = 0;$$

1.3 пшениці 6 класу:

$$x_{31} + x_{32} + x_{33} + x_{34} + x_{35} + x_{36} + x_{37} + x_{38} + x_{39} + x_{310} + x_{311} + x_{312} - y_3 = 0;$$

1.4 пшениці ячменю:

$$x_{41} + x_{42} + x_{43} + x_{44} + x_{45} + x_{46} + x_{47} + x_{48} + x_{49} + x_{410} + x_{411} + x_{412} - y_4 = 0;$$

1.5 кукурудзи:

$$x_{51} + x_{52} + x_{53} + x_{54} + x_{55} + x_{56} + x_{57} + x_{58} + x_{59} + x_{510} + x_{511} + x_{512} - y_5 = 0.$$

2. По ємності складських приміщень:

$$y_1 + y_2 + y_3 + y_4 + y_5 \leq 68100.$$

Умова невід'ємності змінних

$$x_{it} \geq 0, i = \overline{1,5}; \quad t = \overline{1,12}.$$

ною.

Для знаходження розв'язку задачі обчислимо найкращі значення критеріальних показників для кожного виду зернових культур.

Наведена модель є нелінійною та двохкритеріаль-

Таблиця 5

Найкращі та найгірші значення критеріальних показників, припустимі рівні

№	Показники	Види зернових культур				
		Пшениця 2 класу	Пшениця 3 класу	Пшениця 6 класу	ячмінь	кукурудза
1	\bar{Z}_{\max}	192400	103700	142050	19940	44550
2	\bar{Z}_{\min}	39185,1	24508,27	38015,9	8939,872	-10041,9
3	$\delta(Z)_{\max}$	224400	96100	93750	125000	1215000
4	$\delta(Z)_{\min}$	15025,78	7536,978	32221,03	199,9946944	114055,7
5	\bar{Z}_0	150000	95000	100000	15000	25000
6	σ_0	200000	80000	70000	10000	1100000

Обираємо припустимі рівні цих показників \bar{Z}_0 та σ_0 та визначимо оптимальний згідно переважань власника календарний план реалізації запасів сільськогосподарської продукції.

Цей план обчислюється розв'язуванням задачі опуклого програмування. Для кожного виду зернових будемо таку модель та розв'язуємо її.

Модель для пшениці 2 класу:

$S \rightarrow \max,$

$$1,85x_{11} + 9,62x_{12} + 4,12x_{13} + 3,87x_{14} + 0,72x_{15} - 0,14x_{16} + 0,30x_{17} + 1,24x_{18} + 2,04x_{19} + 4,49x_{110} + 5,88x_{111} + 5,73x_{112} \geq 150000 + S * (192400 - 150000);$$

$$\sigma^2(Z) = (0,77)^2 x_{11}^2 + (11,22)^2 x_{12}^2 + (4,62)^2 x_{13}^2 + (15,21)^2 x_{14}^2 + (27,56)^2 x_{15}^2 + (24,01)^2 x_{16}^2 + (0,92)^2 x_{17}^2 + (27,56)^2 x_{18}^2 + (30,80)^2 x_{19}^2 + (20,25)^2 x_{110}^2 + (12,96)^2 x_{111}^2 + (22,56)^2 x_{112}^2 \geq 25000^2 - S * (25000^2 - 15025^2);$$

$$x_{11} + x_{12} + x_{13} + x_{14} + x_{15} + x_{16} + x_{17} + x_{18} + x_{19} + x_{110} + x_{111} + x_{112} = 20000.$$

Умова невід’ємності змінних

$$x_{it} \geq 0, \quad t = \overline{1,12}.$$

Оптимальне значення S^* покажуть, чи були обрані власником продукції припустимі рівні критеріальних показників реальними (при $S^* \geq 0$), чи ні (при $S^* < 0$).

Аналогічні моделі будемо для пшениці 3 та 6 класу, ячменю та кукурудзи.

Розв’язок задачі знайдемо за допомогою електронної таблиці Excel.

Оптимальні розв’язки для всіх видів зернових покажемо у наступній таблиці 6.

Таблиця 6

Оптимальний розв’язок задачі – план реалізації зернових, т.

№	Місяць	Види зернових культур				
		Пшениця 2 класу	Пшениця 3 класу	Пшениця 6 класу	ячмінь	кукурудза
1	січень	0	0	0	112,9872	0
2	лютий	11213,29	7907,872	5954,679	598,8976	9073,936
3	березень	1324,699	150,0184	2683,803	13351,77	13274,83
4	квітень	1176,026	56,56181	1179,883	1769,63	15515,31
5	травень	0	0	0	1,371159	22236,74
6	червень	0	0	0	109,5764	20780,43
7	липень	0	0	0	3112,211	12322,63
8	серпень	0	0	0	94,39412	0
9	вересень	87,74218	0	0	118,0327	1904,406
10	жовтень	1544,734	288,334	1731,265	369,5872	18147,87
11	листопад	2371,354	845,3352	2662,527	209,3678	19492,16
12	грудень	2282,151	751,8786	787,8426	152,1737	17251,68
Значення		0,047547	0,000074	0,014367	0,291743	3,705417
Проміжні значення цільової функції		152016,0	95068,69	100890,5	83324,33	312038,1

Значення цільової функції дорівнює 743337,60 грн.

Отже, всі види зернових культур, крім ячменю, економічно не вигідно реалізовувати в таких місяцях як січень, травень, червень, липень та серпень. Пшеницю 3 та 6 класу, кукурудзу не вигідно також реалізовувати в вересні. Ячмінь на відміну від інших культур реалізовувати вигідно на протязі всього року. На лютий припадає максимальна реалізація пшениці 2,3 та 6 класу, в березні максимальна реалізація ячменю, а мінімальна – в травні. Кукурудза має максимальну реалізацію в травні, а мінімальну в вересні. Мінімальна реалізація пшениці залежить від його класу – вересень, квітень та грудень відповідно 2, 3 та 6 клас. При такому неповному завантаженні складських приміщень прибуток від зберігання зернових культур буде становить 743 тис. грн.

Висновки

Запропоновано оптимізаційну модель оптимізації календарного плану реалізації зернових культур. Ця модель дозволяє визначити оптимальні обсяги заготівлі зернових культур. Модель розглядається у детермінованому випадку та у випадку цінового ризику.

Практична реалізація моделі виконана на основі табличного процесору. За оптимальним розв’язком задачі визначено, що всі види зернових культур, крім ячменю, економічно не вигідно реалізовувати в таких місяцях як січень, травень, червень, липень та серпень. Пшеницю 3 та 6 класу, кукурудзу не вигідно також реалізовувати в вересні. Ячмінь на відміну від інших культур реалізовувати вигідно на протязі всього року. На лютий припадає максимальна реалізація

пшениці 2,3 та 6 класу, в березні максимальна реалізація ячменю, а мінімальна – в травні. Кукурудза має максимальну реалізацію в травні, а мінімальну в вересні. Мінімальна реалізація пшениці залежить від його класу – вересень, квітень та грудень відповідно 2, 3 та 6 клас. При такому неповному завантаженні складських приміщень прибуток від зберігання зернових культур буде становить 743 тис. грн.

Отже, ПрАТ “Гніванське хлібоприймальне підприємство” для покращення свого фінансового стану має більш потужно завантажувати свої складські приміщення.

Перспективи подальших досліджень. Суттєвою складовою ефективного функціонування ринку зерна є наявність розвинутої інфраструктури, що забезпечує стабільність і прозорість ринкового товарообміну в процесі руху продукції від виробника до кінцевого споживача. Саме відсутність останньої та потреба товаровиробників у вільних коштах для подальшого відтворення виробництва створюють умови для реалізації значної частини продукції одразу після збирання врожаю за зниженими ринковими цінами (особливо актуально це питання стоїть на початку маркетингового року у серпні-вересні). Зараз більшу частку продукції зерновиробники реалізують комерційним структурам-посередникам (50–70%), а на переробні підприємства та елеватори перепадає лише 2–6%.

Перспективи подальших розробок полягають у моделюванні відтворювальної структури стратегічних агропродовольчих ринків із використанням методологічних підходів.

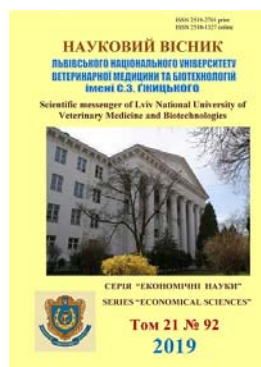
Таким чином, сьогодні необхідно розробити систему моделей управління зернопереробним підприєм-

ством, яка дозволить здійснити адаптацію підприємства до зовнішніх змін.

Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми сезонного збуту зерна є створення мережі сучасних сертифікованих зернових елеваторів з урахуванням логістично раціонального розташування, що дасть змогу зберігати достатню кількість зерна до того ж і належної якості. Це дасть можливість підвищити ефективність роботи зерновиробників за рахунок продажу ними зерна за сприятливої кон'юнктури ринку у більш широкому діапазоні часу. Слід також заохочувати незалежних операторів, які забезпечуватимуть об'єктивне визначення якості зерна. Наразі аналіз роботи системи зернових складів свідчить, що проблемним питанням також є висока вартість послуг існуючих елеваторів.

References

- Kamins'kyj, I.V. (2010). Stan vyrobnyctva ta kon'junktury rynku zernovyh kul'tur v Ukraini [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2010_46/KAMINSKIY.pdf (in Ukrainian).
- Kolodijchuk, V.A. (2016). Konceptual'na model' optymizacii' logistychnoi' systemy u zernoproduktovomu pidkompleksi APK Ukrainy. Ekonomika APK, 5, 60–68. <http://www.eapk.org.ua/contents/2016/05/60> (in Ukrainian).
- Volontyr, L.O., & Pidgurs'kyj, O.I. (2017). Doslidzhennja superpozycji' puassonivs'kogo ta reguljarnogo potokiv tranzakcij. Vseukrai'ns'kyj naukovo-vyrobnychyj zhurnal: "Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannja nauky i praktyky", 5, 71–84. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_5_8 (in Ukrainian).
- Kigel', V.R. (2003). Metody i modeli pidtrymky pryjnjattja rishen' u rynkovij ekonomici: monografija. K.:CUL (in Ukrainian).
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Elektronnyj resurs] Rezhym dostupu: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9214

UDC 338.14

Management of assortment policy of the enterprise in market conditions

S.G. Kaflevska¹, O.F. Tomchuk²

¹Vinnitsia Cooperative Institute, Vinnitsia, Ukraine

²Vinnitsia National Agrarian University, Vinnitsia, Ukraine

Article info

Received 30.01.2019

Received in revised form

04.03.2019

Accepted 05.03.2019

Vinnitsia Cooperative Institute,
Akademika Yanhelia Str., 59
Vinnitsia, 21009, Ukraine.
Tel.: +38-067-423-59-59
E-mail: svitlanakaflevska@ukr.net

Vinnitsia National Agrarian
University, Sontachna Str., 3,
Vinnitsia, 21008, Ukraine.
Tel.: +38-096-014-67-65
E-mail: olenatomchuk@ukr.net

Kaflevska, S.G., & Tomchuk, O.F. (2019). Management of assortment policy of the enterprise in market conditions. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 90–95. doi: 10.32718/nvlvet-e9214

From the results of the assortment policy, it will depend on whether the company will have the opportunity to develop steadily, whether it will occupy leading positions in the markets, be able to compete effectively or fall into the crisis through unsuccessfully selected assortment and will strive to survive in a complex and saturated environment. That is, it may be noted that the assortment policy serves as a certain benchmark for making decisions that meet the requirements of the conditions of the functioning of the market entity. Thus, the chosen topic is very relevant in a market economy. The purpose of the study is to study the features of the modern assortment policy of enterprises in a highly competitive market and to develop measures for management decisions in the field of assortment policy of the enterprise. In order to achieve the goal, it is necessary to fulfill the following tasks: to study theoretical aspects of the management of the assortment policy of the enterprise; to define the basic methods of forming the assortment of production of the enterprise; to analyze methods of assortment policy according to criteria of managerial efficiency; outline measures to improve the company's product mix. In order to study the formation of the product range of the company used three main groups methods: methods of economic analysis; methods of determining consumer preferences; portfolio analysis methods. The object of research is PJSC "Vinnitsia Food Processing Factory", which produces more than 50 products: table horseradish; mustard; mayonnaise; sauces; ketchup; Corn sticks; breakfast cereals with fillings; quick-cooked cereals; flour textured; bread kvass; vinegar dining room "Vinnitsa"; pet pack. All production processes are carried out on modern high-tech equipment of the leading European companies in strict conformity with the formulation and observance of all state standards. As a result of the analysis of the ABC rating of all products of PJSC "Vinnitsia Food Processing Factory", it was established that in 2017, the Group A of the strategic production group included such products as horseradish, mustard, sauces. The given group of products brings more than 78% of the proceeds in the investigated enterprise. Group B refers to the production of cereals. This group brings to the enterprise 15.7% of the total proceeds. The latest types of products in Group C do not significantly affect the overall proceeds from sales. For the company there are three main areas of gaining competitive advantages: to become the best, to weaken competitors or to change the market environment. The developed SWOT analysis matrix allows us to formulate a list of priority measures that the company should take to improve its marketing environment. Taking into account the strengths and weaknesses of PJSC "Vinnitsia Kharchosmakovaya Fabrika" and combining them with the identified opportunities, one can outline the following strategies for the development of the company: expansion of assortment and nomenclature of products; development of the system of personal sales for wholesalers of products; creation and distribution of free advertising and information materials on the activities of the company and the conduct of the advertising company; increasing the market share of the company by creating new products and conquering new segments of the market.

Key words: management, assortment policy, product, product range, quality, nomenclature, concept, strategy, marketing, market segment, market environment.

Управління асортиментною політикою підприємства в ринкових умовах

С.Г. Кафлевська¹, О.Ф. Томчук²

¹Вінницький кооперативний інститут, м. Вінниця, Україна²Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна

Від результатів запровадження асортиментної політики буде залежати чи підприємство матиме можливість стабільно розвиватися, чи займатиме лідируючі позиції на ринках, спроможне ефективно конкурувати чи потрапить у кризу через невдало підібраний асортимент та намагатиметься вижити в умовах складного та насиченого зовнішнього середовища. Тобто можна відмітити, що асортиментна політика виступає певним орієнтиром для прийняття рішень що відповідають вимогам умов функціонування суб'єкта ринку. Таким чином обрана тема є дуже актуальною в умовах ринкової економіки. Мета дослідження – вивчення особливостей сучасної асортиментної політики підприємств в умовах висококонкурентного ринку та розроблення заходів щодо управлінських рішень у сфері асортиментної політики підприємства. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: вивчити теоретичні аспекти управління асортиментною політикою підприємства; визначити основні методи формування асортименту продукції підприємства; проаналізувати методи асортиментної політики за критеріями управлінської ефективності; намітити заходи покращення асортиментної політики підприємства. З метою дослідження формування асортименту продукції підприємства використовувались три основні групиметоди: методи економічного аналізу; методи визначення споживчих переваг; методи портфельного аналізу. Об'єктом дослідження є ПрАТ “Вінницька харчосмакова фабрика”, яка виробляє більше 50 найменувань продукції: хрін столовий; гірчиця; майонез; соуси; кетчуп; круп'яні палички; сухі сніданки з наповнювачами; каші швидкого готування; борошно текстуроване; хлібний квас; оцет столовий “Вінницький”; пет тара. Всі процеси виробництва здійснюються на сучасному, високотехнологічному устаткуванні провідних європейських компаній у строгой відповідності з рецептурою й дотриманням всіх державних стандартів. В результаті проведеного аналізу АВС-рейтингу всіх товарів ПрАТ “Вінницька харчосмакова фабрика” було встановлено, що у 2017 році до стратегічної групи виробництва – група А – увійшов такий вид продукції, як хрін, гірчиця, соуси. Приведена група продукції приносить більше 78% виручки в досліджуваному підприємстві. До групи В відноситься виробництво круп. Дана група приносить підприємству 15,7% від загальної виручки. Останні види продукції, котрі входять до групи С, суттєво не впливають на загальну виручку від реалізації. Для підприємства існують три основних напрямки набуття конкурентних переваг: стати самому крацим, послабити конкурентів або змінити ринкове середовище. Розроблена матриця SWOT-аналізу дозволяє сформулювати перелік першочергових заходів, які повинна провести компанія для вдосконалення своєї маркетингової середовища. Враховуючи сильні та слабкі сторони ПрАТ “Вінницька харчосмакова фабрика” та поєднуючи їх з визначеними можливостями можна намітити наступні стратегії розвитку товариства: розширення асортименту та номенклатури продукції; розвиток системи персональних продажів для оптових покупок продукції; створення і поширення безкоштовних рекламно-інформаційних матеріалів про діяльність підприємства та проведення рекламної компанії; збільшення ринкової частки компанії за рахунок створення нових товарів і завоювання нових сегментів ринку.

Ключові слова: управління, асортиментна політика, товар, товарний асортимент, якість, номенклатура, концепція, стратегія, маркетинг, сегмент ринку, ринкове середовище.

Вступ

На сучасному етапі, ринкові відносини пред'являють підвищені вимоги до формування та раціонального управління асортиментом споживчих товарів, що служить одним з критеріїв конкурентоспроможності підприємств.

Під управлінням асортиментом товарів розуміють діяльність, спрямовану на приведення асортименту у відповідність з вимогами його раціональності. Асортимент споживчих товарів має бути різноманітним та різнитися походженням, призначенням, умовами зберігання різних видів товарів, що спонукає до появи такої важливої функції асортименту, як систематизація всієї безлічі груп, підгруп, видів і різновидів товарів (Troian, 2014).

На думку Ф. Котлера, асортимент дуже вузький, якщо можна збільшити прибуток, доповнивши його новими виробами, і дуже широкий, якщо прибуток можна збільшити, скоротивши його. Отже, вибір тієї або іншої асортиментної стратегії повинен ґрунтуватися на оцінці змін грошових потоків, викликаних зміною асортименту, а також на підставі прогнозу стану грошових потоків у перспективі (Kotler & Keller, 2008).

Основними елементами управління асортиментом є встановлення вимог до його раціональності, визначення асортиментної політики підприємства. Вимоги до раціональності асортименту змінюються залежно від кон'юнктури ринку, тобто рівня платоспроможності покупця, правових, соціально-економічних та соціально-культурних характеристик навколишнього

середовища підприємства.

Від результатів впровадження асортиментної політики буде залежати чи підприємство матиме можливість стабільно розвиватися, чи займатиме лідируючі позиції на ринках, спроможне ефективно конкурувати чи потрапить у кризу через невдало підібраний асортимент та намагатиметься вижити в умовах складного та насиченого зовнішнього середовища. Тобто можна відмітити, що асортиментна політика виступає певним орієнтиром для прийняття рішень що відповідають вимогам умов функціонування суб'єкта ринку.

Таким чином обрана тема є дуже актуальною в умовах ринкової економіки.

В сучасній економічній науці окремі аспекти з питань формування асортиментної політики підприємств досліджували вітчизняні і зарубіжні вчені, зокрема А.В. Акофф, В.А. Алексунін, А.Н. Асаул, В.А. Афанас'єв, Г.Л. Багієв, А.Ф. Барішев, Л.А. Бірман, А.В. Войчак, С.С. Гаркавенко, Л.Д. Гармідер, Є.П. Голубков, О.П. Градов, Г.Е. Дихтль, П.С. Зав'ялов, В.В. Зотов, В.А. Книшова, Г.Н. Кобзєв, Ф. Котлер, Ф.А. Крутикова, Л.О. Лігоненко, І.А. Маркіна, А.А. Мазаракі, О.І. Марченко, А.В. Міщенко, М.А. Окландер, А.В. Орлов, Х. Хершген та ін.

В той же час, швидкі темпи зміни ринкових умов вимагають постійного перегляду підходів до системи прийняття рішень з асортименту товарів підприємства та її відповідності новим умовам господарювання.

Мета дослідження – вивчення особливостей сучасної асортиментної політики підприємств в умовах висококонкурентного ринку та розроблення заходів щодо управлінських рішень у сфері асортиментної

політики підприємства.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: вивчити теоретичні аспекти управління асортиментною політикою підприємства; визначити основні методи формування асортименту продукції підприємства; проаналізувати методи асортиментної політики за критеріями управлінської ефективності; намітити заходи покращення асортиментної політики підприємства.

Матеріал і методи досліджень

Формування асортименту може здійснюватися різними методами і підходами залежно від масштабів збуту, властивостей товарів, комерційних і соціальних цілей і завдань, що стоять перед підприємством.

Методи формування асортименту продукції підприємства можна поділити на три основні групи:

- методи економічного аналізу;
- методи визначення споживчих переваг;
- методи портфельного аналізу (Kubyshyna & Samokhvalova, 2006).

До економічних методів належить такі методи, як аналіз ABC–XYZ, який базується на підставі принципу Парето, тобто 20% усіх товарів дають 80% обігу. Тобто необхідно концентрувати ресурси на тій малій частині, яка дуже важлива, а не на величезній частині другорядного. На підставі цього методу визначається ABC-рейтинг всіх товарів з групи, що аналізується, та на його основі ухвалюються рішення про зміни і розвиток в товарному портфелі. Цей метод дає

зможу класифікувати ресурси фірми за ступенем їх важливості, визначити значення товарної групи, норматив товарного запасу та частоту замовлення товару. Даний метод був використаний при проведенні досліджень.

До методів визначення споживчих переваг належать: модель Розенберга – модель з ідеальною точкою, модель “продукт – ринок”, багатомірні методи (факторний і кластерний аналізи, які використовуються для обґрунтування маркетингових рішень).

До третьої групи належать методи аналізу життєвого циклу товару і портфельного аналізу. До цієї групи відносять матрицю McKinsey, або General Electric – метод, який широко застосовується для аналізу поточних ринкових ситуацій “привабливість – конкурентоспроможність”.

Результати та їх обговорення

Процес формування асортименту полягає у плануванні фактично всіх видів діяльності, спрямованих на відбір продуктів для майбутнього виробництва й реалізації на ринку. Даний процес безперервний, він триває на протязі усього життєвого циклу продукту, від моменту виникнення задуму до вилучення його із товарної програми.

Зазвичай асортиментна політика планується на довгостроковий період.

При формуванні асортименту враховуються наступні фактори, рис. 1.

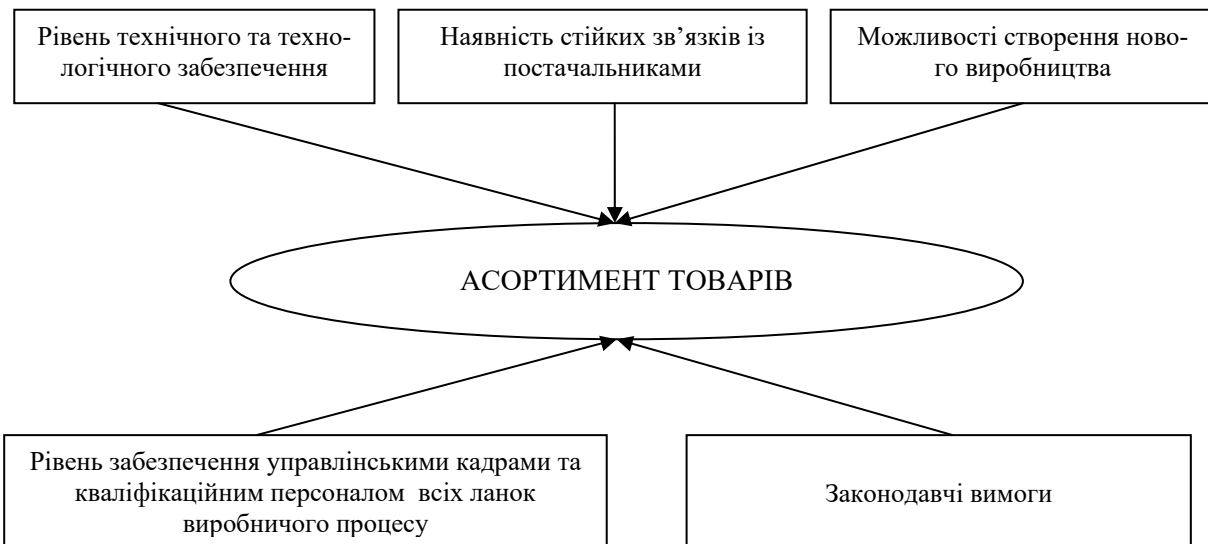

Рис. 1. Фактори впливу на асортимент товарів

Проте, формування оптимального для підприємства асортименту ускладнюється наступними факторами:

- широким асортиментом товарів;
- врахування законодавчих вимог щодо наявності обов'язкового асортименту;
- ускладненням розрахунків реальної потреби населення в тих чи інших товарах;
- раптовістю появи нових модифікацій товару.

У зв'язку з чим, прогнозування та планування асортименту товарів у даних умовах, може бути лише короткостроковим. Тому, формування та оптимізація асортименту це щоденний процес, що базується на аналізі пропозиції постачальників (виробничих підприємств оптової торгівлі) і щоденних роздрібних продажів.

На сьогоднішній день, ПрАТ “Вінницька харчосмакова фабрика” виробляє більше 50 найменувань

продукції: хрін столовий; гірчиця; майонез; соуси; кетчуп; круп'яні палички; сухі сніданки з наповнювачами; каші швидкого готування; борошно текстуроване; хлібний квас; оцет столовий “Вінницький”; пет тара.

Всі процеси виробництва здійснюються на сучасному, високотехнологічному устаткуванні провідних європейських компаній у строгій відповідності з рецептурою й дотриманням всіх державних стандартів.

Одним із факторів розвитку виробництва є поглиблення його спеціалізації та концентрації на основі збільшення розмірів виробництва.

Виробництво і реалізація конкурентоспроможної продукції – обов'язкова умова конкурентоспроможності підприємства. Тому для забезпечення конкурентоспроможності підприємства необхідно систематично проводити роботу з усього виробничого господарського циклу, що призводить до конкурентних переваг у сфері науково-дослідної роботи, виробництва, управління, фінансів, маркетингу тощо.

Таблиця 1

ABC аналіз рейтингу продукції ПрАТ “Вінницька харчосмакова фабрика”, 2017 р.

Показники	Виручка від реалізації		Питома вага	Кумулятивна виручка від реалізації	Група
	тис.грн.	%			
Хрін, горчиця, соуси	31285	78,5	78,5	76,4	А
Крупи	5858	15,7	15,7	17,7	В
Пет тара	510	3,7	4,7	3,4	С
Інша продукція	111	1,0		1,5	
Всього по підприємству	39853	100	100	100	

Отже, у ПрАТ “Вінницька харчосмакова фабрика” у 2017 році до стратегічної групи виробництва – група А – увійшов такий види продукції, як хрін, гірчиця, соуси. Приведена група продукції приносить більше 78% виручки в досліджуваному підприємстві, що становить 31285 тис. грн.

До групи В відноситься виробництво круп. Дана група приносить підприємству 15,7% від загальної виручки. Останні види продукції, котрі входять до групи С, суттєво не впливають на загальну виручку від реалізації.

Успіх у конкурентній боротьбі підприємству забезпечують його конкурентні переваги – порівняльні динамічні характеристики підприємства, які забезпечують його конкурентостійкість та конкурентогнучкість.

Таблиця 2

Експертні оцінки конкурентних позицій ПрАТ “Вінницька харчосмакова фабрика”, 2017 р.

Характеристики позиції у конкуренції	Вага	Продукція		
		хрін	круп	пет тара
відносна позиція на ринку	0,2	10	5	7
відносний потенціал виробництва	0,25	10	4	6
відносний потенціал інновацій	0,35	9	4	7
відносний потенціал персоналу	0,2	8	6	8
всього	1	8,25	4,6	6,5

Аналіз ABC-рейтингу всіх товарів групи базується на використанні результативних показників, які відображають ефективність виробництва продукції, з допомогою цього методу. Такий аналіз надає можливість визначити основні стратегічні види продукції на підприємстві протягом досліджуваного періоду та є основою подальшої конкурентної стратегії підприємства. Аналіз проводиться на основі дослідження кумулятивної структури виручки від реалізації продукції за останній рік.

Дані ABC – аналізу відображено в таблиці 1.

ABC – аналіз визначає вагу кожного виду продукції у загальному асортименті. До групи А належать види продукції, асортиментна кількість яких не перевищує 80% вартості у структурі реалізації. Група В має проміжне становище: вартість у структурі реалізації – лише 15%. До групи С входять види продукції вартість яких у структурі виробництва становить лише 5%.

Для підприємства існують три основних напрямки набуття конкурентних переваг: стати самому кращим, послабити конкурентів або змінити ринкове середовище. У першому випадку підприємство застосовує сукупність заходів, таких як поліпшення якості продукції, зниження її собівартості, направлених на вдосконалення власної діяльності. У другому випадку діяльність підприємства спрямована на безпосереднє послаблення конкурентів методами, які набули широкого застосовуються у вітчизняній практиці. У випадку, коли неможливо використати два перших методи, часто намагаються змінити саме середовище, в якому вони конкурують.

Щоб представити фахівця всю необхідну інформацію для визначення можливих стратегій та їх комбінацій необхідно провести SWOT-аналіз (табл. 3, 4).

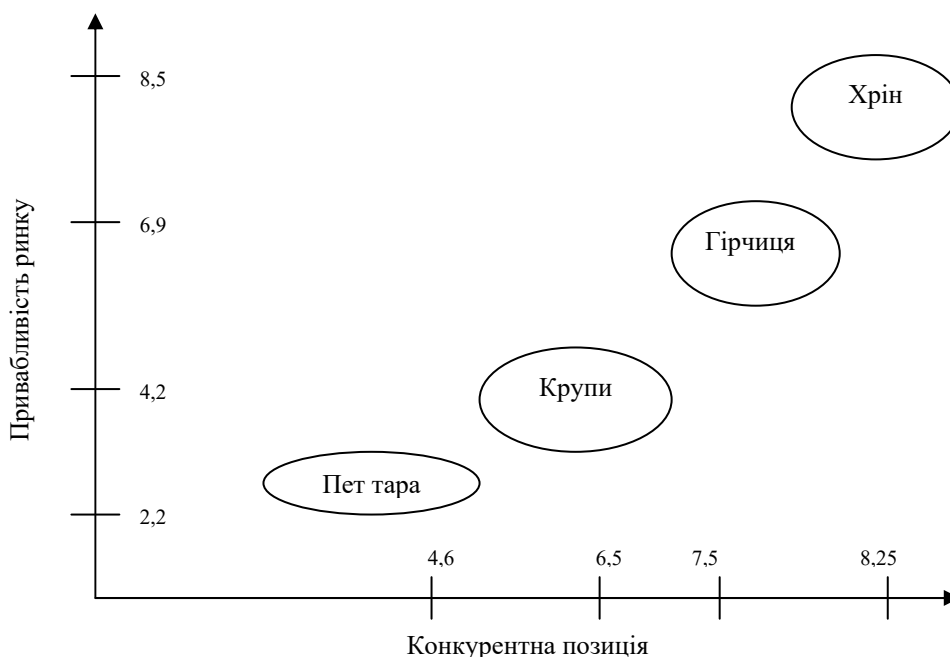

Рис. 2. Матриця Мак Кінсі-Дженерал-Електрик

Таблиця 3

Матриця SWOT-аналізу організації ПрАТ “Вінницька харчосмакова фабрика”

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
1. Великий досвід роботи на ринку 2. Високий рівень організації управлінського обліку 3. Наявність висококваліфікованого виробничого персоналу та новітніх технологій 4. Високий рівень контролю якості продукції 5. Значні виробничі потужності	1. Недостатній рівень клієнтського сервісу 2. Недостатні інноваційні можливості 3. Середня позиція в долі ринку 4. Стиль керівництва і структура компанії неадекватні ринковій ситуації 5. Відсутність системи стратегічного планування

Таблиця 4

Можливості і загрози в діяльності ПрАТ “ВХСФ”

Фактори	Оцінка ступеня впливу фактора в балах	Можливі варіанти відповідних дій підприємства
Можливості		
1. Можливість вертикальної інтеграції	3	Розробка і реалізація нових продуктів для власної збутової мережі
2. Статистичність конкурентного середовища	2	Посилення залежності споживачів від підприємства
3. Послаблення позицій постачальників	2	Можливість закупівель у інших постачальників
4. Можливості розширення збуту	3	Розширення номенклатури
Загрози		
1. Посилення конкурентного тиску	3	Зниження цін, покращення сервісу
2. Сповільнення зростання ринку товарів номенклатури підприємства	2	Посилення уваги на зайнятий сегмент
3. Посилення позицій конкурентів	3	Покращення якості товарів, розширення асортименту

Розроблена матриця SWOT-аналізу дозволяє сформулювати перелік першочергових заходів, які повинна провести компанія для вдосконалення своєї маркетингової середовища.

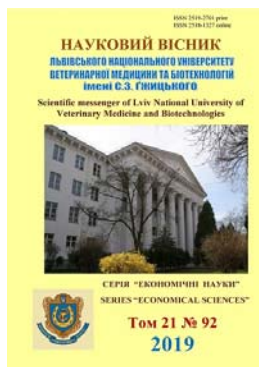
Висновки

Враховуючи сильні та слабкі сторони ПрАТ “Вінницька харчосмакова фабрика” та поєднуючи їх з визначеними можливостями можна намітити наступні стратегії розвитку товариства:

1. Розширення асортименту та номенклатури продукції;
2. Розвиток системи персональних продажів для оптових покупців продукції;
3. Створення і поширення безкоштовних рекламно - інформаційних матеріалів про діяльність підприємства та проведення рекламної компанії;
4. Збільшення ринкової частки компанії за рахунок створення нових товарів і завоювання нових сегментів ринку.

References

- Kotler, F., & Keller, K.L. (2008). *Marketing management*. SPb.: Pyter (in Ukrainian).
- Kubyshyna, N.S., & Samokhvalova, Ye.O. (2006). *Stratehichni aspekty formuvannia asortymentu tovariv na promyslovomu rynku. Stratehii innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv Ukrainy: Zbirnyk naukovykh prats*. K.: Kyivskiy natsionalnyi universytet tekhnolohii ta dizainu, 24 (in Ukrainian).
- Troian, A.V. (2014). *Osoblyvosti asortymentnoi polityky pidpriemstva v suchasnykh umovakh hospodariuvannia. Efektyvna ekonomika*, 1. Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2708> (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9215

UDC 625.711 (477.8)

Development of road transport infrastructure as a factor restoration of economic potential development of rural areas in Ukraine

R.L. Lupak¹, M.V. Kunytska-Iliash²

¹Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine

²Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 04.02.2019

Received in revised form
05.03.2019

Accepted 06.03.2019

Lupak, R.L., & Kunytska-Iliash, M.V. (2019). Development of road transport infrastructure as a factor restoration of economic potential development of rural areas in Ukraine. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 96–100. doi: 10.32718/nvlvet-e9215

Lviv University of Trade
and Economics, Tuhan-
Baranovskiy Str., 10,
Lviv, 79005, Ukraine.
Tel.: +38-097-264-81-26
E-mail: economist_555@ukr.net

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-097-943-55-55
E-mail: kunyskam@gmail.com

The developed road transport infrastructure is a prerequisite for the economic and social development of the territories, in particular at the level of rural communities, as it allows creating conditions for comfortable living of the population, development of business initiatives, increasing the level of local accessibility of rural areas, and their investment attractiveness. The restoration of the economic potential of rural development in Ukraine objectively requires an in-depth study of the problematic aspects, obstacles and trends in the development of road transport infrastructure. The basis of the methodological basis for the study was the position of system-structural, comparative analysis and modern concepts of the institutional economy. The problematic aspects of the development of road transport infrastructure in the rural areas of Ukraine are identified, which are related to the neglect and low efficiency of the use of the end stops of the bus passenger transport, insufficient volumes of development and updating of roadside service facilities, low quality of passenger car transport, low quality of road works on the repair, construction and eradication of road friction, low efficiency of the public administration system motor roads, destruction of road construction due to increased weight loads on vehicles and traffic. The obstacles to improvement of road transport infrastructure in rural areas of Ukraine were identified: lack of practice of liquidation or legalization of spontaneous stops, lack of investments for their modernization; lack of effective interaction between local governments and executive authorities on the organization of passenger transportation and control over their functioning; lack of experience and non-compliance with standards for the development of road service facilities; deterioration of the network of highways; progressive aging of fixed assets and rolling stock of road enterprises; understatement of the warranty terms of the use of road surface. The directions of improvement of the state policy in the field of development of road transport infrastructure in the rural areas of Ukraine have been formed, which envisage the introduction of planning practices for the construction of objects of infrastructure of road objects, creation of incentives for carriers for the development of road transport infrastructure, approval of a regional program of development of highways of local the creation of transport and construction clusters at the subregional level, the introduction of new standards and qualifications conditions for conducting tenders for repairs, engineering and architectural arrangement of highways of local importance, the formation of databases of bona fide enterprises serving the road transport infrastructure, implementation of pilot projects in the field of reforming the existing system of road management in rural areas.

Key words: rural territories, road transport infrastructure, public administration, economic potential, development.

Розвиток дорожньо-транспортної інфраструктури як чинник відновлення економічного потенціалу розвитку сільських територій в Україні

Р.Л. Лупак¹, М.В. Куницька-Іляш²

¹Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна

²Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

Розвинена дорожньо-транспортна інфраструктура є необхідною передумовою економічного і соціального розвитку території, зокрема на рівні сільських громад, адже дозволяє створити умови для комфортного проживання населення, розвитку бізнес-ініціатив, підвищення рівня локальної доступності сільських територій, їх інвестиційної привабливості. Відновлення економічного потенціалу розвитку сільських територій в Україні об'єктивно потребує глибокого дослідження проблемних аспектів, перешкод та напрямів розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури. Базисом методологічної основи дослідження слугували положення системно-структурного, порівняльного аналізу та сучасні концепції інституціональної економіки. Визначено проблемні аспекти розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури на сільських територіях України, які стосуються занедбаності та низької ефективності використання кінцевих зупинок руху автобусного пасажирського транспорту, недостатніх обсягів розбудови та оновлення об'єктів придорожного сервісу, низького рівня якості функціонування пасажирського автомобільного транспорту, низької якості дорожніх робіт з ремонту, будівництва та ліквідації ямковості на автошляхах, низької ефективності системи державного управління автомобільними дорогами, руйнування дорожніх конструкцій внаслідок збільшення вагових навантажень від транспортних засобів та інтенсивності руху. Ідентифіковано перешкоди покращення дорожньо-транспортної інфраструктури в сільській місцевості України, до яких віднесено: відсутність практики ліквідації або узаконення стихійних зупинок, брак інвестицій для їх модернізації; неналагодженість ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування та виконавчої влади з організації пасажирських перевезень і контролю за їх функціонуванням; відсутність досвіду та невиконання норм щодо розбудови об'єктів придорожного сервісу; погіршення мережі автомобільних доріг; прогресуюче старіння основних фондів та рухомого складу підприємств дорожнього господарства; заниження гарантійних термінів експлуатації дорожнього покриття. Сформовано напрями удосконалення державної політики у сфері розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури на сільських територіях України, що передбачають запровадження практики планування створення об'єктів інфраструктури дорожніх об'єктів, створення стимулів для автоперевізників щодо розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури, ухвалення регіональної програми розвитку автомобільних доріг місцевого значення, створення транспортно-будівельних кластерів на субрегіональному рівні, впровадження нових стандартів та кваліфікаційних умов при проведенні тендерів на ремонт, інженерне і архітектурне облаштування автомобільних доріг місцевого значення, формування баз даних сумлінних підприємств, обслуговуючих дорожньо-транспортну інфраструктуру, реалізацію пілотних проектів у сфері реформування існуючої системи управління автомобільних доріг на сільських територіях.

Ключові слова: сільські території, дорожньо-транспортна інфраструктура, державне управління, економічний потенціал, розвиток.

Вступ

Пріоритетні завдання державної політики відновлення економічного потенціалу розвитку сільських територій стосуються покращення умов та створення територій, комфортних для проживання сільського населення та розвитку бізнес-ініціатив, шляхом розбудови транспортно-логістичної, модернізації вузлових транспортних об'єктів, оновлення об'єктів придорожного сервісу, підвищення якості та ефективності функціонування системи транспортного сполучення.

Беззаперечно, що розвинена дорожньо-транспортна інфраструктура є необхідною передумовою відновлення економічного потенціалу розвитку сільських територій в Україні, адже дозволяє задовольнити потреби підприємств та населення в перевезеннях вантажів і пасажирів, налагодити стабільні виробничо-коопераційні зв'язки, досягнути збалансованого просторового розвитку та підвищити рівень локальної доступності сільських територій, їх інвестиційну привабливість і конкурентоспроможність. Проте рівень розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури сільських територій України є недостатнім, що й визначає важливість удосконалення державного регулювання у цій сфері.

Метою статті є наукове обґрунтування проблемних аспектів, перешкод та напрямів розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури у контексті відновлення економічного потенціалу розвитку сільських територій в Україні.

Матеріал і методи досліджень

У якості методологічної основи дослідження використано положення системно-структурного, порівняльного аналізу та сучасні концепції інституціональної економіки, що й визначило авторські припущення стосовно вибору та реалізації напрямів розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури на сільських територіях.

У контексті аналіз останніх досліджень і публікацій встановлено, що проблемні аспекти і перешкоди розвитку транспорту та покращення стану доріг у сільській місцевості висвітлені у роботах таких вітчизняних вчених, як В. Бойко, В. Борщевський, З. Варналій, І. Валюшко, Т. Васильців, В. Волошин, О. Собкевич, О. Шевченко, Я. Шевчук та інші. Водночас у міру зростання вимог до якості дорожньо-транспортної інфраструктури існує необхідність пошуку нових шляхів для забезпечення сільської економіки у достатній мірі відповідними об'єктами, що й призведе до розвитку господарських комплексів та вирішення критичних проблем на селі.

Результати та їх обговорення

Відновлення економічного потенціалу розвитку сільських територій є неможливе без розбудови дорожньо-транспортної інфраструктури. Так, об'єкти дорожньо-транспортної інфраструктури виконують надважливі функції, що пов'язані з розвитком підприємництва та диверсифікацією економіки, покращенням забезпеченості соціальними послугами, розвитком

ком людського капіталу та вирівнюванням таким чином просторово-територіального розвитку.

В Україні вже довгий час не вдається вирішити низку проблем для забезпечення достатнього розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури у сільській місцевості. Про це свідчить занедбаність і низька ефективність використання автобусних станцій та кінцевих зупинок руху автобусного пасажирського транспорту. Через відсутність фінансування діяльності та збитковість більшість із них на сільських територіях України у пострадянський період припинили своє функціонування та зруйнувалися чи у кращому разі перетворилися на об'єкти стихійної торгівлі чи автостоянки.

Низька якість функціонування діючих автостанцій, вокзалів та міжмашрутних зупинок обумовлюється низьким рівнем матеріально-технічного забезпечення, моральним зносом приміщень і залів очікування, нерозвиненістю торговельно-сервісної інфраструктури, систем інформаційного та звукового забезпечення пасажирів.

Перепрофілювання та закриття автостанцій призвело до їх усунення з процесу організації та координації пасажирських перевезень на міжміських і приміських маршрутах та перешкоджання створенню єдиної автоматизованої системи продажу і бронювання квитків. Причому відбувається процес збільшення кількості неконтрольованих стихійних зупинок.

Свідченням наявності гострих проблем щодо функціонування дорожньо-транспортної інфраструктури сільських територій України є недостатні обсяги розбудови й оновлення об'єктів придорожного сервісу європейського типу для подорожуючих та автотранспортних засобів на автошляхах місцевого значення та облаштування зупинок автобусного транспорту на території віддалених сільських населених пунктів. На автошляхах між населеними пунктами відсутні в достатній кількості майданчики для стоянки транспортних засобів, приміщення для відпочинку, пункти технічного обслуговування, приймання їжі тощо. Поза іншим, у межах під'їзних шляхів до сіл відсутні спеціальні споруди та засоби, призначені для забезпечення безпечних та зручних умов руху (освітлення, технологічного зв'язку, примусового зниження швидкості) (Vasyl'tsiv & Boyko, 2016; Boyko, 2017).

Проблемою залишається й низький рівень якості функціонування пасажирського автомобільного транспорту та його інфраструктури. Так, на багатьох маршрутах, зокрема на віддалених від обласного центру територіях, й надалі працює багато транспортних засобів, що морально зношені або переобладнані з вантажних автобусів, характеризуються низьким рівнем комфортності. При цьому не всі водії мають відповідну підготовку для обслуговування пасажирів.

Невеликими є й обсяги вантажних і пасажирських перевезень автомобільним транспортом. Це обумовлено як зменшенням ділової активності, так і більшою мірою – надмірною витратомісткістю вантажних перевезень, особливо у віддалених сільських районах.

Водночас, не забезпечує виконання техніко-експлуатаційних параметрів покриття і призводить до руйнування автодоріг в осінньо-зимовий період низь-

ка якість дорожніх робіт з ремонту, будівництва та ліквідації ямковості на автошляхах загального користування місцевого значення. Причинами цього є використання морально застарілої техніки, порушення технології укладання асфальтного покриття, використання ремонтних робіт із застосуванням асфальтобетону, який важко переносить перепади температур, що особливо на гірських територіях із мінливими кліматичними умовами призводить до зменшення термінів експлуатації доріг лише до двох-трьох років.

До вказаних проблем додається низька ефективність системи державного управління автомобільними дорогами. Райавтодори на сьогодні не здійснюють роботи виключно з експлуатаційного утримання доріг, які перебувають на балансі регіональних служб автомобільних доріг, та не несуть відповідальності за стан автошляхів. Райавтодори є лише філіями дочірніх підприємств обласних ПАТ "Державної акціонерної компанії "Автомобільні дороги України" та позбавлені права прийняття рішення щодо ремонту тих чи інших доріг, а отримують вказівки стосовно цього від Служби автомобільних доріг, що виступає замовником і одночасно фінансує ремонтні роботи. Регіональні філії обласних автодорів проводять винятково ямковий ремонт існуючого покриття, відтак окремі ділянки автошляхів перебувають у незадовільному стані. Водночас фінансування в основному спрямоване на обслуговування дорожньої інфраструктури прилеглих територій до обласного центру, як наслідок допускається систематичне порушення нормативних міжрементних термінів капітального ремонту дорожніх покриттів сільських територій.

На сьогодні спостерігається руйнування дорожніх конструкцій внаслідок збільшення вагових навантажень від транспортних засобів та інтенсивності руху, на які існуюча мережа автомобільних доріг не розрахована. Так, на автошляхах сільських територій Західного регіону України відсутні комплекси вагового контролю європейського зразка, а заходи збереження асфальтного покриття спрямовані винятково на обмеження проїзду великогабаритного автотранспорту дорогами, що ведуть до митних переходів (Львів-Рава-Руська, Львів-Краковець, Ужгород-Чоп, Ковель-Доманове, Ковель-Яготин, Луцьк-Устилуг), міжобласного значення (Львів-Самбір-Ужгород, Львів-Тернопіль, Устилуг-Луцьк-Рівне, Стрий-Івано-Франківськ-Чернівці, Мукачеве-Івано-Франківськ-Рогатин-Львів) та навколо обласних центрів. Водночас близько 90,0% доріг спроектовані під навантаження на вісь автомобіля максимум у шість тонн, а сучасний вантажний автотранспорт має навантаження понад 10 тонн (Borshchevs'kiy & Vasyl'tsiv, 2014; Vasyl'tsiv et al., 2016).

Крім наведених вище проблемних аспектів, існують і такі перешкоди покращення дорожньо-транспортної інфраструктури на сільських територіях України: відсутність практики проведення атестацій автостанцій та ліквідації або узаконення стихійних зупинок, брак інвестицій для їх модернізації; неврегульованість інституційно-правового забезпечення у цій сфері, а саме – щодо функціонування автостанцій, процедури їх відкриття та закриття, формування взає-

мовідносин між власниками автостанцій, перевізниками, органами державного управління, соціальної відповідальності всіх суб'єктів формування та обслуговування дорожньо-транспортної інфраструктури територій; неналагодженість ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування, районних державних адміністрацій та обласних державних адміністрацій з організації пасажирських перевезень і контролю за їх функціонуванням. На даний час функціонування та розвитку транспортної мережі та її інфраструктури здійснюється без залучення органів місцевого самоврядування, вивчення реальних пасажиропотоків та техніко-економічного обґрунтування доцільності певних маршрутів. Також відсутній належний контроль за дотриманням перевізниками умов договорів про організацію перевезень, вимог трудового законодавства щодо робочого часу, режиму праці і відпочинку та впровадження системи підготовки і підвищення кваліфікації, інженерно-технічного складу працівників транспортних підприємств.

Крім того, у багатьох регіонах України не реалізовано в повному обсязі програми щодо розвитку і оптимізації маршрутної мережі пасажирських автобусних перевезень, яка би дозволила врегулювати питання організації міжміських і приміських маршрутів на основі "районування" та використання супутникової навігації, програмних систем автоматизованого проектування й управління, оцінювання якості пасажирських послуг, перевезення пільгових категорій пасажирів та відшкодування втрат перевізників.

Спостерігається значне «затягування» процедур розробки і впровадження програм розвитку об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури на регіональному та місцевому рівні. Прийнята у 2010 р. Транспортна стратегія України на період до 2020 р. не поширилася в конкретних програмних документах на субрегіональному рівні. Зокрема, у таких документах не враховуються потреби в розбудові й оновленні об'єктів дорожнього сервісу та облаштуванні зупинок автобусного транспорту в сільських населених пунктах, зокрема депресивних.

Можна констатувати, що на сільських територіях України практично відсутній досвід щодо ефективної експлуатації та розбудови об'єктів дорожнього сервісу. Зокрема на сьогодні відсутня практика планування розміщення об'єктів сервісу вздовж автомобільних доріг, нерегульовані взаємовідносини між власниками об'єктів сервісу та Державною службою автомобільних доріг щодо виконання належних технічних нормативів, існують труднощі в отриманні дозволів суб'єктами підприємницької діяльності на розміщення, будівництво, реконструкцію, функціонування та прослідковується неузгодженість окремих правових питань у сфері розподілу землі.

Водночас збудовані зупинки за часів Радянського Союзу в сільських населених пунктах не відповідають сьогоденним особливостям пасажиропотоків (поширення стихійних місць посадки і висадки пасажирів) та не враховують схеми існуючої маршрутної мережі приміських і міжміських пасажирських перевезень.

Суттєвою перешкодою інноваційного розвитку логістичної інфраструктури сільських територій є й брак

розгалуженої системи транспортно-логістичних центрів. Незважаючи на те, що Волинська, Львівська та Закарпатська області розташовані поблизу кордону, на території прикордонних районів немає жодного логістичного центру європейського зразка. Всі логістичні центри, які працюють, – це маленькі приватні спеціалізовані склади з обмеженими функціональними можливостями. Тільки у 2010 р. було відкрито логістичний центр "Захід Ресурс" у м. Городок з метою покращення роботи відділу митного контролю Львівської митниці, але його потужності не достатні для реалізації виробничого потенціалу регіону. Відкритий у 2009 р. на території Волинської області логістичний центр "Волиньтабак" також не забезпечує транзитні потреби вітчизняних підприємств, оскільки належить до класу "В" та розміщений за 100 км від кордону (Voloshyn et al., 2015; Varnaliy et al., 2017).

Внаслідок цього спостерігається погіршення мережі автомобільних доріг (в основному через відсутність належного фінансування дорожніх робіт з ремонту і експлуатаційного утримання). За останнє десятиліття обсяг фінансування не перевищував 50,0% від мінімально необхідної потреби в ремонті та утриманні мережі автомобільних доріг.

Інша перешкода це прогресуюче старіння основних фондів та рухомого складу підприємств дорожнього господарства, а також низька продуктивність асфальтобетонних заводів, що не дозволяє забезпечити потреби дорожніх організацій в основному ресурсі. Облавтодори у своїй діяльності використовують техніку, нормативний термін роботи якої вже закінчився.

Щодо дорожньо-транспортної інфраструктури як чинника відновлення економічного потенціалу розвитку сільських територій в Україні, то видається доцільним спрямувати заходи органів державного управління на подолання таких проблем як:

- порушення термінів прийняття базових нормативно-правових документів щодо розмежування повноважень із питань будівництва та експлуатаційного утримання автомобільних доріг, перерозподілу і передачі фінансування. Після затвердження Концепції реформування системи державного управління автомобільними дорогами у 2008 р. не внесено необхідного обсягу змін до деяких законодавчих актів України (Закону України "Про місцеві державні адміністрації", Закону України "Про автомобільні дороги"), що перешкоджає ефективній розробці і реалізації регіональних цільових програм розвитку дорожнього господарства та пасажирських перевезень автомобільним транспортом (Vlasiuk, 2016);

- заниження гарантійних термінів експлуатації дорожнього покриття. У країнах ЄС будівельні організації підписують гарантійні зобов'язання строком до десяти років, згідно з якими підрядник ремонтує дорогу за свій рахунок у разі виходу її з ладу за цей час. Загалом по Україні компанії-підрядники надають гарантію на дорожнє покриття не більше ніж на три роки за умов належної експлуатації. Проте і за такого гарантійного терміну не зберігається висока якість дорожнього покриття. Так, на трасі Київ-Чоп територією гірських районів Львівської та Закарпатської областей руйнується дорожнє полотно майже так

само швидко, як і на “старих шляхах”. Більше того, за умов катастрофічного погіршення автошляхів на сільських територіях західної України не фіксувалося жодного випадку, коли підрядника примусово змушували проводити ремонт за власний рахунок (Vasyl'tsiv & Lupak, 2018);

- відсутність ефективного фінансового контролю за використанням державних коштів, призначених на ремонт та утримання автомобільних доріг, розвиток дорожньо-транспортної інфраструктури;

- низька ефективність реалізації державних програм з розвитку дорожньо-транспортного комплексу, досягнення їх відповідності європейським стандартам;

- обмеженість практики залучення інвестиційних ресурсів для розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури сільських територій Західного регіону України на умовах державно-приватного партнерства.

Висновки

За результатами аналізу проблем та перешкод розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури на сільських територіях України є підстави стверджувати, що напрямами удосконалення державної політики у цій сфері є:

- проведення інвентаризації діючих автостанцій та виявлення на її основі необхідності будівництва нових чи реконструкція діючих, передусім з метою відновлення ролі автостанцій в організації процесу пасажирських перевезень та його подальшої модернізації;

- поступове впровадження автоматизованої системи продажу квитків із використанням інтернет-технологій, запровадження практики формування баз даних пасажиропотоків, єдиної інформаційної системи управління транспортним обслуговуванням пасажирів;

- запровадження практики планування створення об'єктів інфраструктури дорожніх об'єктів, які необхідно створити на автошляхах віддалених сільських територій та розробка механізмів (передусім через державно-приватне партнерство) залучення на ці цілі коштів інвесторів;

- формування стимулів (економічних та організаційних) для автоперевізників щодо розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури та її об'єктів на сільських територіях;

- ухвалення регіональної програми розвитку автомобільних доріг місцевого значення, де істотна роль буде приділена розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури сільських територій;

- з метою активізації логістичних потоків, розбудови і модернізації транспортно-складської та інформаційної інфраструктури дорожнього господарства у сільській місцевості;

- впровадження нових стандартів та кваліфікаційних умов при проведенні тендерів на ремонт, інжене-

рне і архітектурне облаштування автомобільних доріг з метою забезпечення прозорості проведення конкурсів, визначення можливостей підприємств та їх цінової політики;

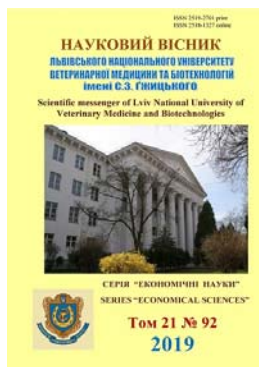
- формування баз даних сумлінних підприємств – будівельно-монтажних, транспортних, обслуговуючих сільську дорожньо-транспортну інфраструктуру;

- ініціювання сільськими і селищними радами перед відомчими та державними органами влади реалізації пілотних проектів у сфері реформування існуючої системи державного управління автомобільними дорогами на сільського значення.

Перспективи подальших досліджень стосуються визначення групи заходів та інструментів для реалізації запропонованих напрямів удосконалення державної політики розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури на сільських територіях України, які становитимуть базову основу для розроблення методичних рекомендацій регіональним органам влади у вирішенні проблем інфраструктурного забезпечення відновлення економічного потенціалу сільських територій.

References

- Borshchevs'kiy, V.V., & Vasyl'tsiv, T.H. (2014). Strategic Priorities and Mechanisms of Innovative Development of Rural Territories of the Western Region of Ukraine. Obverse, Lviv (in Ukrainian).
- Boyko, V.V. (2017). Priorities and tools of rural development in the system of economic security of Ukraine. NNVK “ATB”, Lviv (in Ukrainian).
- Varnaliy, Z.S., Lupak, R.L., & Rudyk, S.A. (2017). Means of stimulation of small business development in rural areas in the system of state policy of overcoming the disproportions of economic security of Ukraine. Visnyk of Lviv Trade and Economic University, 53, 5–9 (in Ukrainian).
- Vasyl'tsiv, T.H., & Boyko, V.V. (2016). Areas and means of development of rural areas in the context of strengthening the socio-economic security of Ukraine. Liga-Press, Lviv (in Ukrainian).
- Vasyl'tsiv, T.H., & Lupak, R.L. (2018). Strategy and means of convergence of the social security system of Ukraine and the EU in the process of European integration. NNVK “ATB”, Lviv (in Ukrainian).
- Vasyl'tsiv, T.H., Lupak, R.L., & Il'chuk, O.O. (2016). Areas of increasing investment attractiveness of the border areas of the western regions of Ukraine. URL: <http://lv.niss.gov.ua/public/File/1/AZ%20Invest%207.10.14.pdf> (in Ukrainian).
- Vlasiuk, O. (2016). System transformations of the national economy: challenges and expectations. Publishing House, Bydgoszcz, Poland.
- Voloshyn, V.I., Vasyl'tsiv, T.H., & Lupak, R.L. (2015). Directions of stimulation of small business development in peripheral territories of western regions of Ukraine. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1290> (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9216

UDC 332.122 (477.8):338.42

Functional development of rural areas of the Carpathian region in the context of ensuring the effectiveness of decentralization of power

G. Sedilo, N. Kotko

Institute of Agriculture of Carpathian region NAAS, v. Obroshyno, Ukraine

Article info

Received 04.02.2019

Received in revised form
05.03.2019

Accepted 06.03.2019

Sedilo G., & Kotko, N. (2019). Functional development of rural areas of the Carpathian region in the context of ensuring the effectiveness of decentralization of power. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 101–103. doi: 10.32718/nvlvet-e9216

*Institute of Agriculture
of Carpathian region NAAS,
Hrushevskiyi Str., 5, v. Obroshyno,
81115, Ukraine.
Tel.: +38-067-471-01-02
+38-096-136-39-98
E-mail: inagrokarpat@gmail.com
nataliakotko@ukr.net*

Rural areas play a significant role in the development of the economic complex of the state. Ensuring its dynamics is especially important for the regions, which are noted by the agricultural production profile, the Carpathian region in particular. Since a nature of functioning of rural areas is manifested through functions they perform, efficiency of realization of some of these functions mainly depends on conceptual models of territorial development practiced in the state and on a role, played by its basic branch in economics – the agriculture. In the article problematic aspects have been systematized and analyzed, based on existing agrocentric approach to development of rural areas of Carpathian region, in the organizational, industrial-economic, financial-economic and social-economic dimensions, as well as defined promising directions of ensuring increase in their functionality in context of decentralization of power. Structural changes that took place in development of the agricultural segment of Carpathian region during the period of reforms had some ambiguous character and defined mostly destructive impact on functions realization intrinsic to rural areas. Although, on the one hand, during the last years capitalization of the agricultural production took place on the large scale, due to engagement of financial-production capital and was formed high-tech corporate brunch management segment, on the other hand, significant industry distortions, deepening deformation of rural labor market, degradation of the social sphere and rural settlement network in general still remain. Increasing functionality of rural areas anticipates, on the one hand, expanding spectrum of the functions performed by a rural settlement, and, on the other hand, ensuring diversification of rural area development. Dynamics of the referenced processes is defined by success of institution of efficient economic mechanism, which will provide reorientation to benefit subjects of rural economy of distributive relations activity in the industrial, food and financial links of the chain of added value formation, created by those subjects. One of the most important, and at the same time, the most difficult tasks of the government decentralization politics, is seen in a clear definition and differentiation of the spheres of influence and responsibility of all stakeholders in the development of rural areas: rural communities, agribusiness and rural entrepreneurs, the state, and the scientific sphere.

Key words: rural communities, agricultural production, territorial development models, stake holders of rural development, administrative and territorial reform.

Функціональність розвитку сільських територій Карпатського регіону в контексті забезпечення результативності процесів децентралізації влади

Г.М. Седіло, Н.М. Котько

Інститут сільського господарства Карпатського регіону України НААН, с. Оброшине, Україна

Сільські території відіграють вагомую роль в розвитку господарського комплексу держави. Забезпечення його динаміки є особливо важливим для регіонів, які характеризуються аграрним виробничим профілем, зокрема – Карпатського. Оскільки характер функціонування сільських територій виявляється через виконувани ними функції, ефективність реалізації тих чи інших з них

істотно залежить від практикованих у державі концептуальних моделей територіального розвитку та ролі, яку відіграє у економіці базова галузь – сільське господарство. У статті систематизовано і проаналізовано в організаційній, виробничо-господарській, фінансово-економічній та соціально-економічній площинах проблемні, за існуючого агроцентричного підходу розвитку сільських територій Карпатського регіону, аспекти та визначено перспективні напрями забезпечення зростання їх функціональності в контексті здійснення децентралізації влади. Структурні зміни, що відбулись у розвитку аграрного сектора Карпатського регіону упродовж реформеного періоду носили доволі неоднозначний характер та обумовлювали переважно деструктивний вплив на реалізацію функцій, притаманних сільським територіям. Так, з одного боку, протягом останніх років завдяки залученню фінансово-промислового капіталу відбулася масштабна капіталізація сільськогосподарського виробництва, сформовано високотехнологічний корпоративний сегмент ведення галузей, з іншого – продовжують зберігатись істотні галузеві перекоси та поглиблення деформації сільського ринку праці, деградації соціальної сфери та сільської поселенської мережі загалом. Зростання функціональності сільських територій передбачає, з одного боку, розширення спектру виконуваних селом функцій, з іншого – забезпечення диверсифікації розвитку сільської місцевості. Динаміка означених процесів обумовлюється успішністю налагодження ефективного господарського механізму, який забезпечуватиме переорієнтацію на користь суб'єктів діяльності сільської економіки розподільчих відносин у виробничих, продуктових і фінансових ланках ланцюга створеної ними (суб'єктами) доданої вартості. Одне із найважливіших і, водночас, найскладніших завдань політики децентралізації влади вбачається в чіткому визначенні її розмежуванні сфер впливу та відповідальності всіх стейкхолдерів розвитку сільських територій: сільських громад, агробізнесу та сільських підприємств, держави, наукової сфери.

Ключові слова: сільські громади, сільськогосподарське виробництво, територіальні моделі розвитку, стейкхолдери сільського розвитку, адміністративно-територіальна реформа.

Вступ

Організаційно-виробнича, соціальна і фінансова складові успішності децентралізації влади й формування дієздатних сільських громад можуть бути забезпечені лише завдяки багатофункціональному розвитку сільських територій і диверсифікації місцевої економіки, за яких поступ базових сільськогосподарських галузей стає чинником розгортання ведення неаграрних видів діяльності. Досягнення динаміки означених процесів особливо істотно для Карпатського регіону, де проживає в середньому кожний 4-й (25,1%) економічно неактивний сільський мешканець держави, та кожний 5-й (18,3%) – сільський безробітний; в особистих селянських господарствах, як єдиній сфері прикладання праці, зайнято в середньому 59,6% економічно активного населення ([Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy](#)).

Матеріал і методи досліджень

Всупереч декларованому курсу на євроінтеграцію та застереженням науковців щодо необхідності формування соціально орієнтованої парадигми ([Borodina et al., 2012](#)) і селозберігаючих засад розвитку ([Hadzalo & Zhuk, 2015](#)), наразі сільські території продовжують функціонувати в парадигмі переважного домінування агровиробничої монофункціональної моделі. Зміна її формату в напрямі залучення до потреб сільського розвитку землересурсної, виробничої, соціальної складових його потенціалу набуває особливого значення в контексті активізації самоврядування територіальних громад ([Borodina et al., 2015](#); [Novikov, 2016](#); [Zayats', 2017](#); [Kolomiyets' & Pelekhatyy, 2017](#)). Мета статті: проведення аналізу проблемних аспектів та визначення перспективних напрямів забезпечення зростання функціональності сільських територій Карпатського регіону в контексті здійснення децентралізації влади.

Результати та їх обговорення

Сільські території та сільське господарство, як базова галузь їх економіки, відіграють вагомий роль в

розвитку господарського комплексу держави та регіонів. Динамічний і ефективний розвиток сільських територій і, загалом, аграрної сфери є особливо важливим для регіонів, що характеризуються порівняно вищою питомою вагою створеної сільським, лісовим і рибним господарством валової доданої вартості у загальній валовій доданій вартості всіх видів економічної діяльності, зокрема – Карпатського, даний показник в якому становить 16,7%, тоді як у середньому по Україні – 13,8% ([Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy](#)).

Характер розвитку сільських територій та їх реальна роль у економіці держави виявляються через функції. Їх суть полягає в основних напрямках життєдіяльності, в яких виявляються виконувани ними місії та завдання. Зростання функціональності сільських територій передбачає, з одного боку, розширення спектру виконуваних селом функцій, з іншого – забезпечення диверсифікації розвитку сільської місцевості ([Niedzielski, 2015](#)).

Проблемні напрями забезпечення функціональності сільських територій Карпатського регіону за існуючого агроцентричного підходу їх розвитку нами систематизовано і проаналізовано в наступних площинах: організаційній, виробничо-господарській, фінансово-економічній та соціально-економічній. У організаційній площині найбільш істотний вплив на характер і перспективу реалізації базових функцій сільських територій має масштабна консолідація земельних масивів і капіталізація сільськогосподарського виробництва та поглинання агрохолдинговими структурами середніх та дрібних агро формувань. Наслідком означених процесів стає звуження конкуренції на ринку сільськогосподарської продукції та обмеження можливостей впливу на розвиток сільського господарства регіональних та місцевих органів влади.

У виробничо-господарській площині найбільш впливовими чинниками, які визначають рівень функціональності сільських територій є: зростання трудомістких галузей сільськогосподарського виробництва; зміцнення монопольного контролю над формуванням продовольчих маркетингових ланцюгів з боку інтегрованих структур; незатребуваність переробною сферою сільськогосподарської продукції, вирощеної в

особистих селянських господарств; посилення натуралізації ОСГ. Унаслідок їх впливу відбувається поглиблення структурно-галузевої деформації; посилення продуктової незбалансованості агропродовольчої сфери, обмеження доступу на ринок дрібних сільськогосподарських товаровиробників.

До найбільш істотних фінансово-економічних аспектів обговорюваної проблеми належать: “оптимізація” частки соціальних статей витрат у структурі собівартості сільськогосподарської продукції; відволікання бюджетних коштів на державну підтримку економічно самодостатніх господарських структур. Зазначені процеси і явища обумовлюють: вимивання коштів із сільських територій; звуження фінансової бази для наповнення сільських бюджетів; перекладання на державу тягаря витрат із усунення соціальних та екологічних наслідків; розпорощування бюджетних коштів на фрагментарний “точковий” вплив.

У соціально-економічній площині відбувається зростання рівня безробіття сільського населення, деградація соціального капіталу села, зменшення до критичної межі рівня та якості життя сільського населення. Результативним ефектом впливу зазначених чинників є: деградація соціальної інфраструктури села; демографічна і поселенська криза на відносно периферійних територіях; наростання деструктивних соціальних настроїв на селі.

Ключові напрями забезпечення багатофункціонального характеру розвитку сільських територій: формування оптимальної організаційно-виробничої структури в сільському господарстві та розвиток процесів кооперації дрібнотоварних господарств; формування раціональної зонально-адаптованої галузевої структури с.-г; залучення с.-г. продукції домогосподарств до формування обсягів регіонального продовольчого ринку; зростання рівня продуктивності галузей та інноваційності виробництва; зростання доходності виробництва середніх і дрібнотоварних с.-г. товаровиробників; диверсифікація фінансових джерел розширеного відтворення в АПК; зростання інвестиційної спроможності господарських структур; зростання рівня зайнятості та доходів сільського населення; розвиток соціальної сфери; розвиток інженерної інфраструктури, транспорту і зв'язку.

Динаміка й ефективність процесу забезпечення багатофункціональності сільських територій визначальною мірою обумовлюється узгодженістю інтересів і злагодженістю взаємодії учасників системи “влада-сільські території – бізнес – наука”. Одним із найважливіших і, водночас, найскладніших завдань цілей політики децентралізації влади є чітке визначення й розмежування сфер впливу та відповідальності всіх стейкхолдерів розвитку сільських територій: сільських громад, агробізнесу та сільських підприємств, держави, наукової сфери. Тому ефективність функціонування об'єднаних територіальних громад, насамперед, визначається наявністю у громад реальних важелів впливу на місцевий розвиток; можливість обмеження негативного впливу агрохолдингів; дієвістю економічної мотивованості сільськогосподарських товаровиробників; рівнем

залучення господарств населення до формування товарних ресурсів продовольчого ринку.

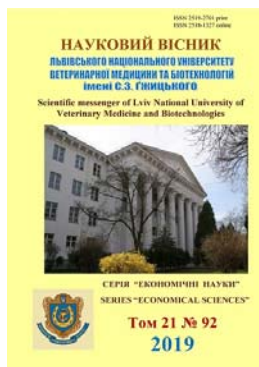
Висновки

Ефективний розвиток сільської економіки та підвищення на цій основі рівня й якості життя місцевого населення потребує забезпечення виконання сільськими територіями усього спектру притаманних їм функцій – виробничої, демографічної, соціально-культурної, екологічної, рекреаційної. Зростання функціональності сільських територій Карпатського регіону обумовлюється успішністю налагодження ефективного господарського механізму, який забезпечуватиме переорієнтацію на користь суб'єктів діяльності сільської економіки розподільчих відносин у виробничих, продуктових і фінансових ланках ланцюга створюваної ними (суб'єктами) доданої вартості.

Перспективи подальших досліджень пов'язуються із необхідністю аналізу й прогнозування можливих наслідків посилення конкуренції між окремими функціями сільських територій: виробництво продовольчої та біоенергетичної сировини; розвиток рекреаційної сфери та збереження екологічної стабільності агроландшафтів; потреба забезпечення інтенсивного використання локального ресурсного потенціалу, як умови фінансової самодостатності сільських громад, та загрози сталості місцевого розвитку в майбутньому тощо.

References

- Borodina, O.M., Prokopa, I.V., & Yurchyshyn, V.V. (2012). *Sotsioekonomichnyy rozvytok sil'skoho hospodarstva i sela: suchasnyy vymir* K.: DU “In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrayiny” (in Ukrainian).
- Borodina, O.M., Prokop, I.V., & Popova, O.L. (2015). *Polityka sil'skoho rozvytku na bazi hromad v Ukrayini: naukova dopovid'*. K.: DU “In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrayiny” (in Ukrainian).
- Hadzalo, Ya.M., & Zhuk, V.M. (2015). *Naukovi osnovy rozvytku aharnoho pidpryyemnytstva ta sil'skykh terytoriy za selozberihayuchoyu modellyu* (naukova dopovid'). K.: NNTs “IAE” (in Ukrainian).
- Kolomiets', I.F., & Pelekhatyy, A.O. (2017). *Teoretyko-praktychni aspekty formuvannya ob'ednanykh terytorial'nykh hromad v Ukrayini*, *Ekonomika Ukrainy*, 4, 46–55 (in Ukrainian).
- Niedzielski, E. (2015). *Functions of Rural Areas and Their Development. Problems of Agricultural Economics*, 2, 84–94. doi: 10.5604/00441600.1152187.
- Novikov, V.M. (2016). *Instytutsional'ni mekhanizmy realizatsiyi sotsial'noho potentsialu detsentralizatsiyi. Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika*, 3(31), 48–60. doi: 10.15407/dse2016.03.070 (in Ukrainian).
- Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Internet]. Available from: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).
- Zayats', T.A. (2017). *Rozvytok sil'skykh poselen' Ukrayiny v umovakh detsentralizatsiyi: mozhlyvosti ta ryzyky. Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika*, 3(31), 48–60. Available from: <https://dse.org.ua/arhchive/31/4.pdf> (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9217

UDC 339.138

Digital marketing instrument in the conditions of development of the informational economy

M. Dorosh-Kizym, O. Dadak, T. Gachek

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 04.02.2019

Received in revised form
05.03.2019

Accepted 06.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-063-814-56-55
E-mail: mim.dorosh@gmail.com

Dorosh-Kizym, M., Dadak, O., & Gachek, T. (2019). Digital marketing instrument in the conditions of development of the informational economy. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 104–109. doi: 10.32718/nvlvet-e9217

The evolution of marketing, large volumes of data, analytics and the enormous growth of advertising in the consumer information space, have led to a global transformation of marketing functions. Today, marketing, retaining its functional tools, is changing and modifying. Marketing systems primarily focus on understanding the process of shaping consumer decisions. Given that people spend most of their time in the digital world, marketers should work in it as effectively. It is difficult to imagine the successful operation of any enterprise without a well-established marketing activity. In a modern economy, the question of the role of marketing in the enterprise is acute. Manufacturers, trying to sell their goods intensively use all marketing tools, in particular – advertising. Aggravating competition in most markets requires the formation of mobile marketing systems of the enterprise. The basis of modern society is the rapidly growing network of electronic knowledge and tools that covers manufacturers, suppliers, sellers, buyers and users of information in electronic form. The experience of recent years shows that traditional unified marketing techniques no longer work with the expected effect, so new creative ways to promote a product or service to the market should be introduced into the marketing system in order to meet the needs of an overly demanding consumer. Each year, technology is moving forward, new trends are gaining momentum, affecting all the schemes that people make business in the digital world. And in order to be ahead of competitors, or even simply to “stay in the game”, you need to learn how to work with new tools, track trends and be flexible enough to adapt to these changes.

Key words: marketing tools, marketing mix, interactive marketing, digital marketing, ambient media, crazy PR, storytelling, inbound marketing, tryvertising, sensitive marketing, identity marketing, shockvertising.

Інструментарій цифрового маркетингу в умовах розвитку інформаційної економіки

М.М. Дорош-Кізім, О.О. Дадак, Т.С. Гачек

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

Еволюція маркетингу, великі обсяги даних, аналітика та колосальне зростання реклами в інформаційному просторі споживача, зумовили глобальну трансформацію маркетингових функцій. Сьогодні маркетинг, зберігаючи свої функціональні інструменти, змінюється та модифікується. Маркетингові системи першочергово орієнтуються на розуміння процесу формування рішень споживачів. Зважаючи на те, що люди проводять більшість свого часу в цифровому світі, – маркетологи мають працювати в ньому настільки ж ефективно. Важко уявити успішне функціонування будь-якого підприємства без добре налагодженої маркетингової діяльності. У умовах сучасної економіки гостро постає питання ролі маркетингу на підприємстві. Виробники, намагаючись продати свій товар інтенсивно використовують весь інструментарій маркетингу, зокрема, – рекламу. Загострення конкуренції на більшості ринків вимагає формування мобільних систем маркетингу підприємства. Основу сучасного суспільства складає

стрімко зростаюча мережа електронних знань та інструментів, що охоплює виробників, постачальників, продавців, покупців і користувачів інформації в електронній формі. Досвід останніх років показує, що традиційні уніфіковані прийоми маркетингу вже не спрацьовують з очікуваним ефектом, тому в систему маркетингової діяльності слід впроваджувати нові креативні способи просування продукту чи послуги на ринок, щоб задовольнити потреби надмірно вибагливого сучасного споживача. Щороку технології йдуть вперед, набирають обертів нові тенденції, що впливають на всі схеми, за якими люди роблять бізнес у цифровому світі. І для того, щоб бути попереду конкурентів, або навіть просто для того, щоб "залишитися в грі", необхідно вчитися працювати з новими інструментами, відстежувати тренди та бути достатньо гнучким, щоб адаптуватися під ці зміни.

Ключові слова: маркетингові інструменти, маркетинг-мікс, інтерактивний маркетинг, digital-маркетинг, ambient media, crazy PR, storytelling, inbound marketing, tryvertising, sensitive marketing, identity marketing, shockvertising.

Вступ

Інформація це важлива рушійна сила економічного зростання та соціальних змін. Бурхливий розвиток інформаційних технологій призвів до того, що в сучасній світовій економіці інформація стала ключовим поняттям. Успішний розвиток мережі Інтернет та бурхливе зростання електронної комерції в черговий раз довели, що інформаційний сектор економіки, на даний момент є найбільш динамічним та найбільш прибутковим.

Глобальні тенденції до швидкісного обміну інформацією сприяють збільшенню обсягів міжнародної електронної комерції. У сучасному динамічному маркетинговому середовищі важливо досліджувати особливості поведінки споживача, виявляючи його віртуальні інформаційні звички, при користуванні e-shop. Вплив глобалізації на зміну вимог до формування конкурентних переваг високотехнологічних підприємств привертає особливу увагу до запровадження сучасних релевантних інструментів інтерактивного маркетингу.

В умовах перенасичення інформаційного простору споживач стомився від стандартних рекламних повідомлень, схожих один на одного, які часто викликають роздратування. Неefективними бувають і занадто креативні пропозиції, за якими не видно вже самого продукту. Таким чином, все частіше має місце ситуація, коли ні мільйонні бюджети, ні незвичайні рекламні носії вже не в змозі пробити дорогу до свідомості інформаційно-стомленого споживача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність даного дослідження знаходить своє відображення у численних наукових працях українських і зарубіжних вчених. Теоретичні принципи та практичні аспекти застосування маркетинг-міксу були розглянуті в роботах С. Гаркавенко, Л. Федулової, Н. Бутенко, Г. Азоева, А. Старостіної, Т. Примака, Н. Бордена, Д. Каллітона, тощо.

Формулювання цілей статті полягає в дослідженні доречності впровадження та застосування інноваційних інструментів digital маркетингу, висвітлення їх переваг та недоліків у порівнянні з традиційним класичним набором комплексу маркетингу.

Результати та їх обговорення

У час цифрових комунікацій в глобальному просторі ринкова ситуація настільки стрімко змінюється, що важко не погодитись, що ще з десятків років тому про такий напрям як digital-маркетинг у нашій державі майже ніхто нічого не чув, і навіть більше того, –

деякі підприємці й досі віддають перевагу оголошенням у газетах та журналах, а не контекстній рекламі.

Digital-маркетинг (цифровий маркетинг) – загальний термін, який використовують для позначення інтерактивного маркетингу товарів і послуг, що використовує цифрові технології для залучення потенційних клієнтів і утримання їх як споживачів. Головними завданнями цифрового маркетингу є просування бренду і збільшення збуту за допомогою різних методик. Цифровий маркетинг включає в себе великий вибір маркетингових тактик з просування товарів, послуг і брендів. Крім мобільних технологій, традиційних телебачення і радіо методи цифрового маркетингу використовують мережу Інтернет як основний комунікаційний посередник. Digital-маркетинг сьогодні являє собою впливову сферу, і немає іншого такого тренду, який би впливав на світ бізнесу так швидко і потужно, як цифрові технології. Як і будь-який інший вид маркетингу, цифровий маркетинг допомагає досягти максимального результату оптимальним способом, тобто дає змогу економити гроші, уникати зайвих неefективних витрат.

Правильне використання цифрових інструментів маркетингу дозволяє здійснювати комплексне просування бренду компанії та її продуктів і послуг в цифровому середовищі, включаючи споживачів, а також офлайн споживачів.

Лише незначний відсоток підприємців знає про нові революційні інструменти маркетингу, – і зовсім мало хто наважується першим їх спробувати. І даремно, адже володіти інформацією і втілювати її в дії – ось що найважливіше. Головна мета будь якого виробника – отримати конкретний результат, а саме прибуток. В сучасну еру інноваційних технологій та процвітання електронної комерції для зростання та зльоту потрібно навчитися застосовувати нові інструменти маркетингу та повністю перезавантажити свій бізнес.

Суб'єктам ринку задля виживання необхідно навчитись адаптовувати свої бізнес-процеси під мінливі умови середовища. Найбільших успіхів досягне той, хто правильно спрогнозує напрям вектора економіки і буде застосовувати адекватні та випереджальні технології маркетингу.

Комплекс маркетингу – це сукупність маркетингових інструментів і методів, що використовуються підприємством для досягнення його ринкових цілей. У комплекс маркетингу входять усі заходи, які запроваджує підприємство для створення й активізації попиту на свій товар. Головна мета розробки такого комплексу – забезпечення стійких конкурентних пе-

реваг підприємства та завоювання міцних ринкових позицій.

Історично, першим виник термін “маркетинг-мікс” (від англійського слова “mix”, що означає “змішувати”), запропонований 1953 року Нілом Борденом, президентом Американської асоціації маркетингу, на одному із засідань цієї асоціації. Н. Борден винайшов цей узагальнюючий термін на підставі праць Джеймса Каллітона, який зміст практичної роботи маркетолога звів до поєднання певних складових елементів (інструментів) (Abramova et al., 2016).

Класичними набором маркетингових інструментів вважається, запропонований відомим маркетологом Джеромом МакКарті в 1960 році маркетинг-мікс “4P”: Product – продукт; Price – ціна; Place – місце, розподіл; Promotion – просування (рис. 1).

Рис. 1. Класичний набір комплексу маркетингу “4P”

З плином часу вихідна ідея маркетингу – орієнтація на потреби споживача – пристосовувалася до особливостей конкретних галузей і країн. З 60-х років маркетингові інструменти переглядалися, обумовлювалися, доповнювалися та уточнювалися. Типізація цих інструментів призвела до висновку про те, що всі нові інструменти маркетингу або є модифікацією класичних “4P”, або є характеристиками середовища застосування цих інструментів (Oberemok, 2015).

Рис. 2. Маркетинг-мікс “7P”

У 1981 р Б. Бумс і Дж. Бітнер запропонували для сфери послуг збільшити кількість базових елементів комплексу маркетингу до семи. В результаті комплекс маркетингу став включати сім базових елементів “7P”: Product – продукт, Price – ціна, Promotion – просування, Place – місце продажу, People – персонал, Physical evidence – здатність надати послугу, а також середовище, у якому послуга надається, Process – спосіб надання послуг (рис. 2).

Однак, у сучасному кіберінформаційному та гіперконкурентному бізнес-середовищі для збереження конкурентоспроможності підприємства необхідно не тільки збалансовувати елементи комплексу “4P” та “7P”, а й безперервно досліджувати та аналізувати споживачів, проводити моніторинг зміни тенденцій з метою виявлення першочергових потреб та формувати стратегії їх безумовного задоволення.

Розвиток концепції маркетингу – від ери товарного виробництва до ери людських стосунків – свідчить про те, що в сучасних умовах швидких змін, крім ретельного дослідження ринку, стратегічного та оперативного маркетингового планування, стимулювання збуту, у будь-якій компанії з'являється та виходить на перше місце функція взаємодії зі споживачем у межах всього маркетингового комплексу. Це передбачає спрямованість маркетингової діяльності компанії на встановлення довгострокових, конструктивних, привілейованих стосунків з потенційними клієнтами та доповнення класичного комплексу “4P” інструментами, які враховують індивідуальні особливості споживача (Fomishyna & Fedorova, 2015).

Цифрова трансформація та інновації є першочерговим та дієвим інструментом вирішення стратегічних завдань для бізнесів усіх рівнів. До незвичайних маркетингових інструментів, можна віднести: Ambient media, Crazy PR, Storytelling, Inbound marketing, Tryvertising, Sensitive marketing, Identity marketing, Shockvertising (рис. 3) (Mozghova, 2013).

1. Ambient media. Нестандартна реклама, яка проникає в оточення цільової аудиторії. Простіше кажучи, вона вбудовується в повсякденне життя, або органічно вписується в оформлення веб-сторінки, а її зміст відповідає наповненню сторінки і транслює повідомлення бренду.

Ambient Media – дослівно перекладається, як зовнішні (навколишні) засоби масової інформації. Термін уперше був використаний у другій половині 90-х років у Великобританії. Сьогодні він має мало загального із традиційними засобами масової інформації. Ambient Media найпростіше охарактеризувати як нестандартну рекламу, у якій основний акцент зроблений на розміщенні. Вона покликана дивувати людей, проникати в їхнє повсякденне життя, – туди, куди традиційним media просто немає ходу. Така реклама розміщується на стінах та на дахах будинків, на потягах і в транспорті, в торгових центрах і кінотеатрах, на майданчиках, у сквері та на сходах, загалом там, де є велика кількість людей (Ruban, 2018).

Рис. 3. Модель Digital-маркетингу

Ambient Media переживає досить велику популярність, до якої багато маркетологів ставляться з побоюванням. Основна суть Ambient Media полягає в тому, що дана реклама проникає в ті місця, де її зовсім не чекають побачити – це її основна перевага. Адже, люди в сучасному світі навчилися ігнорувати більшу частину класичної реклами. Ambient Media змушує звернути на себе увагу. Ambient Media виділяється на тлі іншої реклами тим, що вона:

- проникає в атмосферу цільової аудиторії (реклама на підлозі, на ручці візка в супермаркеті, на ручці в автобусі);
- відрізняється нестандартністю, високим ступенем креативності й новизною, за рахунок чого залучає до себе увагу великої кількості людей;
- добре піддається плануванню.

В Ambient Media робиться ставка не на охоплення великої аудиторії, а на якісні контакти з потенційними споживачами. У своїй оригінальності в Ambient Media є й недолік. Така реклама може швидко проістяться. І тоді на неї вже не будуть звертати увагу. А тому тут потрібна дійсно серйозно продумана концепція, що буде співвідноситися з рекламованим товаром.

2. Crazy PR. Крейзі піар – від англійського слова “crazy” – несамовитий, хвилюючий та “PR” від “public relations” – зв’язки з громадськістю. В основі Crazy PR лежать такі компоненти: креатив, що відповідає за фактор божевільності; підтримка з боку ЗМІ; орієнтація на цільову аудиторію продукту. Даний спосіб PR відрізняється яскравою творчістю, оскільки його завдання – викликати здивування, зацікавити, спровокувати певною мірою заздрість цільової аудиторії. Тут власне, назва говорить сама за себе. Легка (а іноді і дуже важка) божевільність тільки на користь. Беріть

будь-яку екстравагантну ідею і вперед, втілювати в життя. Головне, не переходити межі розумного (і пристойності теж) і простежити за тим, щоб Crazy PR органічно вписувався в позиціонування продукту, послуги або самого бренду.

На думку експертів, традиційні методи реклами, маркетингу і PR відходять на другий план. Споживача сьогодні треба дивувати. Саме ця обставина робить технологію Crazy PR достатньо ефективною.

Переваги Crazy PR: відносно низька ціна; зниження ефективності звичайної реклами; зайнятість і перевантаження суспільства, у результаті чого все важче привернути увагу до продукту. Водночас, головна мета Crazy PR та маркетингу взагалі полягає в тому, щоб створити галас довкола продукту, а потім, перевершити всі очікування споживача.

3. Storytelling. Задовго до появи першого бізнесу шістьма найсильнішими словами на всіх мовах були: “Дозвольте мені розповісти вам одну історію”. Сторітеллінг, або розповідь історій, – інструмент, який надихає, мотивує і, природно, – продає.

Сторітеллінг (Storytelling, “story” – історія; “telling” – розповідати), – це спосіб передачі інформації через розповідання історій. Людство займалося цим весь час: казки, міфи, легенди, плітки, дружні та сімейні історії.

Сторітеллінг був винайдений і успішно випробуваний на особистому досвіді Девідом Армстронгом, головою міжнародної компанії Armstrong International. Розробляючи свій метод, Девід Армстронг врахував відомий психологічний фактор: історії більш виразні, захоплюючі, цікаві та легше асоціюються з особистим досвідом, ніж правила або директиви. Вони краще запам’ятовуються, їм надають бі-

льшого значення, вони викликають більшу довіру та їх вплив на поведінку людей значно сильніший.

4. Inbound marketing. Вхідний-маркетинг – це просування сайту підприємства або продукту в пошукових системах за допомогою блогу і email-маркетингу за рахунок email-розсилок, цікавого, корисного та ефективного для цільової аудиторії контенту. Звісно, без вивчення потреб цієї аудиторії, не обійтись. Користувач за допомогою пошукових систем шукає рішення своєї проблеми і, зацікавившись матеріалами на цю тему, (опублікованими раніше в блозі підприємства) виходить на продавця.

Саме звідси і взялася назва “inbound” – вхідний маркетинг (іноді його називають залучаючим маркетингом).

До inbound-маркетингу (тобто до функцій, які не направлені безпосередньо на споживача) відносять маркетингові дослідження (ринків, споживачів, конкурентів), аналіз конкурентноспроможності, цінову політику, політику позиціонування товарів та підприємства, політику управління брендом та неймінг (визначення назви товару).

Inbound-маркетинг добре працює:

- для виробників з довгим циклом продажу – коли споживачам потрібно чимало часу, щоб зрозуміти суть і вигоди продукту;
- для підприємств, які виводять на ринок новий продукт, хочуть сформувати на нього попит, зарекомендувати себе;
- для підприємств на висококонкурентних ринках, де вартість оголошень контекстної реклами дуже висока. В цьому випадку inbound-маркетинг дає можливість отримати цільовий трафік з пошукових систем з меншими витратами.

Створення якісного контенту за всіма правилами inbound-маркетингу – процес довгий, трудомісткий і клопіткий, але результат того вартий.

5. Tryvertising. Трайвертайзинг (“try” – пробувати) – це новий тренд у рекламі й просуванні товарів, що виробники товарів поряд з ритейлерами можуть використовувати на своє благо й на благо покупця. Перш ніж купити щось, потенційний споживач може познайомитися з товаром ближче, наприклад, – спробувати вичавити сік з органічних фруктів та овочів, взяти автомобіль на тест-драйв, нанести крапельку парфумів на шкіру і відчути, як розкриється аромат, тощо. Споживачі більше не хочуть купувати «кота в мішку». До того ж, такий маркетинговий інструмент значно підвищує лояльність відношення до споживача, адже якщо людині не потрібен товар, він його не купить і не витратить гроші даремно, а довіра до виробника залишиться у будь-якому випадку.

6. Sensitive marketing. Сенситивність – характерна особливість людини, яка проявляється в підвищеній чутливості до подій, що відбуваються з нею, тобто емоційна чутливість.

Якщо навчитися впливати на всі п'ять органів почуттів споживача – можна отримати потрібний результат. Насправді, з цим інструментом людина зустрічається всюди практично щодня. Ненав'язлива музика в кав'ярнях та магазинах (швидка або повільна

– в залежності від того, як власники хочуть керувати поведінкою відвідувачів), запах свіжої випічки в супермаркеті, що збільшує продажі майже на третину, кольорова гама упаковки та навіть дизайн логотипу – все це приклади сенситивного маркетингу.

В ідеалі, маркетинг повинен впливати на шість органів почуттів людини. Шосте – це почуття гумору, адже доведено, коли людина сміється, вона легше розлучається з грошима.

7. Identity marketing. Трапляється, що бренди зі схожою цільовою аудиторією вибудовують маркетинг так, що самі стають схожими один на одного. Тут на допомогу приходить саме identity marketing – маркетинг, заснований на особливостях бренду. Суть його полягає в наступному: потрібно показувати споживачам свою унікальність та ексклюзивність своєї продукції.

8. Shockvertising. Термін походить від двох слів – “shock” (шок) і “advertising” (реклама). Все нетипове, непристойне, найбільш шокує, найстрахітливіше, що викликає подив і обурення – це і є приклад реклами, яка шокує.

Інструмент виключно для сміливих підприємців. Користуватися ним потрібно дуже обережно, прораховувати можливу реакцію аудиторії та бути готовим до того, що неправильно скориставшись ним – частина людей може відмовитися від продуктів або послуг компанії.

Нерідко великі витрати на маркетингову діяльність не забезпечують очікуваних результатів. Це може бути наслідком неефективного аналізу комплексу маркетингу. Неврахування взаємозв'язків між його елементами та неправильно підібраний комплекс інструментів призводять до нерационального використання коштів.

Висновки

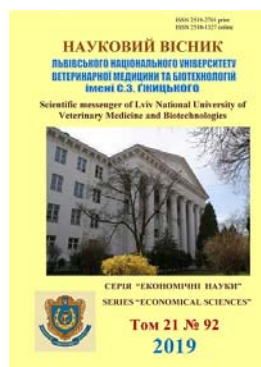
Маркетинг – це не просто модне слово чи тренд. Якісна маркетингова стратегія, правильний підбір маркетингових інструментів, дослідження рекламної активності, а також безпосередня орієнтація на потреби споживача, – забезпечують бізнесу необхідний потік клієнтів.

Цифровий маркетинг по праву можна назвати науковою концепцією, яка вивчає процеси, що впливають на реакцію споживачів під дією цифрових медіа та сприяє кращому використанню всіх можливостей для вимірювання ефективності та оптимізації маркетингової діяльності.

Перехід на цифровий формат впливає на всі аспекти маркетингу, включаючи управління іміджем. Час, коли маркетологи могли контролювати імідж компанії, минув. І, як традиційні медіа поступаються дорогою новим медіа, так і компанії повинні перейти від керуваного PR до цифрового впливу. Фахівці з маркетингу, які бажають йти в ногу з часом і потребами ринку, повинні забути про старі методи вимірювань, аналізу та почати використовувати передові технології, що працюють у режимі реального часу.

References

- Abramova, I.M., Bohoiavlenskyi, O.V., Doroshenko, H.O., Doroshenko, O.H., Kravchenko, Ye.O., Lysenko, V.V., Oksenenko, S.P., Penska, I.O., Piddubna, L.V., Tertychnyi, O.O., Tiurina, D.M., & Yarmak, O.V. (2016). *Marketynh: navchalnyi posibnyk*. Kharkiv, TOV "Tim Pabliish Hrup" (in Ukrainian).
- Oberemok, S. (2015). *Instrumenty ta tekhnolohii marketynhu: evoliutsiia ta rozvytok na vperedzhennia*. *Traكتورiya nauky*, 1(2–3), 9–20. http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2015_1_2-3_4 (in Ukrainian).
- Fomishyna, V.M., & Fedorova, N.Ie. (2015). *Transformatsiia skladovykh klasychnoho "kompleksu marketynhu pidpriemstva" u suchasnyi "kompleks marketynhu spozhyvacha"*. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 25(2), 288–293. <https://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-skladovih-klasichnogo-kompleksu-marketingu-pidpriemstva-u-suchasniy-kompleks-marketingu-spozhyvacha> (in Ukrainian).
- Mozghova, V.H. (2013). *Instrumenty Internet-marketynhu ta yikh perevahy dlia suchasnykh ukrainskykh pidpriemstv*. *Efektivna ekonomika*, 10, 79–86. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2429> (in Ukrainian).
- Ruban, V.V. (2018). *Suchasni instrumenty tsyfrovoho marketynhu*. *Naukovyi visnyk KhDU*, 30(1), 143–146. http://e-visnyk.zdia.zp.ua/journals/2-08-2017_2/5.pdf (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9218

UDC 332/3.334

Success Factors of Land Reform and Sustainable Rural Development: History Background and Tendencies

A. Domanskyj

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 05.02.2019

Received in revised form

06.03.2019

Accepted 07.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-(032) 239-26-26
E-mail: andrij.domanskyj@gmail.com

Domanskyj, A. (2019). Success Factors of Land Reform and Sustainable Rural Development: History Background and Tendencies. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 110–114. doi: 10.32718/nvlvet-e9218

Success factors of the of land reforms and sustainable development of the rural areas. Ownership and use of land resources has a dynamic and increasing tendency towards the concentration of land by certain state and public institutions as well as individuals in the historical aspect. It leads to the enrichment of the small monopolists and the poverty of the village. Usually, when a critical limit of conflict will be reached, it should be resolved by state reforms. From the second half of the 19th century, on the territory of today's Ukraine there were three significant land reforms. First two are the reforms in 1848 in Austrian-Hungary, and Stolypin reform of 1906–1907. Their purpose and solutions can be directly related to the land reform that has started in the beginning of 1991 in Ukraine. Until now, this reform has not yet been fully implemented. It causes a number of progressive prods, connected primarily with the land market. The moratorium on the sale of agricultural land does stands in the way of land mortgages, land capital, investment attractiveness, issues related to land protection, soil fertility conservation, land use optimization, excessive use, land reclamation, and the development of small and medium-sized agricultural producers. Small and large villages have been disappearing, the problems of preserving forests, reservoirs, and biological diversity has been worsening. Certain risks can be seen in the newly amalgamated territorial communities as there is a high dependence between the number of village councils and villages. There are different models of land reforms applied in the world. European models of land reform, particularly Polish and French models are the most suitable in the light of current situation in Ukraine. The model of the harmonious development of rural areas, covering about 90% of the entire territory of the country, should be based on the paradigm of sustainable development. In Europe, three major models of rural development have emerged: sectoral based on the development of agriculture; redistribution, which involves the reduction of discrepancies between the more underdeveloped rural areas and advance industries and the territorial (cluster) model that implies the development of the rural territories is carried out on the basis of the corresponding interdependencies within the local economy. There five models of rural development in Ukraine at the current stage: sectoral (intersectoral); redistributive; cluster; model, focused on the village, that entails priority given to meet the needs of the specific territory and local tradition preservation; and finally, the mixed, based on several components of the different models, mainly sectoral and cluster. Education, professional enhancement, spirituality and Christian ethics, citizens' activism and civic society development also belongs to the crucial factors for the sustainable development of rural areas.

Key words: rural areas, land market, land reform, amalgamated communities, non-governmental organizations, spirituality, trust.

Чинники успіху земельних реформ і розвитку сільських територій: історичний досвід та перспективи

А.Я. Доманський

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,

м. Львів, Україна

В історичному аспекті володіння і користування землею має динамічну тенденцію до концентрації земель певними державними і суспільними інституціями та приватними особами, що приводить до монополізму і збагачення невеликого числа монополістів і зuboжіння багато численного селянства. Критична межа конфліктів вирішується державними реформами. Від другої половини 19-го століття на території України відбулися три значні земельні реформи: 1848 року в Австро-Угорщині, Столипінська реформа 1906–1907 років в Російській імперії. Обидві еформи за своєю метою і способами їх вирішення мають безпосередній стосунок до розпочатої на початку 1991 року аграрної (земельної) реформи в Україні. До цих пір реформа не завершена. Це викликає ряд прогресуючих проблем, пов'язаних насамперед з ринком землі. Мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення не дозволяє вирішити ряд питань пов'язаних з охороною земель, збереженням їх родючості оптимізацією землекористування тощо. Певні ризики криються в об'єднанні територіальних громад, оскільки є висока залежність між кількістю сільрад і сіл. Існують різні моделі земельних реформ. В Україні найпривабливішими є реформи європейські, насамперед польська і французька. В Європі сформувалися три основні моделі розвитку сільських територій: галузева, перерозподільча, та територіальна (кластерна). В Україні крім них є ще селоцентристська (сезонозберігаюча) і мішана. Надзвичайно важливими є фактори освіти, професійних знань, духовності, питання віри і довіри, громадянської активності, розвиток громадських організацій.

Ключові слова: сільські території, ринок землі, земельні реформи, громадські організації, духовність, довіра.

Вступ

Уже більше чверті століття від часу початку земельної реформи, а вона все ще є незавершеною. Із плином часу цей, один із найскладніших вузлів соціально-економічного життя українського селянства не тільки не розв'язується, а, навпаки, обростає новими пучками проблем, пов'язаними із недостатньо продуманими, логічно необґрунтованими законами і законодавчими актами та постановами, Безкінечне продовження мораторію на ринок земель сільськогосподарського призначення заганяє проблему в тунель, з якого виходу може не бути, бо не буде тих ради кого проводиться реформа-діздатних селян, сільських господарів, виробників сільськогосподарської продукції. Децентралізація, створення сільських територіальних громад несе нові виклики і загрози життєдіяльності сільських територій. Все це вимагає детального аналізу проблем, вивчення вітчизняного та закордонного досвіду, вироблення обґрунтованих пропозицій з питань ринку землі, її використання, ролі в цих процесах селян, громадських організацій.

Матеріал і методика досліджень

В процесі дослідження використовувалися методика наукового пошуку: монографічний, узагальнюючий, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, аналіз причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ і процесів в аграрному секторі економіки.

Результати та їх обговорення

Земельні та людські ресурси є основою життєдіяльності сільських територій. Вони забезпечують виробництво продукту – продовольчих товарів, є одним з найважливіших факторів створення рівня якості життя населення. Питанню використання і обороту земель сільськогосподарського призначення і ролі людини в цих процесах присвячували свої роботи П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин, А. Гор, Ю.Е. Губені, Ю.О. Лупенко, О.В. Ходаківська, О.М. Шпичак, О.М. Нечипоренко, А.С. Попов, М.П. Мартинюк, І.В. Юрченко, В.К. Збарський, П.М. Музика, М.І. Грицаєнко, М.Ф. Кропивко, М.М. Федоров, Б.О. Сидорук, Я.М. Гадзало, Ю.Я. Лузан, В.Я. Ме-

сель-Веселяк і багато інших вчених (Hadzalo & Luzan, 2017; Martyniuk, 2017; Lupenko, 2017; Hrytsaienکو, 2018; Mahas et al., 2018).

Володіння земельними ресурсами має постійну концепцію (парадигму) до концентрації і накопичення земель державними і суспільними інституціями та приватними особами чи корпоративними групами. Завдяки ефекту великого землеволодіння (зменшення трансакційних витрат на одиницю площі землі), спеціалізації, монополізації ця нечисленна група збагачується і прибирає до своїх рук важелі не тільки економічної, але й політико-правової та регулятивної влади. В той же час вся основна маса селян бідніє, зuboжіє і перестане бути господарем землі і споживачем її благ, рушієм суспільного прогресу. Наступає критична маса конфлікту інтересів, який може бути розв'язаний лише шляхом корінних реформ. В іншому випадку це загрожує соціальним вибухом чи повстанням. В історичному аспекті на європейському континенті за останні три століття такі реформи відбувалися через кожні 30–70 років, а в середньому через півстоліття. Це залежить в першу чергу від суспільно-політичного, економічного устрою держави, досконалості попередніх реформ і ряду інших обставин, що зачіпають інтереси населення.

Від другої половини 19-го століття на території, що охоплює сьгоднішню Україну відбулися три значимі земельні реформи, які за своєю метою і проведенням мають стосунок до проблем сьгодення. Перша – це реформа 1848 року в Австро-Угорщині в складі якої перебували західно-українські землі (Галичини), які за площею займали 8,1% всієї імперії. Друга – це Столипінська реформа 1906–1907 років в Російській імперії. Третя – це земельна (аграрна) реформа, розпочата в 1991 році в уже незалежній Україні, яка і досі не завершена. За реформою 1848 року відбулось подібнення (парцеляція) великих поміщицьких землеволодінь і передача її за викуп селянам. В 1902 році в Галичині нараховувалось 653692 господарства. В структурі цих господарств бідняцькі (карликові) господарства, що володіли землею площею до 2 га – 43%, бідняцькі дрібні (2–5 га) – 37%, середняцькі – (5–10 га) – 14,5%, багачькі (10–100 га) – 4,8%, поміщицькі (понад 100 га) – 0,6% (Zlupko, 1999). Негативною стороною реформи було те, що багато селян (безземельні або карликові), не

маючи коштів, навіть при довгострокових кредитах, але при високих кредитних ставках (12%) відмовлялися від землі, або повертали землю. Не маючи засобів виробництва і не маючи фахових сільськогосподарських знань, новоявлені власники землі не мали прибутку і не могли в достатній мірі стати ефективним товаровиробником. Слід відзначити, що в другій половині 19-го століття в Західній Європі почали діяти громадські організації, в тому сільськогосподарського профілю, фінансові кредитні спілки, кооперативи, організації завдання яких було навчання агрономічної культури і виховання молоді, прищеплення їм християнських цінностей, патріотизму і професійних знань. Саме таку мету поставила перед собою національна українська громадська організація “Товариство” Сільський господар”, засноване 23 березня 1899 року. Завдяки йому продукція українських селян Галичини стала основною не тільки на внутрішньому ринку, але і успішно конкурувала на зовнішніх ринках Західної Європи.

Успішність реформ залежить від того, наскільки в її підготовці і реалізації приймають участь ті, ради кого ця реформа проводиться. В.М. Магас, О.Я. Гримак, В.А. Чемерис (Mahas et al., 2018) наводять твердження лауреата Нобелівської премії Фрідріха фон Гаєка про те, що жоден науковець чи чиновник, жоден колегіальний орган із їх числа в принципі не здатні оволодіти потрібним обсягом знань, які б дозволили задавати оптимальні шляхи розвитку, вирішення локальних і глобальних економічних проблем. І тому, як зазначають автори, це можливе лише за умови вивільнення простору для реалізації знань мільйонів звичайних жителів сіл, підприємців та багатьох інших громадян. Підтвердженням цієї істини є Столипінська реформа 1906–1907 років і вважається доволі успішною. За п'ять років до її проведення в губерніях і повітах було створено більше 600 комітетів із виявлення думки селян щодо володіння і користування землею. Більшість місцевих комітетів висловились за перехід від громадського до приватного землеволодіння, але без будь-яких примусових заходів. Кожний член громади діставав право виділити свою частку в особисте володіння незалежно від згоди інших членів громади. П. Столипін наголошував, що “доки селянин бідний, не володіє особистою земельною власністю, поки він знаходиться в лежачих громадах він залишається рабом і ніякий писаний закон не дасть йому блага громадянської свободи... не можна любити чуже на рівні із своїм і не можна плекати землю, що знаходиться в тимчасовому користуванні так, як і свою землю. Штучна, в цьому відношенні, кастрація нашого селянства, зниження в ньому почуття власності веде до багатьох дурниць, головне – до бідності. А бідність, по мені, гірше із рабств. Смішно говорити цим людям про волю і вольність”. Столипінська реформа ґрунтувалась на поєднанні двох шляхів: американського (фермерського) і пруського, при якому зберігалось ефективно, високопродуктивно поміщицьке землеволодіння. Столипінський шлях передбачав існування чотирьох укладів: державного, великого приватного, громадського і сімейно-трудового або малого приватного землеволодіння.

Головною суттю реформи було не тільки руйнація общини, а, головне – створення стану селян-землевласників, міцних господарів землі, при цьому робити це еволюційним шляхом. Цей шлях передбачав поступове переростання селянських господарств у вищий тип – фермерський, зорієнтований на ринок. Столипінська реформа супроводжувалась розвитком селянської кооперації (Verhunov, 2008) Світова війна, самодержавство, більшовицький переворот поставили хрест на особі Столипіна і його реформи.

Різниця між Столипінською і Українською реформою (на жаль, вона не стала персоналізованою) є в тому, що перша готувалась 5 років, а була проведена за два роки. Реформа в Україні уже продовжується більше чверть століття, що є, мабуть, світовим рекордом за три-чотири століття. Реформа проводилась заради історичної справедливості: повернути власникам насильно забрану в них землю і зробити з них повноправних господарів. Як і в Столипінській реформі, реформа в Україні передбачає багатоукладність типів сільгоспвиробників, а потрібно було законодавчо закріпити пріоритетність малих господарських форм, малого і середнього бізнесу. Нині із 6,9 млн власників земельних паїв 23% мають вік понад 70 років, а 1,4 млн (20%) уже померли. 10 найбільших агроутворень налічують у своєму землекористуванні 3 млн гектарів земель, одержуючи монопольну ренту і постійно нарощуючи свої надприбутки. Офіційний рівень безробіття в селах вищий, ніж в містах. За останні 16 років сільське населення зменшилось на 2,9 млн осіб або на 18,1%, на 60% перевищує темпи скорочення населення міст. Власники паїв у 2016 році одержали лише по 845,6 грн орендної плати за гектар, здання в оренду земельних угідь. Структура посівних площ в середньому по Україні не відповідає ніяким науковим і господарським нормам господарювання і ефективного розвитку агропромислового комплексу. В цій структурі зернові і зернобобові займають 56,1%, соняшник – 25,9, соя – 9,1, а кормові культури – лише мізерних 3,9% при нормі не менше 25–30%. Всі ці цифри (крім норми кормових культур) наведені з публікації М.П. Мартинюка, першого заступника міністра аграрної політики і продовольства України (Martyniuk, 2017). Автор зазначає, що “державним пріоритетом має бути безумовна підтримка невеликих сімейних ферм, від розвитку яких напряму залежить добробут сільських територій”. Потрібен новий механізм (методологія) адресної допомоги малим сільгоспвиробникам, за порушення якого повинна бути не тільки адміністративна, але й кримінальна відповідальність. Це ж стосується антимонопольного законодавства, штрафи за порушення якого повинні бути більшими за нанесені збитки. Як вказують Я.М. Гадзало і Ю. Лузан (Hadzalo & Luzan, 2017) монополізм прогресує не тільки на ринку сільськогосподарської продукції, але і на ринку матеріально-технічних і фінансових ресурсів. Площа деградованих і малородючих земель перевищила 10 млн га. Відсутнє збалансоване внесення органічних і мінеральних добрив, неконтрольовано використовуються засоби захисту рослин, а це тільки знижує врожайність, але і загрожує здоров'ю людей в селах. Від 1990 року кількість сіль-

ських населених пунктів зменшилась на 1,5% або на 427 сіл. Ю.О. Лупенко (Lupenko, 2017) вважає, що певні ризики криються в об'єднанні територіальних громад, оскільки, як свідчать результати досліджень, існує висока залежність між кількістю сілрад і сіл. На думку автора в Україні сформувався п'ять основних моделей розвитку сільських територій:

1. Галузева (міжгалузева), що базується на ототожненні сільського розвитку із загальною модернізацією сільського господарства та агропромислового комплексу.

2. Перерозподільча, що пов'язує сільський розвиток із зменшенням відмінностей між найвідсталішими сільськими регіонами та іншими секторами економіки.

3. Територіальна (кластерна), що передбачає локальне формування економічно активних територіальних громад або територій на основі інтеграції усіх компонентів сільського розвитку, включаючи різні галузі.

4. Селоцентристська (селозберігаюча), що передбачає пріоритетне задоволення інтересів та збереження традицій сільського населення, характерних інституційних особливостей сільських територій.

5. Змішана, що ґрунтується на використанні окремих компонентів різних моделей. На нашу думку пріоритетними в цій моделі для гармонійного розвитку сільських територій мають бути компоненти територіальної (кластерної) та селоцентристської (селозберігаючої) моделей. Селоцентристська модель тож з часом змінюється. Тоталітарні політичні режими були зацікавлені в ушільненні домогосподарств, житла. Тоді легше контролювати настрої селян, формувати потрібну громадську думку. Сьогодні у молоді, в середнього покоління є більша затребуваність в автономності, в розширенні присадибної площі, господарського двору, де була б можливість зберігати транспорт, сільгосптехніку, створювати розважальні відпочинкові майданчики для дітей тощо. Потрібні нові нормативи в забудову та облаштування сіл. В ідеалі землі сільськогосподарського призначення повинні прилягати до садиби сільського господаря як його власні, а не орендовані. Тому питання ринку землі, її оренди ставиться в центр подальшого розвитку сільських територій і покращення якості життя на селі.

Серед багатьох світових моделей обороту і ринку земель для України представляють інтерес європейські моделі, зокрема польська, французька і інші як цілісні, так і окремі елементи. У статті 23 Конституції Польщі записано, що основою аграрного ладу польської держави є сімейне господарство. Покупцями та власниками земель сільськогосподарського призначення можуть бути тільки ті, які самі працюють на них. Згідно із Законом (2003 р.) розмір земельної ділянки, що купується, не може бути більшою 300 га. А покупцем може бути тільки фізична особа-фермер, який керує фермерським господарством, де загальна площа сільгоспугідь становить не менше 1 гектара, але не більше 300 га; має сільськогосподарську освіту; проживає не менше п'яти років у місцевості, де знаходиться земельна ділянка; є одноосібним

керівником фермерського господарства. Покупцем може бути юридична особа, якщо вона є з родини продавця ((нащадки, діти, дружина чи чоловік) Обіг земель регулює державна установа – Агенство сільськогосподарської нерухомості в Польщі, яка має право від імені держави купляти і продавати землю (Iurchenko, 2018). Згідно договору із продавцем агенство може виплачувати кошти продавцю поступово чи разово. У Франції регулятором ринку земель є приватна неприбуткова організація – Агенство з управління земельними ресурсами та розвитку сільських територій (SAFER), діяльність якої контролюється державою в особі Міністерства сільського господарства та Міністерства фінансів. Між державним регулюванням та неолібералізмом є багато різних моделей земельних відносин і в рамках даної статті їх аналіз важко зробити. Проте, мусимо відзначити, що теоретичним підґрунтям неолібералізму є, як зазначають О.В. Ходаківська і Р. Левек (Khodakivska & Levek, 2018), монетаризм, який передбачає максимізацію прибутків, залишаючи поза увагою ресурсні, екологічні і соціальні складові. А земельні ресурси обмежені і ліміт їх використання уже на межі закінчення. Збільшення антропогенного навантаження на обмежений природний ресурс викликало певне відчуження між людьми, між багатими і бідними, між владоможцями і населенням. Ідеолог і творець індійської незалежної держави Махатма Ганді говорив: “у світі достатньо ресурсів, щоб задовольнити потреби кожного, але зовсім недостатньо, щоб задовольнити жадібність хоча б однієї людини”. Ганді говорив, орієнтуючись на спосіб і рівень життя тогочасного суспільства. Якщо ж брати рівень сьогодишнього життя в розвинутих країнах і творити аналогічні умови в країнах, що розвиваються і найбідніших то, згідно з німецькими дослідженнями планета потребує у шість разів більше ресурсів, ніж має фактично. Залежить від того, який рівень життя у державі. Для обрання німецького рівня життя потрібне ресурсне забезпечення обсягом дві з половиною планети, на рівні забезпечення населення США – потрібний ресурс чотирьох таких планет як земля. Немає альтернативи тому, що єдиним способом зберегти достойне життя на землі і природне середовище, довкілля є сама людина, творець і споживач всіх земних благ. Лауреат Нобелівської премії, экс віце-президент США Альберт Гор у книзі “Земля у рівновазі, Екологія і людський дух” пише: “Я прийшов до висновку, що екологічна рівновага світу залежить не тільки від нашої здатності узгодити вовчі апетити цивілізації на ресурси із кригкою рівновагою земного довкілля; вона залежить лише від нашої здатності відновити рівновагу всередині себе – між тим, ким ми є, і тим, що ми робимо”. Чим глибше я шукаю корені глобальної кризи довкілля, то тим більше переконуюся, що це є прояв внутрішньої кризи, тобто, за браком кращого слова – духовності”. Саме духовності, національного патріотизму, професійних знань, віри і довіри нам бракує сьогодні. Як показав досвід діяльності громадської організації товариства “Сільський господар” в першій половині ХХ-го століття, а також розвинутих країн Європи і світу саме громадські професійні, релігійні, освітан-

ські та інші організації є потужною формою і методом впливу на молодь і взагалі на людей та формування в них світоглядних позицій і моральності. Питання культури, традицій, звичаїв, мови визначають самобутність і внутрішнє багатство людей, громад і всього суспільства.

Висновки

1. Земельна реформа в Україні повинна бути завершена в найкоротші строки. Але перед зняттям мораторію на ринок земель сільськогосподарського призначення повинна пройти повна інвентаризація земель, законодавчо прийняті всі запобіжні заходи для зловживань і розбазарювання земель, встановлені граничні норми володіння землею (не більше 200–300 га), створення всіх умов і конституційного закріплення пріоритетності малих господарських форм, фермерства.

2. Для обороту (обігу) земель сільськогосподарського призначення створити регулюючий орган (агенцію або під іншою назвою), наділивши її всіма необхідними функціями з найсуворішим державним і громадським контролем.

3. Для збереження природної родючості землі, розвитку сільських територій необхідні певні зміни в законодавчі акти про оренду землі, які б обмежували надмірну концентрацію земель в одних руках, зобов'язували дотримуватись науково-обґрунтованих сівозмін і розвивати тваринництво.

4. Вибір моделей розвитку сільських територій повинен базуватись на кращих елементах територіальних та селозберігаючих моделях.

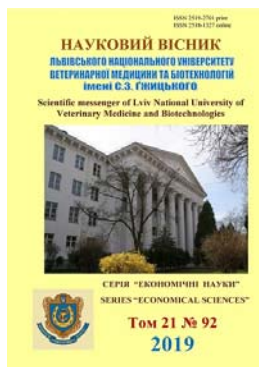
5. Забезпечення якості гармонійного життя в селах і сільських територіях в значній мірі залежить від духовності і моральності людей, їх професійних знань, від громадської активності і діяльності громадських організацій.

Перспективи подальших досліджень. Необхідні подальші дослідження в розробці рекомендацій по ринку землі, їх ефективного використання та покращення інфраструктури сільських територій.

References

Hadzalo, Ya.M., & Luzan, Yu.Ia. (2017). *Zemelna reforma: problemy i perspektyvy rozvytku ahrarnoi ekonomiky*. *Ekonomika APK*, 1, 5–15.

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_1_3 (in Ukrainian).
- Hrytsaienko, M.I. (2018). *Sutnist sotsialnoho kapitalu ta yoho osoblyvosti v ahrarnii sferi*. *Ekonomika APK*, 1, 60–65. <http://eapk.org.ua/contents/2018/01/60> (in Ukrainian).
- Iurchenko, I.V. (2018). *Rehuliuвання rynkovoho obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia: dosvid Polshchi*. *Ekonomika APK*, 4, 88–94. <http://eapk.org.ua/contents/2018/04/88> (in Ukrainian).
- Khodakivska, O.V., & Levek, R. (2018). *Zemelni vidnosyny: poshuk balansu interesiv mizh derzhavnym rehuliuванняm ta neoliberalizmom*. *Ekonomika APK*, 6, 5–17. <http://eapk.org.ua/contents/2018/06/5> (in Ukrainian).
- Levek, R., Khodakivska, O.V., & Iurchenko, I.V. (2017). *Modeli rehuliuвання rynkovoho obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu*. *Ekonomika APK*, 10, 5–12. <http://eapk.org.ua/contents/2017/10/5> (in Ukrainian).
- Lupenko, Yu.O. (2017). *Stan ta perspektyvy staloho rozvytku silskykh terytorii*. *Ekonomika APK*, 6, 7–11. http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_6_4 (in Ukrainian).
- Mahas, V.M., Hrymak, O.Ia., & Chemerys, V.A. (2018). *Metodolohichni reformuvannia ahrarnoi sfery*. *Naukovyi visnyk LNUVMBT imeni S.Z.Hzhytskoho*, 20(91), 62–65. doi: 10.32718/nvlvet9113 (in Ukrainian).
- Martyniuk, M.P. (2017). *Rynok zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini: stan ta perspektyvy*. *Ekono-mika APK*, 3, 15–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_3_4
- Nepochatenko, O.O., Kolotukha, S.M., Borovyk, P.M., & Huzar, B.S. (2017). *Zemelni vidnosyny ta finansovi aspekty yikh rozvytku*. *Ekonomika APK*, 6, 42–52. <http://www.eapk.org.ua/contents/2017/06/42> (in Ukrainian).
- Verhunov, V.A. (2008). *Stolypinska ahrarna reforma: peredumovy, zavdannia, zdiisnennia*. *Monohrafiia*. Kyiv (in Ukrainian).
- Zlupko, S. (1999). *Na chatakh ridnoi zemli. Yevhen Khraplyvyi – uchenyi, orhanizator, patriot*. Lviv: Vydvo LNU imeni Ivana Franka (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9219

UDC 368.97

Insurance of tourist activity in Ukraine

O. Dadak¹, M. Dorosh-Kizym¹, R.S. Grabovsky¹, R.P. Dudiak²

¹Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

²Lviv National Agrarian University, Lviv, Ukraine

Article info

Received 05.02.2019

Received in revised form

06.03.2019

Accepted 07.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-050-550-51-11
E-mail: tarikoxi@bigmir.net

Lviv National Agrarian University,
Volodymyr Velykyi Str., 1,
Dubliany, Lviv, 80381, Ukraine.

Dadak, O., Dorosh-Kizym, M., Grabovsky, R.S., & Dudiak, R.P. (2019). Insurance of tourist activity in Ukraine. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 115–119. doi: 10.32718/nvlvet-e9219

At present, tourism insurance is in high demand in Ukraine, as there has been a big tendency in recent years to increase the number of people traveling abroad. The reason for such growth in the tourism sector is primarily due to a change in the way of life of Ukrainian citizens, the adoption of a visa-free regime, adequate prices for rest and quality of service provision in comparison with domestic ones. The modern insurance market offers a large assortment of insurance products, which enables it to integrate with other sectors of the economy. Tourist activity in its economic nature is characterized by a high degree of riskiness, and therefore its effective functioning is impossible without insurance. All developed countries have long introduced insurance in the tourist market for the successful functioning of this industry and the state economy as a whole. The issue of insurance in tourism in the Ukrainian market is problematic, as it is characterized by low awareness and trust in the population, insufficient attention from the state authorities. Insurance and tourism are of great importance for the development of the economy. The growth of the dynamics of international tourist flows requires the strengthening of the quality requirements of tourist services and the existence of the insurance market. Insurance of tourism industry is a new type of insurance in Ukraine, the study and analysis of the problems of this type of insurance is not perfect and little studied by domestic scientists, in contrast to foreign ones. The tourism industry always has a certain danger to the life of both tourists and its employees. Natural disasters, accidents and other unforeseen events can affect the balanced activities of the tourist complex. After all, with the development of scientific and technological progress, the natural and industrial-economic cataclysms are not decreasing, but on the contrary increasing. In order to ensure the stable operation of travel companies and to ensure quality recreation for tourists in various areas of high risk, there are various risk management tools, one of which is insurance. Insurance as a component of the security system in the tourism industry helps to stabilize the activity of tourism enterprises and tour operator companies, as well as safety of tourist trips both in Ukraine and abroad.

Key words: insurance, insurance activity, tourism industry, tourist insurance, tourism industry, insurance policy, insurance contract.

Страховання туристичної діяльності в Україні

О.О. Дадак¹, М.М. Дорош-Кізім¹, Р.С. Грабовський¹, Р.П. Дудяк²

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

²Львівський національний аграрний університет, м. Львів, Україна

В теперішній час в Україні користується великим попитом туристичне страхування, адже за останні роки спостерігається велика тенденція збільшення кількості осіб, які подорожують за кордон. Причина такого росту у сфері туризму в першу чергу пов'язана із зміною способу життя українських громадян, прийняттям безвізового режиму, адекватними цінами на відпочинок та якістю надання послуг в порівнянні з вітчизняними. Сучасний ринок страхування пропонує великий асортимент страхових продуктів, завдяки яким він має можливість інтегруватися з іншими галузями економіки. Туристична діяльність за своєю економічною

природою характеризується високим ступенем ризиковості, а тому її ефективне функціонування неможливе без страхування. Усі розвинуті країни вже давно запроваджують страхування на туристичному ринку для успішного функціонування даної галузі та державної економіки в цілому. Питання страхування в туризмі на українському ринку є проблемним, оскільки відрізняється низькою проінформованістю та довірою населення, недостатньою увагою з боку державних органів. Страхування і сфера туризму мають велике значення для розвитку економіки. Зростання динаміки міжнародних туристичних потоків вимагає посилення вимог якості туристичних послуг та існування страхового ринку. Страхування туристичної галузі – це новий вид страхування в Україні, то вивчення і аналіз проблематики такого виду страхування не є досконалим і мало вивченим вітчизняними науковцями, на відміну від зарубіжних. Туристична галузь завжди несе в собі певну небезпеку для життєдіяльності як самих туристів, так і її працівників. Стихійні лиха, нещасні випадки та інші непередбачені події можуть порушити збалансовану діяльність туристичного комплексу. Адже з розвитком науково-технічного прогресу природні і виробничо-господарські катаклізми не зменшуються а навпаки збільшуються. Для забезпечення стабільної діяльності туристичних компаній та гарантування якісного відпочинку туристам, у різних сферах підвищеного ризику, існують різні інструменти управління ризиком, одним з яких є страхування. Страхування як складова системи безпеки в туристичній індустрії сприяє стабілізації діяльності туристичних підприємств та туроператорських фірм, а також безпеці туристичних подорожей як в Україні, так і за її межами.

Ключові слова: страхування, страхова діяльність, туристична галузь, турист, страхування туристичної галузі, страховий поліс, договір страхування.

Вступ

Страхування туристів, здійснюється відповідно до норм Закону України “Про туризм”, а також на вимогу посольств при відкритті візи. Згідно зі ст.16 Закону України “Про туризм”, страхування туристів (медичне та від нещасного випадку) при здійсненні туристичних поїздок є обов’язковим і забезпечується суб’єктами туристичної діяльності на основі угод із страховиками.

Туристична подорож несе у собі багато несподіванок, адже може стати жертвою катастрофи або пограбування, раптово захворіти, внаслідок зміни погоди та інших обставин можуть не виправдатися його сподівання на спокійний відпочинок. У цих і в безлічі інших випадків виникне: необхідність наперед забезпечити себе від їхніх шкідливих наслідків або звести їх до мінімуму.

Також працівники туристичної індустрії знаходяться в зоні підвищеного ризику. Під час прийняття їх на роботу відповідні відомства та саме туристичне підприємство повинні прийняти на себе зобов’язання щодо страхування їх життя та здоров’я. Останніми роками відчувається помітне зростання кількості страхових випадків, особливо тяжких на дорогах, включаючи летальні випадки і необхідність репатріації тіла на батьківщину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність даного дослідження знаходить своє відображення у численних наукових працях українських і зарубіжних вчених. Вивченням питання страхування туристичної галузі в Україні займаються такі науковці, як О.О. Охріменко, Н.М. Власова, К.О. Вейнберг, А.В. Кошляк, Є.В. Беляєва, Ю.В. Чмир, Д.Р. Абрамітова, Л.М. Гайдукевич, І.В. Зорин, М.М. Маринин, М.С. Клапків, Ю.М. Клапків, М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, М.В. Мних, І.М. Школа та ін. (Sirik, 2006; Aleksandrova, 2008; Marinin, 2008).

Формулювання цілей статті полягає в дослідженні напрямку розвитку туристичного страхування, доцільності і необхідності включення додаткових послуг в туристичний страховий поліс. Страховий поліс є невід’ємною складовою якісного туристичного продукту. Розуміння важливості туристичного страхування є ознакою високої страхової культури туристичного оператора, страховика і самого туриста.

Результати та їх обговорення

Сьогодні ситуація у ряді традиційно туристичних країн є неспокійною. Одна з причин – брак культури поведінки туристів за кордоном. Вирішенню цієї проблеми могло б сприяти проведення туристичними фірмами з клієнтами докладного інструктажу перед виїздом. Звичайно, ніхто не застрахований від випадковостей. Але деяких неприємностей, що відбуваються з клієнтами, можна запобігти. Закон України “Про страхування” регулює відносини у сфері страхування і спрямований на створення ринку страхових послуг, посилення страхового захисту майнових інтересів, зокрема туристів, а також туристичних підприємств та їх працівників.

Програми страхування, які розробляються для туристів, що виїжджають за кордон - один з іміджевих видів програм страхування.

Більше всього страхових подій відбувається в тих країнах, куди частіше за все їздять туристи. Для пляжного відпочинку українці і надалі обирають курорти Єгипту, Туреччини, Іспанії, Італії і Греції. В зимовий період гірськолижні курорти Австрії, Польщі і Чехії. Проте найбільш небезпечними курортами світу залишаються курорти Таїланду, Індії, Південної Африки і Куби. Ці країни характеризуються жажливою антисанітарією, харчовими отруєннями, інфекціями, вірусами, венеричними захворюваннями, високим рівнем злочинності, хижою підводною фауною (скати, акули і інші) і тропічними отруйними комахами і т.д.

Відповідно з точки зору тероризму і військових дій самими небезпечними країнами є Сомалі, Пакистан і Ірак. А останнім часом найбільше зростання терористичних загроз спостерігається в Ірані, Лівії, Уганді, Єгипті, Нігерії і Ємені. Тому на сьогодні не кожна страхова компанія пропонує страхові програми для цих країн. Звичайно, такі перспективи примушують змінити плани багатьох туристів і зробити вибір на користь відпочинку в країнах Європи та України.

Проте, як показує практика протягом останніх років частіше за все страждають туристи від травм, одержаних на гірськолижних курортах Польщі, Франції, Чехії, Австрії, та України. Проте європейський рівень якості надання медичної допомоги і робота ассистанса, полегшує врегулювання страхових подій.

Треба визнати, що страхові програми для туристів, що виїжджають за кордон, – є перспективним напрямом діяльності українських туристичних фірм. Страхування в туризмі – це система відносин між страховою компанією і туристом по захисту його життя і здоров'я та майнових інтересів при настанні страхових випадків.

Основними сторонами цих відносин є страховики (страхові компанії), страховальники (туроператори і турагенти) і туристи, які виїжджають за кордон.

В Україні відносини страхування законодавчо нормуються: Законом України “Про страхування”, Законом України “Про туризм” і низкою інших документів. Згідно зі ст. 17 Закону України “Про туризм”, страхування туристів (медичне та від нещасного випадку) є обов'язковим і здійснюється суб'єктами туристичної діяльності на підставі угод зі страховими компаніями, які мають право та ліцензію на таку діяльність.

Іноземні туристи, які прибувають в Україну, мають, зазвичай, обов'язкову, за законодавством країни проживання (крім країн СНД), медичну страховку або спеціально придбаний з нагоди туристичної поїздки страховий поліс.

Страхування в міжнародному туризмі – це основна форма гарантування страховими компаніями безпеки туристів у країні тимчасового перебування, покликана при настанні страхових випадків компенсувати можливу шкоду, заподіяну здоров'ю чи майну туристів, за рахунок страхових внесків, що сплачуються ними.

Страхування в туризмі – система взаємозв'язків між страховою компанією і туристом по забезпеченню захисту життя, здоров'я та майнових інтересів громадян під час туристичної подорожі. Спектр страхових послуг на туристичному ринку можна поділити на дві групи: особисте (страхування життя, страхування від нещасного випадку, медичне страхування) та інші види страхування. Особисте страхування в туристичній діяльності має першорядне значення, оскільки страхування від нещасного випадку та медичне страхування регламентовано українським законодавством та має обов'язковий характер. До інших видів страхування в туризмі можна віднести наступні:

➤ *Майнове страхування:* Такий вид страхування в туризмі передбачає страхування приватного майна туриста на випадок втрати, крадіжки, пограбування, поломки або руйнування.

➤ *Страхування відповідальності перед третіми особами.* Поряд зі страхуванням майна договором страхування може бути так само передбачена відповідальність за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю або майну третіх осіб внаслідок настання події, визнаної страховим випадком. Це можуть бути події, які відбулись в результаті дії вогню (виключаючи пожежу внаслідок підпалу); вибуху газу, що споживається для побутових потреб; пошкодження водою в результаті аварії систем водопостачання, каналізації, опалення і т.д.

➤ *Страхування від нещасного випадку:* травматичне ушкодження, гостре отруєння отруйними рослинами, хімічними речовинами (промисловими або побутовими), ліками (крім випадків самолікування),

утоплення, асфіксія внаслідок попадання сторонніх тіл або рідин у дихальні шляхи, укуси тварин, у тому числі змій, отруйних комах, захворювання кліщовим енцефалітом (енцефаломієлітом), правцем, ботулізмом, опіками, ураженнями блискавкою або електричним струмом, обмороження, переохолодження. Призначене для відшкодування збитку, викликаного втратою здоров'я або смертю застрахованого.

➤ *Страхування від скасування туру.* При страхуванні втрат від вимушеної відмови від поїздки страховим випадком є подія, що спричинила виникнення у застрахованого витрат, пов'язаних з відміною поїздки або зміни термінів його перебування.

➤ *Страхування для автомобілістів.* Відбувається через систему Зелена карта (англ. Green Card). Зелена карта – міжнародний договір (поліс) страхування автоцивільної відповідальності про взаємне визнання країнами – членами Угоди страхового поліса по страхуванню відповідальності власників засобів автотранспорту.

➤ *Страхування солідарної взаємодопомоги.* Страхування за системою “Ассистанс” – новий вид послуг на страховому ринку, який отримав широке поширення у світі завдяки своїй значній користі для туристів. Він забезпечує туристів або спеціалістів, відряджених за кордон, допомогою на місці в технічній (ремонт автомобіля), грошовій або іншій формі.

Ассистанс – від французького “assistance” – допомога. Компанія – ассистанс – сервісний центр, що надає інформаційні і організаційні послуги застрахованим в страхових компаніях приватним особам (страховальникам). Ці послуги надаються громадянам, що знаходяться зовні меж основного місця проживання.

Розрізняють:

➤ медичний ассистанс (медичне обслуговування, організація госпіталізації і лікування);

➤ технічний ассистанс (технічна допомога на дорогах, організація доставки транспортних засобів, аварійний комісаріат, попередня оцінка збитку при ДТП);

➤ юридичний ассистанс (юридична допомога і забезпечення правової підтримки);

➤ інформаційний ассистанс;

➤ туристичний ассистанс (пошук і бронювання готелів, візова підтримка, оренда автомобілів) і так далі.

Ассистанські компанії традиційно володіють розвиненою інфраструктурою для надання клієнту максимально швидкого і легкого доступу до всього комплексу послуг організаційного і інформаційного характеру, наприклад, центрами обслуговування, телефонними довідковими службами. Найбільші ассистанські компанії надають допомогу в будь-якій точці земної кулі.

Різноманітність видів страхування, які використовуються на ринку туристичного страхування, обґрунтована неоднорідністю ймовірних ризиків, які можуть виникнути під час туристичної подорожі, зазвичай потрібно враховувати всі чинники. Характер таких ризиків може бути різним: фінансовим, майновим, медичним, юридичним або адміністративним. Ззна-

чені ризики залежать від конкретного страхового випадку та заздалегідь враховуються у страховому полісі. Для того, щоб оформити страховку, необхідно купити страховий поліс, який буде запропонований

страховою компанією споживачу. Для більш комфортного обслуговування клієнтів існують страхові програми (поліси), які позначаються кодами А, В, С, D.

Літера	Комплекс послуг
А	Евакуація потерпілого в лікувальну установу і медичні витрати при нещасному випадку або раптовому захворюванні
В	Евакуація потерпілого в лікувальну установу і медичні витрати при нещасному випадку або раптовому захворюванні + оплата візиту родичів до застрахованого та надання стоматологічної допомоги
С	Евакуація потерпілого в лікувальну установу і медичні витрати при нещасному випадку або раптовому захворюванні + оплата візиту родичів до застрахованого та надання стоматологічної допомоги + юридична допомога (можливість зв'язатися із адвокатом) та адміністративна допомога (повернення неправильно відправленого багажу, оформлення нових документів замість загублених і т. д.)
D	Евакуація потерпілого в лікувальну установу і медичні витрати при нещасному випадку або раптовому захворюванні + оплата візиту родичів до застрахованого та надання стоматологічної допомоги + юридична допомога (можливість зв'язатися із адвокатом) та адміністративна допомога (повернення неправильно відправленого багажу, оформлення нових документів замість загублених і т. д.) + послуги при поломці особистого автотранспорту або при хворобі водія

Страховим полісом повинні передбачатися оплата медичної допомоги туристам і відшкодування їх витрат при настанні страхового випадку безпосередньо в країні (місці) тимчасового перебування.

Страховий поліс туриста (Travel Insurance Policy) є номерним бланком строгої звітності. На паспортній частині поліса, тобто на його обкладинці, повністю указуються назва страхової компанії і її зарубіжної сервісної компанії (Medical Assistance Company). В основній частині поліса проставляються реквізити страхувальника, ім'я, прізвище, дата народження туриста, територія дії поліса (країна), розмір страхової суми, розмір невідшкодованого збитку (франшиза), об'єкт страхування, приводяться правила страхування, детально описуються ризики, за які страхова компанія відповідає, а також інші умови, за угодою сторін і ставляться підписи страхувальника і туриста.

Укладаючи договір з туристичною фірмою, страхові компанії для обслуговування туристів і відпочиваючих за кордоном, включають в страхову програму подорожуючого широкий асортимент послуг із страхування:

- при раптовому захворюванні – невідкладну медичну допомогу, амбулаторне і стаціонарне лікування, у тому числі операцію, в першокласних клініках;
- екстрену стоматологічну допомогу (при гострому зубному болі) в розмірі не більше 200 дол. США;
- надання медичного устаткування (інвалідні коляски і ін.);
- термінову доставку одного з найближчих родичів до місця події і назад;
- екстрене повернення потерпілого на батьківщину разом з супроводжуваною особою, якщо це необхідне за медичними показаннями. У летальних випадках страхова компанія оплачує всі витрати по репатріації тіла туриста на батьківщину;

- забезпечення засобами для повернення додому неповнолітніх дітей, мандрівників та потерпілих туристів;

- сприяння в організації кваліфікованої юридичної допомоги і його захисту застрахованому;

- оплату термінових повідомлень, пов'язаних із страховим випадком.

У страховому полісі також вказуються випадки, коли страховик не відшкодує понесені туристом витрати, якщо вони не відносяться до страхових випадків.

Не є страховими випадками:

- хронічні захворювання;
- сонячні і теплові опіки;
- захворювання, пов'язані з вживанням і одержаних в результаті вживання алкоголю і наркотичних засобів;
- захворювання, викликані невиправданим ризиком (спуск в печери, стрибки у воду з трампліну і т.д.);
- захворювання або нещасні випадки, що відбулися до або після повернення застрахованого в країну постійного мешкання;
- пластична хірургія, різного роду протезування, щеплення, профілактичні вакцинації і т.д.;
- тілесні пошкодження при участі в страйках, військових діях;
- умисне нанесення собі тілесних пошкоджень;
- випадки самогубств;
- витрати на додатковий комфорт (телевізор, телефон, кондиціонер, послуги масажиста або косметолога), якщо турист перебуває в лікарні.

Рис.1. Схема надання медичної допомоги туристу відповідно до медичного договору

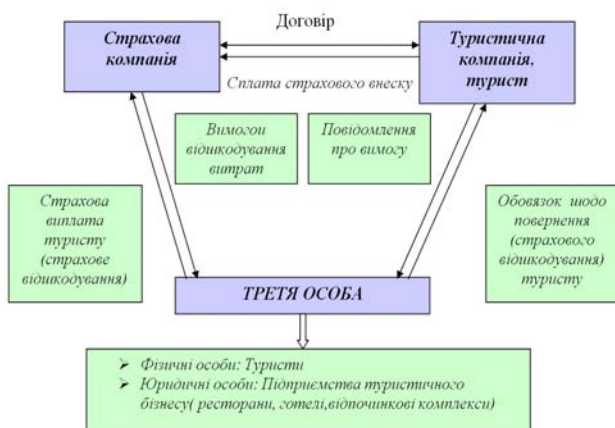

Рис. 2. Схема взаємодії суб'єктів страхування відповідальності

Висновки

Відправляючись в туристичну чи екскурсійну поїздку, на відпочинок, оздоровлення, або у всесвітню подорож, турист стикається з цілою низкою проблем, які при збігу обставин можуть призвести до негатив-

них наслідків для його здоров'я та майна, погано вплинути на настрій та враження від поїздки.

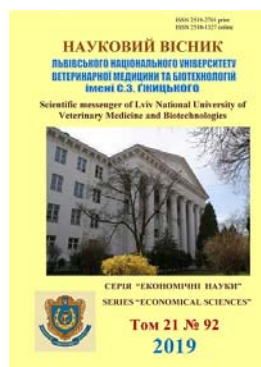
Перебуваючи в незнайомому середовищі, яке відрізняється від місця постійного проживання, активно відпочиваючи, турист постійно знаходиться під впливом ризикових обставин. Він не знає досконало звичаїв, мови, традицій, побуту, не має імунітету від хвороб, поширених у даній місцевості, не пристосований до проживання та інтенсивних навантажень у гірських районах, в пустелі або на воді.

Суб'єкти туристичної діяльності розробляють конкретні заходи щодо забезпечення безпеки туристів, екскурсантів, які беруть участь у туристичних подорожах запобігання травматизму та нещасним випадкам і несуть відповідальність за їх виконання. Зважаючи на поширення страхування в галузі туризму, можна прогнозувати підвищення ролі інших страхових продуктів, які стосуються захисту від майнових та фінансових ризиків, які виникають в українського туриста при виїзді за кордон.

Отже, для підвищення рівня безпеки туриста, його життя та здоров'я, поширення привабливості страхування та удосконалення туристичних продуктів всім учасникам організації туристичної подорожі доцільно було б розширювати спектр страхових послуг. Прозора і доступна позиція всіх зацікавлених сторін є необхідною умовою успішного розвитку туристичного страхування в країні.

References

- Aleksandrova, A.Ju. (2008). *Mezhdunarodnyj turizm. Uchebnoe posobie dlja vuzov*. Moskva: Aspekt Press (in Russian).
- Marinin, M.M. (2008). *Turisticheskie formal'nosti i bezopasnost' v turizme. Ucheb. posobie*. M.: Finansy i statistika (in Russian).
- Sirik, N.V. (2006). *Imushhestvennoe strahovanie v turizme. Vestnik OGU*, 3, 163–166. Rezhim dostupa: http://vestnik.osu.ru/2006_3/34.pdf (in Russian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9220

Non-agricultural activities as a measure of revitalisation of rural areas

B. Batyuk¹, N. Kudla²

¹Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

²Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine

Article info

Received 08.02.2019

Received in revised form

11.03.2019

Accepted 12.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-068-885-31-99
E-mail: bbbatyk@gmail.com

Lviv University of Trade
and Economics, Tugan-
Baranovs'kogo Str., 10, Lviv,
79005, Ukraine.
Tel.: +38-098-583-35-60
E-mail: kudlan@ukr.net

Batyuk, B., & Kudla, N. (2019). Non-agricultural activities as a measure of revitalisation of rural areas. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 120–124. doi: 10.32718/nvlvet-e9220

A latest vision of the development of rural areas should include an increase of productive capacities of the agrarian sector in conjunction with the development of non-agricultural activities through the revitalisation of local entrepreneurship. In the process of stabilisation of the situation in agricultural industry, the priority of raw material sectors will be reduced in relative terms to tip the balance in favour of processing operations and the provision of services, including tourism. This poses new challenges to rural residents, local authorities, non-governmental organisations, and education and science professionals to revitalise economic activities in rural areas. The observations made and surveys conducted by the author are an attempt to make a case for the importance of diversification of the operations of business entities in rural areas with reference to international experience. Research has made it possible to identify both objective and subjective factors that prevent the revitalisation of entrepreneurship in rural areas, specifically, the low purchasing power of rural residents and their quality of life, fully dilapidated technical infrastructure, significant transport costs, and poor implementation of public programmes.

Key words: destinations, multifunctional development, tourist services, revitalisation of business.

Несільськогосподарська діяльність як вимір активізації сільських територій

Б.Б. Батюк¹, Н.Є. Кудла²

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

²Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна

Сучасне бачення розвитку сільських територій повинно стосуватися підвищення виробничого потенціалу аграрного сектора в поєднанні з розвитком несільськогосподарської діяльності шляхом активізації місцевого підприємництва. В процесі стабілізації ситуації у сільському господарстві ранг галузей сировинного характеру буде відносно зменшуватися на користь переробних галузей і надання послуг, в тому числі туристичних. Це становить нові виклики перед селянами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, працівниками освіти та науки на предмет активізації господарської діяльності на сільських територіях. Спостереження автора та проведені анкетні дослідження становлять спробу аргументувати важливість диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання у сільській місцевості, вказуючи на аналогію закордонної практики. Дослідження виявили об'єктивні й суб'єктивні чинники, які не дозволяють активізувати підприємство у сільській місцевості, а саме, низька купівельна спроможність сільських жителів й якість їх життя, повністю зношена технічна інфраструктура, значні транспортні витрати, незадовільна реалізація державних програм.

Ключові слова: дестинації, багатofункціональний розвиток, туристичні послуги, активізація підприємницької діяльності.

Сучасний європейський розвиток сільських територій стоїть перед багатьма викликами, як зовнішніми, так і внутрішніми, які мають важливе значення не тільки для селян і сільськогосподарських товаровиро-

бників, але й для споживачів і платників податків. Ці виклики полягають у переосмисленні цілей аграрної політики, форм її розвитку і реалізації. Еволюція спільної сільськогосподарської політики Європейського

Союзу показує на чіткий відхід від типово галузевої аграрної політики до спрямованої на багатофункціональність політики розвитку села, істотним елементом якої є збалансований і сталий розвиток сільського господарства та інших галузей агропромислової економіки, суспільний розвиток і збереження навколишнього природного середовища, історико-культурної спадщини (Adamowicz, 2005).

Концепція багатофункціонального розвитку сільських територій та поза виробничих функцій сільського господарства вимагає пошуку методів оцінки цих функцій, калькулювання та знайдення відповідних способів винагородження селян за їх вклад у збереження і формування природного, культурного середовища, сільських краєвидів, традицій, що демонструють відкритість і гостинність сільського простору. Сучасне сільське господарство повинно інтегруватися у систему збалансованого і сталого розвитку сільських територій, а зі зміною державної аграрної політики, вступом у СОТ та набуттям асоційованого членства в ЄС може скористатися з інших видів фінансової й технічної допомоги.

Українські науковці добре розуміють, що для сталого розвитку АПК особливу увагу необхідно приділити подоланню соціального занепаду села і забезпеченню комплексного соціально-економічного розвитку сільських територій в контексті економічної безпеки країни (Vasylytsya & Boika, 2016). При цьому повинні одночасно розв'язуватися дві групи завдань: перша – прискорення розв'язання актуальних соціальних проблем аграрного сектора економіки і, в ширшому плані, села загалом, як середовища життєдіяльності третини громадян України; друга – формування виробничої і соціальної сфери сільських територій за моделлю багатофункціонального розвитку, яка притаманна постіндустріальним країнам.

Розвиток сільських територій в основному полягає у диференціації сільського господарства, а отже, відходить від монофункційності, яка, як правило, полягає у виробництві сільськогосподарської продукції. Однак можна стверджувати, що традиційне село завжди було багатофункціональним, тільки у дещо іншому значенні, ніж сьогодні. Давня багатофункціональність полягала в тому, що поза виробництвом сільськогосподарських продуктів його мешканці виготовляли значну частину засобів праці (господарський реманент, корми, будівельні матеріали тощо), самі забезпечували більшість потрібних їм засобів споживання, а також виробничих і побутових послуг. Така багатофункціональність, перш за все, була зосереджена навколо сільськогосподарського підприємства і виходила з характеру селянського господарства. Традиційний селянин вимушений був бути, в силу обставин, багатофункціональним.

Сучасний багатофункціональний розвиток полягає у запровадженні в сільський простір нових функцій, не пов'язаних із сільським господарством. Головною метою багатофункціонального розвитку сільських територій є незмінне поліпшення умов життя, праці і відпочинку селянських родин, надання несільськогосподарських послуг (сільський чи екологічний туризм). Рушійною силою такого розвитку може бути модерні-

зація або будова нової суспільно-економічної інфраструктури на селі, яка сприятиме розвитку несільськогосподарської діяльності на сільських територіях при одночасному розширенні зайнятості місцевого населення. Акцентування традиційним селом нових, неаграрних функцій сприятиме зменшенню безробіття, а також розвитку підприємництва, яке є умовою кожного виробничо-економічного росту (Wilkin, 2013).

Практика свідчить, що багатофункціональний розвиток сільських територій у розвинутих країнах був результатом і зусиллям багатьох інституцій, особливо якщо цей процес стосувався слаборозвинутих регіонів, тобто з великим рівнем безробіття, незадовільною інфраструктурою і депопуляційними проблемами. Процесом створення нових робочих місць, нових джерел доходів сільського населення, розвитком підприємництва, тобто господарською активізацією сільських територій, займаються спеціалізовані урядові агенції при підтримці бюджетного фінансування, а також свої пропозиції висловлюють громадські установи, приватні організації, які співпрацюють з місцевими адміністраціями.

В Україні і у країнах європейського співтовариства можна виокремити сільські райони, які розвиваються динамічно і швидко, а населення, яке проживає в них, одержує доходи вищі, ніж у середньому в країні. Однак частка таких територій незначна у державному масштабі. Більшість сільських територій становлять райони господарської стагнації, або так званого безперспективного розвитку, які розглядалися владою як непотрібні через їх територіальне розміщення, у той час коли економічний розвиток міст відбувався швидкими темпами. Політика країн Європейського Союзу спрямована на збереження територіальних одиниць, сприяє їх розвитку, залучаючи різноманітні структурні фонди, програми, про що свідчать високі життєві стандарти сільського населення та їх побутові умови.

Багатофункціональний характер сільських територій є концепцією формування стратегії розвитку села, зокрема підтримки несільськогосподарської діяльності його мешканців. Основу такого розвитку становить, перш за все, місцеве підприємництво, яке спрямоване на різні форми залучення капіталу, з одного боку, розширення аграрної діяльності і розвиток інших чи нових сільськогосподарських напрямів виробництва, а з другого – становлення бізнесу, не пов'язаного з аграрним сектором місцевої економіки. Підприємництво в аграрній сфері характеризується розвитком виробництва основних продуктів сільського господарства, нетрадиційної (альтернативної) продукції рільництва, її переробки, виробничим обслуговуванням сільського господарства. Несільськогосподарська сфера включає розвиток комунальних послуг, торгівлю, промислові виробництва на місцевій сировині, а також обслуговування соціально-культурної та туристичної інфраструктури. Отже, багатофункціональний розвиток полягає у диференціації сільської економіки, вмілому запровадженні у сільський простір щораз більше функцій несільськогосподарського призначення. Розбудова малого і середнього виробництва, його

модернізація, особливо заготівельно-переробного характеру, народних ремесел, послуг, інфраструктури тощо на сільських територіях сприятиме професійній активізації населення, яке з часом відходить від сільськогосподарського виробництва. Такі процеси пришвидшать структурні зміни у сільському середовищі, впливаючи тим самим на піднесення аграрної сфери на вищий та якісніший щабель господарювання, що так важливо з погляду перспективи інтеграції України у СОТ та вступу до Євросоюзу.

Створення нових робочих місць на сільських територіях є основною умовою підвищення суспільно-виробничого потенціалу країни. При цьому проблеми села і сільського господарства повинні розглядатися комплексно, оскільки існують залежності між модернізацією сільського господарства та багатофункціональним розвитком сільських територій. Створення можливостей та умов праці для тих, хто бажає відмовитись від ведення сільськогосподарської діяльності, але має наміри постійно проживати у селі, потрібно окремо розглядати у національній стратегії, а на вирішення таких завдань повинні виділятися бюджетні засоби.

Є багато причин, які змушують селян займатися не тільки сільським господарством, а й іншою господарською діяльністю у менших масштабах. Однак найважливіша причина виходить з ринкових принципів конкуренції: щороку стає менше власників селянських і фермерських господарств та інших підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, які утримуються виключно з доходу, одержаного від сільськогосподарської діяльності, а тим більше тих, хто одержує стабільні доходи.

Проведені наукові дослідження з цієї проблематики дозволили оцінити перспективи ведення господарської діяльності у вибраних сільських територіях передгірських і гірських районів Львівської області. Анкетуванням було охоплено 109 суб'єктів, які функціонують у привабливих туристичних дестинаціях. Для дослідження суб'єкти підприємницької діяльності вибирались випадково, а також за допомогою й сприянням органів місцевої влади. Зібраний у такий спосіб матеріал було відповідно систематизовано й опрацьовано.

Значна частина респондентів 94% зазначила свою невдоволеність з веденої діяльності. До основних причин такої ситуації анкетовані вказали низькі доходи, значні інвестиційні вкладення та висока працевлаштуваність продукції, тобто витраченого часу на одиницю продукції чи наданні послуг. Відповіді місцевих підприємців виразно вказували на потребу покращення окупності веденої діяльності.

Незважаючи на декларовані проблеми, низьку рентабельність та несприятливі умови ведення господарської діяльності на сільських територіях 76% від загальної кількості опитаних респондентів мають намір і надалі займатися своєю дотеперішньою діяльністю, 17% швидше за все не планують розглядати інші форми діяльності й вірогідно не будуть впроваджувати кардинальних змін. Структуру відповідей на питання, що стосується намірів щодо напрямів майбутньої діяльності представляє рис. 1.

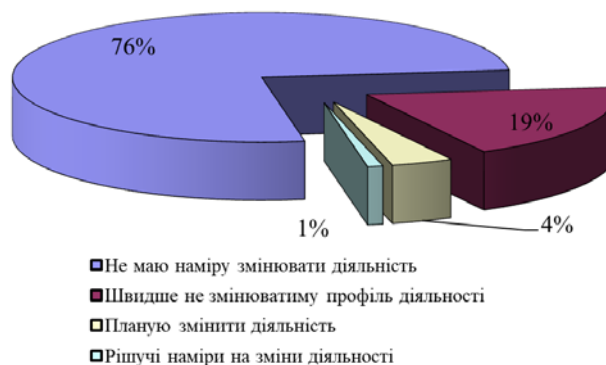

Рис. 1. Наміри респондентів щодо ставлення до господарської діяльності

У досліджуваній сільській місцевості переважають дуже малі господарські суб'єкти – магазини, як правило продовольчі, досить примітивні обслуговуючі підприємства, пилорами, пункти прокату спортивно-туристичного спорядження, особисті селянські господарства, які надають туристичні послуги, ведення яких не вимагає значних інвестиційних витрат та висококваліфікованих спеціалістів. Переважна кількість власників малих підприємств – це люди, які не характеризуються виробничою експансією. Однак у цій великій кількості сільських підприємств знайдуться активні особистості, що в недалекому майбутньому зможуть підвищити ефективність очолюваної фірми. Адже відомо, що 1 грн., отримана у сфері сільського господарства, забезпечує роботою 12 грн. в інших сферах життєдіяльності суспільства – постачання, зберігання, переробки, харчування тощо (Rarok, 2011). До малого сільського бізнесу необхідно ставитися відповідально, адже він може відігравати важливу роль у розвитку сільських територій.

Реалізація концепції збалансованого розвитку сільських територій, диверсифікаційні процеси в аграрній сфері, розвиток несільськогосподарських функцій сільських територій повинні стати предметом розгляду урядових структур і відповіддю на наявні труднощі, а також на затяжну кризову ситуацію українського села. Ключова проблема багатьох сіл полягає у забезпеченні працевлаштування безробітних, особливо працевдатних жінок та молоді. Завданнями місцевої влади і центральних державних органів є створення сприятливих умов для розвитку різних форм малого і середнього підприємництва.

До основних перешкод розвитку малого підприємництва на сільських територіях можна віднести (Cherven, 2010):

- відсутність єдиної, поетапно реалізованої стратегії та тактики розвитку малого бізнесу на сільських територіях;
- недостатність фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування для формування належної інституційної інфраструктури підтримки та розвитку підприємництва;
- недостатній досвід, навички та рівень підготовки представників органів державного управління щодо реалізації проектів розвитку малого підприємництва;

- низький рівень розвитку транспортної, соціальної та ринкової інфраструктури у сільській місцевості;

- недостатність навиків ведення підприємницької діяльності, нестача фінансових ресурсів населення у сільській місцевості щодо започаткування та ведення підприємницької діяльності;

- відсутність дієвих програм залучення коштів вітчизняних трудових мігрантів у підприємницьку діяльність;

- чинник трансформаційної кризи (неспроможність сільськогосподарських підприємств, демографічна криза тощо);

- пасивність органів місцевого самоврядування у участі міжнародних проектах з активізації підприємницької діяльності на сільських територіях.

За таких обставин необхідно ретельно проаналізувати наявний потенціал для розвитку бізнесу, зокрема сімейного, найбільш прийняттого для сільської місцевості. Перспективними напрямками розвитку малого бізнесу на досліджуваних сільських територіях є бджільництво, розведення ставкової риби, вирощування лікарських рослин, міні переробка продуктів рослинництва і тваринництва, надання туристичних послуг, придорожній сервіс та народні промисли.

Сільські території гірських і передгірських перебувають у різних умовах щодо можливостей ведення на своїх теренах несільськогосподарської діяльності. Фактор селянської ментальності, який залишився з часів централізованого управління, створює великі перешкоди підприємництву. Місцева влада і локальні спільноти надалі очікують допомоги ззовні, не розуміючи, як багато залежить від них самих. Вміле використання потенціалу розташування, зовнішня реклама місцевості, залучення родинних та інших інвесторів, входження у ринкові ніші, звичайно не прості завдання, але й не неможливі щодо виконання.

Важливим заходом щодо вирішення проблеми розвитку сільських територій є схвалення концепції “Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року”, в якій зазначається, що оптимальним варіантом розв’язання цієї проблеми є “створення правових, фінансових та організаційних умов для реалізації багатofункціональності сільського господарства, формування конкурентоспроможного аграрного сектору, диверсифікації (різнобічний розвиток) виробництва й зайнятості сільського населення, сприятливих агроландшафтів, якісного середовища проживання людей у сільській місцевості та розвитку партнерства держави, бізнесу, територіальних громад” (Програма). Концепція передбачає шляхи і способи розв’язання проблем сільських територій. Так, зокрема, планується створення сприятливих умов для проживання населення на сільських територіях шляхом впровадження соціальних стандартів і нормативів відповідно до європейських, розвиток об’єктів соціальної інфраструктури, сприяння створенню комунальних підприємств для побутового обслуговування сільського населення та благоустрою сільських населених пунктів, підвищення якості освітніх послуг, розвиток сільського аграрного туризму, народних промислів, підприємництва, розвиток орга-

нічного сільськогосподарського виробництва, організація оптово-роздрібних ринків сільськогосподарської продукції тощо.

Результати проведеного аналізу несільськогосподарської діяльності у вибраних гірських та передгірських територіях показав, що у Львівській області сформувалися дестинації, які диференційовані за економічним й соціальним розвитком. Щоб уникнути деградаційних процесів, чи утримати дотеперішній рівень розвитку суб’єкти господарської діяльності змушені шукати інших джерел доходу поза сільським господарством.

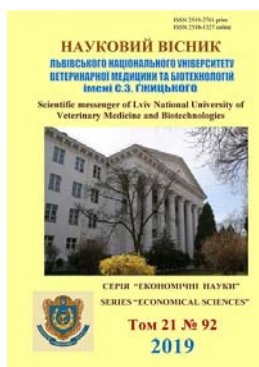
Проведені анкетні дослідження засвідчили, що умови для ведення несільськогосподарської діяльності є досить складними. До причин, що обмежують прийняття цієї діяльності на сільських територіях можна віднести: низька купівельна спроможність сільських жителів й якість їх життя, повністю зношена технічна інфраструктура, значні транспортні витрати, незадовільна реалізація державних програм тощо. За найсуттєвіше обмеження, що ускладнює ведення власної господарської діяльності респонденти вказали відсутність або недостатність фінансових, технічних та матеріальних засобів й відсутність підтримки та гарантій з боку державних інституцій. Окрім цього несільськогосподарська виробнича чи послугова діяльність вимагає відповідних вмінь та компетентностей місцевих підприємців, які шукатимуть консультаційних на навчальних послуг.

Подальший розвиток несільськогосподарської діяльності вимагає ведення активної державної політики зі сприяння сільському підприємництву, модернізації та розбудові інфраструктури, створенні сприятливих інвестиційних умов для малого та середнього бізнесу. Можна вважати, що підприємницькі ініціативи будуть скеровані на нові ринкові ніші, що відповідає вимогам ринкової економіки. Несільськогосподарська діяльність становить один з найвагоміших елементів альтернативних доходів сільських жителів та господарську активізацію сільських територій. Однак, процес гармонійного розвитку сільських територій повинен розглядатися у багатьох аспектах, із яких сільське господарство є головним, але не основним.

References

- Adamowicz, M. (2005). Perspektywiczne kierunki ewolucji wspólnej polityki rolnej. Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G: Ekonomika Rolnictwa, 90(1), 18–31.
- Cherven, I.I. (2010). Rozvytok ekonomiky silskykh terytorii. Transformatsiia silskoho hospodarstva ta sela: yuvileinyi zb. nauk. stat. Lviv: Ukrainski tekhnolohii, 209–217 (in Ukrainian).
- Hubeni, Yu.E. (2007). Rozvytok silskykh terytorii: deiki aspekty yevropeiskoi teorii i praktyky. Ekonomika Ukrainy, 4, 62–71 (in Ukrainian).
- Rarok, O.V. (2011). Rol malykh pidpriemstv u rozvytku silskykh terytorii. Visnyk Kamianets-Podilskoho nats. un-tu im. I. Ohienka. Ekonomichni nauky. Kamianets-Podilskyi: FOP Sysyn O.V., 4, 263–267 (in Ukrainian).

- Sabluk, P.T. (2005). Kardynalni napriamy vyrishennia ekonomichnykh problem v APK. *Ekonomika APK*, 5, 3–8 (in Ukrainian).
- Vasyltsiva, T.H., & Boika, V.V. (2016). Napriamy ta zasoby rozvytku silskykh terytorii v konteksti zmitsnennia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: [monohrafiia]. Lviv: Liha-Pres (in Ukrainian).
- Wilkin, J. (2013). Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. Uniwersytet Warszawski, Wydział Nauk Ekonomicznych: Warszawa.

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9221

UDC 368.021.28(477)

State and trends of market development agricultural insurance of Ukraine

J. Muzychka, P. Muzyka, O. Dadak

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 08.02.2019

Received in revised form

11.03.2019

Accepted 12.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-067-337-07-50
E-mail: jmuzychka@ukr.net

Muzychka, J., Muzyka, P., & Dadak, O. (2019). State and trends of market development agricultural insurance of Ukraine. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 125–128. doi: 10.32718/nvlvet-e9221

The state of the agrarian insurance market in Ukraine is analyzed. The data of insurance of crops in the period from 2005 to 2018 are given. Compares the indicators of 2018 underwriting year to the indicators of previous years: the number of concluded contracts, the size of the insured sown area, the sum of insurance contracts, insurance premiums, insurance payments and the number of types of insured crops. The trend of use of combined insurance protection is monitored: insurance against total death during the period of hibernation plus spring frosts. It was determined that the reason for a sharp increase in the conclusion of contracts for animal insurance in 2018 underwriting year is the conclusion of contracts with individuals. The essence and necessity of agrarian insurance for agricultural commodity producers are determined. The role of the state in the process of organization of agrarian insurance in Ukraine is determined. Participation of the state in support of agricultural risk insurance is dictated, on the one hand, by the uniqueness of agricultural risks, and, on the other hand, the need to make financial assistance to the state of agriculture targeted and targeted. It has been determined that due to lack of budget funds and for a number of other objective reasons, the government has refused to finance the previously introduced subsidized agricultural insurance program. Therefore, the state lost the opportunity to influence the market of agrarian insurance. The general level of development of insurance of agricultural risks at the present stage is investigated and the main reasons for the reluctance of agricultural enterprises to conclude insurance contracts for the safeguarding of their crops and future yields from possible risks are identified. Among these reasons are: high level of distrust of agricultural producers to insurers and low awareness of the general mechanism of agrarian insurance. Defined tasks that need to be done to increase the interaction between insurers and insureds in the agrarian insurance sector. The issues of cooperation of the Ministry of Agrarian Policy and Food with the IFC Project "Development of Financing of the Agrarian Sector in Europe and Central Asia", which is aimed at establishing a constructive dialogue with the insurers, is disclosed. The given recommendations on introduction of an agrarian insurance pool in Ukraine.

Key words: insurance of agricultural crops, agrarian insurance, underwriting year, insurance premiums, insurance payments.

Стан та тенденції розвитку ринку аграрного страхування України

Ю.М. Музичка, П.М. Музика, О.О. Дадак

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

Аналізується стан ринку аграрного страхування в Україні. Наведені дані страхування сільськогосподарських культур в період з 2005 по 2018 рік. Порівнюються показники 2018 андеррайтингового року до показників минулих років: кількість укладених договорів, величини застрахованих посівних площ, страхові суми договорів, страхові премії, страхові виплати та кількість видів застрахованих сільськогосподарських культур. Відслідковується зберігання тенденції використання комбінованого страхового захисту: страхування від повної загибелі на період перезимівлі плюс весняні заморозки. Визначено, що причиною різкого збільшення укладання договорів на страхування тварин у 2018 андеррайтинговому році є укладання договорів з фізичними особами. Визна-

частяється сутність та необхідність аграрного страхування для сільськогосподарських товаровиробників. Визначається роль держави у процесі організації аграрного страхування в Україні. Участь держави у підтримці страхування сільськогосподарських ризиків диктується, з одного боку, унікальністю сільськогосподарських ризиків, а з другого – необхідністю зробити фінансову допомогу держави сільському господарству адресною і цільовою. Визначено, що через брак бюджетних коштів та з ряду інших об'єктивних причин уряд відмовився від фінансування раніше запровадженої програми субсидованого аграрного страхування. Тому держава втратила можливість впливу на ринок аграрного страхування. Досліджено загальний рівень розвитку страхування сільськогосподарських ризиків на сучасному етапі та визначено основні причини небажання сільськогосподарських підприємств укладати страхові договори по забезпеченню своїх посівних площ та майбутнього врожаю від можливих ризиків. Серед цих причин: високий рівень недовіри виробників сільськогосподарської продукції до страховиків та низька обізнаність в загальному механізмі аграрного страхування. Визначені завдання, які необхідно виконати для збільшення взаємодії між страхувальниками та страховиками в аграрній страховій сфері. Розкрито питання співпраці Міністерства аграрної політики та продовольства з Проектом ІFC “Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії”, завданням якої є встановлення конструктивного діалогу зі страховиками. Надані рекомендації щодо впровадження в Україні аграрного страхового пулу.

Ключові слова: страхування сільськогосподарських культур, аграрне страхування, андеррайтинговий рік, страхові премії, страхові виплати.

Вступ

Значні ризики, а відповідно, і значні збитки, зумовлюють високий рівень невизначеності в агропромисловому виробництві, підвищують вартість кредитів, без яких сільськогосподарське виробництво не можливе та збільшує частку неповернення кредитів. Тому система керування сільськогосподарськими ризиками є нероздільною від сільськогосподарського виробництва. Її розроблення та впровадження є актуальною потребою не тільки сільськогосподарських виробників, а і держави.

Метою статті є дослідження вітчизняного ринку аграрного страхування та виявлення тенденцій на цьому ринку, опрацювання напрямків його вдосконалення як передумови стабільного розвитку аграрного сектору України.

Матеріал і методи досліджень

Об'єктом дослідження є проблеми розвитку вітчизняного ринку аграрного страхування. Дослідження здійснювались на основі застосування загальноприйнятих наукових методів. Інформаційною базою досліджень слугували нормативні та законодавчі акти, наукові публікації з проблем страхування в сільському господарстві, дані Державної служби статистики України та аналітичні дослідження Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку).

Результати та їх обговорення

В сучасному світі найбільш надійним і ефективним інструментом управління сільськогосподарськими ризиками визнане аграрне страхування. Аграрне страхування – це механізм управління усіма сільськогосподарськими ризиками, який забезпечує часткову чи повну компенсацію суб'єкту господарювання втрат через негативний вплив погоди і природних ризиків (Yatsukh, 2016). В Україні сконцентровано значний потенціал розвитку страхування сільськогосподарських культур. Об'єктивна потреба в реалізації потенційних можливостей страхування зумовлена необхідністю посилення страхового захисту аграріїв із метою стабілізації їх доходів і підвищення рівня продовольчої безпеки в країні (Vilenchuk, 2017).

Маючи сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку сільського господарства, стан цієї галузі знаходиться на досить низькому рівні, оскільки не використовується навіть половина існуючого потенціалу. Така ситуація в сільському господарстві є наслідком відсутності реальної підтримки вітчизняних аграрних підприємств з боку держави, нестачі інвестицій у розвиток сільського господарства, невикористання нових високотехнологічних засобів у процесі функціонування підприємств галузі та неврахування досвіду розвинених країн світу при вирішенні існуючих проблем (Panchenko & Sholomii, 2017).

Унікальною особливістю агрострахування є те, що воно є життєздатним у довгостроковій перспективі, як правило, лише за умови, що уряд забезпечує фінансову підтримку системи. Однак субсидії мають застосовуватися у такий спосіб, щоб система не виявилася спотвореною. Без участі держави приватні страхові та перестрахові компанії не зможуть виділити достатні фінансові кошти, щоб повною мірою відповідати за зобов'язаннями, пов'язаними з системними ризиками в сільському господарстві. Крім того, без підтримки уряду, коли страхові виплати в окремі роки будуть надзвичайно високими через стихійні лиха, такий стан справ або знеохотить приватні компанії страхувати аграрні ризики, або призведе до такої ескалації тарифів, що страхування стане недоступним для сільськогосподарських товаровиробників (Kondratenko, 2014).

Через брак бюджетних коштів та з інших об'єктивних причин уряд відмовився від фінансування раніше запровадженої програми субсидованого агрострахування, таким чином, держава втратила позиції активного гравця на цьому ринку. З певного періоду держава почала змінювати своє ставлення до ринку аграрного страхування. На сьогоднішній час Міністерство аграрної політики та продовольства тісно співпрацює з Проектом ІFC “Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії”, встановлює діалог зі страховиками. ІFC вже інвестувала в український агросектор близько \$1 млрд, проте цього недостатньо, щоб підняти галузь.

Створення агрострахового пулу не спрацювало в Україні. Модель пулу, який використовують за кордоном не змогла існувати на ринку аграрного страхування в Україні.

2016-й рік став першим роком, коли після тривалого періоду скорочення, ринок аграрного страхування продемонстрував деяке поживлення, наступні

2017–2018 роки продовжили цю тенденцію, поширивши її на більшу кількість показників (табл. 1).

Таблиця 1

Страховання сільськогосподарських культур у 2005–2018 роках*

Показники	2005	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість договорів	910	1217	1392	1062	793	957	1205
Площа, тис. га	390	553	732	689	700	661	947
Страхова сума, млн. грн	н/д	н/д	3055	3969	6240	5933	6674
Сума премій, млн. грн	12,8	72,1	72,8	77,7	157,0	204,3	208,8
Субсидія, млн. грн	2,8	0	0	0	0	0	0
Рівень виплат, %	н/д	50,9	7,6	12,9	44,2	4,9	2,8
Середня ставка премій, %	3,8	3,8	2,4	2,0	2,5	3,4	3,1
Курс \$/грн	5,05	7,91	12,95	22,91	26,02	26,54	28,27
Страхова сума, млн. \$	н/д	н/д	235,9	173,3	239,8	223,5	236,1
Сума премій, млн \$	2,5	9,1	5,6	3,4	6,0	7,7	7,4

*Офіційний обінний курс \$ до гривні на кінець жовтня місяця кожного року

Кількість договорів у 2018-му році продовжила тенденцію зростання з попереднім роком. Вперше, починаючи з 2009-го року, у 2018-му році значно зріс обсяг застрахованої площі більшою мірою за рахунок озимої пшениці, а також озимого ріпаку та соняшнику і незначною мірою – ярої пшениці та цукрового буряку. Премія у доларовому еквіваленті дещо зменшилась, на 0,3 млн дол. США порівняно з попереднім роком.

Загалом у 2018 андеррайтинговому році страхові компанії уклали 1 205 договорів страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень, зокрема, 659 – на зимовий та 546 – на весняно-літній період. Загальна страхова сума за договорами страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень склала 6,674 млрд грн, що на 12,5% більше, ніж минулого року. Сума зібраних страхових премій склала 208,8 млн грн, що на 2,2% перевищує рівень минулого року. Середня ставка страхової премії за весь андеррайтинговий рік склала 3,1%.

У 2018-му андеррайтинговому році здійснювалося страхування 16-ти видів сільськогосподарських культур. У порівнянні з 2017-м роком, кількість застрахованих культур залишилась сталою, але відбулися незначні зміни в структурі застрахованих культур, зокрема додалися такі культури як: озимий горох, озимий часник та троянди. Страхові виплати у 2018-му андеррайтинговому році були здійснені по п'яти культурам: озимому ріпаку, озимій пшениці, озимому часнику, озимому гороху та озимому житю. Надалі зберігається тенденція використання комбінованого страхового захисту – страхування від повної загибелі на період перезимівлі плюс весняні заморозки.

У 2018-му андеррайтинговому році страхуванням тварин займалося 6 страхових компаній. Цими компаніями було укладено 3941 договорів на страхування тварин. Загальна страхова сума склала 252 млн грн, а сплачена страхова премія – 1,6 млн гривень. Відбувається тенденція появи договорів на ринку страхування тварин не лише в якості застави для отримання кредиту. Різке збільшення кількості договорів в порівнянні з минулим роком (з 23 до 3941

договорів) відбулось, переважно, завдяки укладання договорів страхування з фізичними особами (*Rynok ahrostrakhuvannia Ukrainy...*, 2018).

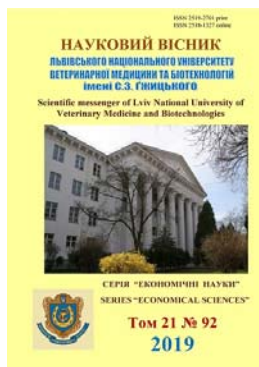
Висновки

Попри всі позитивні моменти, які намітилися на ринку агрострахування в Україні, його можливості використовуються з малою потужністю. Сільськогосподарські виробники часто уникають агрострахування, не розуміючи його сутності та важливості. Тому важливим елементом впливу на потенційних страхувальників мала б бути більш децентралізована просвітницька робота фахових посередників ринку страхування, а саме: агентів та брокерів. Для майбутнього поживлення ринку аграрного страхування необхідно вивчати найкращі світові практики агрострахування і підібрати найбільш відповідну для України модель агрострахового пулу. Аграрна галузь в Україні нині технічно та технологічно осучаснюється. За таких умов держава мала б подбати про впровадження сучасних фінансових механізмів, які змогли б посприяти подальшому її розвитку в напрямку аграрного страхування.

References

- Kondratenko, D.V. (2014). Kontseptualni zasady rozvytku ahrostrakhuvannia v Ukraini. *Biznes Inform*, 8, 125–128. Rezhym dostupu: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-8_0-pages-125_128.pdf (in Ukrainian).
- Panchenko, O. & Sholomii, A. (2017). Rozvytok ahrostrakhuvannia v Ukraini: problemy ta perspektvy. *Problemy i perspektvy ekonomiky ta upravlinnia*, 1(9), 118–126. Rezhym dostup: <https://ppeu.stu.cn.ua/tmppdf/338.pdf> (in Ukrainian).
- Rynok ahrostrakhuvannia Ukrainy: utochneni dani shcho do vyplat u 2017 rotsi ta poperedni dani strakhuvannia u 2018 rotsi (2018). Ofitsiyni sait IFC. Rezhym dostupu: http://www.aau.org.ua/media/publications/529/files/Market%20Survey%20Report_2018_04_13_11_06_14_365993.pdf (in Ukrainian).

- Vilenchuk, O.M. (2017). Otsinka potentsialu rozvytku strakhuvannia cilskohospodarskoi produktsii v Ukraini. *Ekonomika APK*, 8, 56–64. Rezhym dostupu: <http://eapk.org.ua/contents/2017/08/56> (in Ukrainian).
- Yatsukh, O.O. (2016). Rynok ahrostrakhuvannia v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku. *Ekonomika i suspilstvo Mukachivskiy derzhavnyi universytet*, 7, 866–872. Rezhym dostupu: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/145.pdf (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9222

UDC 349.422.2:338.5

Market-oriented model of organization of agricultural services, non-profit cooperatives for the use of dairy resources

V.O. Gorbanyuk

Scientist agronomist economist, researcher

Article info

Received 11.02.2019

Received in revised form
14.03.2019

Accepted 15.03.2019

Researcher-scientist
agronomist-economist,
Lysenko Str., 27, Lviv,
79000, Ukraine.
Tel.: +38-068-42-40-344
E-mail: Lysak@i.ua

Gorbanyuk, V.O. (2019). Market-oriented model of organization of agricultural services, non-profit cooperatives for the use of dairy resources. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 129–136. doi: 10.32718/nvlvet-e9222

The strategic goal of economic and social policy in the countryside should be to ensure an integrated multifunctional development of communities, which would increase their role not only in the development of agricultural production, but also in other types of labor activities, and also, which is very important, to ensure a favorable environment for their living. Thus, the strategic foundation of this solution is the development of the productive forces of each rural community. Therefore, the orientation of the rural communities, especially the united ones, to its own resources and opportunities is the strategic basis for the revival of the Ukrainian peasantry, and given the amount of unemployed population living in rural areas today, it has a rational content. In this context, state aid could take part in the development of a Comprehensive rural development program and the revival of the peasantry, with regard to possibilities of each community, based on the new economic policy, the basis and strategic base of which should be mass co-operative movement. Due to the association of small rural producers, their contribution to the production of gross agricultural products will be significantly appreciable, so effective assistance to power structures of all levels, especially legal ones, could actually, in a short period of time, affect the increase in the profitability of their management, the creation of acceptable social conditions, improving their social protection, adapting and raising awareness of the latest technological solutions to increase their own production of cheap and quality products, as well as what is extremely important today is the improvement of the well-being of the peasants. A comprehensive, consolidated combination of the concrete efforts of the state and the resources that the rural population still possesses, in the name of its new territorial communities, under certain conditions, could become a major driving force in ensuring the systematic development and revival of the Ukrainian peasantry, which is one of the most important foundations of its existence. The modern village really needs development, and this development – financial, organizational, systemic and other forms of support. That is, there is a need for a coherent and systemic village development policy, or, as they call it European researchers, rural development policy, in our today's sense, as well as united territorial communities. Against the backdrop of a sharp rise in energy prices, agricultural machinery, fertilizers, feed, services, etc., low purchase prices, the lack of stable and reliable sales channels makes its production extremely ineffective. Solving similar issues in Ukraine is possible only with the state support for the development of agricultural servicing cooperatives as an important factor, increasing the competitiveness of private farms and individuals who are engaged in agricultural production, improving their socio-economic status and expanding their employment. The development of cooperation is a logical stage in the development of a market economy system in agriculture and one of the ways of integrated development of rural united communities. In particular, the success of rural cooperatives in Galicia in the first half of the 20th century showed a high level of adaptability of local economic traditions to European culture of agricultural production and successful agricultural business. This, extremely important for today's conditions, the experience of the survival of the Galician village until 1939, as well as the Ukrainian community abroad, showed that only uniting all the patriotic forces of the Ukrainian community and channeling their efforts to revive a solid, highly organized under the state guardianship and protection of the cooperative movement, will enable in the coming years to ensure sustainable development of rural communities and to solve problems of food security of the state.

Key words: cooperation model, organization, service, nonprofit cooperatives.

Ринково-орієнтована модель організації сільськогосподарських обслуговуючих, неприбуткових кооперативів з використання молочної ресурсів

В.О. Горбанюк

Вчений агроном-економіст, дослідник, м. Львів, Україна

Стратегічною метою економічної і соціальної політики на селі має стати забезпечення комплексного багатофункціонального розвитку громад, за яких би зростає їх роль не лише в розвитку сільськогосподарського виробництва, а й інших видів трудової діяльності, а також, що є дуже важливим, забезпечення сприятливого середовища їх проживання. При цьому, стратегічною основою вирішення цього являється розвиток продуктивних сил кожної сільської громади. Тому, орієнтація сільських громад, особливо об'єднаних, на власні ресурси і можливості являється стратегічною основою відродження українського селянства, а з врахуванням того, яка кількість незайнятого населення проживає сьогодні в сільській місцевості, подібне має раціональний зміст. У зв'язку з цим, державна допомога могла б звестися до участі в розробці Комплексної програми розвитку села і відродження селянства з врахуванням можливостей кожної громади, на засадах нової економічної політики, основою і стратегічною базою якої мав би стати масовий кооперативний рух. Завдяки об'єднанню дрібних сільських товаровиробників, їх внесок у виробництві валової сільськогосподарської продукції буде суттєво відчутний, тому дієва допомога владних структур всіх рівнів, особливо правова, могли б реально, в короткий період часу вплинути на підвищення дохідності їх господарювання, створення прийнятних соціальних умов, поліпшення їх соціального захисту, адаптації і підвищення знань щодо новітніх технологічних рішень з нарощування власного виробництва дешевої і якісної продукції, а також, що є вкрай важливо на сьогодні, це покращення добробуту селян. Всебічне, консолідоване поєднання конкретних зусиль держави і ресурсів, якими ще володіє сільське населення, в особі її нових територіальних громад, при певних умовах, могли б стати великою рушійною силою в забезпеченні системного розвитку і відродження українського селянства, що є однією з найважливіших основ його існування. Сучасне село, насправді потребує розвитку, а цей розвиток-фінансової, організаційної, системної та інших форм підтримки. Тобто, існує потреба цілісної та системної політики розвитку села, або, як називають її європейські науковці, політики розвитку сільських територій, в нашому сьогоденні розумінні, також об'єднаних територіальних громад. На фоні різкого підвищення цін на енергоносії, сільгосптехніку, добрива, корми, послуги, тощо, низьких закупівельних цін, відсутності стабільних та надійних каналів збуту продукції робить її виробництво вкрай неефективним. Вирішення подібних питань в Україні, можливе лише за умови державної підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, як важливого чинника, підвищення конкурентоспроможності особистих селянських господарств та фізичних осіб, які займаються сільськогосподарським виробництвом, поліпшення їх соціально-економічного стану та розширення сфери їх зайнятості. Розвиток кооперації є логічним етапом розбудови ринкової економічної системи у сільському господарстві та одним із шляхів комплексного розвитку сільських об'єднаних громад. Зокрема, успіхи сільських кооперативів Галичини у першій половині ХХ сторіччя засвідчили високий рівень адаптованості місцевих господарських традицій до європейської культури ведення сільськогосподарського виробництва та успішного аграрного бізнесу. Цей, надзвичайно важливий для сьогоденних умов досвід виживання галицького села до 1939 року, а також української спільноти за кордоном показав, що тільки об'єднавши всі патріотично налаштовані сили української громади і скерувавши їх зусилля на відродження суцільного, високоорганізованого під державною опікою і захистом кооперативного руху, дасть можливість уже в найближчі роки забезпечити сталий розвиток сільських громад і вирішення завдань продовольчої безпеки держави.

Ключові слова: кооперація, модель, організація, обслуговуючі, неприбуткові кооперативи.

Вступ

Ситуація на внутрішньому молочному ринку України набуває ознак руйнівного характеру, споживчі можливості населення практично вичерпані (високі ціни), молокопереробні підприємства вже не спроможні нарощувати виробництво (відсутній збут), домогосподарства вже не бажають утримувати корів за рахунок власних коштів (не витребуване молоко). Низькі закупівельні ціни на молоко, яке закуповується у домогосподарствах населення і неконтрольовано завищені відпускні ціни на молочну продукцію переробних підприємств та націнки в торговій мережі, провокують стагнацію внутрішнього ринку і зростання цін на неорганізованих ринках, які в більшості наближаються до цін в супермаркетах. Купівельна спроможність громадян України не сприяє розширенню обсягів ринку молока і молочних продуктів. Панівне, монополічне положення молокопереробних підприємств і торгівлі на українському споживчому ринку в тому вигляді, якими вони є сьогодні, штовхає останніх на досягнення оптимізації господарської діяльності не стільки за рахунок економії на затратах

виробництва, раціонального використання його факторів, тощо, стільки за рахунок монополічного контролю і диктату цін, тобто за рахунок кінцевих Споживачів. Наслідком цього є постійне скорочення кількості дрібних виробників, міграції працездатного сільського населення з сільської місцевості, що несе значні ризики не лише для самих селян, але в цілому для агропромислового комплексу країни. Її продовольчої безпеки. Приватний сектор, де розміщені основні обсяги виробництва продукції повсякденного споживання, практично “виштовхується” з організованого ринку продовольства і нездатний в повній мірі конкурувати на ньому без такого інструменту, домінуючого в світовій і європейських практиках, як сільськогосподарська обслуговуюча неприбуткова кооперація. Особливо негативним фактором цих процесів є також те, що всі ланки молочної продуктової підкомплексу, які знаходяться над товаровиробником зацікавлені в одержанні максимальної долі прибутків, ні хто в повній мірі не буде займатися проблемами сільського населення, яке виробляє стратегічний для життя, молочної продукт. Ланцюг руху молока від лану і ферми до столу Споживача залишається і надалі з розір-

ваними інтересами його учасників, а це не може продовжуватися без значної шкоди для всіх. Така політика держави не створює умови для нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в малих формах господарювання, до яких відносяться домо- і фермерські господарства фізичні особи, перешкоджає їх об'єднанню у обслуговуючі неприбуткові кооперативи. В результаті обсяги надходження продукції на переробні підприємства від таких товаровиробників зменшуються, формуються непрозорі схеми її реалізації. Простежується тенденція збільшення частки домогосподарств, що займаються виключно не сільськогосподарською діяльністю, або тих, що лише частково поєднують цей вид діяльності з іншими (трудова міграція, сезонні промисли, тимчасові послуги, тощо). Поетапна реалізація заходів по створенню суцільного кооперативного руху в сільській місцевості (як одного із реальних шляхів вирішення проблеми) сприятиме становленню ефектнішого сільськогосподарського виробництва, де підприємницький інтерес складатиме основу економічної мотивації, а інноваційна модель розвитку стане рушійною силою економічного зростання. Завданням надзвичайної ваги сьогодення є визначення наявного потенціалу фермерських та особистих селянських господарств і напрямків його використання, залучення можливостей територіальних сільських громад з метою спільного врегулювання соціальних проблем. Тому, сьогодні, як ніколи, важливо залучити невичерпну ініціативу і потенціал сільських територіальних громад, задіяти усі політичні важелі та правові механізми впровадження цього напрямку аграрної політики місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування з метою пришвидшення розвитку і підвищення ефективності національної економіки України.

Мета роботи – обґрунтувати, що ж заважає кооперативній ідеї розкрити свій потенціал в Україні, країні з багатим історичним досвідом розвитку кооперації та іншими необхідними політичними, економічними й соціальними умовами поширення кооперативних організацій.

Матеріали і методи досліджень

В дослідженнях використовуються економічні, маркетингові, аналітичні, математичні, порівняльні та статистичні методи. Для оцінки актуальності досліджень використовувались публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичні звіти та результати власних досліджень.

Результати та їх обговорення

Організаційно-правовий аспект процесу розвитку сільськогосподарської кооперації в період докорінних ринкових трансформацій аграрного сектора України. Результати, висвітлені в даній статті, отримані у результаті багаторічних теоретичних досліджень, вивченні зарубіжного досвіду кооперації, а головне – узагальнення діяльності зі створення і підтримки життєдіяльності кооперативних структур розвинутих країн світу і Європи. Фундаментальним методологіч-

ним принципом цього дослідження є орієнтація на радикальні економічні зміни в сільському господарстві, що базуються на кооперативній ідеї. Зокрема, кооперативи розглядаються, як обов'язкова складова ринкової економічної системи і демократичного суспільства. Емпіричні підтвердження отримані завдяки використанню статистичних даних, експертних оцінок, абстрактних моделей та монографічних спостережень із застосуванням елементів правового аналізу.

В дослідженнях є оцінювали теперішній стан та обґрунтовували напрямки покращення розвитку галузі молочного скотарства в Україні. Об'єктом дослідження виступають проблеми розвитку виробництва продукції молочного скотарства в домогосподарствах населення, де сьогодні знаходиться більше 70 відсотків поголів'я молочних корів і втрата цього ресурсу може спровокувати вкрай небажані наслідки в українському суспільстві. Ситуація, в молочному тваринництві населення України потребує глибокого, осмисленого аналізу, а також причин і пошуків шляхів виходу із незадовільного становища в якому, на жаль, опинилося українське село. На мою думку, виходячи із об'єктивних причин незадовільного стану справ в українському селі є відсутність європейського бачення розвитку кооперативного руху, його обов'язкової участі в ринковій багатоукладній економіці, а також відсутності державного впливу на процеси ціноутворення, як на закупівлі молока від корів населення, так і в торгівельних установах і на неорганізованих ринках. Іншою важливою причиною є те, що серед багатьох вчених і практиків не має цілісної уяви про те, якою повинна бути інфраструктурна модель побудови кооперативного руху, а також, яким шляхом розвивати молочне тваринництво України, чи через розвиток виробництва продукції молочного скотарства в інтегрованих агроформуваннях, чи в повній мірі задіяти потенційні сільських об'єднаних територіальних громад, чи створити оптимальні умови розвитку, як для одних так і інших, виходячи з досвіду і практики розвинутих країн світу і Європи. З врахуванням обов'язкового вирішення питань об'єктивного ціноутворення на молочну продукцію, яка закупляється молокопереробними і закупівельними організаціями від корів населення, на мою думку важливе значення має організаційна структура побудови перспективних моделей розвитку кооперативного руху в Україні. Проведеними дослідженнями з врахуванням відповідного досвіду створення і функціонування відповідних кооперативних утворень, які діяли в свій час на території Галичини, а також розвинутих країн світу і Європи, зокрема США, Канади, Німеччини, Франції, Голландії, Ізраїлю, Польщі розроблені і пропонуються до створення багатофункціональні, 3-х рівневі для районів, 4-х рівневі для областей і 5-ти рівневі для України, інтегровані, неприбуткові, сільськогосподарські обслуговуючі структури кооперативного типу (БІНСОКи), які б могли об'єднувати значні території і кількість членів, а в перспективі створювати потужну заготівельну, переробну і збутову інфраструктуру, стати повноцінними ринковими гравцями, здатними забезпечувати ефективну конкуренцію посередницьким і монополізованим структурам. Практичний дос-

від мені підказує, що найбільш вдалим для малих форм господарювання в регіонах України було б створення великих кластерних кооперативних утворень з розподілом на під-кластери, які б охоплювали 15–30 населених пунктів, в тому числі з міським населенням (споживачами виробленої сільськогосподарської продукції), 25–30 тисячами сільськогосподарських угідь з окремими структурами та відповідними органами управління територіальними виробничо-господарськими і соціально-економічними процесами. Особливістю таких кооперативних кластерів мав би бути регіональний принцип їх створення, в яких малі і середні форми господарювання (домогосподарства населення, фермерські та інші господарські виробничі одиниці) за рахунок використання наявних земельних, трудових, інтелектуальних, фінансових і інших ресурсів могли б створити в перспективі потужні виробничо-споживчі, аграрно-промислові і збутові підрозділи (відомий позитивний досвід ізраїльських кібуц). Загалом кластерна модель і вдале регіональне розташування сільськогосподарських товаровиробників з врахуванням тієї кількості продукції, яку вони сьогодні виробляють і могли б виробляти в перспективі, дозволить вирішити такі стратегічні завдання, як використання конкурентних переваг і швидкого нарощування ефективності суспільного виробництва. Досліджена і пропонується до розгляду модель багатофункціонального, інтегрованого, неприбуткового сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу (кооперативного об'єднання, народного кооператив-

ного підприємства, тощо) на рівні району, з врахуванням світового досвіду і практики, дозволяє за рахунок 2-3 інтегрованих кооперативів в складі 15–30 і більше кооперативних філіалів, на самоокупних госпрозрахункових принципах, які можуть бути їх прямими Засновниками, створити одне кооперативне об'єднання (підприємство) з власним фінансово-розрахунковим центром (філіалом обласного кооперативного банку), кредитною і страховою організаційними структурами, із залученням фермерських господарств, які по відношенню до домогосподарств – членів мають вищий господарський і економічний, а також, організаційний статус з наданням в перспективі можливості їх керівникам ставати асоційованими членами і виконавчими директорами цих підрозділів, об'єднати значні території, сільські громади і їх ресурсний потенціал для створення потужних кластерних утворень, які б були здатні забезпечувати ефективну діяльність, сприяти економічній самоорганізації населення, формуванню багатокладної економіки, становленню внутрішнього ринку, відродженню села через розвиток сімейних ферм, розширенню міжнародного кооперативного співробітництва і міжнародної інтеграції. Виконання таких складних завдань слід пов'язувати з проведенням ефективної політики для створення моделі ринково-орієнтованої кооперації, що базується на міжнародних кооперативних принципах у поєднанні з ринковими компонентами, формами господарювання і механізмами функціонування.

Оптимальна модель

використання молочних (і інших) ресурсів територіальних об'єднаних громад через створення і діяльність багатофункціональних інтегрованих неприбуткових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

3-й рівень

Районне(міжрайонне) кооперативне об'єднання

а) кількість членів – від 3 до 10 тисяч і більше, асоційованих членів – від 5 тисяч і більше.

Засновники: 2-3 багатофункціональних інтегрованих неприбуткових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи 2-го рівня.

Р а д а

Асоційовані члени

П р е з и д і я

Асоційовані члени

Наглядова рада Ревізійна комісія

Повноцінний апарат управління

Ф Р Ц- (внутрішній банк), філіал ЗУКЗГБ

П Р А В Л І Н Н Я

Кредитна

Страхова

Районний(міжрайонний)

спілка-

компанія-

торговий дім -

філіал ЗУКЗІБ

філіал ЗУКЗІБ філіал

Львівської обласної асоціації

обслуговуючих кооперативів

Юридично-ревізійна служба -

філіал Львівської обласної

асоціації обслуговуючих кооперативів

Позадержавний пенсійний фонд – філіал ЗУКЗІБ

2-й рівень в складі:

2-3 зональних(територіальних) багатофункціональних інтегрованих неприбуткових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Фермерське господарство - **Фермерське господарство** - Фермерське господарство-

інтегратор

інтегратор

інтегратор

(БШСОК)

(БІНСОК)

(БІНСОК)

Збори уповноважених

Правління

Наглядова рада Ревізійна комісія

Виконавчий директор

Апарат управління

Кількість членів – від 1500 до 3000 і більше, асоційованих членів – від можливостей

1-й рівень(філіальний),

в складі 10-15 і більше філіалів, які охоплюватимуть від 50-100-150 і більше членів в товаро- виробників, фізичних і юридичних осіб в складі об'єднаних територіальних громад із залученням на правах асоційованих членів - фермерських господарств.

10–15 і більше

фермерських

господарств - асоційованих членів

10–15 і більше

філіалів БНСОКів

Загальні збори

Наглядова рада Ревізійна комісія

Правління

Виконавчий директор – голова ФГ

функціональний апарат управління

Пропонована побудова районного (міжрайонного) кооперативного об'єднання дозволяє:

а) **на першому рівні** раціонально поєднати існуючі ресурси (природні, трудові і матеріальні) сільських об'єднаних територіальних громад, раціонально використати кадровий потенціал, максимально охопити різних по складу товаровиробників сільськогосподарської та іншої продукції і послуг, направити їх зусилля на досягнення максимальних результатів у підвищенні ефективності суспільного виробництва;

б) **на другому рівні** його побудови створити багатофункціональні інтегровані неприбуткові сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи фермерського типу, що створюють умови наближення до європейських моделей кооперативних утворень;

в) **на третьому рівні** створити оптимальні управлінські структури, які б на госпрозрахункових умовах оплати праці змушені будуть ефективно займатися управлінськими, постачальницькими, обслуговуючими та іншими функціями для забезпечення ефективної діяльності кооперативних структур на місцях і їх розвиток в сторону вертикальної, по американській термінології «вперед» інтегрованої побудови кооперативного руху в Україні з врахуванням практики і досвіду високорозвинутих країн світу і Європи. Госпрозрахункові філіали в умовах України з повноцінним бюджетом витрат і чековою формою контролю (50 відсотків економії у вигляді доплат розподілялися б між працюючими по наслідках господарської діяльності), головний шлях до створення великих інтегрованих кооперативних структур. Це дало б можливість мати в кожному районі **30–60** кооперативних філіалів першого рівня по кількості населених пунктів, **2–3** багатофункціональних, інтегрованих, неприбуткових обслуговуючих кооперативів другого рівня і одне кооперативне об'єднання (підприємство) третього рівня. На рівні областей, **четвертий рівень**, в складі засновників, районних кооперативних об'єднань (підприємств) потрібно було б створити високоефективну управлінську структуру в складі аграрного кооперативного балку, засновники фінансово-розрахункові центри кооперативних об'єднань (підприємств) **третього рівня**, відповідні страхові, постачальницькі, господарсько-дорадчі, юридично-правові, ревізійні і інші органи, які б на госпрозрахункових засадах могли здійснювати вертикальне ефективне управління кооперативною діяльністю на місцях, а також використовувати наявний кадровий потенціал, існуючі ресурси сільських територій і громад областей України.

Четвертий рівень

(обласний, міжобласний)

обласна асоціація обслуговуючих кооперативів

Збори уповноважених представників

Наглядова рада з уповноважених представників

Західно-український кооперативний земельно-іпотечний Банк (засновників 20 районних ФРЦ)

Ревізійна комісія з уповноважених представників

ПРЕЗИДІЯ
Голова президії -
Президент
Повноцінний апарат управління

Західно-українська кооперативна торгово-фондова **БІРЖА**
Львівський кооперативний **торговий дім (20 районних коо-домів)**

в складі:

(агрономічної, зооветеринарної інженерної і матеріально-технічного постачання, харчової і переробної промисловості, бухгалтерської і економічно-аналітичної, техніки безпеки і охорони праці, санітарно-екологічної, науки і впровадження, зовнішньо-економічних зв'язків, контрольно-ревізійної служб, тощо).

БНСОК – інтегратор, за рахунок своїх філіалів (**перший рівень**), в тому числі фермерських господарств – асоційованих членів в кількості 15–30, могли

б забезпечувати пряме охоплення 2–3 і більше тисяч членів (по 50–100–150 у філіалі), що дало б реальну можливість, створити на **другому рівні** побудови

кооперації в районі, потужного ринкового гравця, який би оперував значною кількістю товарів і наданих послуг. При цьому, фермерське господарство – асоційований член, в особі виконавчого директора, одержує реальну можливість для особистого розвитку за рахунок зростаючих об'ємів робіт і послуг, які воно в змозі буде надавати членам кооперативу, за що буде одержувати відповідні розрахунки, в тому числі кооперативні виплати по закінченню господарського року в сумі до 20 відсотків одержаних кооперативом пасивних доходів згідно рішень Загальних зборів, які по існуючому в Україні законодавству, не обкладаються податками. Для того, щоб органічно об'єднати інтереси членів кооперативів і асоційованих членів – фермерських господарств, бажано було б, щоб його голова ставав найнятим виконавчим директором кооперативу, контроль за його діяльністю здійснювали б його Загальні збори, правління, наглядова рада і ревізійна комісія. Такий підхід давав би можливість за рахунок спільних інтересів до прискореного інтеграційного розвитку, створити відповідні продуктивні сили і сільську інфраструктуру, не витрачаючи лишніх коштів на придбання тих засобів виробництва які вже є у фермерських господарствах. Другою проблемою, на яку я б хотів звернути особливу увагу є питання ціноутворення, без позитивного вирішення якого відтворити європейський кооперативний рух в Україні буде не можливо і хочу продемонструвати чому? Досліджуючи природу ціноутворення в сьогоdnішніх умовах, приходимо до невтішних висновків, що останнє, якраз і є головною причиною негативних процесів, які відбуваються на молочному ринку. Існуюча на сьогодні цінова політика на закупівлі молочної продукції від господарств населення вкрай деструктивна, повністю дискримінаційна направлена на пряме знищення мотиваційних прагнень товаровиробників займатися виробництвом і збільшувати її реалізацію, що прямо призвело до катастрофічних наслідків зі знищення поголів'я корів, яке продовжується і сьогодні. Для більш повного розуміння цієї ситуації наведемо декілька прикладів: місто Бар, Вінницької області, магазин “Економ” станом на 19.08-2015 року, літр молока жирністю 0,5 відсотка, ціною – 15,50 гривні, при перерахунку до базисної жирності 3,4 відсотки, по якій закупляють молоко від корів населення, ціна зростає до 105,74 гривні, а питома вага товаровиробника складає лише 3 відсотки. Цей же виробник, 11.03-2016 року, один літр молока жирністю 0,5 відсотка, ціною 18,36 гривні, при перерахунку ціна зростає до 124,85 гривень, а питома вага товаровиробника зменшується до 2,5 відсотків. 1 літр молока цієї ж жирності 03.12-2017 року, в супермаркеті “Грош-експрес” м. Бар, Вінницької області пропонувався Споживачу по ціні 26,99 гривні. В перерахунку до базисної жирності його ціна зростає до 183,53 гривні, що складає по курсу НБУ на той час 6,7 ам. долара, при тому, що його середньорічна закупівельна ціна від корів населення, яка діяла на той час – 4,93 гривень за 1 літр базисної жирності, а питома вага до кінцевої ціни продаж в торгівлі лише 2,7 відсотка. Супермаркет “Метро”, 06.02-2019 року, це й же бренд, це ж молоко, 0,5 відс. жирності, ціна – 29,50

гривень, що в перерахунку до базисної жирності складає 200,60 гривень, або в перерахунку до американського долара по курсу НБУ на дану дату – 7,43 ам. долара за 1 літр, а питома вага товаровиробника при закупівельній ціні 4,68 гривень за 9-ть місяців 2018 року від кінцевої ціни продаж склала лише 2,3 відсотка. При цьому, ціни на молоко відповідної жирності на початок 2019 року в порівнянні до 2015 року зросли на 90,3 відсотка, при тому, що закупівельні ціни на молоко від корів населення за цей період лигає на 64,8 відсотків з 2,84 до 4,68 (дані за 9-ть місяців 2018 року) гривень за 1 літр молока базисної жирності. Подібне становище на внутрішньому ринку можемо спостерігати і на масло тваринне, так у супермаркеті “Ашан” м. Львів, 18.01-2019 року, жирністю 82 відсотки по ціні 200 грамової пачки – 90,63 гривні, а така ж сама пачка, але 80 відсотка жирності, солоне – по ціні 94,91 гривні, що по курсу до американської валюти на цей час складає, відповідно – 17,48 і 16,28 американських доларів за 1 кілограм при перерахунку до базисної жирності в Україні 82,5 відсотки. Теж саме можна сказати за супермаркет “Метро”, де 06.02-2019 року 200 грамова пачка, 80 відс. жирності, солоне, відомого бренду коштувала 97,30 гривень, що в перерахунку на 82,5 відс. жирності ціна 1 кг – 500,16 гривень, а по курсу на відповідну дату до ам. долара становить 18,52 долара, при тому, що по даних Української асоціації виробників молока (АВМ) європейська ціна на цей час складала 4,7–5 американських доларів за 1 кілограм. Подібних прикладів ціноутворення на молочну продукцію можна наводити безліч, але висновок тут може бути один, що все це, в кінцевому випадку лягає непосильним тягарем на купівельні можливості Споживача. А в дійсності всі говорять про низьку купівельну спроможність українського Споживача? В натурі це безконтрольна монополія посередницьких структур в умовах сьогоdnішньої Української держави. 1 літр молока, базисною жирністю 3,4 відсотки ДСТУ 3662-2015 заготовленого від населення по ціні 4,93 гривні в процесі його переробки і нормалізації до відповідної жирності, дозволяє збільшувати кількість молока молокопереробними підприємствами для реалізації при: 2,5 відс. жирності до 1,36 літри; 2,0 відс. до 1,7; 1,5 відс. до 2,27; 1,0 відс. до 3,4; 0,5 відс. до 6,8 літрів. Все це дозволяє переробним і торговим підприємствам за рахунок монопольного володіння можливостями переробляти і продавати молоко без присутності на цьому ринку сильного конкурента в особі розвинутого кооперативного сектору і недостатньому впливі на ці процеси зі сторони держави, заробляти великі спекулятивні надприбутки. На жаль населення купляючи молочну продукцію в силу необізнаності не звертає на це увагу, чим успішно користуються монопольні переробні і торгові структури. Виходячи з цього, виникає цікаве запитання? Чому в демократичній, з розвинутою економікою Америці, де не впливають не ринковими методами на ціноутворення, встановлені на законодавчому рівні, обов'язкові до виконання, в ланці “товаровиробник-переробне підприємство-торгівля” чіткі правила, яких перераховані гравці мусять дотримуватися, при тому, що питома вага кожного до кінцевої

ціни продаж Споживачам в торгівлі складає, відповідно: 47 – 33 – 20 відсотків. Подібні підходи спостерігаються і в сусідній до нас Польщі, де частка виробника від кінцевих цін продаж складає біля 60 відсотків. При подібних підходах до встановлення цін на молочну продукцію від кінцевих продаж, останні для українських товаровиробників могли б зрости в декілька разів відповідно до сьогодні діючих. Стає зрозумілим, що вітчизняний виробник при таких цінах не тільки не вирівав би поголів'я корів, а навпаки, останнього потрібно було б зупиняти, як це відбувається в Канаді, де згідно діючого законодавства фермер, щоб ввести в стадо первістку, повинен заплатити в держбюджет 30 тисяч канадських доларів. Дехто із скептиків заперечить, що молоко від корів населення низької якості і матиме рацію, не звернувши увагу, або не розуміючи того, що у вим'ї здорової тварини, чи то на комплексі, чи в дядківському хліві, останнє завищені стерильне і головне завдання, яке постійно стоїть

перед виробником, як його таким доставити на переробку. Але на жаль молокопереробні і заготівельні організації за 27 років не спромоглися створити при допомозі держави оптимальну заготівельну інфраструктуру, яка в Україні могла б стати потужним мотиваційним фактором до зростання продуктивних, якісних і товарних характеристик виробництва молочної продукції для малих форм господарювання на селі і значного підвищення його ефективності. Якщо, на сьогодні селянин одержує від кінцевих продаж лише 2,3 – 2,5 – 3 відсотків, а решту на шляху до Споживача, так звані посередники, то в цій ситуації ті, що виробляють молоко і ті, що його споживають, заздалегідь приречені і це являється на сьогоднішній день найголовнішим протиріччям, яке з однієї сторони призводить до знищення поголів'я корів в господарствах населення, а з іншої – до неповного забезпечення громадян України повноцінною фізіологічною нормою споживання молочних продуктів.

Таблиця 1

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	+,-	в %
1. Поголів'я корів, ст. на 1.01 відповідного року, тис. голів	1979	1733,5	1668	1623	1575	1500	-479	-24,2
2. Валове виробництво молока, тис. тон	8915	8545	8015	7676	7515	7339	-1576	-17,8
3. Заготівлі молока від на селянина МПП, тисяч тон	1824	1737	1346	1198	1239	1117	-707	-38,8

Такі темпи зменшення поголів'я корів і валового виробництва молока в домогосподарствах населення на фоні незначного збільшення його виробництва в сільськогосподарських підприємствах призведе прямо до продовольчої залежності від зарубіжних виробників і знищення в перспективі власного виробництва. Дослідження кореляційних взаємозв'язків показали, що між цінами на молоко, продуктивністю корів, товарністю і окупністю його виробництва існує певна об'єктивна залежність, без врахування якої зупинити негативні процеси, які відбуваються в молочному тваринництві України практично неможливо. Подібні протиріччя в суспільстві можливі у трьох випадках, а саме: відсутності належного контролю зі сторони державних органів, повного домінування монопольних структур на внутрішньому споживчому ринку (про що було сказано вище) і дієвої конкуренції зі сторони високоорганізованого кооперативного сектору економіки, який обов'язково присутній в ринковій системі розвинутих країн світу і Європи. Порушення конкурентно-ринкового механізму зумовлює не виправдане завищення цін, погіршення позицій Споживачів, особливо в сфері задоволення попиту, тому в умовах самостійності господарюючих одиниць конкуренція відіграє надзвичайно важливу роль його саморегуляції. Застійні явища в ринковій економіці триватимуть доти, поки не з'явиться на ринку сильний конкурент, який стане загрозою монопольному положенню певних великих гравців. В цьому випадку, суцільна обслуговуюча неприбуткова

кооперація і є тим, сильним конкурентом, присутність якого на ринку створює конкурентне середовище, яке в змозі реально впливати на механізми ціноутворення і зменшення цінового тиску на кінцевого Споживача, що і буде слугувати реальною силою виведення українського села на шлях добробуту і багатства.

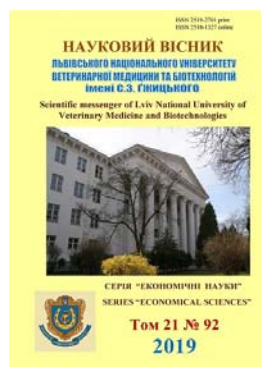
Висновки

Сприяння розвитку кооперації особистих селянських господарств є необхідною умовою організаційного забезпечення соціального захисту населення на сільських територіях, реалізації його виробничого потенціалу. Водночас економічні умови, в яких формуються обслуговуючі кооперативи в Україні є відмінними від тих, в яких пройшли свою еволюцію молочарські кооперативи в розвинутих країнах світу. Різними також є цілі створення такої організаційної форми, яка вимагає участі держави в даних процесах у частині інвестування в придбання (або створення) переробних потужностей та частковій передачі прав власності на них особистим селянським господарствам – учасникам кооперативів. При цьому розподіл прав власності повинен мати мотивуючий характер з наданням преференцій тим учасникам кооперативу, які мають більшу кількість молочної поголів'я. Це дасть змогу державі стати гравцем на ринку молочної сировини і впливати на цінову кон'юнктуру на ньому. Фактично кооперативи мають форсувати процес власного розвитку, йти шляхом акумулювання ланок у вертикальному ланцюгу формування молочної проду-

кції, в іншому випадку – вони приречені на невдачу та недосягнення економічних і соціальних цілей, які ставлять перед собою. Проведеними дослідженнями повністю підтверджуються висновки про те, що товарність заготівель (реалізація молока з двору до виробленого) на фоні стимулюючого ціноутворення має безпосередній вплив на ефективність господарської діяльності домогосподарств населення (окупність і дохідність) і є головною відповіддю на те, що тільки масовий кооперативний рух на селі в змозі вплинути на стабілізацію тваринницької галузі в господарствах населення, забезпечення продовольчої безпеки держави і вирішення багатьох проблемних питань, які сьогодні існують в сільських територіальних громадах. В даному контексті перспективами подальших досліджень є визначення етапів формування такої кооперативної системи, частки участі держави в ній та використання в законодавчому забезпеченні процесу кращого світового досвіду з регулювання створення і діяльності неприбуткових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

References

- Gorbanyuk, V.O. (2018). The cooperative movement in rural areas should be a priority in reforming of agriculture (opportunities, realities and economic efficiency of its approval). *Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies*, 20(86), 28–33. doi: 10.15421/nvlvet8605.
- Gorbanyuk, V.O. (2018). The serving nonprofit cooperation and optimal pricing – the priority of agrarian reform in dairy farming of rural households in Ukraine. *Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies*, 20(91), 66–73. doi: 10.32718/nvlvet9114.
- Horbaniuk, V.O., & Lysak, O.I. (2012). Resursni mozhyvosti stvorennia molochnykh kooperatyviv v rehioni. stor. Lvivskiy natsionalnyi universytet veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S.Z. Hzhyskoho. Rozvytok silskykh terytorii, silskohospodarska kooperatsiia. Vydavnytstvo “Spodom” (in Ukrainian).
- Horbaniuk, V.O., Sedilo, H.M., Kostyrko, I.H. (1988). Ahropromyslovyi kombinat “Dnister”, pershi naslidky, problemy, shliakhy vyrishennia. K., Vydavnytstvo “Urozhai” (in Ukrainian).
- Kostiuk, M.D., Muzyka, P.M., Dumanskyi, A.Ia., Iiankiv, I.Ia., & Solomonko, D.O. (2012). Silskohospodarska kooperatsiia v Halychyni: istoriia, sutnist, perspektyvy. Naukovo-praktychnyi posibnyk. Vydavnytstvo “Spolom” (in Ukrainian).
- Zinovchuk, V.V. (2012). Orhanizatsiino-pravovi zasady stanovlennia silskohospodarskoi kooperatsii v Ukraini. *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universytetu*, 1(2), 3–12. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2012_1%282%29_3 (in Ukrainian).
- Zinovchuk, V.V. (2001). Orhanizatsiini osnovy silskohospodarskoho kooperatyvu. K. Lohos (in Ukrainian).
- Zinovchuk, V.V. (2010). Ekonomichna pryroda psevdokooperatyviv ta nebezpeka yikh poshyrennia v ahromomu sektori Ukrainy. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy*, 3, 23–28. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2010_3_5 (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9223

UDC 341. 339. 3:330

Legislative regulatory aspects of the veterinary pharmacy market in the European Union

H.D. Harvas

State Scientific-Research Control Institute of Veterinary Medicinal Products and Feed Additives, Lviv, Ukraine

Article info

Received 11.02.2019

Received in revised form

14.03.2019

Accepted 15.03.2019

State Scientific-Research Control
Institute of Veterinary Medicinal
Products and Feed Additives
11, Donetska str., Lviv,
79019, Ukraine.
Tel.: +38-097-188-71-55
E-mail: garvac@ukr.ua

Harvas, H.D. (2019). Legislative regulatory aspects of the veterinary pharmacy market in the European Union. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 137–140. doi: 10.32718/nvlvet-e9223

Production of veterinary pharmacy plays an important role both in animal care and public health, such as for food safety or animal origin to prevent the spread of diseases transmitted to humans through animals. The European market for Animal Health develops rapidly filled with innovative products, updated regulatory system at the legislative level, in order to protect human health, animals and the environment. Today, the focus of attention in the European Union (EU) on the pharmaceutical industry – Is the improvement of the legal framework and its adaptation to the needs and characteristics of the veterinary pharmaceutical industry in particular. Thus Ukraine today - is an intensive process of harmonization, implementation and, at the same time, improvement of the regulatory system, in which international regulatory documents are the basis for the creation of the veterinary pharmaceutical legislation of Ukraine, according to EU requirements.

Key words: legislative aspects, veterinary pharmacy, EU requirements.

Законодавчі регуляторні аспекти ринку продукції ветеринарної фармації Європейського Союзу

Г.Д. Гарвас

*Державний науково-дослідний контрольний інститут ветеринарних препаратів та кормових добавок,
м. Львів, Україна*

Продукція ветеринарної фармації відіграє важливу роль, як у догляді за тваринами так і охороні здоров'я людей, наприклад, для забезпечення безпечності харчових продуктів тваринного походження чи для запобігання поширенню захворювань, що передаються людині через тварин. Європейський ринок охорони здоров'я тварин, розвивається швидкими темпами, наповнюється інноваційною продукцією, оновлюється нормативно-правова система на законодавчому рівні, з метою забезпечення захисту здоров'я людей, тварин та навколишнього середовища. Сьогодні, акцент уваги у Європейському Союзі (ЄС) щодо галузі фармації – це удосконалення нормативно-правової бази та її адаптація до потреб і особливостей галузі ветеринарної фармації зокрема. Відтак сьогодення України – це інтенсивний процес гармонізації, імплементації та водночас удосконалення нормативно-правової системи, в якій міжнародні нормативні документи є підґрунтям у створенні ветеринарного фармацевтичного законодавства України, відповідно до вимог ЄС.

Ключові слова: законодавчі аспекти, ветеринарна фармація, вимоги ЄС.

Вступ

Продукція, яка поставляється на ринки ЄС в обов'язковому порядку повинна відповідати усім її вимогам, спрямованим на забезпечення захисту спо-

живачів, в тому числі це стосується і продукції галузі ветеринарної фармації. Загальні вимоги у сфері безпеки продукції визначені Директивою Європейського Парламенту та Ради 2001/95/ЄС від 03.12.2001 р. “Про загальну безпеку продукції”. Відповідно до

положень Директиви, продукт вважається безпечним, якщо відповідає положенням безпеки, передбаченим в європейському законодавстві або, у разі відсутності таких правил, за умови відповідності національним вимогам держави-члена ЄС де він продається, або вводить у ринковий обіг.

В минулому році ЄС в значній мірі оновив своє ветеринарне законодавство, для України, яка обрала шлях євроінтеграції, надзвичайно важливим є вдосконалити і гармонізувати своє нормативно-правове законодавство у галузі ветеринарної фармації. Сьогодні перший крок зроблено – це робота над проектом нового Закону України “Про ветеринарну медицину”. Цей законопроект визначатиме правові та організаційні засади здійснення діяльності у сферах забезпечення захисту здоров’я та благополуччя тварин, ветеринарної практики, виробництва та обігу ветеринарних препаратів, побічних продуктів тваринного походження.

Різні аспекти фармацевтичного ринку ЄС досліджувались в роботах таких вчених: Косенка Ю.М., Коцюмбаса І.Я., Величка В.О., Яновича Д.В., Музики В.П., Бушуєвої І.Б., та інших (Bushuieva, 2013; Velychko et al., 2014; Kosenko, 2014; Harvas & Muzyka, 2017; Bushueva et al., 2017). Поряд з тим, питання щодо системи нормативно-правового та законодавчого аспектів у сфері фармації, зокрема ветеринарної фармації у ЄС не досліджувалися.

Мета роботи – вивчити нормативно-правове регулювання та законодавчі аспекти, щодо ринку ветеринарної фармації в ЄС.

Матеріал і методи досліджень

Наші дослідження базуються на даних розміщених на офіційних інтернет-сторінках: Європейського агентства з лікарських засобів (ЕМА) і Комітету з лікарських засобів для ветеринарного використання (CVMP), що містять інформацію про законодавче та нормативно-правове забезпечення фармацевтичної промисловості та ринку лікарських засобів, зокрема лікарських засобів для ветеринарії. В роботі використовували методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції. Також використані традиційні методи спостереження, контент-аналізу, правової та альтернативної статистики, формалізації та узагальнення.

Результати та їх обговорення

Фармацевтична промисловість у ЄС працює за високими стандартами щодо управління якістю при розробці, виробництві та контролі лікарських засобів. За даними Бельгійської організації “Animalhealth europe” ЄС є другим найбільшим ринком лікарських засобів для ветеринарії у світі та займає 1/3% - світового ринку з конкурентоспроможністю своєї продукції, обіг коштів складає 599 млрд., євро в рік, кількість компаній – 292 одиниць.

Децентралізованим агентством ЄС є ЕМА, що відповідає за наукову оцінку, нагляд і моніторинг безпеки лікарських засобів. Структурним підрозділом

ЕМА є CVMP, що несе відповідальність за безпеку ветеринарних лікарських засобів на ринку.

Так, для вдосконалення, адаптації до наукового прогресу, динамічності ринку та нестабільності економік – Європейським парламентом та Радою Європейського Союзу від 11 грудня 2018 року прийнято Регламент 2019/6, щодо ветеринарних лікарських засобів на скасування Директиви 2001/82. Цей Регламент прийнятий для зменшення адміністративного навантаження, зміцнення внутрішнього ринку та полегшення виходу на ринок ветеринарних лікарських засобів, при цьому гарантуючи найвищий рівень охорони здоров’я людей, тварин та навколишнього середовища.

В цьому ж Регламенті прописано, про необхідність здійснювати контроль за всім ланцюгом розповсюдження ветеринарних лікарських засобів, тобто від розробки, виробництва до постачання кінцевому споживачеві. Акцентуючи увагу, на тому що ветеринарні лікарські засоби з третіх країн повинні відповідати тим самим вимогам, що застосовуються до ветеринарних лікарських засобів, вироблених в ЄС, або за вимогами, які визнані щонайменше еквівалентними.

Для прикладу, подано схему законодавчої процедури поетапного проходження Регламенту 2019/6 (проекту) в Європейському Союзі (ЄС).

Ветеринарні лікарські засоби, що продаються в межах ЄС виробляють відповідно з “EC Rules for Good Manufacturing Practice” – “Європейськими стандартами належної виробничої практики”.

Належна виробнича практика (GMP) – цілісна система забезпечення якості, орієнтована на чітке дотримання вимог нормативних документів щодо стабільності, належної якості і безпечності від початку переробки сировини до випуску готової продукції. У ЄС Комісією прийнято дві директиви, що встановлюють принципи та правила GMP:

Директива 2003/94/ЄС стосується лікарських засобів для людини;

Директива 91/412/ЄЕС стосується лікарських засобів для застосування у ветеринарії.

Конкретніші вимоги, які узгоджуються з принципами цих директив, викладені в настанові GMP, яку використовують для оцінювання заяв на одержання ліцензій на виробництво та на підставі якої, інспектують виробників лікарських засобів. Тобто, компанія яка виходить на ринок зі своєю продукцією подає до Європейського агентства з лікарських засобів (Агентство) заявку на отримання ліцензії (реєстрації), що діє одночасно у всіх країнах-членах ЄС. Ця процедура видачі дозволів (ліцензій) є “централізованою” або “спільною” і обов’язковою для всіх фармацевтичних виробників, незалежно від того, де реалізується продукція – на території ЄС, чи за його межами. Система ліцензування виробництва (manufacturing authorisations) дає дозвіл на продаж продукції виробникам на Європейському ринку, чия діяльність регулярно інспектується компетентними уповноваженими органами із застосування принципів управління ризиками щодо якості.

Рис. 1. Схема звичайної законодавчої процедури (COD) в ЄС

Видача торгових ліцензій (marketing authorisations) передбачає проходження всіма лікарськими засобами експертизи у компетентному уповноваженому органі, щоб гарантувати їхню відповідність сучасним вимогам щодо безпеки, якості та ефективності.

Простіше кажучи, регулювання лікарських засобів у ЄС передбачає прийняття рішення про те, чи можуть нові препарати, розроблені фармацевтичною промисловістю, бути придатними для виведення на ринок, і чи залишаться вони безпечними для використання, коли з'являться на ринку.

Головним завданням Агентства є те, що рішення про ліцензування виробництва і реєстрацію лікарських засобів базується на об'єктивній, науковій оцінці їх якості, безпеки та ефективності. У випадку підозри про непридатність, щодо певного лікарського ветеринарного засобу, Агентство проводить повторну перевірку через свій Комітет патентних лікарських засобів (CPMP – Committee for Proprietary Medicinal Products).

CPMP інспектує підприємство, від якого була подана заявка на видачу дозволу на продаж у Агентство (згідно з централізованою процедурою), та готує рекомендацію, яка потім передається до Європейської комісії що несе остаточну відповідальність за надання, відмову, скасування чи призупинення дозволу на продаж.

Окрім підготовки та видачі ліцензій щодо ветеринарних лікарських засобів Агентство відповідає за:

- надання громадськості відповідної інформації про ветеринарні лікарські засоби та їх регулювання;
- постійний моніторинг та оцінку безпеки ветеринарних лікарських засобів на ринку (відомий як “фармаконагляд”);

- рекомендацію максимальних меж залишків (МДК – максимально допустима концентрація лікарських залишків у продуктах харчування тваринного походження);

- розробку нормативних та наукових рекомендацій для надання допомоги компаніям у всіх сферах, що стосуються розробки та продажу ветеринарних лікарських засобів;

- надання наукових рекомендацій щодо використання антибіотиків, з метою мінімізації стійкості до протимікробних препаратів;

- надання наукових рекомендацій з питань, переданих до Агентства державами-членами ЄС або Європейською Комісією щодо ветеринарних лікарських засобів (“процедури перенаправлення”).

Проаналізувавши вищевикладене, зрозумілим є те, що створення системи, яка міститиме інформацію щодо ветеринарних лікарських засобів – за показниками ефективності, безпеки є відповідальним завданням в галузі ветеринарної фармації України.

Поточна ситуація на ветеринарному фармацевтичному ринку України, це стимул для реструктуризації галузі, посилення конкурентного середовища та активного переходу на стандарти і вимоги з якості ЄС. Крім того гармонізація основних вимог національних стандартів з вимогами ЄС дасть змогу захистити українського виробника фармацевтичної продукції від конкуренції з низькоякісною продукцією. Підприємства що успішно реструктуризуються і витримують жорстку конкуренцію, зможуть конкурувати і на міжнародних ринках.

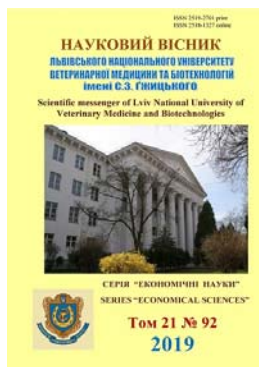
Висновки

Сьогодні в Україні впроваджується комплексна фармацевтична система якості ветеринарних лікарських засобів, яка захистить споживача від неякісних чи фальсифікованих продуктів.

Впровадження міжнародних стандартів і вимог за якими працюють виробники ЄС, дасть можливість вітчизняним виробникам ветеринарних лікарських засобів бути конкурентоспроможними серед учасників вітчизняного та міжнародного ринків.

References

- Bushueva, I., Parchenko, V., Shcherbyna, R., Safonov, A., Kaplajshenko, A., Gutyj, B., & Hariv, I. (2017). Tryfuzol – New original veterinary drug. *Fac. Pharm. Ankara. Ankara Ecz. Fak. Derg.*, 41(1), 42–49. doi: 10.1501/Eczfak_0000000594.
- Bushuieva, I.V. (2013). Marketynhovi doslidzhennia rozvytku rynku veterynarnykh preparativ ta oblasti veterynarnoi farmatsii. *Zaporozhskiy medytsynskiy zhurnal*, 3, 90–93 (in Ukrainian).
- Harvas, H.D., & Muzyka, P.M. (2017). Klasteryzatsiia vyrobnytstva veterynarnykh preparativ v umovakh Yevrointehratsii. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Hzhyskoho. Seriiia “Ekonomichni nauky”*. 19(81), 118–122. doi: 10.15421/nvlvet8121 (in Ukrainian).
- Kosenko, Iu.M. (2014). Vyrobnytstvo veterynarnykh preparativ za pryntsypany nalezhnoi vyrobnychoi praktyky. *Lviv. NTB Instytutu biolohii tvaryn i DNDKI vetpreparativ ta kormovykh dobavok*, 15(4), 233–238 (in Ukrainian).
- Velychko, V.O., Hrymak, A.V., & Senyshyna, T.Ye. (2014). Marketynh, yak efektyvnyi faktor doslidzhen konkurentospro-mozhnosti na rynku produktsii dlia vetmedytsyny. *Lviv. NTB Instytutu biolohii tvaryn i DNDKI vetpreparativ ta kormovykh dobavok*, 15(2, 3), 320–325 (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy “Pro veterynarnu medytsynu”. *Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2498-12>* (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9224

UDC 338.43:005.336]:351.863(477)

Priority directions for the development of the potential of the agrarian sector in the system of economic security of Ukraine

S.I. Urba

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

Article info

Received 12.02.2019

Received in revised form

14.03.2019

Accepted 15.03.2019

Urba, S.I. (2019). Priority directions for the development of the potential of the agrarian sector in the system of economic security of Ukraine. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 141–146. doi: 10.32718/nvlvet-e9224

Ivan Franko National University of
Lviv, ave. Freedom, 18,
Lviv, 79000, Ukraine.
Tel.: +38-067-682-97-24
E-mail: urb25@ukr.net

The article examines the importance of the existing potential of the agrarian sector of the Ukrainian economy, the use of which is insufficient, given the results of its functioning in the system of economic relations. The basic preconditions, which complicate the processes of effective realization of the potential of the domestic agrarian sector in the system of providing economic security, are determined. Particular attention is paid to the problematic issues that form the destabilizing impacts on the development of the potential of the agrarian sector. It is noted that the incompleteness of agrarian reform and long-term transformation processes in the agrarian sector of the economy, the absence of a rationally organized market of agricultural land in Ukraine, the lack of development of vertically-integrated structures of the formation of value added connecting chains, complicate the processes of effective realization of the potential of the domestic agrarian sector. It is argued that in order to increase the economic, social and environmental efficiency of the functioning of the agrarian sector and the realization of its potential, it is expedient to adhere to certain strategic priorities that will ensure the strengthening of economic security. The article proposes a comprehensive implementation of the measures and the expected effect of the implementation of priority directions of development of the potential of the agrarian sector in the system of ensuring economic security of Ukraine.

Key words: agrarian sector, potential, potential of the agrarian sector, business entities, agrarian market, land relations, economic security, strategic priorities.

Пріоритетні напрями розвитку потенціалу аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України

С.І. Урба

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

У статті висвітлено важливість наявного потенціалу аграрного сектора економіки України, використання якого є недостатнім, з огляду на результати його функціонування у системі економічних відносин. Визначено основні передумови, які ускладнюють процеси ефективної реалізації потенціалу вітчизняного аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки. Особливу увагу приділено проблемним питанням, які формують дестабілізуючі впливи на розвиток потенціалу аграрного сектора. Зазначено, що незавершеність аграрної реформи та затяжні трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки, відсутність в Україні раціонально організованого ринку земель сільськогосподарського призначення, нерозвиненість вертикально-інтегрованих структур формування сполучних ланцюгів створення доданої вартості ускладнюють процеси ефективної реалізації потенціалу вітчизняного аграрного сектора. Аргументовано, що з метою підвищення економічної, соціальної та екологічної ефективності функціонування аграрного сектора та реалізації його потенціалу доцільним є дотримання визначених стратегічних пріоритетів, які гарантуватимуть зміцнення економічної безпеки. У статті запропоновано комплексне впровадження заходів та очікуваний ефект імплементації пріоритетних напрямів розвитку потенціалу аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України.

Ключові слова: аграрний сектор, потенціал, потенціал аграрного сектора, суб'єкти господарювання, аграрний ринок, земельні відносини, економічна безпека, стратегічні пріоритети.

Вступ

Аграрний сектор економіки Україна володіє значним потенціалом, що обумовлено наявністю сприятливих природно-кліматичних умов, вигідним географічним й логістичним розташуванням, високою родючістю ґрунтового покриву, потужним людським капіталом сільських територій, усталеними традиціями господарювання населення в сільському господарстві, що сформувалися історично. Водночас, ефективність використання наявного потенціалу аграрного сектора є недостатнім, з огляду на результати його функціонування у системі господарських відносин національної економіки. Зокрема, слабо задіяними є можливості природно-ресурсних потужностей, недостатнім рівнем розвитку характеризується тваринницька галузь, низькою є частка продукції з високою доданою вартістю, обмеженими параметрами розвитку характеризується харчова й переробна галузі аграрного сектора, надмірною є сировинна спрямованість вітчизняного аграрного експорту, незадіяними є резерви становлення горизонтально-вертикальних інтеграційних аграрних кластерів, досі несформованим залишається ринок обігу земель сільськогосподарського призначення. Такі передумови ускладнюють процеси ефективної реалізації потенціалу вітчизняного аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України.

Метою статті є окреслення основних проблемних питань, які формують дестабілізуючі впливи на розвиток потенціалу аграрного сектора та визначення стратегічних пріоритетів, які передбачають комплексне впровадження заходів для підвищення ефективності реалізації потенціалу аграрного сектора економіки України.

Методологія та методи дослідження

У процесі підготовки статті використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження, а саме: логічний метод, монографічний метод, метод аналізу та синтезу.

Результати та їх обговорення

Фактична незавершеність аграрної реформи та важкі трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки зумовили до формування ірраціонального розподілу прав власності на засоби виробництва в аграрному секторі між основними суб'єктами господарювання. Це призвело не лише до появи структурно-галузевих дисбалансів виробництва сільськогосподарської продукції між основними категоріями виробників останньої, але й зумовило появу деструктивних процесів функціонування аграрного сектора економіки, ускладнення гарантування ведення добросовісної конкуренції в галузі, надмірної концентрації ресурсних потужностей в користуванні одного власника, зниження соціальної спрямованості суб'єктів

господарювання, поглиблення проблеми ірраціонального природокористування та виснаження природно-ресурсного потенціалу вітчизняних сільських територій (Rusan, 2018). Знижує параметри ефективності використання та нарощування потенціалу вітчизняного аграрного сектора України недостатній рівень інвестиційної привабливості останнього, що зумовлено дестабілізуючим впливом ряду деструктивних чинників, серед яких відсутність надійних механізмів гарантування прав інвестора та захисту приватної власності на засоби виробництва, незавершена реформа судочинства, лобювання комерційних інтересів представників потужного агробізнесу в органах державної влади, загострення проявів рейдерських захоплень майна суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки.

Стимує реалізацію потенціалу аграрного сектора економіки відсутність в Україні раціонально організованого ринку земель сільськогосподарського призначення. Це формує спектр дестабілізуючого впливу ризиків і загроз, серед яких поглиблення процесів ірраціонального використання сільськогосподарських угідь і зниження рівня їх родючості, перешкоджання впровадження довгострокових інвестиційних проектів в аграрній сфері, реалізація корупційних схем зміни цільового призначення сільськогосподарських угідь, розвиток тіньового ринку землі, використання інструменту емфітевзису для фактичного придбання сільськогосподарських угідь (*Analitychna dopovid' do Shhorichnogo Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2018). Проблема несформованості ринку обігу земель сільськогосподарського призначення дестабілізує процеси забезпечення не лише економічної, але й національної безпеки держави у зв'язку з ризиками надмірної концентрації площ сільськогосподарських угідь у власності однієї особи, придбання землі іноземцями, часткової монополізація окремих сегментів аграрного ринку.

Проблемним аспектом є нерозвиненість вертикально-інтегрованих структур формування сполучних ланцюгів створення доданої вартості в аграрному секторі, що перешкоджає зміцненню конкурентних переваг вітчизняного аграрного сектора економіки як на внутрішньому, так і зовнішньому продовольчому ринках. Ускладнює становлення процесів ефективної реалізації потенціалу аграрного сектора нерозвиненість мережі об'єктів логістичного забезпечення, що стримує вихід суб'єктів господарювання на продовольчий ринок, активізує появу на ринку надмірної кількості посередницьких структур, максимізує транзакційні витрати господарюючих суб'єктів аграрного сектора, знижує оперативність виробничо-господарських процесів і посилює інертний характер функціонування останніх, поглиблює дисбаланси розвитку аграрної сфери як на галузевому, так і регіональному рівнях.

Нарощення масштабів реалізації потенціалу аграрного сектора економіки має здійснюватися в контексті підвищення економічної, соціальної та екологі-

чної ефективності його функціонування. Своєю чергою, це передбачає не лише пошук й залучення незадіяних резервів покращення ресурсної підтримки аграрного сектора, але й гарантування соціальної та екологічної справедливості розподілу матеріальних благ в аграрному секторі економіки між її ключовими суб'єктами та сільським населенням. Підвищення ефективності реалізації потенціалу аграрного сектора економіки України передбачає доцільність дотримання стратегічної орієнтації на досягнення таких пріоритетів:

1) подолання структурно-виробничих диспропорцій розвитку аграрної сфери, збалансування галузевого виробництва сільськогосподарської продукції за основними категоріями виробників, формування механізмів і стимулів щодо завершення трансформаційних процесів в аграрному секторі економіки;

2) покращення інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки, популяризація конкурентних переваг останнього на внутрішньому та зовнішньому інвестиційних ринках, гарантування захисту прав та інтересів потенційного інвестора;

3) формування інституційного базису для поетапного впровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, подолання проявів практики тіньового обігу сільськогосподарських угідь, мінімізація ризиків надмірної концентрації землі у користуванні одного власника;

4) подолання сировинної спрямованості аграрного сектора, диверсифікація його виробничо-господарської діяльності та формування замкнутих циклів виробництва аграрної продукції з високою доданою вартістю;

5) розбудова мережі об'єктів інфраструктурного забезпечення розвитку аграрного сектора економіки, покращення логістичної підтримки виробничо-господарської діяльності аграрного сектора, посилення інтеграції вітчизняних логістичних шляхів у систему інфраструктури світового аграрного ринку;

6) розвиток кадрового забезпечення вітчизняного аграрного сектора економіки, підвищення інтелектуально-кадрової складової, вдосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів, подолання стагнаційних процесів розвитку людського капіталу в сільській місцевості;

7) подолання екологічних дисбалансів розвитку аграрного сектора економіки України, узгодження ресурсних потужностей з екологічними ризиками функціонування аграрного сектора, організація засад раціонального природокористування в аграрному секторі;

8) покращення охорони земель сільськогосподарського призначення, запобігання процесам деградації ґрунтового покриву, забезпечення відтворення та збереження родючості сільськогосподарських угідь.

Досягнення визначених стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектора економіки України передбачає доцільність комплексного впровадження таких заходів:

– реалізація інструментів збалансування галузево-виробничих диспропорцій аграрного сектора на засадах формування мотиваційних механізмів і стимулів

щодо розвитку, насамперед, тваринницької галузі (м'ясне та молочне скотарство, свинарство, птахівництво), імплементації засобів державної фінансової підтримки для будівництва тваринницьких ферм, відшкодування частини вартості кредитних ресурсів, виділених на придбання обладнання для догляду за сільськогосподарськими тваринами, надання адресних дотацій на утримання великої рогатої худоби, стимулювання суб'єктів господарювання щодо орієнтації їх на диверсифікацію господарської діяльності в аграрному секторі економіки, впровадження механізмів подолання галузевих диспропорцій розвитку аграрного сектора в просторово-територіальному вимірі з урахуванням специфіки наявного природно-ресурсного потенціалу сільських територій, усталених традицій аграрного господарювання в регіоні та особливостей географічного розташування останнього;

– покращення структури суб'єктного розподілу основних категорій виробників аграрної продукції на засадах орієнтації на досягнення двох стратегічних векторів: перший, передбачає деконцентрацію виробничих потужностей в структурах агрохолдингового типу (мінімізація можливостей проявів монополізації окремих сегментів аграрного ринку, посилення соціальної відповідальності агрохолдингів і спонукання останніх до реалізації масштабних соціальних проєктів, унеможливлення концентрації надмірної кількості сільськогосподарських угідь у користуванні одного власника, у тому числі через залучення інструменту дочірніх компаній, посилення податкового навантаження на агрохолдингові структури); другий, спрямований на зменшення частки господарств населення у структурі виробництва валової продукції, шляхом реалізації мотиваційних механізмів і стимулів у членів господарств населення до юридичної реєстрації останніх, як фермерських господарств чи малих сільськогосподарських підприємств, підтримки розвитку інтеграційних і кооперативних процесів у сільському господарстві, збільшення частки товарної продукції, роз'яснення серед сільського населення наявних конкурентних переваг і можливостей у випадку юридично формалізованого господарювання, а також інформування щодо соціальних ризиків ведення виробничої діяльності як незареєстрованих суб'єктів господарювання тіньового сектора економіки;

– забезпечення неухильного дотримання базових засад ведення добросовісної конкуренції на аграрному ринку серед основних категорій виробників сільськогосподарської продукції через реалізацію інструментів ринкового партнерства, удосконалення інституційного базису регулювання відносин між контрагентами, посилення соціальної відповідальності суб'єктів аграрного бізнесу, стимулювання поширення практики реалізації спільних ринкових проєктів, підвищення штрафів і санкцій за прояви порушення правових норм антимонопольного законодавства України, унеможливлення виникнення, так званих, змов на ринку між потужними виробниками сільськогосподарської продукції, диверсифікації джерел доступу до закупівлі мінеральних добрив, пестицидів, гербіцидів, засобів догляду за рослинами, елітного насіння, племінних порід сільськогосподарських тварин тощо;

– реалізація механізмів та інструментів покращення інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки, що передбачає посилення конкурентних позицій вітчизняного аграрного сектора економіки, популяризацію можливостей та резервів нарощування його природно-ресурсного потенціалу серед ключових суб'єктів міжнародного інвестиційного ринку, поширення реалізації успішних практик і проектів державно-приватного партнерства в інвестиційній сфері, формування мотиваційних механізмів і стимулів у керівництва господарюючих суб'єктів аграрної сфери щодо реінвестиції частки отриманого прибутку від збуту аграрної продукції та надання послуг в аграрному секторі, посилення ділової активності та підтримка можливостей сільськогосподарських підприємств щодо залучення інвестиційних ресурсів на фондовому ринку, стимулювання розвитку мережі об'єктів інвестиційної інфраструктури аграрного сектора економіки (інвестиційні біржі, фінансові установи, кредитні спілки, інвестиційно-консалтингові служби), пошуку можливостей щодо залучення інвестиційних ресурсів із джерел надання міжнародної грантової допомоги, популяризації в засобах масової інформації успішних практик реалізації масштабних інвестиційних проектів в аграрному секторі економіки;

– забезпечення неухильного та послідовного гарантування дотримання прав інвестора на засадах удосконалення інституційного базису регулювання інвестиційної сфери аграрного сектора економіки, проведення судової реформи, реалізації комплексу силових правоохоронних заходів щодо унеможливлення провадження рейдерських атак на виробничо-господарські процеси суб'єктів господарювання аграрної сфери, імплементації структурно-системних змін стосовно організації прикладних засад функціонування інвестиційного ринку, реалізації засобів налагодження конструктивного діалогу між органами державної влади, суб'єктами аграрного бізнесу та представниками потужних інвестиційних компаній, поширення практики періодичного проведення спеціалізованих міжнародних аграрних інвестиційних форумів, конференцій, ярмарків, у тому числі із залученням представників громадського сектора та науково-технічної сфери;

– проектування та розробка пріоритетної компромісної моделі функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення, яка б максимально задовольняла інтереси всіх суб'єктів аграрного сектора економіки, гарантувала формування базисних передумов для нівелювання загроз економічній та національній безпеці на засадах врахування таких структурних аспектів, як унеможливлення купівлі сільськогосподарської землі іноземцями, обов'язкового встановлення максимального обсягу володіння земельним банком, реалізація механізмів моніторингу і контролю використання сільськогосподарських угідь на умовах дотримання вимог раціонального природокористування;

– забезпечення організаційно-економічної підтримки для горизонтальної та вертикальної диверсифікації господарської діяльності в аграрному секторі економіки в контексті мінімізації ризиків економічної

безпеки на макро-, мезо- та мікрорівнях на засадах імплементації механізмів освоєння нових видів виробничо-господарської діяльності, впровадження інноваційних технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, зниження рівня сировинної спрямованості вітчизняного аграрного сектора економіки, стимулювання створення доданої вартості на засадах диверсифікації виробництва, імплементації передових практик світового досвіду становлення диверсифікованих господарських комплексів в аграрному секторі;

– забезпечення стимулювання процесів покращення інфраструктурного забезпечення функціонування аграрного сектора економіки на засадах удосконалення логістичної підтримки останнього, що передбачає доцільність орієнтації на розбудову мережі дорожньо-транспортного сполучення, розвиток можливостей залучення й використання потужностей залізничного, річкового та морського видів транспорту в аграрній сфері, узгодження матеріальних і нематеріальних логістичних потоків аграрного сектора економіки з можливостями та пріоритетами розвитку об'єктів його інфраструктурного забезпечення, розбудови в регіонах мережі оптових аграрних ринків і бірж, підтримки розвитку складських та елеваторних потужностей аграрного сектора економіки, розбудови регіональної мережі потужних аграрно-логістичних хабів, відкриття оптових продовольчих ринків у регіонах, полегшення доступності виходу малих сільськогосподарських підприємств на аграрний ринок;

– забезпечення підтримки інтеграції логістичних систем вітчизняного аграрного сектора економіки у систему інфраструктурного забезпечення світового аграрного ринку, шляхом підтримки розвитку міжнародних комунікаційних взаємозв'язків, відкриття нових міжнародних пунктів пропуску на державному кордоні, розвитку мережі митних постів у регіонах, автоматизації процесів митного оформлення вантажів і мінімізації людського втручання, активізації підписання на урядовому рівні угод щодо входження об'єктів вітчизняної дорожньо-транспортної системи у структуру міжнародних транспортних коридорів, підтримки й стимулювання розвитку трансграничного співробітництва, реалізації спільних міжнародних інфраструктурних логістичних проектів;

– підвищення ефективності використання кадрового потенціалу аграрного сектора економіки на засадах покращення рівня освіченості серед сільського населення, подолання негативних тенденцій трудової міграції населення із сільських на урбанізовані території, запровадження обов'язкової практики підвищення кваліфікації та підготовки кадрів суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки, посилення ролі кадрових служб у процесах розвитку професійних компетенцій працівників сільськогосподарських підприємств, розбудови мережі спеціалізованих центрів підготовки й навчання фермерів у регіонах, реструктуризації існуючих підходів до організації мотивації праці в сільському господарстві через збалансування використання її матеріальних й нематеріальних інструментів, встановлення трудових квот для працевлаштування в аграрному секторі економіки молодих

спеціалістів без обов'язкової наявності досвіду одразу після закінчення закладу вищої освіти, розширення можливостей для практичного стажування студентів аграрних ЗВО в процесі навчання шляхом підтримки розвитку дуальної системи освіти;

– імплементація механізмів та інструментів становлення засад раціонального природокористування й збереження відтворювальних потужностей природних екосистем для прийдешніх поколінь, що передбачає дотримання науково-обґрунтованих підходів до організації аграрного виробництва, неухильного дотримання системи сівозмін з метою забезпечення підтримки на належному рівні гумусу, стимулювання та підтримки розвитку органічного землеробства, поширення практики страхування екологічних ризиків у випадку настання форс-мажорних ситуацій, зумовле-

них виникненням стихійних екологічних лих і катастроф, формування інституційного базису для посилення рівня відповідальності за порушення чинних норм екологічного законодавства, підняття ставок екологічних зборів і штрафів, впровадження ресурсоощадних технологій замкнутого типу виробництва, які забезпечують можливість організації безвідходного виробництва в процесі господарювання, наближення спеціалізації аграрного виробництва відповідно до специфіки природно-ресурсного потенціалу конкретного регіону.

Реалізація розроблених заходів щодо імплементації визначених пріоритетів функціонування аграрного сектора забезпечить формування ресурсних резервів для зміцнення економічної безпеки України (рис. 1).

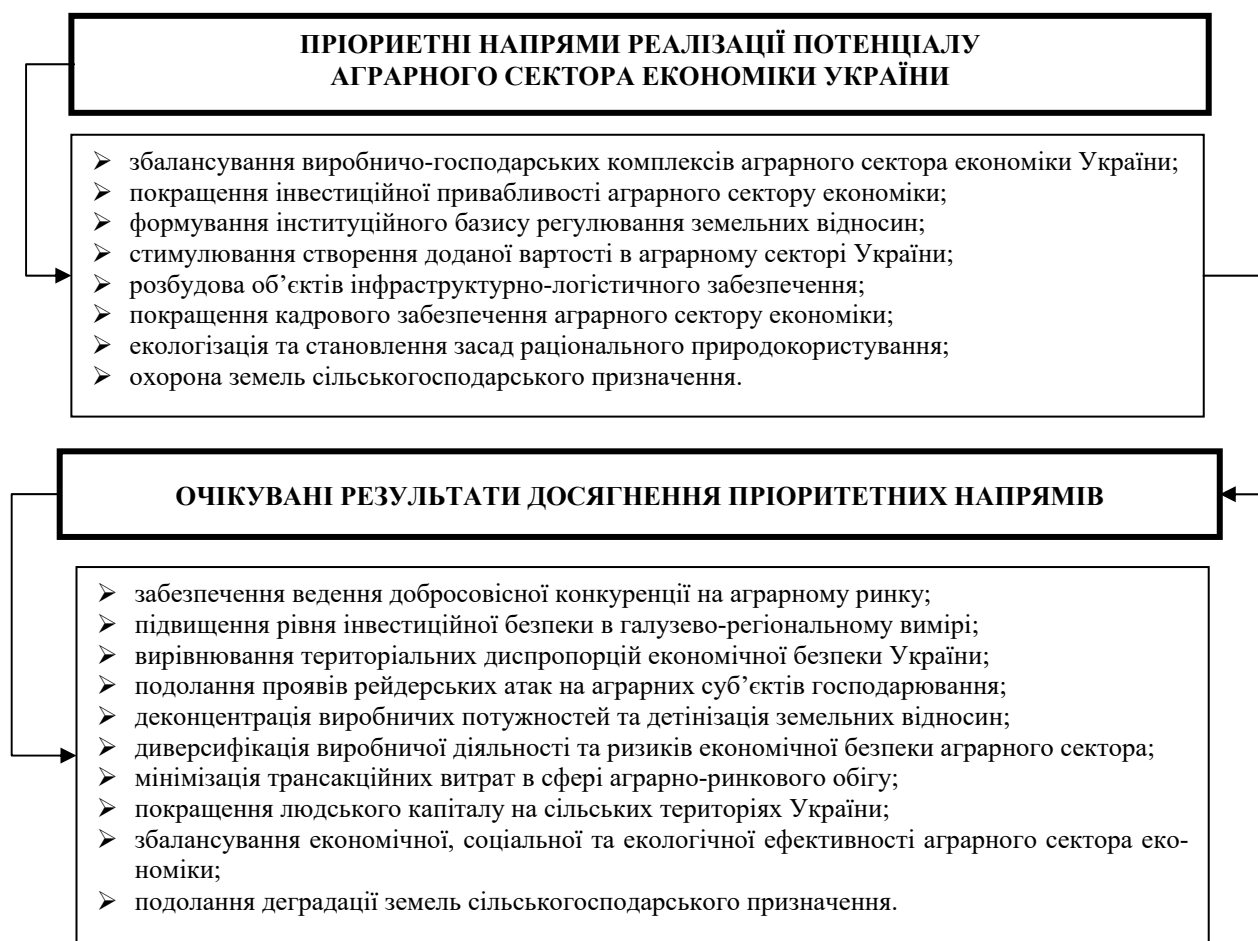

Рис. 1. Очікуваний ефект імплементації пріоритетних напрямів розвитку потенціалу аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України

Джерело: розроблено автором

Висновки

Формування ресурсних резервів зміцнення системи забезпечення економічної безпеки України потребує стратегічної орієнтації на досягнення пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектора економіки, основними серед яких визначено такі: збалансування галузевої та суб'єктної диспропорцій виробництва аграрної продукції, покращення інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки, поетапний

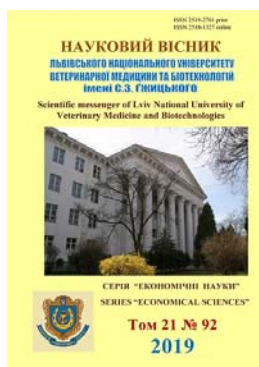
запуск ринку обігу земель сільськогосподарського призначення, подолання сировинної спрямованості аграрного сектора та збільшення частки виробництва продукції з високою доданою вартістю, розвиток логістично-інфраструктурного забезпечення господарських відносин між суб'єктами аграрного сектора, покращення кадрового забезпечення аграрного сектора економіки, зменшення екологічних дисбалансів і становлення засад раціонального природокористу-

вання в аграрному секторі, забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення.

Таким чином, забезпечення орієнтації на досягнення визначених стратегічних пріоритетів розвитку потенціалу аграрного сектора економіки України сформує передумови для зростання параметрів ефективності реалізації цього потенціалу, підвищення конкурентних позицій вітчизняного аграрного сектора економіки, як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, активізації темпів розширеного відтворення аграрної галузі, що в сукупності гарантуватиме зміцнення економічної безпеки України.

References

- Analitychna dopovid` do Shhorichnogo Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verhovnoyi Rady Ukrayiny "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshe Ukrayiny v 2017 rotsi". Kyiv: NISD (in Ukrainian).
- Rusan, V.M. (2018). Shchodo stanu ta problem funkcionuvannia ta rozvytku agrarnogo sektora ekonomiky Ukrainy: analitychna zapyska. Kyiv: NISD (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9225

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ HUMANITARIAN EDUCATION IN HIGHER SCHOOL

World-development of historical and spiritual that is its event-idea-development as a world of faith

O.V. Khaletskyj

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 24.01.2019

Received in revised form

26.02.2019

Accepted 27.02.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-032-225-00-14
E-mail: philosophy@lvet.edu.ua

Khaletskyj, O.V. (2019). World-development of historical and spiritual that is its event-idea-development as a world of faith. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 147–154. doi: 10.32718/nvlvet-e9225

According to modern scientific and philosophical representations, the world is its creation as development. Because of anthroponospherization, world development appears as a historical and spiritual development. A measure of progressive development are: 1) the completeness of the implementation of legislative tendency (directions) of development, 2) the superiority of the old to new, 3) the increase of consciousness and spiritual factors of development. In the development of society, the historical-spiritual appear to it: 1) degrees, 2) local ways (civilization) actually happen-ideas-development, which are: 1) initial with the stages of anthroposociogenesis, tribal community of collectors and hunters, the clan community of farmers and herders, 2) agrarian society with the stages of the first civilizations of the copper stone age (Ancient Egyptian, Sumerian-Babylonian, Indo, Aegean, Hatto-Smallasian Early Chinese, Ancient American) iron age from the 1st millennium BC of ancient (Middle East, Antique, Ancient Indian and Ancient Chinese) and medieval (Far Eastern, Indian, Austrian, Central Asian, Iranian-Islamic, Eastern Christian and West Christian local civilizations) and so-called industrial society with preindustrialization XVIII-mid. XVII century, industrialization the middle of XVII–XIX centuries, industrial first half of Twentieth century and, the middle of XX century, the globalization-information stages of development with the corresponding all of them-events-ideas-development. Stages of development are determined by their main direction. Civilizations can be defined as local socio-cultural organisms that are inherent in the physiognomic unity of distinctive features. In the process of historical development there is a growth of conscious-spiritual factors of development (socio-cultural paradigm), mainly as the implementation of various socio-cultural projects, which prompts the creation of consciously projected, intellectually creative, idea-creative, spiritually-constructed world as it happens-idea-development. Events are acting-known as ideas, and ideas are projected as development. All further history of mankind is the deduction and embodiment of consciously-projected ideas. Socio-cultural projects require the realization, and that's why historical development is somehow dejected, and is carried out as some kind of enthusiasm. Religion - faith in God through the cult, what is the act of consciousness (faith) of world creation (God) through its activation in itself (the cult). The historical-spiritual world-development are as follows: 1) the continuation of the world creation, 2) the belief of realization as a kind of locomotive, because of what 3) religious socio-cultural projects of spiritual world transformation are currently the largest. From the New Times monotheism comes into the secular phase of practicing faith. From the seventeenth century humanity passes to industrial ways of development and to the twentieth century. the world economy is formed, world politics and world spirituality that are from the middle of Twentieth century turn into the globalization-informational period of "the inventive future", when any social and cultural projects can be implemented. There is a world civilization as a cathedral unity of national cultures. In the field of religious, there is not immortality, but newly-religions as a God's gradual faith. Innovation faith occurs as: 1) ecumenization, 2) secularization, and 3) new secular dynastic theologians. A peculiar "spiritual evaporation" of globalization processes is the maturation of the so-called universal religion. There can be no universal religion, only a universal faith can be. Universal religion is not a separate religion, but the unity of all religions of the world as its spiritual transformation. Universal

religion arises as 1) activation of the creative forces of man, 2) the locomotive of socio-cultural projects that require the faith realization, 3) as a social and cultural project for the spiritual transformation of the world (God's reign, etc.). The unity of all religions in the world is currently the most expressed in theistic evolutionism, which in modern universal evolutionism receives a scientific and philosophical justification, where a new process-creative-centric image of the world for its transformation arises. Secular gradual faith passes into the development of the world, world-wide – the consciousness of the world as its development, which is achieved by the event-idea-development. The world of faith appears in three hypostases: 1) as the unity of all religions of the world as its spiritual transformation, 2) the world is not religion, but faith, and 3) acts consciousness of the world as its development. Concentration of the meanings of spiritual uplift form the so-called spiritual republics (Zion, Shambhala, mountainous Jerusalem, etc.) as our antisocial spiritual homeland. World-development of historical-spiritual appears as an intelligent world development (World building).

Key words: world-development of historical-spiritual, progression, anthroponospherization, social-cultural paradigm, civilizational formation, events-ideas-development, socio-cultural project, universal faith, globalization-information society, ecumenization, secularization, secular dynastic theology, trusteeship, “spiritual republic”, world development (world-building).

Світорозвій історично-духовний, тобто його подіє-ідеє-розбудова як світовірення

О.В. Халецький

За сучасними науково-філософськими уявленнями світ – це його творення як розвиток. Через антропоосферизацію світорозвиток постає як історично-духовний розвій. Мірилом поступального розвитку виступають: 1) повнота здійснення законотенденцій (спрямованостей) розвитку; 2) перевершення старого новим; 3) збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку. В історично-духовному розвитку суспільства постають його ступені та локальні способи (цивілізації), власне подіє-ідеє-розвій, якими є: 1) первісне, з етапами антропосоціогенезу, родової общини збирачів і мисливців, родової общини землеробів і скотарів; 2) аграрне суспільство, з етапами перших цивілізацій: міднокам'яного віку (Давньоєгипетської, Шумеро-Вавилонської, Індської, Егейської, Хетто-Малоазійської Ранньокитайської, Давньоамериканської), залізного віку від 1 тис. до н.е., давніх (Близькосхідної, Античної, Давньоіндійської і Давньокитайської) та середньовічних (Далекосхідної, Індійської, Австричної, Центральноазіатської, Ірано-Ісламської, Східнохристиянської і Західнохристиянської) локальних цивілізацій і т.з. індустріальне суспільство з передіндустріалізаційним (XVII – сер. XVIII ст.), індустріалізаційним (сер. XVII–XIX ст.), індустріальним (п.пол. XX ст.) та (від сер. XX ст.) глобалізаційно-інформаційним етапами розвитку з відповідним їм всім подіє-ідеє-розвоєм. Етапи розвитку визначаються їх головним спрямуванням. Цивілізації можуть бути визначені як локальні соціально-культурні організми, яким притаманна фізіогномічна єдність відміннісних рис. У процесі історичного розвитку відбувається зростання свідомісно-духовних чинників розвитку (соціально-культурна парадигма), головним чином – як здійснення різних соціально-культурних проектів, через що постає створення свідомісно-проектованого, розумо-творного, ідеє-творного, одухо-твореного світу як його подіє-ідеє-розвою. Події дієусвідомлюються як ідеї, а ідеї проєктуються як розвиток. Уся подальша історія людства репрезентована виведенням і втіленням свідомісно-проектованих ідей. Соціально-культурні проекти вимагають відоздійснення, через що історичний розвиток певним чином орієнтований, здійснюється як деяке світовірення. Релігія – віра в Бога через культ, чим є дієусвідомлення (віра) світотворення (Бог) через його активізацію в собі (культ). Світорозвій історично-духовний орієнтований як 1) продовжене світотворення, 2) віроздійснення як своєрідний локомотив, через те, що 3) релігійні соціально-культурні проекти духовного світоперетворення наразі є найбільшими. Від новочася єдинобожжя вступає в секулярну фазу практикування віри. Від XVII ст. людство переходить до індустріальних способів розвитку і до XX ст. утворюються світова економіка, світова політика і світова духовність, які від сер. XX ст. переходять у глобалізаційно-інформаційну добу “винаходжуваного майбутнього”, коли можуть бути здійснені будь-які соціально-культурні проекти. Виникає світова цивілізація як соборна єдність національних культур. У галузі релігійної відбувається не обезрелігійнення, а новорелігійнення як дієбожжє поступовір'я. Нововір'я відбувається як 1) екуменізація, 2) секуляризація, 3) нове секулярно-динамічне богословствування. Своєрідним “духовним випаровуванням” глобалізаційних процесів є визрівання т.з. універсальної релігії. Універсальної релігії бути не може, може бути лише універсальна віра. Універсальна релігія не окрема релігія, а єдність усіх релігій світу як його духовного перетворення. Універсальна віра постає як 1) активізація світотворчих сил людини, 2) локомотив соціально-культурних проектів, що вимагають віроздійснення, 3) як соціально-культурний проект духовного перетворення світу (Царство Боже і т.п.). Єдність усіх релігій світу наразі знаходить найбільше вираження в теїстичному еволюціонізмі, який у сучасному універсал-еволюціонізмі отримує науково-філософське обґрунтування, де виникає новий процесуально-творчоцентричний образ світу для його перетворення. Секулярне поступовір'я переходить у розвитковір'я, світовір'я – дієусвідомлення світу як його розбудови, що досягається подіє-ідеє-розвоєм. Світовір'я постає у трьох іпостасях: 1) як єдність усіх релігій світу як його духовного перетворення, 2) світова не релігія, а віра і 3) дієусвідомлення світу як його розбудови. Зосередження розмислів духовних розбудов утворюють т.з. духовні республіки (Сіон, Шамбхалу, “горний Єрусалим” і т.п.) як нашу асоціальну духовну Батьківщину. Світорозвій історично-духовний постає як дієусвідомлювана світорозбудова (Світобуд).

Ключові слова: світорозвій історично-духовний, поступування, антропоосферизація, соціально-культурна парадигма, форми цивілізації подіє-ідеє-розвій, соціально-культурний проект, універсальна віра, глобалізаційно-інформаційне суспільство, екуменізація, секуляризація, секулярно-динамічне богословствування, світовірення, “духовна республіка”, світорозбудова (світобуд).

За сучасними науково-філософськими уявленнями синергетики Г. Гакена або І. Пригожина 1977 р., антропним принципом Б. Картера 1972 р., інфляційно-сценарною моделлю Всесвіту А. Гута 1979 р., кванто-

вою гравітацією С. Хокінга 1983 р., гіпотезами Всесвіту через тунелізацію А. Віленкіна 1982 р., мультивсесвіту через відгалуження Петлі Всесвіту Д. Гота – Лі Цзін-лі 1998 р., через вібрацію т.з. “струн”

П. Штейнхардта – Н. Турока 2002 р., експериментально підтвержену адронним колайдером 2012 р. т.з. Теорію Всього і, від кін. XX ст., об'єднуючого їх всіх універсального еволюціонізму (І. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Гакен, Г. Ніколіс, П. Девіс, В. Стьопін, Г. Князева, С. Курдюмов, А. Баблюк, М. Веллер, В. Лук'янець, О. Кравченко, Міжнародний конгрес Немецького товариства складних систем 1997 р. та ін.) і т.з. нової історії (М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель та ін. шк. "Анналів", А. Гуревич, Н. Яковенко, О. Толочко, В. Ульяновський та ін., еволюціонізму Л. Уайта, Д. Стюарта та ін., т.з. історії ідей Д. Хайяма, К. Брентона, Р. Стромберга, С. Аверінцева, Л. Костенко, В. Шевчука, М. Поповича, Л. Ушкалова та ін.), соціально-культурної парадигми (О. Ахієзера, М. Лапіна, В. Стьопіна, К. Баранцевої, О.О. й О.В. Халецьких та ін.), тобто універсал – історичного еволюціонізму (Khaletskyi & Khaletska, 2013) світ – це його творення (υβρις – шаленство творчісного процесу, за Г. Арндт або М. Фуко як творчісної силіди), як розвиток (субстанція-суб'єкт-процес), всепоступальний (рух – зміни взагалі, розвиток – спрямовані зміни, поступ – спрямовані вперед і т.д.) через космогенез літосфери (утворення), біосферу життя (від-творення) й антропоноосферизацію дієрозуму (пере-творення), як внесення у світ свідомості, постання розумо-творного, ідеє-творного, одухо-твореного світу через його проєктований подіє-ідеє-розвій (Khaletskyi, 2018). Тому світорозвиток (Berhson, 2010) врешті постає як історично-духовний розвій (Toinbi, 1995). У вченні про ноосферу (В. Вернадський, П. Тейяр де Шарден, Г. Леруа, М. Мойсєєв К. Майнцер, Н. Булатов, В. Загороднюк та ін.) фактично набуваються критерії поступального розвитку (Khaletskyi, 2015).

На нашу думку, мірилом поступування є 1) повнота здійснення законотенденцій розвитку (спрямування); 2) перевершення старого новим (новлення); 3) збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (просвітлення). За синергетикою жодного іншого розвитку, крім поступального, взагалі не існує ("стріла часу" за Д. Едінгтоном або т.з. "перевідкриття часу" у синергетиці тощо). Час тече у зворотному напрямку у виниклих під час Первісного Вибуху двох паралельних дзеркальних світах, відкритих канадсько-американськими науковцями у 2018 р., але час у зворотному напрямку тече також поступально. Розвиток від космогенезу до біосфери і до антропоноосферизації є рухом вперед, тобто поступуванням. Але не доведено, що прогресом, якщо його розуміти як горезвісне "поліпшення", що носить неприйнятний оціночний характер. Боязко уникнений (від лихоліть I та II Світових воєн, тоталітарних режимів тощо п.пол. XX ст., О. Шпенглер, К. Поппер і майже вся сучасна історіографія) суспільними науками прогрес, на нашу думку, мусив би означати саме здійснення поступування (Khaletskyi & Khaletska, 2013).

Через те, що нинішній етап свіотворення є антропоноосферизаційним внесенням у світ свідомості, постанням розумо-творного, ідеє-творного, одухо-твореного світу через його свідомісно-проєктований подіє-ідеє-розвій, то розвиток суспільства є історично-духовним процесом (К. Брейзіг, Г. Уеллс, А. Тойн-

бі, В. Мак-Ніл та ін.), у якому постають його 1) ступені (етапи) розвитку, його 2) локальні способи розвитку (цивілізації) і власне 3) подіє-ідеє-розвій (Khaletskyi, 2003; Khaletskyi & Khaletska, 2013). Такими ступенями розвою в історичній науці усталювалися давнє середньовічне і новочасне суспільство (від Відродження Ф. Бюнді і Н. Макиавеллі до новочася К. Келлермана 1675 р.) як прогрес розуму (А. Вольтер, М. Кондорсе та ін.) або історично-органічний розвиток народного духу (Й. Гердер і вся романтистська історіографія), розміркована у Г. Гегеля як східна, антична й германо-християнська фази або в О. Конта – як релігійна, метафізична і новочасна наукова доба. Доповнені новодослідженими первісним (Г. Морган, 1877 р.; Е. Тейлор, 1897 р.; Д. Фрезер, 1911–1915 рр. та ін.) і давньосхідним (Г. Масперо, 1885 р.; Е. Мейер, 1910 р.; Б. Тураєв, 1911 р. та ін.) суспільствами, вони на кін. XIX – поч. XX ст. набувають (К. Брейзіг, Ступені і закони історичного розвитку, 1905 р. та ін.) первісного, давнього, з різновидами Давнього Сходу й Античності, середньовічного і новочасного ступенів розвитку. Їх різновидами, на нашу думку, є як марксистсько-ленінська "п'ятичленка", доповнена "пришпандьореним" комунізмом (К. Маркс, 1857 р.; Ф. Енгельс, 1883 р.; В. Ленін, 1919 р.; Й. Сталін, 1938 р.; Є. Жуков, 1955 р.; В. Нікіфоров, 1975 р.; Ю. Семенов, 2003 р. та ін.), так і еволюціонізована концепція генерацій А. Тойнбі (Дослідження історії, т. IV 1937 р., т. VII 1954 р.): 1) первісного суспільства, 2) давньосхідних (перших) цивілізацій I генерації, 3) давніх I тис. до н.е. – с. I тис. н.е., близькосхідної, античної давньоіндійської, давньокитайської та ін. цивілізацій II генерації, 4) середньовічних цивілізацій III генерації і 5) новочасної Західної світової цивілізації (Toinbi, 1995). Від сер. XX ст. їх всіх узагальнюють індустріальські (модернізаторські, за В. Головка, 2003 р. та ін.) уявлення (Р. Арон, 1956 р.; Д. Белл, 1973 р.; О. Тоффлер, 1980 р.; А. Турен, 1969 р.; О. Гоулднер, 1976 р.; З. Бжезінський, 1983–1987 рр.; Е. Масуда, 1983 р.; М. Кастельс, 1996 р. та ін.) про 1) первісний, 2) аграрний, включно із давньосхідно-невільницьким, антично-рабовласницьким і середньо-вічно-феодальним, та 3) новочасний індустріальний, включно із глобалістично-інформаційним від сер. XX ст., ступенями розвитку суспільства, доповнені антимарксистсько-дискусійними концепціями О. Петрова (1947 р.), Л. Васильєва (1966 р.), А. Гуревича (1991 р.), І. Дьяконова (1994 р.) та ін. Етапи розвитку визначаються їх головним спрямуванням (Khaletskyi & Khaletska, 2013).

На кожному історичному етапі (ступені, формації) розвитку утворюються різні локальні способи розвитку або ж цивілізації. Цивілізації можуть бути визначені (Khaletskyi, 2003) як локальні соціально-культурні організми, яким притаманна фізіогномічна (О. Шпенглер, А. Тойнбі, В. Мак-Ніл, Ф. Бегбі, Ю. Павленко та ін.) єдність (т.з. лик) відміннісних рис. Так, в аграрному суспільстві, на т.з. давньосхідному общинно-невільницькому (коли основним виробником виступають ще не раби, але вже упідневолені общинники; усі євроамериканські т.з. модернізаторські

Е. Майєра, М. Ростовцева та ін. і радянські марксоїдні дискусії 1920–1930-их рр., 1960–1970-их рр., 1990-их рр. щодо т.з. азіатського способу виробництва) етапи розвитку IV–II тис. до н.е., утворюються перші давньоєгипетська, шумеро-вавилонська, індська, егейська, хетто-малоазійська, ранньокитайська і давньоамериканська цивілізації міднокам'яного віку з відповідним їм подіє-ідеє-розвоєм. Від залізного віку I тис. до н.е. – сер. I тис. н.е. на давньому общинно-рабовласницькому (широке застосування вже рабської праці у виробництві) етапі розвитку виникають Близькосхідна, Антична, Давньоіндійська і Давньокитайська локальні цивілізації. В сер. I тис. до н.е. у т.з. “осьовий час” (К. Ясперс) виникає особистісно-понятійне мислення, утворюючи Далекосхідну, Індійську і Євразійську великі духовні традиції людства і цілісно-понятійні образи світу для його перетворення (Khaletskyi, 2003). На середньовічному общинно-феодалному етапі розвитку (сер. I тис. н.е. – XVI ст.), утворюються Далекосхідна, Індійська, Австрійська, Центральноазійська, Ірано-ісламська, Східнохристиянська і Західнохристиянська локальні цивілізації. Від XVII ст. людство переходить до індустріальних способів розвитку і виникає новочасна світова цивілізація, яка проходить передіндустріалізаційний (XVII – сер. XVIII), індустріалізаційний (сер. XVIII – XIX ст.), індустріальний (п.пол. XX ст.) і від середини XX ст. – глобалізаційно-інформаційний етапи розвитку, до поч. XX ст. поступово поглинаючи усі попередні локальні цивілізації (Khaletskyi & Khaletska, 2013), представити які належним чином, на превеликий жаль, не дозволяє формат статті.

У процесі історичного розвитку відбувається збільшення його свідомісно-духовних чинників (соціально-культурна парадигма), із яких найбільшим є здійснення соціально-культурних проектів (А. Турен, 1969 р.). Уся історія людства постає як низка здійснюваних соціально-культурних проектів (Царства Божого або Царства Розуму Просвітницької доби, прогресу, комунізму, глобалізаційно-інформаційного суспільства тощо). У здійсненні соціально-культурних проектів постає проєктований розумотворний, ідеє-творний, духовно пере-творений, одухотворений світ. Розвиток суспільства постає як подіє-ідеє-розвій. Події дієусвідомлюються як ідеї, а ідеї проєктуються як розвиток. Уся подальша історія людства – це подіє-ідеє-розвій виведення і втілення свідомісно-проєктованих ідей (Khaletskyi, 2018).

Соціально-культурні проєкти (А. Турен, 1969 р.) потребують віроздійснення (П. Бергер, Поголос про ангелів, 1963 р.; Д. Белл, Повернення сакрального? Аргумент на користь релігії майбутнього, 1980 р.; О. Тофлер; У. Еко та ін.). Тому історичний розвиток певним чином орієнтується (А. Тойнбі), здійснюється ніби світовірення (Khaletskyi, 2017). Релігія, або ж віра в Бога через культ, тобто дієусвідомлення (віра-дієусвідомлення здійснюваності вищою силою, за Р. Отто) світотворення (Бог – уособлене творення, світотворення, за Л. Ціглером, Р. Отто, П. Тілліхом, римо-католицькою і будь-якою іншою теологією розвитку, особливо – теїстичним еволюціонізмом) через активізацію в собі (через культ “створити Бога у серці

свому”, “зодягнутися у Христа” у християнстві, тікун-прилипання душі до Бога в іудаїзмі, сутнісна тотожність брахмана й атмана в індуїзмі, досягнення будовості в усьому і т.п.) світотворчих сил (А. Дреус, Л. Ціглер, П. Тейяр, Й. Ратцінгер (Папа Римський Бенедикт XVII) та ін.). Мистецтво – почуттєве, наука – раціоналістична, релігія – волятивно-інтуїтивна (августинізм, Іоан Дунс Скот, Ф. Шлейєрмахер і Г. Гегель, А. Шопенгауєр і Е. Гартман; воля до релігії У. Джемса, А. Дреуса і Л. Ціглера та ін.), свідомість у цілому – інтегративна. Бог не сидить ні в скінії, ні на Олімпі, ні на небі, ні в шухляді, Бог є у його відсутності (Ареопагітики) і віроздійснюється (М. Блондель) як дієусвідомлення уособленої творчої силодії (у богословських мудруваннях від сер. XIX ст.) і тому в Бога немає окремих церков (Павлові Послання, Миколай Кузанський, А. Швайцер, Р. Отто та ін.). Орієнтування історичного процесу, на нашу думку, постає в тому, що, по-перше, ступені розвитку, способи розвитку – цивілізацій і сам подіє-ідеє-розвій, наче “колеса скорботи” (А. Тойнбі) “викочують” те чи інше віроздійснення (за Бергером, Беллом або ж “релігію” за Тойнбі) як спосіб здійснення розвою (увесь “богобуд” А. Сен-Симона, Ф. Ламенне, Ш. Монталамбера, О. Конта, Л. Фюєрбаха, Д. Штрауса, Ж. Сореля, М. Горького, О. Луначарського, Г. Уеллса, Д. Белла, М. Новака та ін.) і, по-друге, саме поступування постає способом продовженого світотворення (носить світотворчий, тобто “божественний” характер, за вченням антропоносферизації, всією теологією розвитку, особливо теїстичним еволюціонізмом) (Khaletskyi, 2017).

Отже, орієнтування історичного процесу полягає в тому, що релігія (у найширшому й сутнісному значенні) є, на нашу думку, найбільш «крутим» способом історичного розвитку. Історія дієусвідомлюється, тобто віроздійснюється. Оскільки релігія постає дієусвідомленням світотворення, то наразі лише релігія (якщо не зважати на спровоковану адронним колайдером 2012 р. і “віготовлену” на ньому “частку Бога” – бозон Хікса) виступає найбільшим соціально-культурним проєктом світоперетворення (досягнення Царства Божого у християнстві, анупатхішеші – нірвани, тобто нірвани без залишку в буддизмі, пункту ω у Тейяра тощо), його розбудови (т.з. Світобуд). Світо-розвій історично-духовний є дієусвідомлюваним (віроздійснюваним) і світотворчим, тобто орієнтуваним. Релігія “пакується” у розвій історично-духовний як його найбільше 1) дієусвідомлення (віроздійснення) і 2) світотворче проєктування. За А. Тойнбі релігія постає певним локомотивом історичного розвитку (Toinbi, 1995).

У своєму розвитку релігія проходить етапи первісних вірувань (фетишизм, тотемізм, анімізм), багатобожжя як дієусвідомлення залежності людини від різних уособлених природних та суспільних сил і єдинобожжя як дієусвідомлення здійснюваності вищою силою, чим постає творчісна силодія уособлена в образі єдиного Бога-творця, яке, приблизно від новочасся, вступає у секулярну фазу (релігія виходу з релігії, за М. Гоше, т.з. секулярна віра і секулярне богослов'я, “ім'я ім'я леґіон”) світотворення як практи-

кування віри, своєрідне світовір'я (уся теологія розвитку типу *Populorum progressio* 1967 р. та, особливо, теїстичний еволюціонізм, П. Бергер, Д. Белл, О. Тоффлер, У. Еко та ін.), яке охоплює усі сфери життєдіяльності, отримує теомне обґрунтування (П. Тілліх, Релігійна субстанція культури, 1959 р. та ін.). Містика постає (М. Еліаде, Р. Занер та ін.) як своєрідний каталізатор для досягнення творчісних станів свідомості, як досягнути і явлене духовне перетворення (Khaletskyi, 2017). Отже, оrelігійнення історичного процесу відбувається через 1) його дієсвідомлення як продовженого світовтворення, як 2) певного віроздійснення, як 3) його своєрідного локомотиву, 4) де релігійні соціально-культурні проекти духовного світоперетворення є найбільшими.

Від XVII ст. постає новочасна світова індустріальна цивілізація (Світовик), яка проходить передіндустріалізаційний (XVII – сер. XVIII ст.), індустріалізаційний (сер. XVIII – XIX ст.), індустріальний (п.пол. XX ст.) і глобалізаційно-інформаційний (від сер. XX ст.) етапи розвитку. До кін. XIX – поч. XX ст. утворюється світова економіка (ознаками цього стали світові промислові виставки 1851, 1862 р. – у Лондоні, 1878, 1889 р. – у Парижі, 1893 р. – у Чикаго і світові економічні кризи 1857 р. – у Європі й Америці і 1873 р. в цілому світі тощо), світова політика (I світова війна 1914-1918 р. та ін.), у галузі духовності: світова наука (квантова механіка Л. Бройля, Е. Шрьоденгера, В. Гейзенберга, теорія відносності А. Айнштейна, теорія множин у математиці, генетика і структура ДНК та ін., історичний позитивізм К. Лампрехта, Д. Фрезера, М. Грушевського та ін., модернізаторські концепції Е. Майєра і М. Ростовцева, філософії життя О. Шпенглера і А. Тойнбі та ін.), світове мистецтво (т.з. ідеологічний реалізм Т. Мана або Лу Сіня або Р. Такхура, або Акутагави Рюноске, неоромантизм Е. Кіплінга або Лесі Українки, авангардизм П. Пікассо, С. Далі, К. Малевича та ін.; функціоналізм Ш. Ле Корбюзьє або О. Німейєра; магічний реалізм Г. Маркеса та ін.), розвивається світова релігія (Світовий конгрес релігій 1893 р. у Чикаго, Всесвітній місіонерський конгрес 1910 р. в Единбурзі, ісламський конгрес 1926 р. у Мещці, екуменічні громади в Іоні 1938 р. або в Тезе 1940 р., Всесвітня рада церков 1948 р., Всесвітнє братство буддистів 1950 р. тощо), світова філософія (філософія життя Ф. Ніцше, А. Бергсона, О. Шпенглера, А. Тойнбі, екзистенціалізм М. Гайдеггера або позитивізм Д. Бернала, еволюціонізм П. Тейяра де Шардена та ін.).

Від сер. XX ст. людство поволі вступає у глобалізаційно-інформаційне постіндустріальне (д.пол. XX ст.) і від XXI ст. – глобалізаційно-інформаційне суспільство (Комп'юротопію, за Е. Масудою 1983 р.), ідеологічно обґрунтоване Р. Ароном (вісімнадцять лекцій про індустріальне суспільство, 1955–1956 р. та ін.), У. Росту (Стадії економічного зростання, 1960 р. та ін.), Б. Жувенелем (“Аркадія”, 1968 р.) та ін., з ідеєю “винаходжуваного майбутнього”, коли через НТР можуть бути здійснені будь-які проекти розвитку людства), Д. Беллом (Пришестя постіндустріального суспільства, 1973 р. та ін.), А. Туреном (ідея програмованого суспільства і середнього класу в “Виробни-

цтві суспільства” 1973 р. та ін.), О. Гоулднером (ідея інтелектуалів у “Майбутньому інтелектуалів і встановленні нового класу” 1979 р. та ін.), О. Тоффлером (“Третя хвиля”, 1980 р. та ін. із всебічним обґрунтуванням), Ф. Фукуямою (“Кінець історії” 1989 р. як вичерпаність усіх соціально-культурних проектів розвитку людства), С. Гантінгтоном (“Зіткнення цивілізацій”, 1993 р. як глобалізаційних подолань локальних рудиментів у “війні цивілізацій”), С. Коеном (ідея багатополярного світу 1991 р.), З. Бжезинським (“План гри” 1983 р.; “Велика шахівниця” 1997 р. з ідеєю “глобального безладу”), Е. Масудою (“Інформаційне суспільство”, 1983 р. з ідеєю Комп'юротопії), М. Кастельсом (“Інформаційна епоха”, 1996 р. з ідеєю мережевого суспільства) та ін.

Ознаками глобалізаційно-інформаційного суспільства є: у галузі економічній – НТР, сутність якої – у перетворенні науки на безпосередню продуктивну силу і яка проходить етапи сер. 1950–1960-их рр. – комп'ютеризації, 1980-их – 2008 р. – електронізації та, від глобальної кризи 2008 р., – високих технологій і мережевого суспільства; комп'ютерна революція; “глобальне село” (М. Маклюєн), т.з. електронний коледж (О. Тоффлер); не конкурентні, а раціональні стимули розвитку (Е. Масуда); безробіття як забезпечене дозвілля (Х. Еванс) та ін.

У галузі соціально-політичній – розмивання соціально-класової структури на менші соціальні групи (Д. Белл, О. Тоффлер, А. Турен та ін.) і т.з. інфоспільноти (Е. Масуда), перехід провідної ролі у розвитку суспільства до середнього класу (А. Турен) й еліти (О. Гоулднер), яка утворює т.з. інтелектуалів (які ставлять мету) і технократів (які її здійснюють).

У галузі політичній – перехід від тоталітарних режимів (подолання маккартизму і расизму в Америці, хрущовська відлига, брежнєвський провесінь і горбачовська перебудова в СРСР тощо) до демоліберального устрою і націонал-демократичних революцій кін. 1980-их – поч. 1990-их рр., розпад СРСР 1991 р. та ін., перехід у соціальному управлінні від примусу (Г. Арендт, З. Бжезинський, М. Джілас, М. Восленський, А. Сахаров, М. Новак, В. Чорновіл, М. Руденко та ін.) до маніпуляцій (Г. Маркузе, А. Глюксман, Б. Леві та ін. “нові філософи”, М. Фуко, Г. Лайон, Ж. Лакан, Ж. Дерріда та ін.), зростання демократії через соціальні мережі (О. Тоффлер, Д. Мартін), мережеве суспільство (М. Кастельс) та ін.

У галузі духовній – утворення світової множинно-єдиної духовності, зумовлена НТР інтелектуалізація усіх сфер суспільного життя, його віртуалізація (історичні реконструкції, молодіжні спільноти готів та ін., поттероманія, тотальна комп'ютероманія молоді та ін.), перехід провідної ролі в освідомлюванні суспільства до Інтернету, медіа (в т.ч. т.з. медіа-тероризм, який визначає 70% свідомості), гаджетова інтелектуалізація як передача інтелектуалізованої взаємодії тощо. Відбувається утворення світової цивілізації як соборної єдності національних культур, якщо у п.пол. XX ст. в індустріальну добу переважав “принцип плавильного казана” – нівеляції усього національного, то від сер. XX ст., з переходом до глобалізаційно-інформаційного суспільства, провідним стає “прин-

цип клумби” – розквіту усього національного (розпад СРСР, Югославії, відокремлення Чехії і Словаччини, Шотландії, Каталонії та ін., ретельне збереження національних традицій у Японії, в ісламському світі, їх відродження і розвиток в Україні тощо).

У галузі науки – це утворення т.з. нових наук: природничих (синергетика Г. Гакена або І. Пригожина 1977 р., антропний принцип Б. Картера 1972 р., інфляційно-стаціонарна модель Всесвіту А. Гута 1979 р., квантова гравітація С. Хокінга 1983 р., експериментально підтверджена адронним колайдером 2012 р. т.з. Теорія Всього і т.д.), т.з. нової історії (шк. “Анналів” Ф. Бродель, Л. Февр, Ж. Ле Гофф та ін., А. Гуревич, Н. Яковенко, О. Толочко, В. Ульяновський та ін., еволюціоналізм Л. Уайта, Д. Стюарта та ін., т.з. історія ідей Д. Хайяма, К. Брентона, Р. Стромберга, С. Аверінцева, Л. Костенко, В. Шевчука, М. Поповича, Л. Ушкалова, С. Плохова, універсал – історичний еволюціонізм К. Галушка та ін.), соціально-культурна парадигма (О. Ахієзер, М. Лапін, В. Стьопін, К. Баранцева, О.О. і О.В. Халецькі та ін.) тощо.

У галузі мистецтв виникають нові напрями і стилі: у 1950–1960-их рр. Г. Гессе, Х. Борхес, Г. Маркес, К. Воннегут, Кобо Абе, Х. Кортасар, О. Гончар, О. Солженіцин та ін. – у літературі, варіативний конструктивізм і бруталізм – в архітектурі, поп-арт – у зображальних мистецтвах, рок-музика та ін.; у 1970-их рр. – хайтек в архітектурі, концептуалізм у зображальних мистецтвах, хард-рок у п.пол. 1970-их рр., панк-рок у сер. 1970-их рр. і хеві-метал у кін. 1970-их рр. – у музиці; у період 1980-их – 2008 р. – І. Бродський, Ч. Айтматов, В. Шевчук, Л. Костенко, постмодернізм У. Еко і М. Павича, П. Зюзькінд, П. Коельо, М. Кундера, П. Реверте, Дж. Роулінг – у літературі, постмодерна й електронна музика 1980-их рр., т.з. нелінійна (деконструктивна 1990-их і дігнітальна 2000-их рр.) архітектура, брейк-данс та реп у музиці тощо.

У релігійно-філософській галузі, на нашу думку, відбувається не обезрелігійнення, а потужне новорелігійнення (Khaletskyi, 2017), у своїй спрямованості – секуляризоване діебожне поступовір’я (світовір’я). У ньому Бог дієусвідомлюється як творець, уособлене творення, а віра в широкому розумінні – як здійснюваність вищою силою (Р. Отто). Загалом зменшується теїстичне обрядовір’я, а конфесійна віра розуміється як її практикування. Новорелігійнення відбувається переважно як екуменізація, секуляризація і розвиток нового секулярно-динамістичного богослів’я (Khaletskyi, 2017).

Екуменізація відбувається як конфесійна (Всесвітня місіонерська конференція 1910 р. в Единбурзі, Всесвітня рада церков 1948 р., Всесвітній ісламський конгрес 1926 р., Всесвітнє братство буддистів 1950 р. та ін.), міжконфесійна (Папа Римський Іоан-Павло II в іудейській синагозі 1986 р., ісламській мечеті 1985 р., РКЦ спільна богослужба усіх релігій світу в Ассізі 1986 р., Олександрії 2001 р., Барселоні 2001 р. і т.д.), так і глобальна (Світовий конгрес релігій 1893 р. у Чикаго, екуменічний монастир Тезе 1940 р., каф. екуменічного богослов’я Г. Кюнга 1979 р. у Тюбінгенсь-

кому ун., Світові конгреси релігій 1999 р. – у Кейптауні, 2004 р. – у Мехіко, 2009 р. – у Мельбурні, 2015 р. – у Сеулі і т.д.). Секуляризація проявляється як “світське поле діяльності” (А. Тойнбі) церков, які обростають цілим сонмом світських видів діяльності (фінансових, профспілкових, політичних, освітніх, медіа, спортивних та інших організацій, у 1947 р. новою формою церковної організації проголошуються т.з. секулярії тощо). Виникають т.з. нові релігії (глобальний дзен, Об’єднана церква Муна 1954 р., Церква Бога сатани Лавая 1956 р., Рух трансцендентальної медитації 1958 р., рух Харе Кришна 1966 р., Місія Божественного світла Махараджі 1968 р., Ісусреволюція 1970 р., АУМ сенрікьо 1987 р. та ін.). Виникає нове секулярно-динамістичне богослів’я П. Тейяра де Шардена, теологія розвитку II Ватиканського собору 1962–1965 р. та енцикліки *Populorum progressio* Папи Римського Павла VI 1967 р. з ідеєю суспільного прогресування як “фрагмента історії спасіння” і вирості з неї політична теологія (Д. Зелле, В. Метц, М. Новак та ін.) і теологія визволення (Г. Гутьєррес, Л. Бофф та ін.), процес-теологія (Центр вивчення у Клермонті 1971 р., Х. Кобб, Ш. Огден, Б. Годяк та ін.), з ідеєю служіння Богу як активної творчої діяльності й есхатологічна теологія надії (Ю. Мольтман, В. Панненберг, Ф. Чайлз та ін.), що обґрунтовує їх, проголошуючи метою Царство Боже – радикальне тотальне духовне перетворення всього світу, продовжене Шамбалінськими посвятами (по 200 тис. люду зараз) Далай Лами XIV і утворенням Центрів Шамбалінської війни світла Сакійонг Міпам Рінпоче в усьому світі, у 2018 р. – в Україні (Львові, Києві, Івано-Франківську, Одесі).

Своєрідним духовним «випаровуванням» глобалізаційних процесів розвивається (теософія, неоіндуїзм Вівекананди, Г. Уеллс, А. Тойнбі та ін.) т.з. універсальна (О. Мень) релігія (світова за Г. Уеллсом і А. Тойнбі; екуменічна за М. Кісселем). За А. Тойнбі світова релігія постає разом зі світовою цивілізацією як 1) єдність усіх релігій світу як віри в Бога, 2) зі “світським полем діяльності” і 3) Богом – як уособленим творенням (Toinbi, 1995). Універсальної релігії не може бути, тому що релігія – це віра в Бога через культ, а вони – різні. Може існувати лише універсальна віра (Khaletskyi, 2017), тому що всі релігії і навіть чорти вірять у Бога. Віра, за визначенням Р. Отто, постає як дієусвідомлення здійснюваності Богом як вищою силою, міццю, власне – світотворенням. В А. Бергсона Бог – творча силодія, у П. Тілліха – уособлена сила творення, у П. Тейяра – творчісна енергія, у процес – теологи Ш. Огдена або Д. Кобба – специфічний вид енергії (energy event), у П. Кюнга – сама динаміка. У В. Панненберга – “всеохопне поле сили”, у теїстичному еволюціонізмі (К. Раннер, О. Морено, Е. Ферр, А. Маркоцці, Г. Оверхаге, Ф. Добжинський, О. Мень, Й. Ратцінгер (Папа Римський Бенедикт XVII) – уособлене творення як розвиток історично-духовний, реально існуюча творчісна силодія у її прогресуванні (А. Морено). Універсальна релігія – це не окрема релігія, а єдність усіх релігій світу як його духовного перетворення у вірі в Бога (Khaletskyi, 2017). Її пошуки ведуться в усіх конфесі-

ях. У т.з. теології смерті теології (1982 р. зб. “Деконструкція і теологія” Т. Альтцера, К. Рашке та ін.) відбувається послідовне секуляризуюче переосмислення самої релігійної думки. Універсальна віра як єдність усіх релігій світу постає в тому, що вона є 1) активізацією в людини світотворчих сил (А. Древіс, Л. Ціглер та ін.), 2) їх загальному поступуванні (А. Тойнбі) і в тому, що вони виступають 3) локомотивами (А. Тойнбі) здійснення соціально-культурних проєктів, які вимагають віроzdійснення (П. Бергер, Поголос про ангелів, 1969 р.; Д. Белл, Повернення сакрального? Аргумент на користь релігії майбутнього, 1980 р., О. Тоффлер, У. Еко та ін.) і, врешті, усі релігії виступають своєрідними 4) соціально-культурними проєктами тотального духовного перетворення світу (Царство Боже, анупадхішеша-нірвана, тобто перевага без залишку в буддизмі, пункт ω у Тейяра тощо) (Khaletskyi, 2018).

Наразі єдність усіх релігій світу знаходить найбільший вияв у теїстичному еволюціонізмі, визнаному офіційним вченням у 2004 р., наприклад РКЦ, де Бог постає як продовжене (вічне) творення світу, його розвиток поступально-прогресивний. Обґрунтовуючи це (від Ватиканської конференції 1981 р. на основі синергетики і квантової гравітації С. Хокінга) сутнісною тотожністю творення = розвитку = прогресування, чим є 1) повнота здійснення законотенденцій (спрямованостей) розвитку, де 2) старе перевершується новим і 3) збільшуються свідомісно-духовні чинники розвитку.

Нині теїстичний еволюціонізм визнають 81% буддистів, 80% індістів, 77% іудеїв, 58% католиків, 51% православних і протестантів, 45% мусульман, в Америці – 48% віруючих (Khaletskyi, 2015). У 2004 р. конгрегація віри (свята інквізиція) РКЦ на чолі з дуже “крутим” кардиналом Йозефом Ратцінгером, невдовзі обраним Папою Римським Бенедиктом XVII, визнала теїстичний еволюціонізм офіційним вченням церкви (Khaletskyi & Khaletska, 2013). Одним словом, це можна було би назвати дієбожним поступовір’ям, у якому люди нездоланно прагнуть покращення й надають цьому покращенню божественного статусу.

У галузі філософській, на основі т.з. нових наук (синергетики, квантової гравітації Хокінга, інфляційно-сценарної моделі Всесвіту, т.з. Теорії Всього та ін.) і т.з. нової історії (“школи Анналів” та ін.), соціально-культурної парадигми та ін., розвиваються: у др. пол. 1950–1960-х р. – пост-позитивізм (К. Поппер, Т. Кун, У. Лакатос, П. Фойерабенд та ін.) і структуралізм (К. Леві-Стросс, М. Фуко, О. Лакан, Р. Барт та ін.) – у науковістському напрямку і неомарксизм нового лівого руху (Е. Фромм, Т. Адорно, Г. Маркузе та ін.) – у гуманітаристському напрямку; у п.п. 1970-их рр. – Римський клуб (А. Печчеї, Д. Форрестер, Д. Медоус, Б. Гаврилишин) – у науковістському і герменевтика (Г. Гадамер, П. Рікер та ін.) – у гуманітаристському напрямку; в сер. 1970-их рр. трагічне філософське блазнювання т.з. “нових філософів” (А. Глюксман, Б. Леві, Г. Лярдро та ін.); у др. п. 1970–1980-их рр. – консервативно-ліберальний рух т.з. нових правих, постмодерн і пост-структуралістська (Парижський міжнародний філософський коледж 1983 р.) філософія Ж.

Ліотара, Ж. Дерріда, Р. Дельоза, У. Еко та ін. і, підсумовуючий та об’єднуючий їх усіх у 2000-их рр. т.з. універсальний еволюціонізм І. Пригожина, У. Стенгерса, Г. Гакена, Г. Ніколіса, П. Девіса, В. Стьопіна, Г. Князева, С. Курдюмова, А. Баблоянца, М. Веллера, В. Лук’янича, А. Кравченко, Міжнародного конгресу Німецького товариства складних систем 1997 р. та ін.

Від універсал-історичного еволюціонізму теїстичний еволюціонізм отримує могутне теоретичне обґрунтування. У них виникає новий процесуально-творчоцентричний образ світу для його перетворення (Khaletskyi, 2015). Світ не є даність, а є його творення (ω – шаленство творчісного процесу, за Г. Арендт або М. Фуко тобто творчісна силодія) як розвиток (субстанція-суб’єкт-процес) всепоступальний (стріла часу за Д. Едингтоном або перевідкриття часу в синергетиці), законотенденційно-імовірнісно-багатоваріантний (хаосмос, за Дж. Джойсом), хвилеподібно-гілковано-різомний, через космогенез літосфери, біосферу життя й антропоносферизацію дієрозуму, через людину як істоту діяльнісно-свідомісну, розвиток суспільства як історично-духовний процес етапів, цивілізацій та подіє-ідеє-розвою, зростання свідомісно-духовних чинників розвитку як соціально-культурного проєктування в Еон духовної вічності у Вірії. Секулярне поступовір’я переходить у розвитковір’я, світовір’я – дієсвідомлення (тобто віра) світу як його розбудови (Світобуд) свідомісно-проєктованим подіє-ідеє-розвоєм (Khaletskyi, 2018). Одним словом, світовір’я – це Світовик і його віра (Світобуд). “Світ у злі лежить” (Ін. 5X19) і його спасіння – у перманентному подіє-ідеє-розвої. Нездоланне розбудовою світу (масонський Храм чи нинішній Світобуд) зло “воюється” зреченням світу (т.з. сквородинство) і його неперервним та невідступним духовним перетворенням, досяжним у подіє-ідеє-розвої. Світовір’я, на нашу думку, постає у трьох іпостасях: 1) єдність усіх релігій світу як його духовного перетворення; 2) як певна світова не окрема релігія, а віра; 3) дієсвідомлення світу як його розбудови, чим наразі найбільш повно виступає теїстичний еволюціонізм, що є поширенням дієбожно-секулярного поступовір’я на релігійну сферу.

Світорозвій як його історичний процес віроzdійснюється. Релігія є способом поступування історично-духовного (А. Тойнбі), його сучасним (від сер. XX ст.) способом постає світовір’я – дієсвідомлення світу як його розбудови. На думку Бертрана де Жувенеля (“Аркадія” 1968 р. та ін.), від доби НТР людство вступило в добу “винаходжуваного майбутнього”, коли можуть бути здійснені будь-які проєкти його подальшого розвитку. На думку Ф. Фукуями (1989 р.), уже здійснені усі попередні проєкти розвитку людства (“кінець історії”), а наступна доба, на думку Г. Гантінгтона (1993 р.), буде “війною цивілізацій” – глобалізаційним подоланням їх локальних рудиментів, що ми наочно спостерігаємо тепер і знаходимо у футурологічних роздумах Р. Бредбері, А. Кастлера, А. Азімова, С. Лема, А. Кларка, бр. Стругацьких, Г. Гаррісона, Д. Мартіна та ін. Адронний колайдер і “віготворена” на ньому 2012 р. “частка Бога” прово-

кують думку про антропоноосферизаційне світотворення.

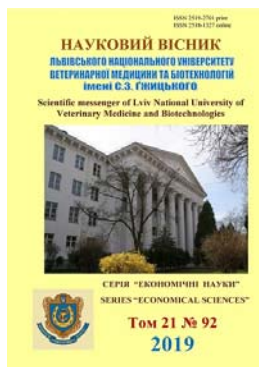
Світорозвій відбувається як антропоноосферизація, тобто свідомісне проектування і зростання свідомісно-духовних чинників його розвитку (соціально-культурна парадигма), як ступені розвою, його способи (локальні цивілізації) та подіє-ідеє-розвій, дієсвідомлювані (світовірення) як розбудова світу (Світобуд). Усе є розвитком, але соціально-політичний розвиток не є повним (А. Мальро, Голоси мовчання, 1947–1950 р. та ін.) і будь-яка світорозбудова – “це Освенцім” (Т. Адорно). Повне перетворення досягне лише у сфері духу. Виведення історично-духовних перетворень (через подіє-ідеє-розвій), їх розмисли (Платонівські симпозиони у Садах Академа або сквородинські мандри, або “цін тянь” – чисті бесіди семи мудреців із бамбукового гаю царства Вей, або вільні дискусії ув’язнених інтелектуалів у Заксенхаузені чи Мордовських таборах, або нинішніх пікетах науковців за зарплатою тощо) є 1) у певному сенсі асоціальними (down shifting, хіпування й орфізм Г. Маркузе, т.з. сквородинство, аскетика або божевільствуюче юродство в А. Глюксмана, Б. Леві, М. Фуко та ін., містика тощо) й утворюють 2) т.з. “горній Єрусалим”, “духовну республіку” в Г. Сквороди або Шамбхалу в буддизмі тощо, яка 3) і є справжньою духовною Батьківщиною. Задумана О. Бердником (Свята Україна, 1974 р.) і проголошена у грудні 1989 р. Українська духовна республіка постає, згідно зі своєю Конституцією, як “вільна асоціація – братство” для 1) історично-духовного єднання України як 2) дискурсу (розмислу) її призначення в 3) одухотворенні світу.

Світорозвій історично-духовний оrelігійнюється (вірюється, якщо так можна сказати, світовірюється) як 1) продовжене світотворення, 2) віроздійснюване як своєрідний локомотив через те, що 3) релігійні соціально-культурні проекти духовного світоперетворення (Царство Боже і т.п.) наразі є найбільшими.

Світорозвій історично-духовний постає як дієсвідомлюваний Світобуд.

References

- Berhson, A. (2010). *Tvorcha evoliutsiia*. per. z frants. R. Osadchuka. K.: Vyd. Zhupanskoho (in Ukrainian).
- Tejjar de Sharden, P. (1987). *Fenomen cheloveka*. Per. s franc. I.A. Sadovskogo. M.: Progress (in Russian).
- Khaletskyi, O.V. (2003). *Istoriia yak suspilno-dukhovnyi proekt zdiisnennia universalnykh obraziv svitu*. *Naukovyi visnyk LNUVMB imeni S.Z. Gzhytskoho*, 5(2), 178–187 (in Ukrainian).
- Khaletskyi, O.V., & Khaletska, O. (2013). *Svit yak diie rozvii (σβρις) abo universalno-istorychnyi evoliutsionizm*. *Naukovyi visnyk. Seriia “Istorychne relihiieznavstvo”*, Ostroh: Vydavnytstvo natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”, 183–202 (in Ukrainian).
- Khaletskyi, O.V. (2015). *Antroponoosferyzatsiia yak zbilshennia svidomisno-dukhovnykh chynnykiv rozvytku abozh prosvit-lennia khaosu*. *Naukovi zapysky. Seriia “Istorychne relihiieznavstvo”*. Ostroh: Vyd. un. “Ostrozka akademiia”, 12, 170–182 (in Ukrainian).
- Khaletskyi, O. (2017). *Relihiia v umovakh sotsiokulturnykh transformatsii. Dukhovnist, kultura. Vyklyky sohodennia. Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (m. Lviv. 21–22 kvitnia 2017 r.)*. Lviv; Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni I. Franka, 206–211 (in Ukrainian).
- Khaletskyi, O. (2018). *Svidomist yak proektuvannia. Svidomist, mozok, mova: aktualni problemy ta mizhdystsypynarne dosiahnennia: Zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Lviv. 19-21 kvitnia 2018 r.)*. Lviv, 233–236 (in Ukrainian).
- Toinbi, A. (1995). *Doslidzhennia istorii*. t. 1–2. per. z anh. V. Shovkun. K.: Osnova (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9226

UDC 37.032.2

Christian Pedagogy as a Pedagogy of Love

O.V. Ohirko

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 28.01.2019

Received in revised form

28.02.2019

Accepted 01.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-067-270-20-83
E-mail: OhirkoOleh@gmail.com

Ohirko, O.V. (2019). Christian Pedagogy as a Pedagogy of Love. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 155–159. doi: 10.32718/nvlvet-e9226

Christian views on the education of man are considered. Christian pedagogy is the science of the formation of the spiritual and bodily life of man on the basis of absolute values, which is filled with Christian culture. It is based on universal moral law of humankind that is Ten Commandments of God and Two Fundamental Commandments of Christian Love and on Seven Corporal and Spiritual Works of Mercy, Evangelical Counsels and Beatitudes. Christian pedagogy helps a person to realize his dignity and value as a person created on the image and likeness of God. A special feature of Christian pedagogy is the close connection between spiritual and moral education. By means of Christian pedagogy moral and theological virtues are formed. The most important virtue in upbringing is love, as a struggle for the good of your neighbors, regardless of yourself. Love to God and to others is the basic law of Christian pedagogy. In the Christian upbringing of youth, the most important tasks are the formation of: the mind in which faith will reign; the will in which love will dominate; feelings in which hope will work. Principles of Christian pedagogy are nonviolence, timeliness, unity of pedagogical influences, the principle of personality, anthropological principle (respect for human dignity). Christian education is an alternative to a society that surrounds our youth. It creates a sensible conscience, calls for the avoidance of sins, and to live according to the commandments of God.

Key words: education, spirituality, morality, God, mind, will, feeling, virtue, conscience.

Християнська педагогіка як педагогіка любові

O.B. Oгірко

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

Розглядаються християнські погляди на виховання людини. Християнська педагогіка є наукою про формування духовного і тілесного життя людини на основі абсолютних вартостей, якими наповнена християнська культура. Вона ґрунтується на універсальному моральному законі людства – десяти Заповідях Божих і двох головних заповідях Любові, а також на ділах милосердя щодо душі та тіла ближніх, євангельських радах та блаженствах. Християнська педагогіка допомагає людині усвідомити свою гідність і вартість як особи створеної на образ і подобу Божу. Особливою прикметою християнської педагогіки є тісний зв'язок духовного та морального виховання. Засобами християнської педагогіки формуються моральні та богословські чесноти. Найважливішою чеснотою у вихованні є любов як старання про добро ближніх, не зважаючи на себе. Любов до Бога і до ближніх – основний закон християнської педагогіки. У християнському вихованні молоді найважливішими завданнями є формування: розуму, в якому пануватиме віра; волі, в якій домінуватиме любов; почуттів, у яких діятиме надія. Принципами християнської педагогіки є ненасилля, своєчасність, єдність педагогічних впливів, принцип особистості, антропологічний принцип (повага людської гідності). Християнське виховання – альтернатива до впливу соціуму, який оточує науку молодь. Воно формує чуйну совість, закликає уникати гріхів, жити згідно із Заповідями Божими.

Ключові слова: виховання, духовність, мораль, Бог, розум, воля, почуття, чесноти, совість.

Вступ

Проблема християнського виховання – ієрархічна, вона містить абсолютний, національний, громадянський, родинний та особистий рівні і визначається ставленням людини до Свого Творця, до інших людей, до самої себе. Для України, що перебуває в умовах духовного і морального відродження, найважливішим завданням є гармонійний розвиток душевних і фізичних сил молоді. Сформульовані аспекти християнського виховання у навчальних закладах, проаналізовані його основні принципи на основі універсального морального закону “чини добро – уникай зла”. Проблеми християнської педагогіки розглядалися у роботах Ю. Дзеровича (Dzerovych, 1937), О. Вишневецького (Vyshnevskiy, 2006), В. Жуковського (Zhukovskiy, 2001), С. Стефанюк (Stefaniuk & Holianchuk, 2010), І. Сіданіч (Kyslashko & Sidanich, 2015), М. Вачевського (Vachevskiy, 2010) та ін.

В умовах становлення і розбудови незалежної Української держави особливо гостро постає проблема духовного відродження народу на основі засад християнської моралі. Християнство є традиційною релігією українського народу і вже понад тисячоліття формує сакральну культуру українців. Без духовних потреб, моральної відповідальності перед ближнім та усім народом, без патріотичних почувань не може набрати одухотвореності й освітня діяльність.

У преамбулі Конституції України, прийнятої 28.06.1996 р., наголошується на усвідомленні відповідальності перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та прийдешніми поколіннями, тому слід знати, яким є Бог і Його закон, щоби реалізувати цю відповідальність на практиці.

Духовність людини плекається на основі християнського виховання, що є безперервною працею над формуванням душі й тіла людини для досягнення нею повної злуки з Богом. Мета християнського виховання полягає у виявленні, формуванні та розвитку природних та надприродних задатків душі й тіла, до досягнення єдності життя людини з Божими законами.

Наше завдання – допомогти молоді бачити сьогодні через призму тривалих, відвічних, нетлінних християнських цінностей, показувати не повчаючи чи проповідуючи, звертати увагу не осуджуючи, спонукати до думання без агресивності. Цього дуже потребує наше обездуховлене, знеохочене, позбавлене довіри суспільство. На наше глибоке переконання, реальне утвердження християнських і загальнолюдських ідеалів та цінностей – необхідна передумова подолання нинішніх соціально-економічних труднощів, запорука зміцнення духовного і морального здоров'я нації. Все це має безкомпромісно виконувати зі свідомості студентів бур'ян аморальності, безкультур'я, бездуховності, зміцнювати в них почуття патріотизму, відноситися їх громадянську активність, яка повинна втілюватися у конкретних справах і вчинках на благо України, народу, своїх ближніх, допомогти до кінця зрозуміти своє покликання і призначення. Дух нації стане незнищеним, якщо в основі її життя буде Божа правда. Основоположні цінності – християнська віра, справедливість, милосердя, гідність людини як

особистості, мають стати аксіоматичними, витіснивши надмірний прагматизм, що зводить життєвий сенс до примітивізму, звужує параметри духу. Повітрям і хлібом людини має стати духовність та національне самоусвідомлення.

Прикро, але серед інтелігенції ще й нині немає розуміння Церкви як духовної інституції, а християнської віри як головного та визначального чинника національного буття, яке включає і державотворення. На жаль, на 28 році незалежності України, коли наша держава звільнилась від облудливої марксистсько-ленінської атеїстичної пропаганди, подекуди і досі проявляється нерозуміння релігії як зв'язку людини з Богом, натомість поширюється секуляризм. Дивно, але за останні три роки з освітніх програм університетів поступово зникає релігієзнавство, етика, закриваються кафедри релігієзнавства. І це в час, коли часто говорять про духовне відродження нації. Ось чому професорсько-викладацький персонал ЗВО, повинен мати за священний обов'язок бути прикладом релігійної і національної зрілості для студентів, нерозривного сімейного життя, освяченого вінчанням у Церкві, участі у недільних і святкових Богослужіннях та Святих Тайнах, досконалого зберігання найвищої Божої Конституції – Декалогу (Десяти Божих заповідей). Нерелігійний і недуховний та ненародолобний педагог – це руйнівник моралі, народу та держави.

Формулювання мети статті. Враховуючи потреби України у відродженні духовності молоді, усвідомленні своєї національної належності, навчальні заклади повинні забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом християнської моралі та національної духовності, який би допомагав формувати свідомих українців, для яких первинними є Бог і Україна, виховувати їх душі, чесні і сильні характери, сумління, громадянські, моральні та духовні чесноти, спонукав би молодих людей у співпраці з Богом вирости корисними своєму народові.

Досвід багатьох країн світу переконливо показує, що запорукою процвітання будь-якої нації є її здорова духовна сфера, бо висока моральність формує людину. Позбавлення народу його духовності призводить до поширення зневіри, бездуховності, аморальності, зростання злочинності, підлості та підступності, ненависті. Для України, що перебуває в умовах духовного і морального відродження, найважливішими завданнями є гармонійний розвиток моральних і фізичних сил молоді.

Результати та їх обговорення

Проблеми виховання людини й суспільства завжди були і є в центрі педагогічних систем. Ще в IV ст. учитель Церкви святий Іван Золотоустий (344–407), патріарх Константинополя, повчав: “Немає жодного вищого мистецтва, ніж мистецтво виховання” (Ohirko, 2003), а тому праведний Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944), як великий вихователь та опікун української молоді, дбаючи за її християнсько-патріотичне виховання, писав: “Пам'ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усе добро світу” (Лист до вірних, 1899) (Ohirko, 2003).

Християнська педагогіка тісно пов'язана з релігією. Людство з'єднане з Богом, особливо тим, що Ісус Христос, Син Божий і Спаситель людства, став людиною. Навколо Нього створюється й весь час розростається "народ Божий", що зветься Церквою. Церква як соціальна інституція має завдання провадити людей до вічного щастя, сприяти мудрому й справедливому влаштуванню життя, допомагати виховувати добрих і чесних членів суспільства та вдосконалювати їхнє моральне життя. Святе Письмо (Біблію) справедливо називають Божою педагогікою. Християнська педагогіка є вченням, спільним для всіх християнських конфесій в Україні. Джерелами християнської педагогіки є Святе Письмо, святе Передання, свята Літургія, твори Отців Церкви.

Особливою прикметою християнської педагогіки є тісний зв'язок духовного та морального виховання. Розуміння духовності співвідноситься зі словами Ісуса Христа: "Бог – Дух. Ті, що йому поклоняються, повинні у душі й правді поклонятися" (*Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007*). Духовність – це "вертикальний" вимір людського буття, а моральність – "горизонтальний". У християнській педагогіці процес духовно-морального вдосконалення єдиний і нероздільний. Чим ближче людина до Бога, тим вища її моральність, і, навпаки, чим вища моральність людини, тим більше її благоволяє Бог. Двоєдиність духовності й моральності найкраще відображається у двох головних заповідях любові: "Люби Господа, Бога твого, всім твоїм серцем, усією твоєю душею і всією думкою твоєю: це найбільша й найперша заповідь. А друга подібна до неї: Люби ближнього твого, як себе самого. На ці дві заповіді ввесь закон і пророки спираються" (*Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007*).

Християнська педагогіка допомагає людині усвідомити свою гідність і вартість як особи, створеної на образ і подобу Божу та необхідність переходу від homo sapiens до homo spiritus.

У християнській педагогіці, як зазначав галицький педагог і священник Юліян Дзерович (1871–1943), є три чинники виховання: сім'я, Церква й держава (*Dzerovych, 1937*). Сім'я здійснює індивідуальне виховання, Церква – моральне і релігійне виховання, а держава, зокрема, навчальний заклад – національне й громадянське виховання. Сім'я реалізує таке виховання за природним правом, Церква – за Божим, а держава – за історичним правом. Славний український педагог Григорій Ващенко (1878–1967) закликав молодь бути вірною Богові, Україні й народові.

В українській мові термін "виховання" означає – спочатку дитину слід ховати, берегти, застерігати від зла, лиха і йому запобігати, а потім випроводити на самостійну дорогу життя. Не випадково в Галичині до 1939 р. дитячі садочки називали захоронками. В англійській мові термін "education" означає освіту й виховання; в латинській мові термін "educare" – це вести і провадити далі, даючи добрий приклад; у французькій мові термін "éduquer" означає виховувати, формувати через виховання, плекати волю, обробляти, формувати, привчати, а німецькою "die Bildung" – це творення, формування, освічування, рисування, а

"erziehen" – виховати, що походить від слова "ziehen", тобто "тягнути" і "витагнути" (батьки немовби залізною рукою витягають своїх дітей із небезпеки або незнання). В російській мові термін "воспитание" означає – вигодувати, тобто дати своєчасно відповідну духовну поживу, вигодувати дитину (*Ohirko, 2003*).

Християнська система виховання, яка повертається в наші заклади вищої освіти, заснована Церквою на цінностях природного та надприродного пізнання, які гармонізують із наукою Святого Письма як своєрідною Божою педагогікою. Обов'язок навчальних закладів – допомогти молоді осягнути шлях до пізнання вічних Любові, Добра, Правди, Справедливості, Милосердя, до вивчення основ християнської моралі.

Християнське виховання розділяє духовне життя людини на три складові частини: мислення, чуттєвість і воля. Людина, як і весь світ, походить від Бога. Вона залежна від Бога і має суттєво важливі відносини з Ним. Людина складається з душі і тіла, із матерії та духу, із дочасного й вічного. Вона пізнає правду про себе, про світ і про Бога. Лише тоді, коли вона намагається зрозуміти, ким є, що становить її велич, а також велич інших людей і велич Творця, який усе створив на добро людини, то усвідомить себе як особу. Християнський принцип духовного виховання звучить так: "Шукайте найперше Царства Божого, а все решту вам додасться" (*Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007*). Людина – це єство, в якому збігаються всі світи: світ природи, інших людей, власної свідомості та особистості, в якому вона може знайти Бога. Людина – єство матеріально-світлове і повинна шанувати навколишній світ та землю. Вона є єством суттєво-суспільним, тож повинна себе віддавати іншим. Людина – єство самосвідомості, тому повинна себе знайти й утвердити, та, врешті, відкритим єством, тому здатна вийти зі свого центру, з'єднатися з "іншим", тобто бути готовою до самотрансценденції. За словами Льва Толстого: "Людина подібна до дробу, де знаменник – це те, що людина про себе думає, а чисельник – це те, чим вона дійсно є; чим більший знаменник, тим менший дріб" (*Ohirko, 2003*). Людина покликана, за словами Івана Франка: "Проти вітру йти – проти хвиль плисти, сміло аж до смерті хрест важкий нести" (*Ohirko, 2003*).

Людина – це унікальна істота, яка є не просто творінням вищого розуму, призначеним для якихось практичних цілей, не просто свідченням Божої мудрості, могутності, творчого потенціалу. Людина, із точки зору християнства, є особою, яка має власний розум, волю, почуття. Головний дар ми маємо від Бога – це наше життя, головне покликання. Христос, знаючи ціну життя, каже: "Яка користь людині, як цілий світ здобуде, а занапастить власну душу" (*Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007*). Людина отримала від Бога життя, як дар, якого не заслужила, а тому повинна своє життя оберігати і підтримувати.

Християнська педагогіка використовує засоби превентивної (запобіжної) системи, розробленої відомим педагогом і святим XIX ст. Іваном (Доном) Боско (1815–1888). Основу превентивної системи виховання

складають релігія, розум і наука, а будується вона на доброті, довірі та любові до вихованців. Засобами християнської виховної системи І.Боско є: християнська релігія, що включає в себе практикування Заповідей Божих, які регулюють відносини людини з Богом і ближніми та наголошують на пошані власного й чужого життя, чистоти, майна, честі, слави і почуттів; виховна атмосфера доброзичливості та родинної безпосередності; індивідуальний підхід через пізнання людини і спеціалізацію виховання; організація дозвілля і праці та безперервна зайнятість; моральні покарання і нагороди, що виключають строгі кари. Християнське виховання є безперервною працею над формуванням душі й тіла людини для досягнення нею повної злуки з Богом. Метою християнського виховання є виявлення, формування та розвиток природних та надприродних задатків душі й тіла, досягнення єдності життя людини з Божими законами. Християнське виховання – це процес формування й розвитку духовного та фізичного потенціалу людини.

Засобами християнської педагогіки формуються моральні (мудрість, мужність, справедливість, стриманість) та богословські чесноти (віра, надія, любов). Найвищою чеснотою в житті християн є любов, про яку знаменито висловився апостол народів Павло: “Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, любов не чваниться, не надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не перемінає. Пророцтва зникнуть, мови замовкнуть, знання зникне. Бо знаємо частинно й частинно прокуємо. Коли настане досконале, недосконале зникне... Тепер же остаються: віра, надія, любов – цих троє; але найбільша з них – любов” (*Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007*). Християнська педагогіка застерігає людину від гріхів як свідомих і добровільних злих вчинків, закликає дотримуватися універсального морального закону людства – Десяти Заповідей Божих. Християнське виховання формує людину у свободі (“Все мені можна”, та я не дам нічому заволодіти надо мною” (*Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007*)) та відповідальності. Воно сприяє утвердженню в житті людини чуйної совісті, яка закликає чинити добро, остерігатися зла.

У християнському вихованні молоді найважливішими завданнями є: формування розуму; творення на основі розуму й віри власних ідеалів та чеснот; осягнення стану, коли в розумі людини пануватиме віра і вона керуватиметься чеснотою мудрості, що наставляє розум розважно шукати правду; у волі – любов, що керуватиметься чеснотою справедливості, що наставляє волю бажати знайдену розумом правду; у почуттях – надію, які керуватимуться чеснотами мужності і здержливості, які керують почуттями у небажаній ситуації, стримують нахили злих почуттів; утвердженням стану, за якого розум, віра та совість управлятимуть всіма порухами волі. Християнське виховання базується на житті людини: у вірі, яка все прощає і зносить; у надії, яка ніколи не розчарує, та в любові, яка взамін нічого не вимагає. Святий Авгу-

стин справедливо повчав: “У другорядному – свобода, в головному – єдність, а у всьому – любов” (*Ohirko, 2003*).

Принципами християнської педагогіки є такі: ненасилля; своєчасність; єдність педагогічних впливів; принцип особистості; антропологічний принцип (повага людської гідності); невинне піклування; відповідальність; любов; покірність; інтеріоризація (увнутрішнення); містагогія (променевий процес виховання). Ключовим принципом християнської педагогіки є христосентризм, бо все навчання і виховання здійснюється у Христі, який істинним ідеалом для наслідування.

Гідність людини, яка формується внаслідок такого виховання, – це розуміння того, що вона створена на образ і подобу Божу, здатна пізнавати, любити Свого Творця, служити Йому через пізнання інших людей, любов до них і служіння їм. Підставою гідності людини, що носить незатертий образ Божий, є відкритість до спілкування з Богом і зі своїми ближніми та готовність до самотрансценденції. Оскільки людська особа здатна панувати над собою, самостійно ініціювати та здійснювати свої вчинки, то це є основою як її гідності, так і відповідальності.

Християнське виховання є альтернативою до соціуму, який оточує нашу молодь. Інформація, яку отримує молодь від мас-медіа, телебачення, сучасної літератури, штовхає її до насильницьких, агресивних методів розв’язання своїх проблем. Наркотики, алкоголь, розпуста є втечею від дійсності. Тому християнське виховання може стати для них шляхом до реальної дійсності, дотримуючись Божих законів.

Відомий вислів повчав: “Помилки лікарів не виправляють – їх закопують у землю, а помилки педагогів носять упродовж цілого життя у собі”, а філософська засада щодо виховання звучить так: “Ніхто не може дати того, що сам не має” (*Ohirko, 2003*).

Тому духовність покладена в основу реформування освіти за державною національною програмою “Освіта” (Україна – XXI ст.). Духовність повинна відродити шляхетність, допомогти кожній людині стати людиною, а нації – нацією. За останні 28 років в українських загальноосвітніх закладах опрацьована цілісна система вивчення проблем християнської етики, яка добре себе зарекомендувала і здобула підтримку традиційних православних, католицьких і протестантських Церков. Проте за останні три роки неодноразово знаходилися сили, які намагаються її викладання або всіляко обмежити, або взагалі вилучити, посилаючись на те, що нібито християнська етика порушує права дітей, а школа відділена від Церкви.

Осторонь такої важливої справи не може залишатися загальноосвітня та вища школа, які повинні забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом християнської моралі та національної духовності, який би допомагав формувати свідомих українців, для яких первинними є Бог і Україна, спонукав би студентів у співпраці з Богом вирости корисними своєму народові.

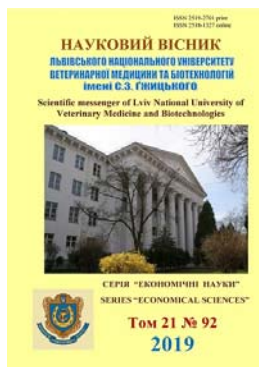
Висновки

У результаті проведених досліджень сформульовані мета, концепція християнського виховання, основні принципи духовного формування молоді. Запропоновані духовні цінності християнського виховання допоможуть учителям та викладачам враховувати їх у навчально-виховних закладах, усвідомлювати вимоги духовного, морального виховання та власної відповідальності у передаванні їх молоді.

Сподіваємося, що християнське виховання допоможе нашій молоді дотримуватися морально доброї поведінки в щоденному житті та бути вірною Богові, Україні, народові.

References

- Vachevskiy, M. (2010). Khrystyianska pedahohika u vykhovanni uchnivskoi molodi. Slovo, 3(43), 23–26 (in Ukrainian).
- Vyshnevskiy, O.I. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky. Posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Drohobych (in Ukrainian).
- Dzerovych, Yu. (1937). Pedahohika. Lviv: nakladom Lvivskoi Bohoslovskoi Akademii (in Ukrainian).
- Ohirko, O. (2003). Hristiyanska pedagogika. Navchalnyy posibnyk. LI MAUP. Lviv (in Ukrainian).
- Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu (2007). Perekl. o. Ivana Khomenka, Lviv: “Misioner”. UBT “Svichado” (in Ukrainian).
- Stefaniuk, S.K., & Holianchuk, R.M. (2010). Khrystyianska pedahohika: plekannia krashchykh liudskykh chesnot. Kh.: Krossroud (in Ukrainian).
- Zhukovskiy, V.M. (2001). Khrystyianska etyka i pedahohika: statti ta uroky. NU “Ostrozhska akademiia”, Ostroh (in Ukrainian).
- Kyslashko, O., & Sidanich, I. (2015). Khrystyianska pedahohika: navch. posib. K.: Dukhovna vis (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9227

UDC 159.92:159.9.018:37.013.

Animal therapy as a promising direction of human rehabilitation treatment

A.I. Labinskyi, M.R. Hrytsyna, B.V. Gutyj, H.B. Labinska

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Lviv, Ukraine

Article info

Received 04.02.2019

Received in revised form

06.03.2019

Accepted 07.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-096-469-70-10
E-mail: pharm-biology@lvet.edu.ua

Labinskyi, A.I., Hrytsyna, M.R., Gutyj, B.V., & Labinska, H.B. (2019). Animal therapy as a promising direction of human rehabilitation treatment. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 160–164. doi: 10.32718/nvlvet-e9227

Animals therapy is one of the types of therapy, which includes the use of animals as a means of treatment. The purpose of such therapy is to improve the patient's social, emotional, or cognitive functions. It is distinguished directed animal therapy (the use of specially trained animals for developed therapeutic programs) and non-directional (interaction with animals at home). Animal therapy methods, in contrast to other rehab techniques, allow not only to reduce muscle tone, increase the volume of passive movements, acquire new active motor skills, and, in addition to kinesiological rehabilitation effects, is intended to perform the following functions: psycho-physiological function; psychotherapeutic function; rehabilitation function; function of satisfaction of the need for competence; self-realization function; communication function. Hypotherapy is one of the most effective methods of animal therapy. The restorative effect of horse riding for patients is based on the use of the function of motion, which has for man not only biological, but also social significance. Hippotherapy combines kinesitherapy, physiotherapy, cognitive action on the emotions and the psyche of the patient, contributes to the destruction of pathological efferent impulses. Dolphin therapy for the rehabilitation of children with post-traumatic stress syndrome, depression, emotional disorders, diseases of the locomotorium, etc., is actively developing in many countries, especially in the coastal countries, including Ukraine, since the 70s of the last century. The positive effect of felinotherapy in children with enuresis, logoneurosis, neurasthenia was established. Felinotherapy helps to lower blood pressure, normalizes the work of the heart, relieves articular and headaches. Cats accelerate recovery after injuries, cure internal inflammatory diseases. Canisterapy (treatment by dogs) is indicated for gout, rheumatism, liver and bladder disorders. In canisterapy, the breeds of companion dogs are most often used: labradors, collie, pugs etc. In addition to the described methods, there are still many methods of animal therapies. These are human contacts with reptiles, a dream on bees of honey bees, and others.

Key words: anilotherapy, hippotherapy, felinotherapy, canisteriography.

Анімалотерапія – перспективний напрямок реабілітаційного лікування людини

А.І. Лабінський, М.Р. Грицина, Б.В. Гутий, Г.Б. Лабінська

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

Анімалотерапія є одною з видів терапії, яка включає в себе використання тварин, як засіб для лікування. Мета такої терапії полягає у поліпшенні соціальних, емоційних, або когнітивних функцій пацієнта. Розрізняють направлену анімалотерапію (використання спеціально навчених тварин за розробленими терапевтичними програмами) і ненаправлену (взаємодія з тваринами у домашніх умовах). Методи анімалотерапії на відміну від інших реабілітаційних методик дозволяють не тільки зменшити м'язовий тонус, збільшити обсяг пасивних рухів, набути нових активних моторних навичок та, окрім кінезіологічного реабілітаційного впливу, покликана виконувати і такі функції: психофізіологічна функція; психотерапевтична функція; реабілітаційна функція; функція задоволення потреби в компетентності; функція самореалізації; функція спілкування. Одним з найефективніших методів

анімалотерапії є іпотерапія. Відновний ефект верхової їзди для хворих базується на використанні функції руху, який має для людини не лише біологічне, а й соціальне значення. Іпотерапія поєднує в собі кінезіотерапевтичну, фізіотерапевтичну, когнітивну дію на емоції та психіку пацієнта, сприяє руйнуванню патологічних еферентних імпульсів. В багатьох, особливо приморських країнах, в т. ч. в Україні, ще з 70-х років минулого століття, активно розвивається дельфінотерапія для реабілітації дітей з посттравматичним стресовим синдромом, депресіями, емоційними розладами, захворюваннями опорно-рухового апарату та ін. Встановлено позитивний ефект фелінотерапії у дітей з енурезом, логоневрозом, неврастенією. Фелінотерапія сприяє зниженню артеріального тиску, нормалізує роботу серця, позбавляє від суглобових і головних болей. Кішки прискорюють відновлення після травм, лікують внутрішні запальні захворювання. Каністерапія (лікування за допомогою собак) показана при подагрі, ревматизмі, захворюваннях печінки і сечового міхура. У каністерапії найчастіше використовуються породи собак-компаньйонів: лабрадори, коллі, мопси і навіть звичайна дворняжка. Окрім описаних методів, існує ще дуже багато методів анімалотерапії, це контакти людини з рептиліями, сон на вуликах медоносних бджіл та інші.

Ключові слова: анімалотерапія, іпотерапія, фелінотерапія, каністерапія.

Оздоровлення людей з допомогою тварин називають анімалотерапією або пет-терапією (від англ. pet – домашній улюбленець). Цей напрямок медицини існував з прадавніх часів і в останні роки стрімко розвивається в силу об'єктивних причин зміни соціальних та геохімічних умов життя на нашій планеті (Saliienko, 2014; Verevkina, 2017). Анімалотерапія позитивно діє на всі фізіологічні сфери людини, має лікувальну сомато- та психотерапевтичну реабілітаційну дію. Розрізняють **направлену** анімалотерапію (використання спеціально навчених тварин за розробленими терапевтичними програмами) і **ненаправлену** (взаємодія з тваринами у домашніх умовах) (Kirilenko, 2012). Анімалотерапія має окремі напрямки: іпотерапія (спілкування кіньми), дельфінотерапія (дельфінами), каністерапія (собаками), фелінотерапія (котами), апітерапія (бджолами) та інші.

Історична довідка

“Анімалотерапія” відома з часів Гіпократата. Але наукове обґрунтування отримала в середині ХХ століття, коли лікар-психотерапевт з Нью-Йорка Б. Левінсон виявив, що його улюблений пес Джингле, присутній у кімнаті при прийомі лікарем хворих, заспокоїливо діє на пацієнтів. В США анімалотерапія практикується вже понад півстоліття і дає позитивні результати. В 1792 році в психіатричній клініці Йорку (Англія) застосовували верхову їзду на конях для ефективного лікування і була розроблена спеціальна методика динамічної психіатрії (Ponomar, 2013). Останнім часом в західних країнах з'явилися організації Animal Assisted Therapy (терапія з допомогою тварин), котрі використовують тварин для лікування хворих з фізичними або психічними проблемами (Verevkina, 2017). Багато з психіатричних клінік, як, наприклад, в Лімі (штат Огайо), схожі на тваринницькі ферми – на їхніх дворах вільно розгулюють вівці, гуси, кози, кури, кролики. У штаті Вашингтон навчають собак-поводирів для сліпих інвалідів, а також собак, які супроводжують епілептиків, собаки починають гавкати, перш ніж їхній господар відчує наближення нападу. В різних програмах на державному рівні застосовують методи анімалотерапії в роботі з дітьми із вродженими вадами, що страждають на аутизм, шизофренію та ін.

Стан розвитку анімалотерапії в Україні

В Україні теж існують спеціальні програми, що використовують тварин для оздоровлення людей. В Києві, Харкові, та ін. в декількох екопарках застосовують спеціальні лікувально-профілактичні та реабілітаційні програми. У нашій країні, та й в усьому світі, постійно збільшується кількість ослаблених дітей з особливими потребами – з ДЦП, аутизмом, синдромом Дауна, синдромом дефіциту уваги і гіперактивності, різними неврозами, порушеннями нервової системи, психічними розладами. Саме для такого контингенту анімалотерапія є найефективнішою реабілітацією. Анімалотерапію у вигляді іпотерапії та каністерапії активно застосовують на Житомирщині в центрі оздоровлення “Тріумф” благодійного фонду “Берегиня Полісся” де проводять заняття для дітей, хворих на ДЦП, аутизм, нервові розлади. Апітерапію, дельфінотерапію та іпотерапію активно застосовують та розвивають: в реабілітаційному центрі “Еліта” м. Трускавця, Київському “Іпотерапевтичному центрі “Спіріт” асоціації іпотерапевтів України, кінно-спортивному клубі “Петрусевич”, в близько 15 менших кінно-спортивних клубів, зокрема в Севастополі, Одесі, Полтаві, Білій Церкві, Львові (центр “Кептарик”, стадіон СКА за спонсорством “Львівського блоку”), в Миколаєві, та в ін. містах, котрі можуть похвалитися позитивними результатами оздоровлення дітей. На Закарпатті є оздоровчий кінно-спортивний клуб “Сивка”. В багатьох вищих навчальних закладах медичного профілю вже ведуться дискусії щодо включення предмету “анімалотерапія” в програми підготовки студентів відповідних спеціальностей.

Основні функції і методи анімалотерапії

Методи анімалотерапії на відміну від інших реабілітаційних методик дозволяють не тільки зменшити м'язовий тонус, збільшити обсяг пасивних рухів, набути нових активних моторних навичок та, окрім кінезіологічного реабілітаційного впливу, покликана виконувати і такі функції:

- психофізіологічна функція (взаємодія з тваринами може знімати стрес, нормалізувати роботу нервової системи, психіки загалом);
- психотерапевтична функція (взаємодія людей з тваринами може істотним чином сприяти гармонізації їхніх міжособистісних відносин);

- реабілітаційна функція (контакти з тваринами є додатковим каналом взаємодії особистості з навколишнім світом, що сприяє як психічній, так і соціальній її реабілітації);
- функція задоволення потреби в компетентності (потреба в компетентності, що виражається формулою “я можу”, є однією з найважливіших потреб людини);
- функція самореалізації (однією з найважливіших потреб людини є потреба реалізації свого внутрішнього потенціалу, потреба бути значущим для інших.);
- функція спілкування (однією з найважливіших функцій, яку можуть здійснювати тварини в процесі взаємодії людини з ними – це функція партнерів спілкування).

В медико-психологічній реабілітації, особливо для дітей та підлітків, є багато складових. По-перше, фізичний і емоційний компоненти. Так, їзда на коні, плавання з дельфінами тренує і розвиває певні групи м'язів. Безпосередній тактильний контакт з собаками, кішками є для дітей потужним емоційним чинником, позитивно впливає на психіку, розвиває інтелектуально. Адже у повсякденному житті, в соціальному середовищі, діти та підлітки позбавлені контакту та уваги рідних і близьких – батьки постійно зайняті на роботі. А спілкування з живим світом необхідне для повноцінного розвитку дитини (Kozhyna & Cherkasova, 2013).

Одним з найефективніших методів анімалотерапії є іпотерапія. Відновний ефект верхової їзди для хворих базується на використанні функції руху, який має для людини не лише біологічне, а й соціальне значення (Ponomar, 2013). Основа терапії – у природних рухах коня, що дозволяє хворому організувати та систематизувати свої рухи. Іпотерапія поєднує в собі кінезіотерапевтичну, фізіотерапевтичну, когнітивну дію на емоції та психіку пацієнта, сприяє руйнуванню патологічних еферентних імпульсів. Тварина виступає в ролі “терапевтичного посередника” для хворого, передаючи йому від 90 до 100 різнонаправлених рухових імпульсів. Ця дія викликає у відповідь спонтанну реакцію хворого, створюючи своєрідний діалог з конем. Верховна їзда сприяє також формуванню особистості: вмінню критично оцінювати свої дії, розвитку емоційно-вольової сфери. Цей позитивний вплив верхової їзди використаний дослідниками, зокрема при лікуванні вертеброгенного больового синдрому при остеохондрозі хребта (Ponomar, 2013). У деяких країнах іпотерапія (від грец. Нірро – кінь) є офіційно визнаним методом лікування. В основу дії були покладені два основні чинники: психогенний і біомеханічний. Основоположником розробки сучасних методик іпотерапії вважається норвезьська лікарка Елізабет Бодікер, котра досить ефективно займалась реабілітацією інвалідів після травм. Багатогранність впливу іпотерапії, одночасне поєднання повторних різноспрямованих рухів тіла, масаж внутрішньої поверхні ніг, позитивний психотерапевтичний ефект від спілкування хворої дитини з конем визначають унікальність іпотерапії.

Загальний принцип ліквідації порушень при ДЦП полягає у тому, що спочатку пасивно, а потім пасивно-активно окремим частинам тіла пацієнта надаються положення, протилежні до існуючих установок. Важливо зруйнувати механізми мимовільного одночасного руху в ураженій і здоровій кінцівках, які характерні для цього захворювання. Кінь, який іде, передає вершнику понад сто різних рухів. Перевага іпотерапії полягає у можливості багаторазового повторення всіх цих рухів, при цьому вдається уникнути, як при заняттях на тренажерах, докучання – кінь не може набриднути. Повторювані коливальні рухи тіла носять діагональний характер у вигляді чергування, розтягування, стискування, обертання окремих частин тіла. Різностямовані дії, які виконує вершник, допомагають йому зрозуміти рух, навчитися регулювати м'язовий тонус і набути необхідних моторних навичок (Ponomar, 2013). Виконання вправ, спрямованих на випрямлення тулуба, дозволяє провести корекцію рівноваги і рухової активності відповідно до фізіологічного розвитку дитини. Механізм дії верхової їзди більш інтегрований за впливом на центри координації головного мозку, ніж при ЛФК, оскільки в процесі верхової їзди в роботу включаються всі основні групи м'язів тіла на рефлекторному рівні. Людина, сидячи на коні, рухаючись разом з ним, інстинктивно прагне зберегти рівновагу, щоб не впасти з коня, і тим самим спонукає до активної роботи як здорові, так і уражені м'язи, не помічаючи цього. Під впливом фізичних вправ на коні відбувається посилення функції вегетативних систем. Температура тіла коня перевищує людську на 1,5–2 градуси. Тому при безпосередньому контакті з конем відбувається вплив інфрачервоних променів на м'язи та суглоби ніг і тазу (Epifanov & Epifanov, 2013).

Принциповими елементами іпотерапевтичного впливу є кілька складових тренувально-оздоровчої методики, а саме: особливості позиції вершника (положення, посадки вершника) на коні, характер руху коня, а також тривалість власне процедури (перебування на коні). Позиція вершника на коні залежить від фізичних можливостей та вмінь дитини, а також визначається кожною конкретною застосовуваною методикою. Вправи можуть виконуватися як і просто на коні (який стоїть), так і під час його руху. Характер руху коня на манежі та його зміна визначається інструктором згідно з основними кінцевими цілями застосування іпотерапії та може бути у вигляді алюру, кроку, рисі, кентеру, галопу, кар'єру та ін. Тривалість сеансів (перебування на коні) варіюється залежно від діагнозу та фізичної підготовки вершника та в середньому становить – 20–30 хв. Заняття проводиться в три етапи: початковий (адаптаційний), реабілітаційний і заключний (формування довготривалої пам'яті, збереження засвоєної навички), котрі включають: посадку (на коня); адаптацію вершника до тварини та тварини до вершника; об'їжджування тварини (за участі тренера-інструктора); процедурний етап (вправи, варіативні елементи програми); спроби самостійного керування конем.

В багатьох, особливо приморських країнах, в т. ч. в Україні, ще з 70-х років минулого століття, активно

розвивається дельфінотерапія для реабілітації дітей з посттравматичним стресовим синдромом, депресіями, емоційними розладами, захворюваннями опорно-рухового апарату та ін. (Lukina, 2007; Galich, 2011). Дельфінотерапія – унікальний метод використання морський ссавців – дельфінів в оздоровленні людей. У своєму спілкуванні дельфіни використовують різні види звуків, що нагадують свист, тріск, потьохкування, виття. Звуки, що видаються ними, охоплюють незвичайно широкий спектр частотних характеристик – від інфразвукових до звукових і ультразвукових. Їхні сигнали можуть бути імпульсними і неперервними та по-різному впливають на організм людини (Chuprikov et al., 2011). Вважається, що для орієнтації дельфіни використовують більш низькі і тривалі сигнали, а для розпізнавання – сигнали більш високої частоти. Імпульсні сигнали супроводжують ехолокацію. Череп і м'які тканини голови людини концентрують звукові коливання і відіграють роль акустичного прожектора і звукової лінзи, що забезпечує складний фізіотерапевтичний вплив на нейрофізіологічні процеси в організмі людини. Ультразвукові хвилі є важливою складовою в лікувальному процесі дельфінотерапії. Відомо, що дельфіни унікальні тим, що здатні до міжвидової комунікації, легко і радісно йдуть на контакт. Ці тварини тонко відчують настрій людини, в результаті чого знаходять індивідуальний підхід до партнера. Ігри з дельфінами настільки цікаві і в той же час природні, що люди, роками намагаються вилікуватися від нервових недуг, незабаром відчують себе набагато краще. Широко досліджується роль ультразвукового впливу дельфінів (Lukina, 2007). Ультразвук покращує потік ферментів і гормонів через мембрани клітин, чим викликає метаболічний лікувальний ефект. Ще одна незаперечна перевага дельфінотерапії – гідромасаж внутрішніх органів і шкірних покривів. Секрет ось у чому: при русі тварини створюються області турбулентності – різноспрямовані потоки води, модульовані хвостовим плавцем. Досліджено, що курс дельфінотерапії (Romanchuk et al., 2011) позитивно впливає на функціональний стан серцево-судинної системи у дітей, які мають різні захворювання центральної нервової системи (Galich, 2011). Це ж дослідження показало, що заняття з дельфінами позитивно вплинуло на вегетативне забезпечення серцевої діяльності. Помічений позитивний вплив купання з дельфінами на вагітних жінок. Сполучення дельфінотерапії та психологічного тренінгу значно знизило ускладнення вагітності та пологів (Galich, 2011).

Активно розвивається фелінотерапія. В ході проведення досліджень для Міністерства охорони здоров'я США група експертів віднесла кішок до групи “засоби, що застосовуються проти стресових станів”. Встановлено позитивний ефект фелінотерапії у дітей з енурезом, логоневрозом, неврастенією. Значне поліпшення стану відчувається у дітей, хворих на ранній дитячий аутизм і ДЦП, розумову відсталість (Kushnir, 2017). Котяче муркотіння лікарі порівнюють з ультразвуковою терапією. Діапазон від 27 до 44 герц, в якому муркають кішки, сприятливо впливає на нервову систему людини, поліпшує мозковий кровообіг, нор-

малізує тиск і стабілізує серцевий ритм (Kirilenko, 2012; Dudar & Husjainov, 2015). Вчені з Північної Кароліни, які досліджували звуки сімейства котятчих, з'ясували, що муркотіння допомагає загоювати рани і зміцнювати кістки. Відомо багато випадків, коли кішки запобігали серцевому нападу або допомагали при гіпертонічному кризі, рятуючи господаря від інсульту. Вони не відходили від свого господаря по декілька годин, нічого не пили і не їли, старанно муркотіли і заспокоювалися тільки тоді, коли хворому стало краще. Фелінотерапія сприяє зниженню артеріального тиску, нормалізує роботу серця, позбавляє від суглобових і головних болей. Кішки прискорюють відновлення після травм, лікують внутрішні запальні захворювання. Коти – це свого роду ідеальні енергоінформаційні прилади. Вони чудово вміють вгадувати хворі місця свого господаря. Спілкування з ними зміцнює імунітет. Низькочастотні струми у кішок виробляються завдяки тертю шерстинок одна об іншу. Ряд експериментів показав, що найкраще кототерапія допомагає при запаленнях суглобів і гінекологічних захворюваннях. В останньому випадку кішку досить посадити на низ живота і, поглажуючи, сидіти так близько 20 хвилин.

Собака – прекрасний лікар і помічник при деяких (діабет, епілепсія) недугах, стресі, самотності та гіподинамії. Чутливість собак до змін настрою господаря, їхня відданість здатні допомогти при багатьох душевних переживаннях. Крім того, собаки виступають у ролі тренера – необхідність щоденних прогулянок із собакою гарантує рухову активність на свіжому повітрі. Каністерапія (лікування за допомогою собак) показана при подагрі, ревматизмі, захворюваннях печінки і сечового міхура. Існує вправа, при якій необхідно притискати підшовову частину стопи до тварини. Суть методу полягає в тому, що на ногах є неймовірна кількість нервових закінчень, що відповідають за роботу внутрішніх органів. В результаті стимуляції цих закінчень нормалізуються обмінні процеси, поліпшується кровообіг і проходження нервових імпульсів (Kozhyna & Cherkasova, 2013). У каністерапії найчастіше використовуються породи собак-компаньйонів: лабрадори, коллі, мопси і навіть звичайна дворняжка.

Незаперечне значення має наявність вихованця в сім'ї з дитиною, що дозволяє з дитинства виховати такі важливі якості, як любов до навколишнього світу, природи, здатність довіряти, ділитися. В цьому плані себе добре зарекомендували добродушні спанієлі, рухливі такси, а собаки великих порід (сенбернари, ньюфаундлен, боксер) стають відмінними няньками і охоронцями. Головне – переконатися у відсутності агресії тварини. Це допоможуть зробити в спеціальному кінологічному центрі, де собака пройде ряд тестів.

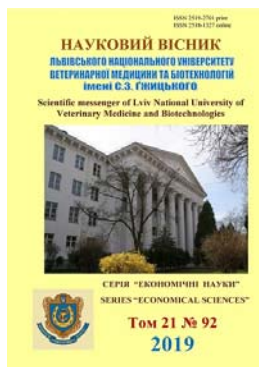
Окрім описаних методів, існує ще дуже багато методів анімалотерапії, це контакти людини з рептиліями, сон на вуликах медоносних бджіл та інші.

В сучасних умовах зміни клімату на планеті, мутацій багатьох інфекцій, геологічних та урбанізаційних потрясінь настав час серйозно привертнути увагу науковців та фахівців з реабілітації людини до ви-

вчення та ширшого впровадження анімалотерапії і підготовки фахівців з вказаних методів у вищих навчальних закладах.

References

- Verevkina, O.V. (2017). Animaloterapija kak innovacionnyj i perspektivnyj metod psihologicheskoy raboty. *Jelektronnyj nauchnyj zhurnal "APRIORI. serija: gumanitarnye nauki"* <http://apriori-journal.ru/journal-gumanitarnie-nauki/id/1648> (in Russian).
- Galich, S. (2011). *Vozmozhnosti del'finoterapii kak jelementa perinatal'noj ohrany vnutritrobnogo rebenka. Z turbotoju pro zhinku*, 1, 42–45 (in Russian).
- Dudar, A.I., & Husjainov, T.M. (2015). *Vozmozhnosti ispol'zovanija domashnih zhivotnyh pri rabote s klientom v sovremennoj social'noj rabote i psihologii. Gumanitarnye nauchnye issledovanija*. 3, [Jelektronnyj resurs]. Rezhim dostupa: <http://human.snauka.ru/2015/03/10117> (in Russian).
- Epifanov, V.A., & Epifanov, A.V. (2013). *Reabilitacija v nevrologii*. M. GJeOTAR Media, 329–330 (in Russian).
- Kirilenko, M. (2012). *Chetveronogie druž'ja v nashem dome i nashej dushe*. M. Kirilenko. *Farmacevt-praktik*. 7(8), 58–59 (in Russian).
- Kushnir, O.V. (2017). *Pukhnasti likari*. [Elektronnyj resurs]. Bukovynskyi derzhavnyi medychnyi universytet. ofitsiyni sait VNZ. Test, i hraf. dani. Rezhym dostupu <http://www.bsmu.edu.ua/uk7news/digest/2783-piihnasti-likari>. (Data zvernennia 27.02.2017). Nazva z ekrana (in Ukrainian).
- Kozhyna, A.M., & Cherkasova, O.O. (2013). *Kanisterapiia v systemi reabilitatsii tryvoznykh i depresyvykh rozladiv u pidlitkiv. Materyaly naukovopraktychnoi konferentsii "Model psykhosotsialnoi reabilitatsii ditei z riznymy psyhichnymy ta povedinkovymy rozladamy"*, Kharkiv, 79–81 (in Ukrainian).
- Lukina, L.N. (2007). *Del'fyny v sisteme psihofizicheskoy reabilitatsii ljudej*. Sevastopol'. NPC "AKOSI – Gidrofizika" (in Russian).
- Ponomar, N.V. (2013). *Vlijanie ippoterapii na hronicheskij vertebrogennyj bolevoj sindrom*. Vseukrainskyi forum neiroreabilitatsii ta medyko-sotsialnoi ekspertyzy. pershyi mizhnarodnyi konhres, 28–29 berez. r. K. [B. r.]. 27 (in Russian).
- Romanchuk, O.P., Vasylevska, N.Iu., Sorokin, M.Iu., & Podhorna, V.V. (2011). *Vplyv delfinoterapii na funktsionuvannia sertsevo-sudynnoi systemy ditei z riznymy urazhenniamy TsNS. Medychna reabilitatsiia, kurortolohiia, fizioterapiia*, 3, 10–13 (in Ukrainian).
- Saliienko, M.Sh. (2014). *Animaloterapiia. Osnovni likovalni vlastyvoli domashnykh tvaryn*. 11 Ukrainskyi naukovo-medychnyi molodizhnyi zhurnal, 4(4), 267 (in Ukrainian).
- Sarapulova, Ye.H., Kucheriavyi, I.T., & Kuprykov, S.I. (2015). *Tsinnyi dosvid animaloterapii. Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei v intehrovanomu osvithnomu seredovyshchi u svitli realizatsii konventsii OON pro prava invalidiv. tezy dop. XV nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 18–19 lystop. 2015 r.)*. Kyiv. Un-t "Ukraina", 240–241 (in Ukrainian).
- Syvyk, H.Ye. (2013). *Animaloterapiia u roboti z ditmy z rozladamy spektru autyzmu*. Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Seriiia sotsialno - pedahohichna. Kamianets-Podilskyi. *Medobory* 2006, 23(3), 287–295 (in Ukrainian).
- Chuprikov, A.P., Galich, S.R., & Shpatakovskaja, G.V. (2011). *Psihologicheskie treningi i delfinoterapija v optimizatsii techenija perinatal'nogo perioda*. *Perinatologija i pediatrija*, 4, 22–24 (in Russian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9228

UDC 613.164

Noise pollution is one of the causes of occupational diseases

I.G. Yaroshovych, B.P. Tchaikovskiy, B.M. Mykychak, T.S. Yaroshovych

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Lviv, Ukraine

Article info

Received 04.02.2019

Received in revised form

06.03.2019

Accepted 07.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-050-225-08-71
E-mail: kantsvetlv@i.ua

Yaroshovych, I.G., Tchaikovskiy, B.P., Mykychak, B.M., & Yaroshovych, T.S. (2019). Noise pollution is one of the causes of occupational diseases. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 165–168. doi: 10.32718/nvlvet-e9228

People lose hearing more often than we can imagine. Loss of hearing or deafness today is one of the most common occupational diseases not only in Ukraine but also in the world. Every day we are accompanied by a whole range of the most diverse sources of noise - household appliances at home and in the office, neighbors repairs, televisions, the road to work - metro, people in public transport or loud headphones music. And this can not be avoided, because each of us lives in a society, co-exists with other its representatives. All our life – a global communication. Many experiments found that noise is a general biologic stimulus and under certain conditions can affect all human life systems. The influence of noise on the human auditory organ is most fully studied. Intense noise, especially at high frequencies – 4000 Hz or more, with daily exposure leads to a professional illness – hearing loss, the symptom of which is the slow loss of hearing on both ears. According to official statistics of the World Health Organization, more than 5% of the Earth's population suffers from a disabling hearing loss. That is, such loss results not only in the deterioration of hearing quality, but also has certain social consequences, namely:

- more than 360 million people around the world have hearing problems (about 328 million adults and 32 million children);
- 1.1 billion teenagers and young people are at risk of hearing loss mainly due to listening to high-volume music as well as excessive noise levels;
- more than a third of people lose hearing as a result of excessive noise levels in the workplace. The rest is congenital deafness, loss of hearing due to various diseases and injuries;
- an average of almost ten years is passed before hearing impaired people turn to a doctor;
- studies have shown that about 1/3 of people over 65 years have hearing problems.

Key words: worker, person, noise, noise pollution, hearing, deafness.

Шумове забруднення одне з причин професійних захворювань

І.Г. Ярошович, Б.П. Чайковський, Б.М. Микичак, Т.С. Ярошович

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

Люди втрачають слух частіше, ніж ми можемо собі уявити. Втрата слуху або приглухуватість сьогодні є одним з найпоширеніших професійних захворювань не тільки в Україні, але й у світі. Кожного дня нас супроводжує ціла палітра найрізноманітніших за походженням шумів – побутові прилади вдома та в офісі, ремонтні сусідів, телевізори, дорогою на роботу – метро, люди у громадському транспорті або гучна музика з навушників. І цього не уникнути, адже кожен із нас живе у суспільстві, співіснує з іншими його представниками. Все наше життя – це глобальна комунікація. Багатьма дослідженнями встановлено, що шум є загальнобіологічним подразником і в певних умовах може впливати на всі системи життєдіяльності людини. Найповніше вивчено вплив шуму на слуховий орган людини. Інтенсивний шум, особливо за високих частот – 4000 Гц і більше, при щоденному впливі призводить до виникнення професійного захворювання – тугоухості, симптомом якого є повільне втрачання слуху на обидва вуха. Згідно з офіційною статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я, більше ніж 5% населення Землі страждає від інвалідизуючої втрати слуху. Тобто така втрата призводить не тільки до погіршення якості слуху, але й має певні соціальні наслідки, а саме:

- понад 360 млн осіб у всьому світі мають проблеми зі слухом (це приблизно – 328 млн серед дорослих і 32 млн серед дітей);
- 1,1 млрд підлітків і молодих людей зазнають ризику втрати слуху переважно внаслідок прослуховування гучної музики, а також надлишкового рівня шуму;
- більше ніж третина людей втрачають слух під впливом надлишкового рівня шуму на робочому місці. Решта - це вроджена глухота, втрата слуху через різні захворювання і травми;
- у середньому минає майже десять років, перш ніж люди з вадами слуху звертаються до лікаря;
- дослідження показали, що приблизно 1/3 людей старше 65 років мають проблеми зі слухом.

Ключові слова: працівник, людина, шум, шумове забруднення, слух, глухота.

Виділяють природні та штучні причини зниження якості слуху або повної його втрати. У випадку природних причин перш за все мова йде про погіршення слуху, пов'язане з віковими змінами в організмі людини, а саме – з атрофією чутливих слухових клітин у завитку внутрішнього вуха.

У випадку штучних причин така атрофія відбувається набагато швидше, а іноді й миттєво. Головним штучним шкідливим фактором та причиною зниження якості або втрати слуху є шумове забруднення (Zhydetskyi, 2005).

Наукова громада усього світу вже визнала негативний вплив шуму на здоров'я людини. Все більшого поширення нині набуває термін “шумове забруднення”. Шумове забруднення – це форма фізичного забруднення, що полягає у збільшенні рівня шуму понад природний, викликає у людини за короткочасного впливу – неспокій, а за тривалого – погіршення здоров'я. Не варто применшувати дію шумового забруднення. За даними австрійських вчених, “шумове забруднення”, яке є невід'ємною частиною будь-якого великого міста, скорочує тривалість життя людини на 10–12 років (Chaikovskiy et al., 2013; Fandiev, 2016).

Серед факторів зовнішнього середовища, що впливають на організм людини в процесі праці, шумове забруднення і вібрація займає одне з перших місць.

Шкідливий та небезпечний вплив шумового забруднення на організм людини встановлено тепер з повною достовірністю. Ступінь такого впливу, переважно, залежить від рівня та характеру шуму, форми та тривалості впливу, а також індивідуальних особливостей людини. Численні дослідження підтвердили той факт, що шумове забруднення належить до загальнофізіологічних подразників, які за певних обставин можуть впливати на більшість органів та систем організму людини. Так, за даними медиків дія шумового забруднення може спричинити нервові, серцево-судинні захворювання, виразкову хворобу, порушення обмінних процесів та функціонування органів слуху тощо.

Шумове забруднення також впливає безпосередньо на різні відділення головного мозку, змінюючи нормальні процеси вищої нервової діяльності. Цей вплив може негативно позначитися навіть раніше, ніж виникнуть проблеми із сприйняттям звуків органами слуху. Характерним впливом шуму є скарги на підвищення втомлюваності, загальну слабкість, роздратування, апатію, послаблення пам'яті, пітливість та інші нездужання. Практикою встановлено також вплив шуму на органи зору людини – зниження гостроти зору та зниження чутливості розрізнення кольо-

рів. Страждає від шуму також вестибулярний апарат, порушуються функції шлунково-кишкового тракту, підвищується внутрішньочерепний тиск, порушуються процеси обміну в організмі та ін.

Шум, особливо непостійний (коливальний, переривчастий, імпульсний погіршує здатність до виконання точних робочих операцій, утруднює сприйняття інформації. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) відзначає, що найбільш чутливими до впливу шуму є такі операції, як збір інформації, складання і мислення.

Несприятливий вплив шуму на працівника призводить до зниження продуктивності праці, створюються передумови для виникнення нещасних випадків та аварій. Все це визначає велике економічне і оздоровче значення заходів по боротьбі з шумом. У виробничих умовах часто шум має непостійний характер. Для цих умов найбільш зручно застосовувати середні величини, які звуться еквівалентним (по енергії) рівнем звуку Б що характеризує середнє значення енергії звуку в дБ. Цей рівень вимірюється спеціальним інтегруючим шумоміром або розраховується математичним методом.

Звукові хвилі, що поширюються в повітрі, долають непростий шлях, перш ніж ми їх сприймемо. Спочатку вони проникають у вушну раковину і змушують вібрувати барабанну перетинку, що закриває зовнішній слуховий прохід. Слухові кісточки доносять ці коливання до овального вікна внутрішнього вуха. Плівка, що закриває це вікно, передає вібрації рідині, яка наповнює завитку. Нарешті коливання доходять до слухових клітин внутрішнього вуха (Shostak, 2017).

Головний мозок сприймає ці сигнали і розпізнає в них шуми, звуки, музику, мову. Надмірний шум пошкоджує чутливі волоскові клітини завитки. Цей процес незворотний, оскільки такі клітини не відновлюються.

Існує зв'язок між рівнем шуму (гучністю), часом впливу і швидкістю пошкодження слуху. Наприклад, якщо було встановлено, що працівник дістав пошкодження слуху в результаті впливу звуку гучністю 85 дБ через 8 год, то підвищення рівня гучності тільки на 3 дБ, до 88 дБ, завдасть такої самої шкоди за 4 год, а ще на 3 дБ, до 91 дБ, – усього за 2 год. Нескладно підрахувати, що при досягненні 95 дБ достатньо лише 15 хв, щоб заподіяти слуху таку саму шкоду. Початковий рівень гучності 80 дБ зріс тільки на 15 дБ, а результат уже настільки драматичний. Нарешті, при досягненні больового порогу людини в 130–140 дБ такої самої шкоди слуху буде завдано менш ніж за 1 секунду.

Ці розрахунки демонструють, як незначне підвищення рівня гучності призводить до надзвичайно небезпечного впливу на слух людини і чому ми повинні контролювати вплив звуку на нас.

Наслідки впливу високого рівня гучності на людину можуть проявлятися шумом у вухах – тінітусом, втратою слуху або іншими проблемами зі здоров'ям.

Тінітус часто описують як дзвеніння, дзижчання або гудіння у вухах за відсутності зовнішнього звуку. Тінітус виникає через низку причин, зокрема пошкодження кровоносних судин, побічні ефекти від при-

Рис. 1. Вушна завитка здорової людини

йому ліків, хворобу та стрес. Але найпоширенішою причиною є дія гучного шуму, що завдає шкоди слуху.

Постійна втрата слуху – це результат надмірного впливу “небезпечного” шуму, який відчувається зазвичай через деякий час. Як було зазначено раніше, відбувається поступове пошкодження волоскових клітин у завитці, у результаті чого знижується чутливість до певних звукових частот. Зрештою, пошкоджені волоскові клітини відмирають, і через те, що вони не відновлюються, настає повна глухота.

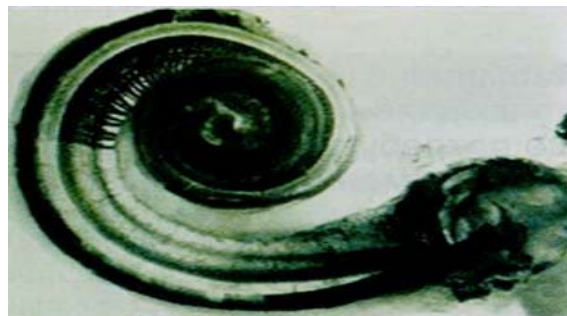

Рис. 2. Вушна завитка людини, яка постійно зазнає шумового впливу

Із загальної кількості захворювань, що перераховані вище, останнім часом значно зросла частка тих, які спричинені саме шумовим впливом. У зв'язку з цим слід звернути увагу на той факт, що протягом багатовікової еволюції людина так і не набула здатності адаптуватись до дії шуму, як і не було створено природного захисту для високочутливого та досконалого органу слуху людини від дії інтенсивного шуму.

Медики відзначають особливо несприятливу дію навіть незначних за рівнем шумів у години відпочинку і, передовсім, сну, коли найбільш повно повинні відновлюватись сили людини. Не зайве нагадати, що у зв'язку з вищезазначеним у нашій країні, як і у багатьох інших, діє заборона щодо порушення тиші у житлових масивах з 23.00 до 7.00 години ранку – 45 дБ, а у квартирах 30–40 дБ.

Найбільш повно вивчено вплив шуму на слуховий апарат людини. У працівників “шумних” професій може виникнути професійне захворювання – туговухість, основним симптомом якого є поступова втрата слуху, перш за все, в ділянці високих частот, з наступним поширенням на більш низькі частоти.

Крім безпосереднього впливу на орган слуху, шум впливає на різні відділи головного мозку, змінюючи при цьому нормальні процеси вищої нервової діяльності. Цей так званий неспецифічний вплив шуму може виникнути навіть раніше, ніж зміни в самому органі слуху. Характерними є скарги на підвищену втомлюваність, загальну слабкість, роздратованість, апатію, послаблення пам'яті, погану розумову діяльність і т. ін.

Наближено дію шуму різних рівнів можна схарактеризувати наступним чином. Шум до 50 дБ зазвичай не чинить шкідливого впливу на людину в процесі її трудової діяльності. Шум у 50–60 дБ може мати психологічний вплив, що виявляється у погіршенні розу-

мової діяльності, послабленні уваги, швидкості реакції, утрудненні роботи з сприйняттям інформації тощо. При рівні шуму 65–90 дБ можливий його фізіологічний вплив: пульс пришвидшується, тиск крові зростає, судини звужуються, що погіршує постачання органів кров'ю. Дія шуму з рівнем 90 дБ і вище може призвести до функціональних порушень в органах та системах організму людини: знижується слухова чутливість, погіршується діяльність шлунку та кишківника, з'являється відчуття нудоти, головний біль, шум у вухах. При рівні шуму 120–160 дБ та вище здійснюється механічний вплив на орган слуху, що виявляється у порушенні зв'язків між окремими ділянками внутрішнього вуха; можливий навіть розрив барабанної перетинки. Такі високі рівні шуму впливають не лише на органи слуху, а й на весь організм. Звукові хвилі, проникаючи крізь шкіру, спричиняють механічні коливання тканин організму, внаслідок чого відбувається руйнування нервових клітин, розриви барабанних перетинок і легень, а 200 дБ – призводить до смерті.

Високі рівні шумів також є одним із основних шкідливих факторів в умовах сучасних промислових виробництв. Згідно з вимогами законодавства, якщо рівень будь-яких шумів на виробничому місці перевищує 85 дБ, носіння засобів індивідуального захисту (ЗІЗ) органів слуху є обов'язковим.

Еволюція цих засобів доволі проста. Спершу для захисту від шуму люди інтуїтивно затуляли вуха долонями. Але руки не завжди вільні, та й такого захисту недостатньо. Пізніше для захисту використовували вату. Можна пригадати безліч аматорських винаходів людей, але все ж таки краще звернути увагу на професійні досягнення сучасності.

Нині є два найефективніших засоби захисту слуху: протишумові вкладки й навушники. Донедавна ці ЗІЗ

слуху були тільки так звані пасивні захисти, тобто просто знижували рівень шуму на певну кількість децибелів. А людина, яка перебувала в умовах шуму, захищаючи себе за допомогою навушників або протишумових вкладишів, відчувала деякі незручності. Перша проблема полягала в неможливості ефективно спілкуватися з колегами. Друга – в неможливості почути будь-які попереджувальні сигнали про виробничу небезпеку.

Зараз обидві ці проблеми можна вирішити, використовуючи нові розробки у сфері ЗІЗ слуху: активні й комунікаційні навушники.

Активні навушники – це ідеальне рішення в умовах підвищеного шуму, коли людині потрібно чути, що відбувається навколо, і спілкуватися. Функція активного захисту полягає в тому, що електронне обладнання навушників із вбудованими стереомікрофонами аналізує інформацію і підсилює слабкі звуки. У такий спосіб їх чути навіть краще, ніж без активних навушників.

Різкі імпульси небезпечного шуму, які перевищують поріг 82 дБ, негайно заглушуються, що захищає працівника від надмірного шуму. Це дає змогу чути все, що відбувається навколо (зокрема, попереджувальні сигнали машин, механізмів тощо), і в такий спосіб уникнути почуття ізоляції від навколишнього світу.

Комунікаційні навушники – дають можливість працівнику в умовах шуму спілкуватися з колегами на великій відстані. Завдяки безперервній комунікації підвищується ефективність і швидкість виконання операцій. Якщо обладнання на виробництві з якоїсь причини перестає працювати, співробітник, маючи постійний зв'язок із колегами, може швидко вирішувати проблеми, що виникають. До того ж комунікаційні навушники зберігають не тільки слух, а й життя людей завдяки наявності постійного чіткого зв'язку.

Найпростіший варіант таких навушників – це стандартні гарнітури, які можна підключати до вже наявних на підприємстві рацій. У такий спосіб працівник постійно захищений від шуму і має змогу спілкуватися з колегами по рації в умовах підвищеного шуму.

Нині на ринку вже є навушники із вбудованою рацією. Плюси цієї комфортної компактною бездротовою системи в тому, що в працівника вільні руки, адже йому не потрібно тримати рацію.

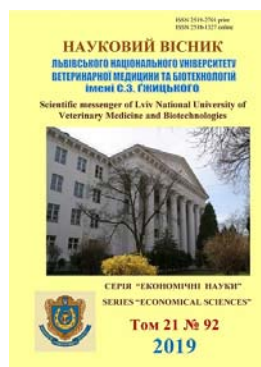
Висновки

Якщо засоби індивідуального захисту органів слуху використовують неправильно, без достатньої щільності прилягання, то й рівень захисту знижується у геометричній прогресії. Крім того, у кожної людини форма слухового каналу є індивідуальною та унікальною. Тому, на жаль, не існує універсального захисту органів слуху, який був би однаково комфортним та ефективним для всіх.

Отже, шкідливі та небезпечні наслідки дії шуму виявляються тим більше, чим вищий рівень сили звуку та триваліша його дія. У структурі професійних захворювань перше місце належить хворобам органів дихання – 40,1% від загальної кількості діагнозів по Україні (1228 випадків). На другому місці – захворювання опорно-рухового апарату (радикулопатії, остеохондрози, артрити, артрози) – 30% (917 випадків). Третє місце за хворобами слуху – 10,3% (316 випадків), четверте за вібраційною хворобою – 8,6% (262 випадки).

References

- Zhydetskyi, V.Ts. (2005). *Osnovy okhorony pratsi*. L.: Afisha (in Ukrainian).
- Fandiev, O. (2016). Shumova karta proty "povilnoho vbyvtisi" Naukovo-vyrobnychy zhurnal Okhorona pratsi, 6, 42 (in Ukrainian).
- Chaikovskiy, B.P., Yaroshovych, I.H., Shalko, A.V., Pavlyk, N.I., Zanihkovska, L.V., & Yaroshovych, T.S. (2013). *Metodychni vkazivky dlia provedennia laboratornykh zaniat z normatyvnoi dystsypliny "Osnovy okhorony pratsi" na temu "Shumove zabrudnennia i vibratsiia"*. Lviv, 43 (in Ukrainian).
- Shostak, M. (2017). Yakymy maiut buty ZIZ slukhu. *Naukovo-vyrobnychy zhurnal Okhorona pratsi*, 6, 46 (in Ukrainian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9229

UDC: 665.238

Cholesterol: for and against

N.Yu. Koropetska¹, Yu.I. Ostapyuk²

¹Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv, Ukraine

²Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Lviv, Ukraine

Article info

Received 04.02.2019

Received in revised form

08.03.2019

Accepted 11.03.2019

Danylo Halytsky Lviv
National Medical University,
Pekarska str., 69, Lviv,
79010, Ukraine.

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
E-mail: hygiene@lvet.edu.ua

Koropetska, N.Yu., & Ostapyuk, Yu.I. (2019). Cholesterol: for and against. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 169–171. doi: 10.32718/nvlvet-e9229

The article deals with the value of cholesterol, as an essential component of each cell of the human body and its role in the synthesis process and as source material for male and female sex hormones, bile, acids, and vitamin D. Increased level of cholesterol in the body is a pathological phenomenon, leading to such diseases as atherosclerosis, myocardial infarction, liver and kidney disease, pancreatic disease, diabetes, obesity, and others. Lack of cholesterol, considering its multifaceted nature and the participation in the vital processes of the body leads to frequent depression, weakening of the immune system, increased fatigability, decreased libido and the development of other diseases. It has been demonstrated that 80% of cholesterol is produced by the human body; therefore it is not necessary to associate its excess or lack in the body with the quantity in food. Therefore, normally, our body regulates the level of cholesterol itself, keeping it within 5 mmol/l but in incorrect nutrition it is possible to increase its amount in the bloodstream. To reduce the cholesterol concentration in the body, it has been indicated which products should be restricted, and which ones to increase in the diet.

Key words: cholesterol, atherosclerosis, food products, body.

Холестерин: за і проти

Н.Ю. Коропецька¹, Ю.І. Остап'юк²

¹Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів, Україна

²Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

У статті показано значення холестерину як невід'ємної складової кожної клітини організму людини та його роль у здійсненні процесу синтезу, а також вихідної речовини для чоловічих та жіночих статевих гормонів, жовчних кислот, вітаміну D. Підвищена кількість холестерину в організмі – явище патологічне, що призводить до таких захворювань, як атеросклероз, інфаркт міокарду, захворювань печінки і нирок, ураження підшлункової залози, цукрового діабету, ожиріння та ін. Нестача холестерину, враховуючи багатогранність його властивостей та участь у життєво важливих процесах в організмі, призводить до частих депресій, ослаблення імунітету, підвищеної втомлюваності, зниження лібідо та розвитку інших захворювань. Вказано, що 80% холестерину виробляється організмом людини, тому не потрібно пов'язувати надлишок чи нестачу його в організмі з кількістю у продуктах харчування. Отже, у нормі наш організм сам регулює рівень холестерину, утримуючи його в межах 5 ммоль/л, але при неправильному харчуванні можливе підвищення його кількості в крові. Для зниження концентрації холестерину в організмі вказано, які продукти слід обмежити, а які збільшити у раціоні харчування.

Ключові слова: холестерин, атеросклероз, продукти харчування, організм.

Холестерин являє собою жироподібну субстанцію (ліпоїд), яка міститься у кожній клітині нашого організму, а саме у клітинних мембранах. Там вона необ-

хідна для розмежування клітин і відіграє головну роль посередника у клітинному обміні речовин. З цього випливає, що холестерин є життєво необхідним, оскі-

льки без нього не може здійснюватись процес синтезу (Otto Wolff, 2002).

Холестерин належить до класу спиртів, тому його правильна хімічна назва має бути з суфіксом – ол, тобто холестерол.

У більшості джерел зарубіжної і вітчизняної літератури збереглась первинна назва – холестерин, хоча ще раз підкреслюємо, що правильна назва – “холестерол”, але зважаючи на те, що частіше вживається термін холестерин.

Сьогодні достеменно вивчені широкий спектр властивостей і ролі холестерину в організмі людини. Так, він є вихідною речовиною для багатьох дуже важливих, життєво необхідних субстанцій, які мають, насамперед, гормональний характер – для всіх чоловічих і жіночих статевих гормонів, а також для жовчних кислот і так званого вітаміну D. Сказаного цілком достатньо, щоб зрозуміти абсолютну життєву необхідність холестерину. І те, що останніми роками холестерин буквально проклінають, є неправильним.

Звичайно, є об'єктивним і правильним те, що підвищена кількість холестерину – явище патологічне і надмірне його відкладання веде до такого небезпечного захворювання, як атеросклероз. Але це стосується й інших речовин, наприклад, підвищена кількість цукру при захворюванні цукровим діабетом так само небезпечна, як підвищений вміст сечової кислоти при подагрі.

В історії з холестерином причину цього знайшли дуже швидко: вирішили, що вся справа в харчуванні, і як наслідок – холестеринвмісні продукти харчування десятиріччями вважались винуватцями небезпечних відкладень в організмі й відповідно таких захворювань як інфаркт міокарда, атеросклероз, захворювання печінки і нирок, ураження підшлункової залози, а також цукровий діабет, порушення функції щитоподібної залози, ожиріння та ін.

При цьому зовсім не брали до уваги таку дуже важливу обставину, що організм сам виробляє холестерин. Незаперечним фактом є те, що 80% холестерину виробляється організмом людини. З цього – логічний висновок, що здоровий організм сам регулює потребу холестерину і його надлишок чи недостачу не потрібно пов'язувати з його кількістю у продуктах харчування.

Водночас не так давно з'ясувалося, що причиною названих захворювань є не сам холестерин, а скоріше продукти його старіння, які виникають передовсім через неправильне зберігання під дією світла і кисню (повітря). Особливо небезпечними є продукти окиснення холестерину, яких вже встановлено понад вісімдесят. Деякі з них навіть у дуже малих кількостях здатні швидко (вже через добу) викликати серйозні зміни у кровоносних судинах, тоді як чистий холестерин використовується безпосередньо у процесі обміну речовин. Тому цілком правдоподібно, що відкладений у судинах холестерин дійсно потрапляє в організм з їжі, але вже не як власне холестерин, а у вигляді надзвичайно небезпечних продуктів його старіння.

Таким чином, свіже яйце, свіже молоко, свіже вершкове масло не становлять ніякої “холестеринової” небезпеки на противагу яєчному порошку (у конди-

терських виробках довготривалого зберігання), сухому молоку чи м'ясу, які неправильно зберігалися (Otto Wolff, 2002).

Отож вирішальний момент: “за” чи “проти” – відомо що ні масаї (жителі східної Африки), які харчуються виключно молоком і молочними продуктами, ні ескімоси, які споживають тільки м'ясо і тваринний жир, не мають підвищеної кількості холестерину і не страждають від атеросклерозу чи подібних захворювань. Однак варто наголосити, що ці народи їдять свої харчові продукти виключно у свіжому вигляді (Huseman/Wolff, 1993; Otto Wolff, 2002).

Якщо холестерин не використовується, то він випадає в осад, що проявляється у вигляді атеросклерозу – типовій хворобі старіння. У випадку, коли холестерин засвоюється організмом, тобто змінюється, піддаючись легкому розкладанню, утворюються вже названі необхідні продукти: жовчні кислоти, гормони, вітамін D, продукти секреції наднирників – активні речовини, кількість яких з віком зменшується. Це зменшення сигналізує про таке явище, як недостатнє розщеплення холестерину.

Отже, незважаючи на велику кількість досліджень властивостей холестерину, навіть атеросклероз досі залишається не вирішеною до кінця проблемою, а пошук надійного методу його запобігання та лікування продовжується.

Та як би ми не трактували знання про холестерин – безперечно він необхідний нашому організму. Є повідомлення, що на заході визначення рівня холестерину в крові стало буденною процедурою – люди стежать за цим показником, незважаючи на те, що саме слово “холестерин” у громадській свідомості набуло явно негативного відтінку.

Як уже згадувалось, у нормі наш організм сам регулює рівень холестерину, утримуючи його в межах 5 ммоль/л. Підвищення тільки на дві одиниці, тобто до 7 ммоль/л, є загрозливим, оскільки підвищує ризик смерті від ішемічної хвороби серця удвічі.

При високому рівні холестерину в крові лікарі рекомендують зменшити споживання жирів, але при цьому варто розрізняти насичені жири (наприклад вершкове масло), які підвищують рівень холестерину і ненасичені (наприклад рослинна олія), які не завдають шкоди і потрібні організму.

Необхідно пам'ятати, що холестерин міститься лише у продуктах тваринного походження.

Крім цього, побутує думка, що найкращим рослинним засобом, який виводить з організму холестерин, є часник. Може, тому наші предки призвичаїлись їсти сало з часником. Ще один природний засіб, який має антиоксидантні властивості та здатний виводити холестерин – зелений чай.

А ця інформація потішить людей, які шукають виправдання своїй пристрасі: алкоголь може виводити холестерин з організму. Однак ці “ліки” вимагають дуже виваженого дозування, тому що така боротьба з холестерином може завдати тій же серцево-судинній системі значно більшої шкоди, ніж сам холестерин. Та й прикро буде, остереігаючись інсульту чи склерозу, помирати від цирозу печінки.

Зниження холестерину нижче за норму теж шкідливе, адже нестача його, враховуючи багатогранність його властивостей та участь у життєво важливих процесах в організмі, призводить до частих депресій, ослаблення імунітету, підвищеної втомлюваності, зниження лібідо та розвитку інших захворювань. У крові він транспортується в чистому вигляді, тому його нестача або надлишок часто призводять до захворювань серцево-судинної системи.

Холестерин необхідний також для роботи мозку, тому що постачає його необхідними антиоксидантами та у достатній кількості допомагає організму засвоювати жири.

Причини підвищеної кількості холестерину в жінок і чоловіків можуть бути різними. Найчастіше – нездоровий спосіб життя, надмірне споживання жирної їжі та гіподинамія (мінімум фізичних навантажень). Ситуація може ускладнюватися шкідливими звичками: курінням та вживанням алкоголю.

Ризик гіперхолестеринемії збільшується за наявності стресів, спадкової схильності і з віком. У середньому віці захворювання частіше виявляється у чоловіків, але з настанням у жінок клімаксу перевага переходить до них.

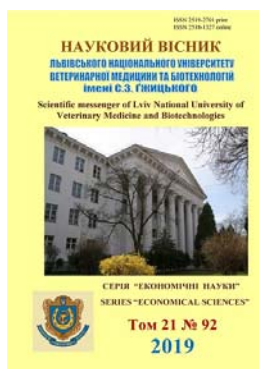
Оскільки найчастіше причиною підвищення холестерину в крові є неправильне харчування, то цілком логічно виправдано, що грамотно складений раціон допомагає досягти зниження рівня цього показника.

Враховуючи той факт, що 80% холестерину виробляється в організмі печінкою, а 20% надходить ззовні, тобто з їжею, можна при підвищеній концентрації його в крові зменшити споживання продуктів, багатих на холестерин.

Для зниження холестерину в крові варто обмежити споживання, насамперед, тих продуктів, які містять цей ліпоїд у великій кількості, а далі збільшити використання овочів, ягід, фруктів, злаків, бобових, чаю, зеленого чаю, нежирних або знежирених молочних продуктів, а також тих, які впливають на функціонування печінки. Це такі, як горіхи, особливо фісташки, баклажани, авокадо, морква, журавлина, оливкова олія, помідори, вівсянка, цитрусові. Варто зауважити, що реалізація даних порад не одразу й не завжди дає бажаний результат, але врахування цих рекомендацій у кожному разі позитивно позначиться на вашому здоров'ї.

References

- Vol'f Otto (2002). Chto my edim? Prakticheskij vzgljad na pitanie. M.: Prosvetitel'skij fond "Jevidentis", ООО "Dobraja kniga" (in Russian).
- Husemann / Wolff (1993). Das Bild des Menschen als Grundlage der Heilkunst, Bd. 2 und 3, Stuttgart.

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9230

Synergistically-reflexive model of management as a single social organism

P.I. Berko, M.M. Dzera

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Lviv, Ukraine

Article info

Received 04.02.2019

Received in revised form
08.03.2019

Accepted 11.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-067-309-14-96
E-mail: philosophy@lvet.edu.ua

Berko, P.I., & Dzera, M.M. (2019). Synergistically-reflexive model of management as a single social organism. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 172–176. doi: 10.32718/nvlvet-e9230

Nowadays, as the system of scientific knowledge itself is radically implemented, the clear boundaries between practical and cognitive activity are eroded. In the system of scientific knowledge there are intense processes of differentiation and integration of knowledge, complex researches, new ways and methods of cognition, methodological installations, new elements of the world picture are developed, the earlier unknown, more complex types of objects of cognition characterized by historicism, universality, the complexity of organizations that had not previously been subjected to theoretical modeling. One of such new directions in modern natural sciences and social development is presented in synergy. Synergetics is a direction and a general scientific program of interdisciplinary research that studies the process of self-organization and the formation of new orderly structures in open physical, biological, social, cognitive, informational, environmental and other systems. Synergetics gives a new image of the world. At the heart of the synergetic paradigm is a special relation to the problems of determinism and the emphasis on the processes occurring in the "exacerbation mode". Determinism captures the activity of being and states that any thing is the result of changing other things, they are rooted in them. The synergetic paradigm rests on a certain conceptual-categorical apparatus, an entropy-categorical apparatus: an entropy approach, chaos, bifurcation, dissipative system, disaster, self-motion, and others. No less important in synergy is the category of self-organization. Self-organization – an active process of formation, reproduction, preservation or improvement of the organization of a complex dynamic system, ensuring its normal existence and functioning as a holistic entity. The urgency of researching the processes of self-organization is explained primarily by the need to solve the problem of creating on completely new principles of cybernetic systems capable of performing functions that have traditionally been considered the exclusive prerogative of the human brain. The synergistic experimental paradigm involves a rethinking of the phenomenon of fluctuations (from lat fluctuation - fluctuations) – (mathematics) fluctuations or some kind of periodic change, a random deviation from the mean value physics) accidental deviation of the value of the physical quantity from the average in a certain area of space or at a certain point in time; (finance) exchange rate fluctuations; (medicine) a symptom of the presence of fluid in the closed cavity of the body, which is available palpation. The more complex the system, the more there are various types of fluctuations that can threaten its stability. The system passing through the stability threshold falls into the critical state of the bifurcation (the branch point). It is at such a point that the system becomes unstable in relation to fluctuations and can move to a new sphere of stability, that is, to the formation of a new state. Thus, synergy with its interdisciplinary arsenal of methods can become an adequate tool for analyzing the complex dynamic processes occurring in nature and in modern society.

Key words: synergetics, entropy, bifurcation, chaos, dissipation, fluctuation, self-organization, non-linearity, and others.

Синергетично-рефлексивна модель управління як єдиного соціального організму

П.І. Берко, М.М. Дзера

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

Нині як ніколи радикально здійснюється сама система наукового пізнання, розмиваються чіткі межі між практичною та пізнавальною діяльністю. У системі наукового знання мають місце інтенсивні процеси диференціації та інтеграції знання, розвиваються комплексні дослідження, нові способи та методи пізнання, методологічні установки, з'являються нові елементи картини світу, викреслюються раніше невідомі, більш складні типи об'єктів пізнання, що характеризуються історизмом, універсальністю, складністю організації, які раніше не піддавалися теоретичному моделюванню. Один з таких нових напрямків у сучасному природознавстві і суспільному розвитку представлено у синергетиці. Синергетика (від грецьк. *synergeia*, який діє обопільно, узгоджено) – напрям і загальнонаукова програма міждисциплінарних досліджень, котрі вивчають процес самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур у відкритих фізичних, біологічних, соціальних, когнітивних, інформаційних, екологічних та інших системах. Синергетика дає новий образ світу. В основі синергетичної парадигми лежить особливе відношення до проблем детермінізму і акцентування на процеси, що протікають у режимі “загострення”. Детермінізм фіксує активність буття та стверджує, що будь-яка річ є результатом зміни інших речей, в них закорінена. Синергетична парадигма опирається на певний понятійно-категоріальний апарат, ентропійно-категоріальний апарат: ентропійний підхід, хаос, біфуркація, дисипативна система, катастрофа, саморух та ін. Не мені важливе місце в синергетиці займає категорія самоорганізації. Самоорганізація – активний процес формування, відтворення, збереження або уосконалення організації складної динамічної системи, що забезпечує її нормальне існування і функціонування як цілісного утворення. Актуальність досліджень процесів самоорганізації пояснюється насамперед необхідністю вирішення проблеми створення на абсолютно нових принципах кібернетичних систем, здатних виконувати функції, що традиційно вважалися винятковою прерогативою мозку людини. Синергетична дослідна парадигма включає в себе переусвідомлення феномену флуктуації (від лат. *fluctuation* – коливання) – (математика) коливання чи якась періодична зміна, випадкове відхилення від середнього значення величини; (фізика) випадкове відхилення значення фізичної величини від середнього в певній ділянці простору чи в певний момент часу; (фінанси) коливання обмінного курсу; (медицина) симптом наявності рідини в замкненій порожнині тіла, що доступна пальпації. Чим складніша система, тим більше існує різноманітних типів флуктуації, що можуть загрожувати її стабільності. Система переходячи через поріг стабільності потрапляє в критичний стан біфуркації (точка розгалуження). Саме в такій точці система стає нестабільною стосовно флуктуації і може перейти до нової сфери стабільності, тобто до формування нового стану. Отже, синергетика зі своїм міждисциплінарним арсеналом методів може стати адекватним інструментом для аналізу складних динамічних процесів, що відбуваються у природі і сучасному суспільстві.

Ключові слова: синергетика, ентропія, біфуркація, хаос, дисипація, флуктуація, самоорганізація, нелінійність та ін.

У сучасному світі поступово, але невідомо зростає роль науки. На основі наукового знання раціоналізуються всі форми суспільного розвитку. Наука стала безпосередньою виробничою силою суспільства. Стосовно до практики вона виконує програмуючу роль. Нові інформаційні технології та засоби обчислювальної техніки, досягнення генної інженерії та біотехнологій обіцяють докорінним чином змінити матеріальну цивілізацію, перемену стилю нашого життя. Під впливом такого розвитку наукового мислення значно зростає роль особистості, роль людського фактору у всіх формах діяльності.

Разом з тим радикально змінюється й власне сама система наукового пізнання. Розмивається чітка межа між практикою та пізнавальною діяльністю. У системі наукового знання мають місце інтенсивні процеси диференціації та інтеграції знання, розвиваються комплексні дослідження, нові способи та методи пізнання, методологічні установки, з'являються невідомі елементи картини світу, викреслюються раніше невідомі, більш складні типи об'єктів пізнання, що характеризуються історизмом, універсальністю, складністю організації, які раніше не піддавалися теоретичному моделюванню. Один з таких нових напрямків у сучасному природознавстві і сучасному розвитку представлено у синергетиці. Синергетика (від грецьк. *synergeia*, який діє обопільно, узгоджено) – напрям і загальнонаукова програма міждисциплінарних досліджень, котрі вивчають процес самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур у відкритих фізичних, біологічних, соціальних, когнітивних, інформаційних, екологічних та інших системах. Синергетика заснована на ідеях системності або цілісності світу і наукового знання про нього, спільності закономірностей розвитку об'єктів усіх рівнів матеріальної і духовної організації, нелінійності (тобто багатоваріантності і незворотності), глибинним взає-

мозв'язком хаосу і порядку (випадковості і необхідності). Синергетика дає новий образ світу.

Термін “синергетика” наприкінці 1960-х років ввів Г. Хакен (ФРН). Для становлення синергетики важливе значення мали експериментальні результати, отримані Б. Білосовим і А. Жаботинським. Вони дослідили, що при взаємодії кількох речовин існує певне співвідношення їхніх концентрацій, навколо якого кінетика реакції стає циклічною: концентрація одного з реагентів то збільшується, то зменшується. За наявності барвника коливання візуалізується: червоний, синій, червоний, синій... При цьому можна спостерігати регулярну структуру спіралей чи циліндрів. Опіраючись на них, бельгійська школа з І. Пригожиним побудувала першу нелінійну модель синергетики хімічних процесів, що ґрунтувалися на ідеях нерівномірної термодинаміки.

В основі синергетичної парадигми лежить особливе ставлення до проблеми детермінізму і акцентування уваги на процесах, що протікають у режимі “з загострення”. Детермінізм (від лат. – визначаю, обмежую) – теорія відносин опосередкування, завдяки яким продукуються речі та явища, визначається їхня природа і способи існування. Детермінізм відповідає на питання, чому виникає річ, чим вона породжена, чим визначається її існування і чому вона змінюється і зникає, у що перетворюється. Детермінізм фіксує активність буття та стверджує, що будь-яка річ є результатом зміни інших речей і в них закорінена. Синергетика у даному випадку констатує себе як концепція нерівномірної динаміки або теорії самоорганізації нелінійних динамічних процесів, задає нову матрицю бачення об'єкта як складного цілого.

Синергетична парадигма опирається на певний понятійно-категоріальний апарат. Наприклад, на загальнонаукове поняття як ентропійний підхід (від грецьк. – поворот. Зміна, перетворення) – частина

внутрішньої замкнутої системи або енергетична сукупність Всесвіту, яка може перейти або бути перетворена в механічну роботу, тобто уникає жорсткої детермінації Всесвіту.

В інтерпретації хаосу (від грецьк. – безпорядок) синергетична парадигма робить акцент на те, що хаос є складною і непередбачуваною формою порядку (а ніяк не антитезою порядку). Відтак поняття хаосу можна проілюструвати трьома моделями. У першій з них хаос виступає як турбулентність, тобто сукупність різноманітних турбулентних рухів, що попри це зберігає когерентність (від лат. – бути взаємозв'язаним). Друга модель подає хаос як деструктивну гілку еволюції. Хаос – “деструктор” породжує альтернативний шлях еволюції, що змінює напрямок самоорганізації у коливальному, циклічному чи динамічному режимах. Стосовно третьої моделі, то в ній хаос існує як сукупність можливостей різних шляхів еволюції, що не зводяться до траєкторії ані до комплексу траєкторій (Cikin, 2003).

У цілому синергетична модель виглядає так: повний хаос (немає організації), поява неживої матерії, поява живої організованої матерії, поява людського інтелекту. І це все внаслідок хаотичних рухів! Найбільше, що може виникнути у системі елементів, які рухаються хаотично – це узгодження їхнього руху, тобто організація примітивного рангу. З хаотичного руху не народжується нічого, окрім руху, навіть, якщо цей рух взаємоузгоджений і навіть, якщо у рухливих частинах закладена енергія.

У трактування біфуркації (від лат. – роздвоєння) синергетика виходить з того, що можна йти одним шляхом, а можна йти і по-іншому. Біфуркація – це одномоментний стан, коли система втратила стійкість і її подальша еволюція виявляється принципово непередбачуваною, оскільки визначається тільки тими випадковими факторами, які в момент біфуркації діють на систему. Біфуркація має місце тоді, коли певні величини, що визначають основні властивості системи, досягають свого критичного значення, при якому кількісній еволюції системи відбуваються якісні зміни. Зміна означає розгалуження старої якості на кінцеву кількість нових якостей.

Низка біфуркацій може вивести систему з того стану, в якому вона перебувала, але може й повернути її в цей же стан. Проте для кожної системи існує такий граничний стан, досягнувши якого система вже не може повернутися у вихідний стан. Такий стан називається аттрактором – цільовий кінцевий стан системи. Атрактори можуть бути як правильними, що просто описуються структурами, так і хаотичними станами. У першому випадку аттрактори характеризуються або одним кінцевим станом, або циклічно повторюваним процесом, що задається простою математичною формулою. У системах же детермінованого хаосу аттрактори набувають більш складної структури і стають “дивними аттракторами” (Haken, 1980).

Політичний тезаурус утворюється політичними біфуркаціями, в ролі яких виступають кризи, що періодично спостерігаються в кожному суспільстві. Кризи виступають як глобальні біфуркації, що назривають зазвичай у кризових ситуаціях, що пов'язані з окре-

мими особами. Кризовий стан суспільства передбачає виникнення певного набору нових можливих соціальних структур, реалізація кожної з яких може поновити втрачену рівновагу між глобальною структурою соціальної системи та її елементами.

Синергетика постала не на порожньому місці. Вона виникла на стику теоретичної фізики, механіки, кібернетики, озброївшись математичним апаратом та ін. Одним із ключових її понять стало поняття дисипативної системи (дисипація – розповсюдження, “розпилення”, речовини, енергії тощо). Своєрідність дисипативної системи полягає у тому, що сама можливість її існування перебуває в прямій залежності від можливості постійного обміну із середовищем речовиною, енергією чи інформацією. Наприклад, існування і розвиток системи “громадське суспільство” може відбутися постільки, поскільки система зможе обмінюватися інформацією (ідеями) із середовищем структурними елементами державного організму, адекватно відповідати на виклики ззовні, пристосовуючись до навколишнього довкілля та змінюючи при цьому відповідним чином свої внутрішні параметри. У разі порушення такого обміну настає стагнація системи яка призводить до її зруйнування. Аналіз стану громадського суспільства, наприклад у державах з тоталітарними режимами (окремі періоди в історії Німеччини, Гвінеї чи СРСР) чи абсолютистських дає багатий матеріал на користь даного твердження.

Громадське суспільство, яке, за Джоном Кіном, є складним і рухливим комплексом захищених законом недержавних інституцій, здебільшого ненасильницьких, самоорганізованих, саморегульованих, які до того ж перебувають у постійному зв'язку один з одними та з державними інституціями, звужуючи та водночас уможливаючи діяльність останніх, перебувало вкрай в аморфному стані в одних випадках та майже повністю завмирало в інших.

Дисипативні системи характеризуються відкритістю, нерівноважністю, нелінійністю. Відкритість системи означає наявність у ній джерел і стоків обміну речовиною, інформацією чи енергією з зовнішнім середовищем. При цьому система, здатна до самоорганізації, має безліч точок-джерел і точок-стоків. Відтак обмін із середовищем відбувається не лише в певному місці системи, а й у кожній її точці. Наприклад, якщо система “політична думка” є певною системою ідей, то обмін із середовищем політикумом відбувається через кожного суб'єкта-носія ідеї чи ідей, інтелектуальна діяльність якого уможливило саме існування політичної думки (Knjazeva & Kurdjumov, 2010).

Стосовно такої основоположної характеристики дисипативної системи, як нерівноважність зауважимо таке. Нерівноважність є свідченням наявності внутрішньосистемного макроскопічного обміну речовиною, енергією, інформацією. Такий обмін є у відкритій системі будь-якого походження – біологічного, політичного, соціального тощо.

Нелінійність дисипативної системи виражається у здатності останньої до самодії. Якщо лінійні системи (у яких відсутня здатність до самодії) реагують на зовнішній вплив прямо пропорційно, якщо зовнішній

вплив незначний, то й зміни у системі будуть відповідно незначними, і навпаки – значний вплив обумовлює значні зміни. У нелінійних системах все зовсім інакше. Самодія може обумовити той факт, що дуже обмежений, ледь помітний вплив спричинить великі зміни, а значний вплив обумовить майже непомітні, невідчутні зміни. Тобто віддача не завжди залежить від кількості докладених зусиль, від вкладеної енергії.

У світоглядному аспекті ідея нелінійності може бути представлена у вигляді ідеї багатоваріантності чи альтернативності шляхів розвитку, ідеї незворотності. Наприклад, варіантами нелінійного розвитку є розвиток у вигляді спіралі, зигзага, маятникової пульсації, петлі, накладених хвиль чи взаємовкладених спіралей.

Категорія складності в синергетиці означає не тільки нелінійність, а й наявність в системі чималої кількості елементів з великим ступенем свободи. Наприклад, у нинішньому українському політикумі – вкрай сегментованому організмі як у складній системі присутні елементи (суб'єкти політики чи політичні актори), поведінка яких не може бути прогнозованою. Інший приклад: ретроспективний погляд на українську історію і, зокрема, на розвиток української нації на іншому віковому порубіжжі – у кінці XIX – на початку XX ст. розвиток української еліти свідчить, що і в той момент українські історії, як і будь-який інший, завжди були в наявності ті, приміром, особистості, хід розвитку політичного думання яких, політична поведінка випадали, так би мовити, із загального руслу, заданого російською чи радянською імперською потугою. Наслідком було постановня в одному випадку українського соціалізму драгоманівського типу, в іншому – українського націоналізму і, зрештою, у кінці десятих років XX ст. українського націонал-комунізму тощо.

Вважаємо необхідним розкрити суть націоналізму, українського націоналізму, українського соціалізму драгоманівського типу і українського націонал-комунізму, що краще пізнати специфіку нелінійності. Націоналізм – спрямування політичної думки, політична ідеологія та політична практика, в центрі уваги яких перебуває нація як ідея (або поняття) та як цінність. Український націоналізм – деяка сукупність ідей та уявлень, в яких наголошується на цінності нації. Так, ідеологія націонал-демократизму (з к. 80-х та в 90-ті рр. XX ст.) зберігає наголос на цінності нації як носія культурної ідентичності та державної незалежності, з одного боку, та гаранта прав людини, з іншого. У системі цінностей беззастережний пріоритет у творчості М. Драгоманова віддано людині, її свободі й гідності, а його соціалістичні ідеї мають етичне забарвлення (“етичний соціалізм”), у світлі якого піддано критиці як російське народництво з його націленості на бунт, так і марксизм з його революціоніризмом. Вчений поверхнево трактує поняття “націоналізм”, надає пріоритету поняттю “національність”. Націонал-комунізм – ідейно-політична течія в національно-визвольному русі, які боротьбу за соціалізм ставлять у залежність від розв'язання завдань цього руху (носіями націонал-комунізму були М. Хвильовий, М. Волобуєв та ін.). Появу цих фено-

менів, їх розвиток можна зрозуміти, ставши на позиції синергетики та сприйнявши ідею нелінійності, складності.

Синергетика по-новому трактує значення випадковості. Випадковість не є побічною другорядною особливістю перетіканні процесів. Вона цілком стала, характерна риса, умова існування та розвитку об'єктивного світу. випадок, як свідчить світовий політичний процес, досить часто призводить до величезних потрясінь (пригадаймо хоча б подію, що була приводом до Другої світової війни), зумовлює різочі зміни як в політичному житті окремого народу чи держави, так і в напрямку розвитку цілих регіонів цивілізацій.

Синергетика послуговується категорією “катастрофа”. Слово “катастрофа” тут використовується не тільки в його традиційному змісті (тобто як символ руйнування, загибелі, знищення), а й як загальнонауковий термін, що означає будь-яку стрибкоподібну зміну, котра виникає у поведінці природних, соціальних, технічних систем у вигляді раптових відповідей цих систем на повільну зміну зовнішніх умов. Термін “катастрофа” (у цьому сенсі) може слугувати виразом творчих, креативних, конструктивних процесів (такіх, напр., як спонтанне виникнення фізико-космічних реалій, які раніше не існували, зародження біологічних видів, спонтанна поява якісно нових режимів тощо).

Синергетика торкається не лише практичних проявів катастроф, вона акцентує нашу увагу і на теорію катастроф, теорію у галузі біологічних наук, сформульовану 1812 р. Ж. Кюве (1768–1769 рр.), згідно з якою в історії Землі періодично траплялися катастрофи, що змінювали будову Землі та знищували органічний світ, котрий згодом створювався заново у кращій формі. Крім того, ця теорія є ефективним знаряддям моделювання еволюції складних динамічних систем, які використовуються в усіх галузях життєдіяльності сучасної техногенної цивілізації. Сфера застосувань концепції катастрофізму неозора.

Не менш важливим для синергетики є саморух – внутрішня необхідність спонтанних змін системи, яка визначає її протиріччя. Висунута синергетична концепція самоорганізації служить природно-науковим уточненням принципу саморуху і розвитком матерії. На противагу класичній механіці, що розглядає матерію як закостенілу масу (що приводиться в рух зовнішньою силою), у синергетиці виявляється, що в певних умовах системи неорганічної природи здатні до самоорганізації. Самоорганізація – активний процес формування, відтворення, збереження або удосконалення організації складної динамічної системи, що забезпечує її нормальне існування і функціонування як цілісного утворення. Самоорганізація – це іманентна здатність динамічної системи самостійно підтримувати, відтворювати чи удосконалити рівень своєї організації при зміні зовнішніх чи внутрішніх умов її існування і функціонування, спрямована на підвищення її стійкості, збереження цілісності, забезпечення ефективних дій чи розвитку. Спеціальні дослідження проблем синергетики вперше було почато в кібернетиці, термін “самоорганізуюча система” за-

пропонував англійський вчений У.Р. Ешбі (1947). Актуальність досліджень процесів самоорганізації пояснюється насамперед необхідністю вирішення проблеми створення на абсолютно нових принципах кібернетичних систем, здатних виконувати функції, що традиційно вважалися винятково прерогативними мозку людини. Перші дослідження феномена самоорганізації з метою побудови теорії самоорганізуючих систем як основи моделювання складних процесів (інтелектуальних, біологічних соціальних) засвідчили, що перед науковим пізнанням постав принципowo новий клас проблем, вирішення яких вимагає розробки нетрадиційних, оригінальних засобів дослідження. Проблема передовсім полягала в необхідності визначення й окреслення класу систем (реальних і принципowo можливих), які б адекватно характеризувалися поняттям самоорганізації. Клас самоорганізуючих систем, окреслений рамками кібернетичного трактування самоорганізації, досить широкий. Вони можуть бути різними за своєю природою, рівнем складності, організації, стійкості, цілеспрямованості, автономності та ін. (жива клітина, організм, популяція, людський колектив, комп'ютер тощо). Процеси самоорганізації тісно пов'язані з низкою інших процесів – адаптації, самонастрою, самокерування, самовідтворення, саморозвитку, самонавчання та ін.

В основі будь-якої самоорганізуючої системи лежить самоорганізація, котра є феноменом, який властивий виключно людському співтовариству. З хаосу як енергійного і безладного саморуху елементів при вмілому і ефективному управлінні виникає самоорганізація, яка сприяє стабілізації і зміцненню суспільства і переростає в регулювання як соціальний організм, в якому кореляційні зв'язки між елементами системи працюють чітко, узгоджено, визначено. Концепції самоорганізації набули розвитку в 50–60 рр. ХХ ст. на основі статичної фізики (І. Пригожин, Г.Хакен), загальної теорії систем і кібернетики (Г. Ферстер, Х. Матурана), які вивчали закономірності виникнення структури в нерівноважених системах, що склалися з неупорядкованих елементів.

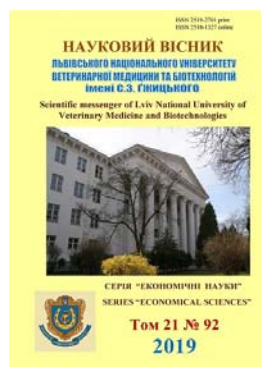
Синергетична дослідна парадигма включає в себе переусвідомлення феномену флуктуація (від лат. – коливання) – (математика) коливання чи якась періодична зміна, випадкове відхилення від середнього значення величини; (фізика) випадкове відхилення значення фізичної величини від середнього в певній ділянці простору чи в певний момент часу; (фінанси) коливання обміну курсу; (медицина) симптом наявності рідини в замкненій порожнині тіла, що доступна пальпації. Чим складніша система, тим більше існує різноманітних типів флуктуації, що можуть загрожувати її стабільності. Але в складних системах існують багатоманітні типи зв'язків між різними частинами систем. Від наслідків конкуренції між стабільністю, що забезпечується зв'язком, та нестабільністю через флуктуації залежить поріг стабільності системи. Система, переходячи через поріг стабільності, потрапляє

в критичний стан біфуркації (точку розгалуження). Саме в такій точці система стає нестабільною стосовно флуктуації і може перейти до нової сфери стабільності, тобто до формування нового стану. Система нібито коливається перед вибором одного з кількох шляхів розвитку. У відкритих нелінійних середовищах (а саме такі системи є найбільш типовими в світі, в якому ми живемо) мале діяння, флуктуація, випадковість можуть призводити до значних наслідків. Малі флуктуації, замість того, щоб затухали можуть підсилюватись, і система еволюціонуватиме в напрямку “спонтанної організації”, тобто невелика флуктуація може служити початком еволюції в принципово новому напрямку, що різко змінює всю поведінку макроскопічної системи. Так, стосовно таких станів можливо робити деякі передбачення, тому що незважаючи на непередбачуваність флуктуації (випадкових змін початкових умов), набір можливих транс-теорій – шляхів еволюції системи – обмежений (наприклад, погодні умови, що можна спостерігати в певному сезоні, в певному регіоні). Випадкові флуктуації непередбаченим чином змінюють траєкторію систем, хоча самі траєкторії мають тяжіння до певних типів атракторів (новий етап розвитку) – внаслідок чого переводять систему, нестабільну стосовно початкових умов, в новий стабільний стан. Ілля Пригожин виражає це словами – із флуктуацій шумів народжується новий порядок. У нерівноважених системах може відбуватися перехід від безладдя до впорядкованості

Таким чином, синергетика є новим мисленням посткласичної науки, це синтез ймовірності картини світу, системних досліджень, що дозволяють розкрити принципи еволюції складних систем, розкрити причини хаосу, криз, опанувати методами нелінійного керування складними системами. Ця галузь знань вирішує проблему того, як керувати, як за допомогою малого резонансного впливу підштовхнути систему на один з її власних і сприятливих для суб'єкта шляхів розвитку, як переборювати хаос, роблячи його творчим, перетворюючи в поле для народження нового. Це шлях творення, можливість нового діалогу людини з природою. Здійснюючи вибір шляху через нелінійну ситуацію, біфуркацію, суб'єкт одночасно вибирає об'єктивно властивий самій природі шлях еволюції. Синергетика і виникла як відповідь науки на виклик дійсності на шляху прямування природним шляхом розвитку речей.

References

- Cikin, V.A. (2003). Teorija samoorganizacii – sovremennaja paradigma obrazovanija i formirovanie modeli uchitelja. Prakt. Filosofija, 1, 174–172 (in Russian).
- Haken, G. (1980). Sinergetika. Moskva, Mir (in Russian).
- Knjazeva, E.N., & Kurdjumov, S.P. (2010). Osnovanija sinergetiki. Sinergeticheskoe mirovidenie. M.: KomKniga, Izd.3, dop. M.: URSS (in Russian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9231

“Ukrainian Law about Higher Education” as guaranty of mobbing prevention in higher educational institutions

T. Dmytryk

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Lviv, Ukraine

Article info

Received 11.02.2019

Received in revised form

11.03.2019

Accepted 12.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-067-271-72-12
E-mail: tarasdmytryk@hotmail.com

Dmytryk, T. (2019). “Ukrainian Law about Higher Education” as guaranty of mobbing prevention in higher educational institutions. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 177–179. doi: 10.32718/nvlvet-e9231

In the jubilee article devoted to Yakym Yarema, a well-known linguist, educator, psychologist, a long-term chairman of the department of foreign language of Lviv Zooveterinary Institute, the issues of mobbing are clarified – one of the most acute psychological pedagogical modern problems. The main feature of the mobbing – regular and purposeful task of mental physical harm to a person, that is reflected in the psychological terror, carried out by a person of a group of persons against a colleague at work or at education. The Law of Ukraine on Higher Education is the key to overcoming the negative phenomena among participants in the educational process as a horizontal one (among colleagues and work comrades), and at the vertical level (head teacher – teacher, teacher – student). Full and high-quality education can be obtained in free from corruption HEI and in a psychologically favorable scientific educational environment.

Key words: mobbing, psychology, terror, bossing, teacher, leader, student, criticism, pedagogy, communication.

“Закон України про вищу освіту” як гарантія запобіганню мобінгу у вищих навчальних закладах

Т. Дмитрик

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

У ювілейній статті, присвяченій Якому Яремі, відомому лінгвісту, педагогу, психологу, багаторічному завідувачу кафедри іноземних мов Львівського зооветеринарного інституту, висвітлено питання мобінгу – однієї із найгостріших психологічно-педагогічних проблем сучасності. Основна ознака мобінгу – регулярне і цілеспрямоване завдання душевної і фізичної шкоди людині, що відображається у психологічному терорі, який здійснює особа або група осіб супроти колеги по роботі чи навчанні. Закон України про вищу освіту є запорукою подолання негативних явищ серед учасників освітнього процесу як на горизонтальному (серед колег та товаришів по роботі), так і на вертикальному рівні (керівник – викладач, викладач – студент). Повноцінну і якісну освіту можна отримати у вільному від корупції ВНЗ та у психологічно сприятливому науково-навчальному середовищі.

Ключові слова: мобінг, психологія, терор, боссінг, викладач, керівник, студент, критика, педагогіка, комунікація.

У 2019 році наукова спільнота нашого університету відзначає дві знаменні дати – 135 річчя з дня народження та 55-річчя смерті Якіма Яреми, відомого філолога-германіста, психолога та педагога. Якщо його праці в царині мовознавства та літературознавства сьогодні відомі широкому загалу, то його наукові

праці у сфері психології та педагогіки ще донедавна були малодослідженими. Творчу спадщину батька досліджував і видав Степан Ярема, зокрема книгу “Яким Ярема (1884–1964). Психологічні та педагогічні праці” (2003).

В Україні одним із перших викладачів психології (від грецького *ψυχή* (*psyché*) – душа, дух; *λόγος* (*logos*) – вчення, наука) став архимандрит Києво-Печерської Лаври Інокентій Гізель, читаючи курс цієї науки студентам Києво-Могилянського колегіуму (згодом академії), його справу продовжували професори Лазар Баранович, майбутній Чернігівський архієпископ, та Йоаннікій Галятовський, ректор Києво-Могилянської академії (1658–1668).

Яким Ярема став одним із перших українських науковців ХХ століття, котрий наново відкрив для співвітчизників психологію, як науку, що вивчає психічні явища (мислення, почуття, волю) та поведінку людини, пояснення яких знаходимо в цих явищах. Перебуваючи на еміграції у Чехословаччині, Яким Ярема працював професором кафедри філософії Українського високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова (*правочис назви збережено* – Т.Дм.), а невдовзі очолив кафедру педагогічної психології. У Празі Яким Ярема написав кілька праць присвячених психології: “Педагогічна психологія”, “Психографія у школі”, “Проблема несвідомих психічних процесів”. Повернувшись до окупованої Польщею Галичини, він починає викладати у Тернопільській чоловічій гімназії. Високу оцінку Якому Яремі як викладачеві психології дав митрополит Йосиф Сліпий, його колишній учень у Тернопільській гімназії “Рідна школа”. У своїх “Споминах”, написаних у Римі після визволення із заслання і котрі чекали на публікацію цілих 50 років, митрополит пише, що “психологію вчив Яким Ярема, людина дуже культурна й інтелігентна. Його викладів про психологію слухали ми дуже радо”¹.

Тож наукова спадщина Якіма Яреми є близькою до проблематики у сфері психології і педагогії, котра сьогодні дуже гостро постає у нових соціально-політичних та економічних умовах пост-модерної епохи. Мобінг є однією із таких психологічно-педагогічних проблем. Термін “мобінг” (англ. “mob” – натовп, глум) запровадив у вжиток шведський психолог Ханц Лейман, яким він позначив психологічний терор, який здійснює група осіб, або одна особа стосовно особистості колеги по роботі чи навчанню². Основна ознака мобінгу – регулярне і цілеспрямоване завдання душевної і фізичної шкоди людині. Мобінг може бути свідомим (зумисним) та несвідомим (стихийним).

Свідомий мобінг має на меті створити людині такі умови, аби вона звільнила зайняте нею місце і має яскраво виражені корисливі мотиви: обійняти чуже робоче місце, стати неформальним лідером чи улюбленцем керівника.

Психологи виділяють декілька видів мобінгу: **горизонтальний мобінг**, коли психологічне насильство походить від колег, рівних за посадою, **вертикальний мобінг** має два підвиди – **боссінг**, коли тиск іде від боса-керівника, і навпаки, у іншому випадку колектив **вичавлює керівника** зі свого середовища. **Сендвіч-мобінг** проявляється, коли проти одного

співробітника одночасно згуртовуються і колеги по роботі, і керівник.

Ханц Лейман, котрий першим на початку 80-х років ХХ століття досліджував мобінг, нарахував 45 варіантів негідної поведінки, серед яких найяскравішими є:

- вербальна агресія (провокаційні питання, неправдиві твердження, безпідставні звинувачення, емоційні нападки та погрози тощо);
- грубі вислови з метою образи колег чи підлеглих;
- зумисне ненадання повної та достовірної інформації, необхідної для виконання посадових обов’язків;
- демонстративна відмова від продовження дискусії;
- регулярна прилюдна критика;
- поширення пліток та чуток стосовно колеги чи підлеглого;
- безпідставне зниження посадового окладу;
- публічний розгляд сфабрикованих скарг і доповідних, з метою дискредитації об’єкта мобінгу;
- ігнорування об’єктивних та обґрунтованих доказів, сприйняття лише тих аргументів, котрі можна використати проти співробітника;
- нагнітання конфліктів всередині колективу тощо.

Зазвичай, трудові колективи, зокрема підрозділи ВНЗ, мають свої власні традиції і цінності. Невідповідність одного з працівників, як правило, новачка, призводить до конфліктів, особливо на тлі перетворень в епоху суспільних змін, котру ми сьогодні переживаємо в Україні.

“Не лій перед батька в пекло”, “не будь розумнішим за всіх», «тобі більше всіх треба?» – такі месиджі є попередженням моберів потенційній жертві. Наприклад, якщо викладач кафедри має власну думку, користується громадським визнанням, чи має вищий, ніж у керівника, науковий рейтинг – то виникнення мобінгу стосовно такого працівника цілком можливе, оскільки керівництво вважатиме його потенційно небезпечним конкурентом, і цей викладач може стати об’єктом психологічного переслідування.

Часто горизонтальний мобінг у підрозділах вищих навчальних закладів є наслідком боссінгу – вертикального мобінгу, тобто психологічного тиску з боку керівництва. Наприклад, керівник почергово тисне на одного працівника, через певний час на іншого і так далі, а згодом це стає причиною горизонтального мобінгу, який робить кафедру недієздатною, паралізуючи її діяльність. В якості пускового механізму горизонтального мобінгу може використовуватися психологічний прийом “проекції”, коли, наприклад, керівник ставить провокативні питання потенційному об’єктові мобінгу.

Науковці виділяють три основні причини вертикального мобінгу (насправді їх є більше)³:

1. Боссінг як спосіб життя: гра з підлеглими, як з пішаками, гра в “кішки-мишки”. Для такого керівника справною життя є внесення розладу в життя колективу, спричинення конфлікту інтересів співробітників в ім’я свого абсолютного панування.

¹ Йосиф Сліпий. Спомини. Львів-Рим, 2014, с.102

² Leymann Hanz. The content and development of mobbing at work. European Journ Of Work and Organization Psychology. – 1996.- № 5-2

³ С.А.Дружилов. Моббинг на кафедре вуза. «Мир науки, культуры, образования». - №3(28) 2011

2. Невпевненість у собі чи у правильності своїх дій, підозріливість, що бачить серед підлеглих лише потенційних конкурентів.

3. Управлінська некомпетентність, невміння налагодити комунікацію з підлеглими (наприклад, спілкування через третіх осіб), відсутність механізму розв'язання конфліктів та відсутність навичок постановки фахових завдань і коректної оцінки їхнього виконання.

Кінцева мета боссінгу – зіткнутися членів колективу у протистоянні одних з другими, не дати їм змоги стати колективом однодумців. В цьому керівник бачить засіб підтримання ладу в підрозділах ВНЗ. Небезпека мобінгу у ВНЗ полягає в тому, що для боротьби проти неугодних співробітників можуть використовуватися студенти, що негативно позначатиметься на якості їх фахової підготовки та формуванню здорового світогляду. (Яскравим прикладом мобінгу у середній школі є старий радянський фільм “Чучело”, де головні ролі зіграли Крістіна Орбакайте та Юрій Нікулін).

У деяких країнах Європейського Союзу (Франція, Німеччина, Швеція) вже ухвалено низку законів, котрі покликані запобігати психологічному тиску на робочих місцях, захищаючи таким чином жертв мобінгу. Новий “Закон України про вищу освіту” маючи за мету покращити якість освітніх послуг, які надаються українськими ВНЗ, стає також гарантією уникнення психологічного тиску на працівників вищих шкіл. Обмеження терміну перебування на керівних посадах у ВНЗ усуває з освітньої сфери довічних керівників, усі викладачі покликані пройти випробування керівною роботою. Така постановка питання усуває передумови як вертикального так і горизонтального мобінгу: сьогодні твій колега – керівник, завтра він уже знову рядовий викладач, можливо з додатковим навантаженням – керівника магістерської чи бакалаврської програми, яка не передбачає безпосередньої влади над своїми колегами. Перспектива просування кар'єрними щаблями у свою чергу зменшуватиме критику з боку окремих представників викладацької спільноти: як ти сам вирішуватимеш те чи інше питання, коли тобі доведеться брати на себе відповідальність і самому ухвалювати рішення, особливо рішення непопулярні. Головна цінність ВНЗ – людський ресурс, професорсько-викладацький потенціал. Кожен науковий працівник може розвиватися як науковець лише на сприятливому психологічному ґрунті, коли робота приносить моральне задоволення.

Ректорат ВНЗ відповідно до нового закону покликаний захищати своїх працівників від проявів боссінгу і запобігати виникненню мобінгу, який послаблює професорсько-викладацький склад і вихолощує його зсередини. Самі лише прояви цих негативних явищ у підрозділах дають підстави керівництву вищих шкіл замислитися над кадровою політикою.

На завершення хочу коротко проаналізувати окремі статті Закону про вищу освіту, котрі, задля запобігання мобінгу передбачають:

- Формування здорової організаційної структури ВНЗ (статті 42 і 43 регламентують обрання, призначення та звільнення з посади керівника вищого навчального закладу, факультету чи навчально-наукового інституту)

- Підтримання здорового соціально-психологічного клімату в підрозділах ВНЗ (стаття 26, п.4: “формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах”)

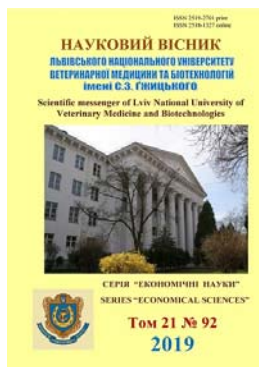
- Налагодження інформаційної політики і своєчасне інформування працівників (стаття 3.3.5 “автономія ВНЗ зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро і публічно”). Розвиток управлінських навичок керівників підрозділів (статті 34 і 35)

- Формування прозорого механізму ухвалення рішень та управління майном ВНЗ (статті 37, 38 39)

- Формування робочих та дорадчих органів, органів громадського самоврядування ВНЗ та розвиток студентського самоврядування (статті 38, 39, 40)

- Дотримання норм педагогічної етики, моралі, повага до гідності особи (стаття 58.3)

Отже, Закон України про вищу освіту є запорукою подолання негативних явищ серед учасників освітнього процесу як на горизонтальному рівні (серед колег та товаришів по роботі) так і на вертикальному рівні (керівник – викладач, викладач – студент). Повноцінну і якісну освіту можна надати у вільному від корупції ВНЗ та у психологічно сприятливому науково-навчальному середовищі.

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519–2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9232

UDC 378.14:619:578/579

Visualization method in teaching veterinary microbiology, immunology and virology

G.I. Garagulya¹, S.G. Matkovska¹, I.I. Panikar²

¹Kharkiv state zooveterinary academy, Kharkiv, Ukraine

²Odessa State Agrarian University, Odessa, Ukraine

Article info

Received 14.02.2019

Received in revised form
18.03.2019

Accepted 19.03.2019

Garagulya, G.I., Matkovska, S.G., & Panikar, I.I. (2019). Visualization method in teaching veterinary microbiology, immunology and virology. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 180–185. doi: 10.32718/nvlvet-e9232

Kharkiv state zooveterinary
academy, Mala Danilivka,
Dergachi district, Kharkiv region,
62341, Ukraine.
Tel.: +38-097-455-84-66
E-mail: vetvir.galina@gmail.com

Odessa State Agrarian University,
Panteleymonivska Str., 13,
Odessa, 65012, Ukraine.

Pedagogical science has in its arsenal a number of methods of teaching educational information. Visibility is one of the main principles of didactics. There are auditory, visual and kinesthetic teaching methods. The task of the teacher is to develop and use such methods that allow the best way to convey information to the student. The article is devoted to the description of visual models developed by teachers of the Department of Microbiology, Virology and Immunology of the Kharkov State Zooveterinary Academy. The models allow visualization of various biological objects: blood cells and tissues of the animal's body, bacteria, viruses, molecules. Models are made of dense material and have a magnet. Due to this model is easily attached to the magnetic board. The models reflect the morphological and functional features of the depicted objects. Thus, the color of blood cells corresponds to their color in a smear, the color of bacteria — to a color when stained by Gram, and the different colors of molecules can mean their different function. Most often, models are used in the teaching of immunology. They help to visually show the various factors of immunity and their interactions. Using models, one can create illustrations of the most difficult topics: "Immune response", "The role of cytokines in the immune response", "Immunodeficiency and autoimmune diseases", "Serological reactions in the laboratory diagnosis of infectious diseases". The use of models helps in understanding information, its memorization and allows reflecting the dynamics of processes in immunology, virology and microbiology. To study the effect of the method of visual models on the quality of perception of educational information and analysis of the effectiveness of using models, we conducted a survey among students. The positive role of models in the study of veterinary microbiology, immunology and virology was noted by all students who participated in the survey.

Key words: teaching microbiology, virology and immunology, visual models of biological objects.

Метод візуалізації у викладанні ветеринарної мікробіології, імунології та вірусології

Г.І. Гарагуля¹, С.Г. Матковська¹, І.І. Панікар²

¹Харківська державна зооветеринарна академія, м. Харків, Україна

²Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна

Педагогічна наука має в своєму арсеналі ряд методик подання навчальної інформації. Існують аудіальні, візуальні, кінестетичні та полімодальні методи навчання, в яких інформація представлена відповідно в слуховій, зоровій, моторній формі, або із комбінованою подачею інформації. перед викладачем постає завдання розробити і використати такі методи, що дозволять найкраще донести інформацію до студента, в чому допомагає наочність, яка дає можливість перетворювати усну та письмову інформацію у візуальну форму. Стаття присвячена опису наочних моделей, розроблених авторами. Моделі дозволяють візуалізувати різні біологічні об'єкти: клітини організму, бактерії, віруси, молекули. Моделі виконані із щільного матеріалу та мають магніт, завдяки

чому легко кріпляться до метало-пластикової дошки. Моделі відображають морфологічні та функціональні особливості відтворених біологічних об'єктів. Колір моделей клітин крові відповідає їх забарвленню при фарбуванні за Романовським, а колір моделей бактерій – їх забарвленню при фарбуванні за Грамом, моделі молекул мають різний колір для відображення різної антигенної структури та різних функцій. Використання моделей допомагає в розумінні інформації, її запам'ятовуванні та дозволяє відобразити динаміку процесів у ветеринарній імунології, вірусології та мікробіології. При викладанні ветеринарної мікробіології моделі дозволяють легко засвоїти особливості морфології бактерій та їх тинкторіальні властивості. Найчастіше моделі використовуються в курсі ветеринарної імунології. Вони дозволяють створити мобільні ілюстрації практично до кожної теми лекцій та лабораторних занять. Це особливо важливо під час розгляду таких важких тем, як “Імунна відповідь та її регуляція”, “Роль цитокінів в імунній відповіді”, “Імунодефіцити та аутоімунні хвороби”, “Серологічні реакції в діагностиці патології тварин”. Розроблені нами моделі полегшують сприйняття складних тем у вірусології, наприклад, “Репродукція вірусів”, Антигенна структура вірусів та інших. З метою вивчення впливу методу візуальних моделей на якість сприйняття навчальної інформації та аналізу ефективності використання моделей ми провели опитування серед студентів. Позитивну роль моделей у вивченні мікробіології, імунології та вірусології відзначили усі опитані студенти.

Ключові слова: викладання мікробіології, вірусології, імунології, наочні моделі біологічних об'єктів.

Вступ

Актуальність теми. Стан освіти є одним із факторів, що визначають тенденції розвитку суспільства. Освіта повинна забезпечити формування у студента сучасного рівня знань та умінь, що неможливо без підвищення якості їх засвоєння. Педагогічна наука має в своєму арсеналі ряд методик подання навчальної інформації. Існують аудіальні, візуальні, кінестетичні та полімодальні методи навчання, в яких інформація представлена відповідно в слуховій, зоровій, моторній формі, або із комбінованою подачею інформації (Sadovskaja, 2000).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доведено, що у різних півкуль головного мозку людини різні функції. Права півкуля «відповідає» за образне мислення, за цілісне сприйняття, за сприйняття просторових форм, а ліва – за мову, логіку, роботу зі знаками. В абсолютній більшості людей права півкуля включається в роботу першою при ознайомленні з новою інформацією. Тому для успішного освоєння знань доцільним є посилення наочно-образної складової матеріалу (Bezuhlyi, 2014). Отже, перед викладачем постає завдання розробити і використати такі методи, що дозволять найкраще донести інформацію до студента, в чому допомагає наочність, яка дає можливість перетворювати усну та письмову інформацію у візуальну форму (Sadovskaja, 2000).

У педагогіці наочність розуміють як один з основних принципів дидактики, відповідно до якого навчання базується на конкретних образах, що безпосередньо сприймаються суб'єктами навчання. Засоби візуальної наочності класифікують на 3 різновиди, а саме: натуральні (реальні явища, факти, предмети); зображувальні (картини, муляжі, копії); знаково-символьні (формули, графіки, діаграми, схеми). Інструментами візуалізації є різноманітні діаграми, а також графіки, матриці, карти та ілюстрації (малюнки, фото, моделі, відео) (Babych & Semenikhina, 2014).

Використання наочних образів може перетворити наочність із допоміжного, ілюструючого засобу в провідний, продуктивний методичний засіб, що сприятиме кращому засвоєнню знань (Kolenkina, 2014). Термін “візуалізація” походить від латинського *visualis* – той, що сприймається очима, наочний. Одні автори вважають візуалізацію як готове представлення числової та текстової інформації у вигляді графіків, діаграм, таблиць, карт; інші стоять на позиції, що

візуалізація – це процес представлення даних через зображення з метою максимальної зручності їх розуміння; надання видимої форми об'єкту, суб'єкту, процесу тощо (Babych & Semenikhina, 2014). Візуалізацію розуміють як будь-який спосіб забезпечення можливості спостерігати реальність, а під візуальною моделлю розуміють будь-яку конструкцію, яка імітує сутність об'єкта пізнання і сприймається візуально (Raputo, 2019). Можна сказати, що найвища якість засвоєння інформації досягається за безпосереднього поєднання слова викладача та представленого учням зображення в процесі навчання (Puljaevskaja, 2016). Візуалізація інформації завдяки змістовому стисненню дозволяє подавати її в компактній та зручній для використання формі. Такий метод враховує фізіологічні фактори зберігання інформації в мозку, що відбувається не лінійно, списком, аналогічно мові чи письму, а в переплетенні слів з символами, образами, відчуттями (Gorlicyna, 2012).

Понятійне і візуальне мислення на практиці знаходяться в постійній взаємодії. Вони, доповнюючи одне одного, розкривають різні сторони досліджуваного поняття, процесу або явища. Словесно-логічне мислення дає нам більш точне і узагальнене відображення дійсності, але це відображення є абстрактним. У свою чергу, візуальне мислення допомагає організувати образи, робить їх цілісними, узагальненими, повними (Bezuhlyi, 2014).

Мета роботи. Розробити, створити та використати у навчальному процесі візуальні моделі, які імітують основні об'єкти або структурні елементи, що розглядаються під час вивчення дисциплін на кафедрі мікробіології, вірусології та імунології Харківської державної зооветеринарної академії; провести опитування студентів щодо ефективності методу візуалізації навчальної інформації.

Завдання дослідження: 1) описати розроблений нами метод візуалізації навчального матеріалу при викладанні ветеринарної мікробіології, імунології та вірусології; 2) проаналізувати можливості підвищення якості засвоєння навчального матеріалу при використанні запропонованого методу.

Матеріал і методи досліджень

Матеріалом дослідження є методика викладання ветеринарних дисциплін: мікробіології, імунології та вірусології за допомогою візуальних моделей біологі-

чних об'єктів. В ході дослідження використані такі методи: теоретичний аналіз педагогічної літератури, метод педагогічного експерименту, педагогічного моделювання та конструювання, а також метод анкетування.

Результати та їх обговорення

У 2018–2019 навчальному році в навчальному плані підготовки спеціалістів ветеринарного профілю поновлено як самостійну дисципліну предмет “Ветеринарна імунологія”. За досвідом нашої роботи у 2009–2012 роках, викладання ветеринарної імунології має свої особливості. Серед них багатовимірність дисципліни, широкі зв'язки імунології з такими науками як анатомія, гістологія, хімія, нормальна та патологічна фізіологія, генетика, інфекційні хвороби, алергологія, трансплантологія, імунопатологія, фармакологія та іншими. Важливими є два аспекти викладання імунології: 1) більшість студентів, які раніше вивчали імунологію, характеризували її як одну із дуже складних дисциплін; 2) з 120 годин, відведених на вивчення ветеринарної імунології, 60 годин – це самостійна робота студента. Тож викладач постає перед завданням максимально “ущільнити” інформацію без її спрощення або скорочення. Необхідно, щоб нова інформація знаходила опору в колишніх знаннях і уявленнях, щоб інформація надходила в мозок різними каналами, структурувалася і утворювала у свідомості нові концептуальні мережі.

У вирішенні багатьох завдань під час викладання ветеринарної імунології, а також мікробіології та

вірусології, на допомогу нам прийшли методи унаочнення навчальної інформації. Про використання окремих з них ми інформували в попередній статті (Harahulia & Matkowska, 2017). Нове повідомлення стосується створення нового способу візуалізації навчальної інформації.

Серед засобів візуальної наочності нашу увагу привернула можливість використання моделей. Згідно з класифікацією, яку використовують в педагогіці, модель є образна зображувальна (натуральна образотворча) наочність, інструментом якої є ілюстрація, статистична за видом подання інформації. Візуальна модель повинна бути інформативною та адекватною тому навчальному матеріалу, що аналізується.

До початку навчального року ми розробили і створили із підсобних матеріалів ряд моделей, які дозволили через зображення надати видимої форми основним об'єктам, які вивчаються в курсах ветеринарної мікробіології, імунології та вірусології. Моделі клітин та антитіл являють собою плоскі предмети, вирізані із щільного нетканого кольорового матеріалу, на зворотній стороні яких прикріплено невеличкий магніт, моделі молекул – це синтетичні кульки з приклеєним магнітом. Розміри моделей клітин організму тварин – 9 сантиметрів (діаметр), бактеріальних клітин – від 2,5 до 5,0 см в залежності від форми бактерії, довжина моделей антитіл різних класів – від 5 до 15 см, моделі молекул мають діаметр 1,5 см.

Аудиторії кафедри обладнані інтерактивними магнітними дошками. Завдяки магнітам моделі легко кріпляться до дошки. Серед сконструйованих є моделі клітин, вірусів та молекул (див. рис. 1 і табл. 1).

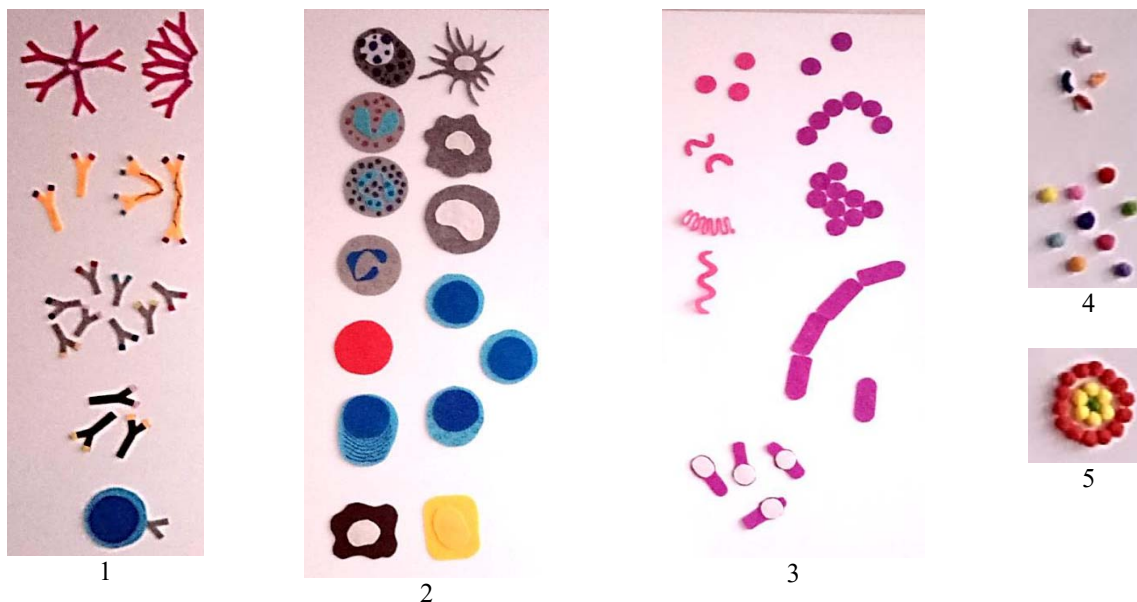

Рис. 1. Різновиди моделей: 1 – моделі імуноглобулінів різних класів; 2 – моделі клітин організму тварин; 3 – моделі бактеріальних клітин; 4 – моделі нуклеїнових кислот і молекул білків; 5 – модель вірусу

Таблиця 1

Характеристика моделей, розроблених і створених для викладання ветеринарної мікробіології, імунології та вірусології

Дисципліна	Об'єкт	Характеристика моделей	Призначення (розділи дисципліни, де рекомендовано використовувати моделі)
Ветеринарна мікробіологія	Бактерії	Морфологія та тинкторіальні властивості бактерій	Загальна мікробіологія
	Бактерії	Антигенна структура бактеріальних клітин	Серологічні методи досліджень
Ветеринарна імунологія	Клітини	Імунокомпетентні клітини	Загальна і спеціальна імунологія
	Антигени	Нормальні та інфіковані клітини	
	Антитіла	Різновиди антигенів	
	Окремі молекули	Різні класи антитіл з різною специфічністю	
Ветеринарна вірусологія	Віруси	Морфологія та антигенна структура вірусів	Загальна і спеціальна вірусологія

Використання розроблених і створених моделей можна проілюструвати на конкретних прикладах вивчення окремих розділів та тем.

Однією з перших тем у вивченні мікробіології є тема “Морфологія бактерій”. Моделі бактеріальних клітин створені з врахуванням не лише пропорцій в їх розмірах, а й згідно з характером фарбування за Грамом, який є найважливішим диференціально-діагностичним методом фарбування бактерій. Такий підхід дає можливість пов'язати тему, яка розглядається у даний момент, з наступними темами і сформулювати міцний зв'язок у засвоєнні інформації про морфологічні та тинкторіальні особливості різних груп бактерій (рис. 2).

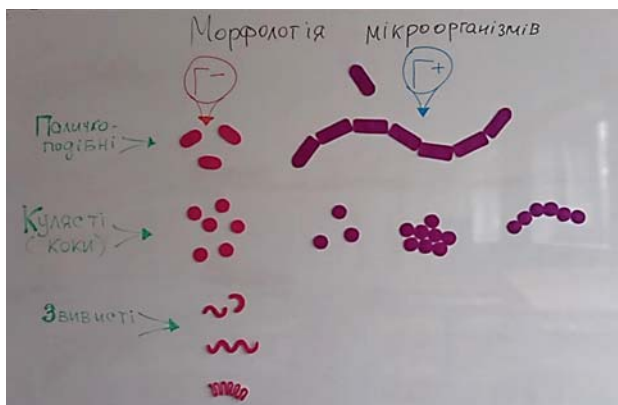

Рис. 2. Моделі бактерій в залежності від форми клітин та їх тинкторіальних властивостей

Складними для сприйняття студентами є теми розділів мікробіології та вірусології “Серологічні методи дослідження у діагностиці інфекційних хвороб”. Значно спрощують процес розуміння моделі бактерій та вірусів з різною антигенною структурою та моделі антитіл різної специфічності (рис. 3).

Рис. 3. Моделі антигенної структури вірусу і специфічних антитіл, які взаємодіють з відповідними компонентами вірусу

Створені нами моделі найбільш затребуваними є в курсі імунології. Практично кожне заняття можна унаочнювати за допомогою моделей клітин та речовин. Особливо це допомагає зрозуміти найскладніші імунологічні процеси, наприклад: взаємодія клітин в ході імунної відповіді, роль цитокінів в імунній відповіді, імунодефіцити, аутоімунні захворювання (див. рис. 4–5).

Метод візуалізації розглядається як представлення інформації, що сприяє “народженню” ідей, допомагає розібратися в складних поняттях, націлене на узагальнення і аналіз теорії та досвіду. Використання нових форм візуально-графічного відображення навчальної інформації актуалізує процеси розумової діяльності, як під час побудови, так і в процесі навчання та контролю, причому моделі виступають в якості матеріальної основи психічного образу, надаючи йому багатовимірність, наочність, лаконічність та стислість за умови зберігання змісту інформації (Sadovskaja, 2000; Gorlicyna, 2012; Bezuhlyi, 2014; Kolenkina, 2014; Raputo, 2019).

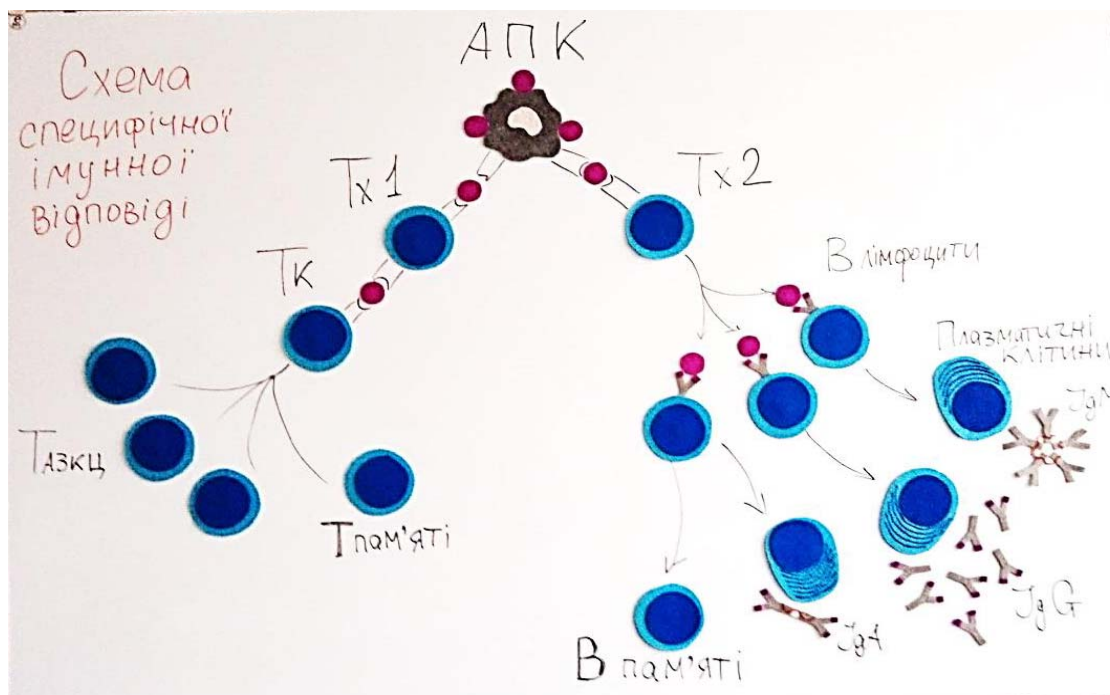

Рис. 4. Ілюстрація до теми “Специфічна імунна відповідь”

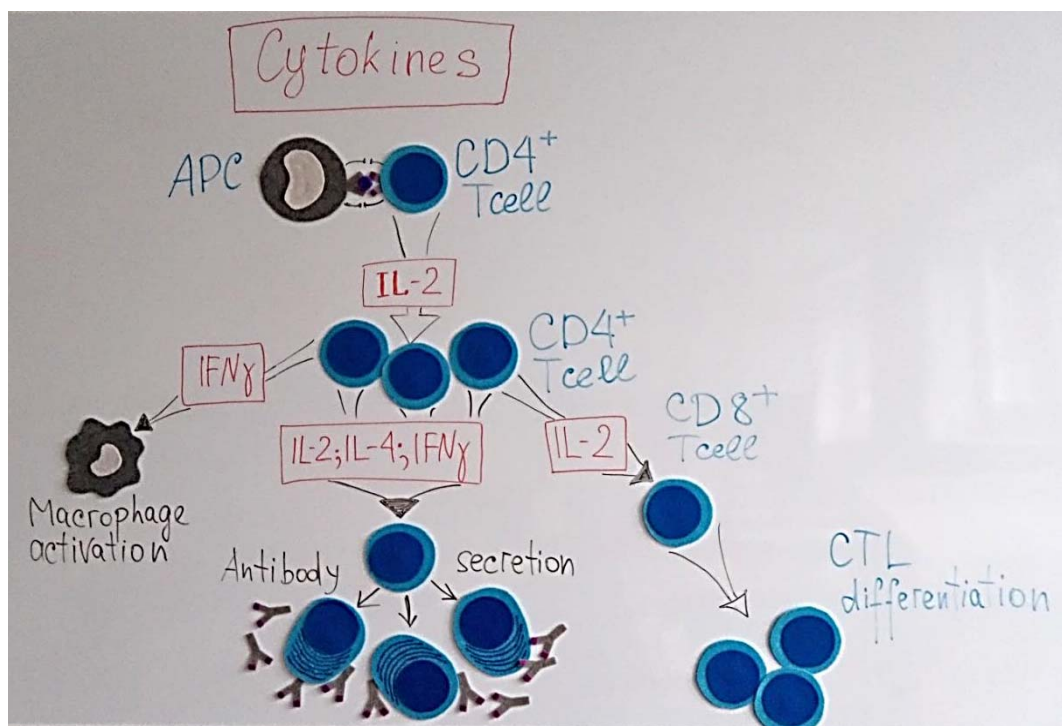

Рис. 5. Ілюстрація до теми “Роль цитокінів в імунній відповіді”

Для вивчення впливу методу візуальних моделей на якість сприйняття навчальної інформації ми провели опитування студентів з використанням анкет. Серед дванадцяти питань анкети половина стосувалась позитивного впливу, а половина – негативного. Серед критеріїв оцінки враховували зрозумілість (незрозумілість) та яскравість (непривабливість) моделей, можливість покращувати (або заважати) розумінню навчальної інформації, відображувати взаємодію біологічних об’єктів та динаміку процесів (чи відволікати від пояснення), а також об’єктивна необхідність

використання моделей паралельно з ілюстраціями в лекціях та робочих зошитах.

В опитуванні взяли участь 66 студентів 2–3 курсів ФВМ, які вивчають імунологію та вірусологію. Серед опитуваних 98,5% відмітили позитивний вплив моделей на процес засвоєння нової інформації, а саме: покращення розуміння і запам’ятовування як самих об’єктів вивчення, так і їх взаємодію, динаміку біологічних процесів. Вісім студентів відмітили недоліки методу: троє опитуваних (4,5%) відмітили, що моделі частково відволікають від усного пояснення, четверо (6,1%), що моделі не співпадають з власними уявлен-

нями зображених об'єктів, і лише один студент (1,5%) повідомив про недостатнє розуміння призначення моделей, але відзначив їх зовнішню привабливість.

Практична значимість досліджень в тому, що вони полегшують засвоєння навчального матеріалу, створюють базу для модернізації навчальних посібників і вже впроваджені у навчальний процес на кафедрі.

Висновки

1. Метод унаочнення інформації за допомогою моделей сприяє створенню в свідомості студента візуального образу предметів, явищ та їх зв'язків.

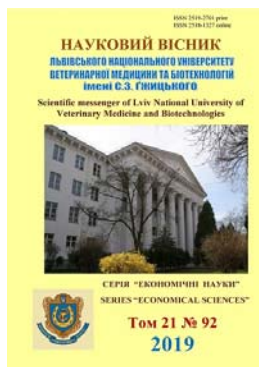
2. Моделі використовуються у викладанні трьох дисциплін: ветеринарна мікробіологія, ветеринарна імунологія та ветеринарна вірусологія.

3. За результатами опитування студентів 2–3 курсів факультету ветеринарної медицини, використання візуалізації за допомогою моделей спрощує, покращує і активізує засвоєння навченої інформації: 98,5% опитуваних відмітили позитивний вплив моделей на процес засвоєння нової інформації, 10,6% – відмітили окремі негативні фактори.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження можуть бути пов'язані з вивченням впливу описаного методу викладання на якість засвоєння студентами навчального матеріалу, з метою удосконалення методів викладання.

References

- Babych, O., & Semenikhina, O. (2014). Do pyannia pro spivvidnoshennia poniat naochnist i vizualizatsiia // *Fizyko-matematychna osvita. Naukovyi zhurnal. Sumy : SumDPU im. A.S.Makarenka*, 2(3), 47–53. <https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/publ/4-1-0-21>
- Bezuhlyi, D. (2014). Pryiomy vizualnoho podannia navchalnoi informatsii. *Fizykomatematychna osvita. Naukovyi zhurnal. Sumy: SumDPU im. A.S.Makarenka*, 2(3), 7–15. <https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/publ/4-1-0-17> (in Ukrainian).
- Gorlicyna, O.A. (2012). Obuchenie studentov pedvuzov vizualizacii znaniy. *Sovremennoe obrazovanie*, 2, 1–9. doi: 10.7256/2306-4188.2012.2.336 (in Russian).
- Harahulia, H.I., & Matkovska, S.H. (2017). Metody optymizatsii zasvoiennia velykykh obiemiv informatsii v kursy “Veterynarna virusolohiia”. *Problemy zoonzhenerii ta veterynarnoi medytsyny: Zb. nauk. prats KhDZVA*, 34(2), 238–242 (in Ukrainian).
- Kolenkina, I.N. (2014). Vizualizacija v obuchenii [jlelektronnyj resurs]. *Rezhim dostupu do statti: http://lib.teacher.msu.ru/pub/3052* (in Russian).
- Puljaevskaja, A. (2016). Metody vizualizacii informacii [elektronnyj resurs]. *Rezhim dostupu do statti: http://nitforyou.com/metod-vizualizacia* (in Russian).
- Raputo, A.G. (2019). Vizualizacija kak neotemlemaja sostavljajushhaja processa obuchenija prepodavatelej [jlelektronnyj resurs]. *Rezhim dostupu do statti: http://econf.rae.ru/article/5147* (in Russian).
- Sadovskaja, I.L. (2000). Metodika korrekcii usvoenija znaniy v processe obuchenija biologii v pedagogicheskom vuze: avtoref. diss. ... kand. ped. nauk. Krasnojarsk (in Russian).

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9233

Transformation Lebanon`s foreign policy vector 2011–2017 y.

M.M. Dzera¹, R.Y. Pasichnyy², A.M. Ostapchuk²

¹Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

²National University “Lviv Polytechnic”, Lviv, Ukraine

Article info

Received 15.02.2019

Received in revised form

18.03.2019

Accepted 19.03.2019

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.

National University
“Lviv Polytechnic”,
Stepan Bandera Str., 12,
Lviv 79013, Ukraine.
Tel.: +38-067-309-14-96
E-mail: rpasichnyy@gmail.com

Dzera, M.M., Pasichnyy, R.Y., & Ostapchuk, A.M. (2019). Transformation Lebanon`s foreign policy vector 2011–2017 y. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 186–189. doi: 10.32718/nvlvet-e9233

The place and international position of Lebanon in the world political arena today is changing and transforming under the influence of globalization. Thus, this is not deprive, but changes the vector on the international arena and does not exclude the already acquired conservative character. Prime Minister Tamam Salam, who is the executive of the President of the Republic of Lebanon, is reforming and liberalizing the law and changing the vector of foreign policy. He doing this without leaving the traditions and religious views, also without rejecting the conservative nature of foreign and domestic policies. Although Lebanon is part of the League of Arab States, which is accused of non-democracies, it has a democratic regime for a long time. Balancing the policy of the Lebanese Republic between conservatism, traditionalism, democracy and liberalization makes Lebanon a great country for analysis, since it provides an opportunity to reflect the coexistence of democracy with the stereotyped vision of the “Islamic world”.

Key words: Lebanon, international programs, development, foreign policy, “Islamic world”.

Трансформація вектору зовнішньої політики Лівану 2011–2017 рр.

M.M. Дзера¹, Р.Я. Пасічний², А.М. Остапчук²

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

²Національний університет “Львівська політехніка”, м. Львів, Україна

Місце та міжнародне становище Лівану на світовій політичній арені на сьогоднішній день змінюється та трансформується під впливом глобалізації. Прем'єр-міністр Тамам Салем, він ж виконує обов'язки Президента Ліванської Республіки, здійснює реформи та лібералізацію законодавства й змінює вектор зовнішньої політики, не відходячи від традицій та релігійних поглядів, а також не відмовляючись від консервативного характеру зовнішньої та внутрішньої політик. Хоча Ліван і входить до Ліги Арабських Держав, яку звинувачують у недемократичності, проте тривалий час у Лівані панує демократичний режим. Балансування політики Ліванської республіки між консерватизмом й традиціоналізмом та демократією й лібералізацією робить Ліван чудовою країною для аналізу, оскільки дає можливість відобразити співіснування демократії зі стереотипним баченням “ісламського світу”. Методологічною основою роботи став синтез системного, структурно-функціонального та компаративістського методу, в рамках системно-структурного підходу. Системно-структурний підхід надає можливість дослідити складний структурний контекст, який частково визначає можливості або перепони для реалізації зовнішньої політики, а також прослідкувати динаміку її змін. Структурно-функціональний метод надає змогу дослідити специфіку внутрішнього устрою політичних режимів та можливостей політичних інститутів впливати на формування та реалізацію зовнішньої політики. Застосування методу аналізу документів дозволило дослідити нормативно-правову базу формування зовнішньої політики Лівану. Наукова новизна полягає у визначенні вектору трансформації зовнішньополітичного курсу Лівану 2011–2017 рр.

Ключові слова: Ліван, міжнародні програми, розвиток, зовнішня політика, “Ісламський світ”.

На початок 2011 р., Ліван був порівняно спокійною державою, проте арабська весна додала невизначеності до політичної атмосфери країни. Суспільні збурення щодо зміни політики конфесіоналізму переросли в протистояння між прихильниками (Коаліція 8-го березня) та противниками (Коаліція 14-го березня) режиму Башара Асада в Сирії. Політичне протистояння переросло у збройні сутички, до яких пізніше доєдналися радикальні ісламські угруповання, зокрема такі як: ІДІЛ, Джунд аш-Шам, а також пов'язані з Аль-Каїдою Фронт ан-Нусра, Бригади Абдулі Аззама. Фатх-аль-Іслам. Збройне протистояння завершилось 28 серпня 2017 р., після вдалої операції сирійських і ліванських військ, внаслідок чого бойовики радикальних ісламських угруповань покинули територію Лівану.

Після усіх революційних змін, політичній системі Лівану притаманні наступні ознаки: за формою правління Ліван є парламентською республікою; політичний режим – демократичний; законодавча влада належить парламенту, а виконавча – президенту який її реалізовує за допомогою кабінету міністрів; судову гілку влади представляють суди різних інстанцій.

Особливістю конституційної системи Лівану є конфесійний принцип формування органів влади та призначення на вищі державні посади, завдяки чому дотримується баланс між представниками різних релігійних громад. Відповідно конституційних засад внутрішню політику формує Палата депутатів, як законодавчий орган, а реалізовує Рада міністрів. Зовнішню політику здійснює Рада міністрів через формулювання загальних векторів та регламентних декретів, а також приймає необхідні рішення для їх реалізації, які безпосередньо реалізовує Міністерство зовнішніх справ Лівану.

Враховуючи, що однією з вимог було внесення змін до конфесійного принципу формування органів влади (зокрема і тих що формують та реалізують зовнішню політику), проаналізуємо конституційні норми щодо впливу релігії на суспільне життя. Варто зауважити що Конституція Ліванської республіки була прийнята 23 травня 1926 року, проте в неї 8 разів вносились зміни і доповнення. На сьогоднішній день є чинною Конституція зі змінами і доповненнями від 21 вересня 1990 р.

Пункт Конституції	Витяг з Конституції Ліванської республіки
Преамбула Абзац Б.	Ліван за своєю приналежністю є частиною арабського світу і одним із засновників і активних учасників Ліги Арабських Держав і прихильником її угод. Ліван є також активним членом Організації Об'єднаних Націй, який дотримується її принципів і положень Загальної декларації прав людини.
Преамбула Абзац З.	Основним національним завданням є скасування конфесійної системи, для реалізації якої необхідно спільне втілення в життя поетапного плану.
Стаття 9	Свобода совісті є абсолютною. Стосовно шанування Всевишнього Бога держава поважає всі релігії і віросповідання та гарантує своїм захистом вільне відправлення релігійних культів за умови дотримання громадського порядку. Держава гарантує також всім релігійним громадам повагу до їх встановлених особистих статутів і релігійних інтересів.
Стаття 10	Викладання є вільним, якщо воно не порушує громадський порядок і добрі звичаї і не зачіпає гідності існуючих в державі релігій і віросповідань. Не допускається порушення звичаїв релігійних громад мати свої школи за умови дотримання ними загальних положень, встановлених державою щодо народної освіти.
Стаття 19	Засновується Конституційна Рада для перевірки конституційності законів та статутів... Право звернення до Конституційної Ради щодо конституційності законів належить..., а також главам релігійних громад, які діють легально, з питань особливостей їх особистого статусу, свободи совісті, відправлення релігійних культів і свободи релігійного освіти.
Стаття 22	Після виборів першого складу Палати депутатів, які повинні проходити на загальнонаціональній, а не на конфесійній основі, буде сформовано Сенат, в якому будуть представлені всі духовні громади; а сфера його повноважень буде обмежена лише питаннями, які становлять основні національні інтереси.
Стаття 24	До прийняття Палатою депутатів закону про вибори без конфесійного розмежування правила засідань Палати будуть встановлюватися у відповідності до наступних норм: А. Рівність між християнами і мусульманами. Б. Пропорційне представництво кожної з цих двох релігійних громад.
Стаття 95	Палата депутатів, обрана на основі рівного представництва мусульман і християн, повинна приймати необхідні рішення для забезпечення скасування конфесіоналізму у політичній сфері відповідно до поетапного плану. У завдання комітету входить вивчення і пропозиція засобів, які дозволять ліквідувати конфесіоналізм, і подання їх в Палату депутатів і до Ради міністрів відповідно до поетапного плану. Протягом перехідного періоду: А. Релігійні громади будуть представлені в структурі уряду на справедливій основі. Б. Правило конфесійного представництва скасовується. Воно буде замінено спеціалізацією і компетенцією в громадській роботі, магістратурі, військових відомствах, службі безпеки, спільних публічних і економічних установах відповідно до потреб в національному масштабі, за винятком посад першої категорії або аналогічного статусу. Ці посади будуть розподілятися порівну між християнами і мусульманами без бронювання будь-якої посади за зазначеною громадою, з дотриманням принципу спеціалізації і компетенції.

Отже, про роль релігії та вплив конфесіоналізму на суспільне життя та формування органів влади в Конституції Лівану згадується у 8-ми статтях з 102-х, в яких неодноразово наголошується на рівність між християнами та мусульманами та кроки спрямовані на ліквідацію конфесіоналізму. Разом з тим варто зауважити що з моменту прийняття конституції в 1990 р. і до сьогодні, змін в основний закон щодо питання релігії внесено не було, також суспільні вимоги висловлені в період революційних подій Арабської весни також не враховані. Незважаючи на певну “зацементованість” у внутрішній політиці та прихильність до цінностей арабського світу, у зовнішній політиці Ліван є активним членом ООН, та дотримується принципів і положень Загальної декларації прав людини та декларує себе як світська держава (*Konstituci-ja Livana, 1926*).

Революційні події Арабської весни 2011 р., призвели до трансформації політичної системи Лівану, відповідно дещо змістились і вектори зовнішньої політики. Не останню роль зіграло виведення Сирією військ з території Лівану 20 квітня 2005 р., та припинення тридцятирічної сирійської окупації, яка чинила значний тиск на політичну систему держави. Проаналізуємо зміни у зовнішній політиці Лівану в період від 2011р до 2017 р.

Враховуючи специфічне географічне розміщення, територія Лівану до 2011 р. зазвичай розглядалась США як плацдарм або базу для вирішення конфліктних ситуацій в регіоні. Справедливо буде зауважити, що й інші світові держави і держави сусіди зазвичай розглядали Ліван з такої ж позиції, зокрема Росія, Сирія, Ізраїль, Ірак. Виходячи з цього, відносини Ліван-США були здебільшого недовірливими та мали тимчасовий, тактичний характер. Хоча це не завадило США надавати фінансову та гуманітарну допомогу ліванцям після військових конфліктів.

Згідно даних Бюро східних справ (підрозділ Державного департаменту США), станом на 2017 р., ситуація щодо взаємовідносин з Ліваном змінилась. США надає допомогу ліванським збройним силам та силам внутрішньої безпеки шляхом створення та навчання боєздатних сил з врахуванням складності регіону, що допомагає ліванській державі захищати свої кордони, ефективно протистояти ІДІЛ і демонструвати здатність захистити суверенітет Лівану. Американська допомога підтримує здатність ліванських збройних сил забезпечувати безпеку Лівану та захищати як національну територію, так і протистояти внутрішнім загрозам. Підтримка ліванських державних інституцій та силових структур лежить в основі зусиль США, спрямованих на збереження стабільності. Будучи основним партнером з безпеки, Сполучені Штати надали Лівану допомоги на суму понад 1,7 млрд. доларів США на реалізацію проектів з питань безпеки. Завдяки наданню літаків з фіксованим та обертальним крилом, боєприпасів, транспортних засобів та пов'язаних з ними підготовки ліванські збройні сили значно збільшили свій потенціал як бойову силу проти насильницьких екстремістів. Крім того, допомога США посилює зусилля Ліванської сили внутрішньої безпеки щодо запобігання, протидії та реагування на

кримінальні та терористичні загрози та їх основні причини, забезпечення і захист території та населення Лівану, заборонити заборону на випадок розповсюдження зброї масового знищення та розширити норми закону по всій країні. Окрім допомоги у силовому секторі, Сполучені Штати виділили близько 1,8 мільярдів доларів на гуманітарну допомогу для Лівану з моменту початку Сирійської кризи.

Допомога Лівану в економічному секторі та правосудді полягає в підтримці програм, які сприяють працевлаштуванню, збільшенню робочих місць та продуктивності праці, належному врядуванню, соціальній єдності та економічному зростанню. Допомога також спрямовується на підтримку доступу до чистої води та вдосконалення освітніх послуг для ліванських громад, особливо тих, на які сильно впливає приплив сирійських біженців. Протягом останніх десяти років Сполучені Штати вклали понад 170 мільйонів доларів в базові освітні програми та понад 160 мільйонів доларів у програми вищої освіти.

У Лівані найвища кількість біженців на душу населення в світі, де зареєстровано більше одного мільйона зареєстрованих біженців з Сирії, від 170 000 до 270 000 постійно зареєстрованих палестинців, зареєстрованих в ООН, та понад 20 000 іракських та інших біженців. З початку кризи в Сирії гуманітарна допомога США в Лівані відповідає критичним потребам сирійських біженців та громадських організацій, включаючи продовольство, притулок, медичну допомогу, чисту воду та санітарні послуги, освіту та психосоціальну підтримку. Як бачимо, у взаємовідносинах США-Ліван відбулись кардинальні зміни, зокрема Ліван був замінений Єменом в списках країн, які не вселяють довіри, що вказує на пом'якшення політики з боку США.

Взаємовідносини Європейський Союз-Ліван, почали покращуватися після подій Арабської весни Це виражається через впровадження Ліваном реформ спрямованих на лібералізацію, світськість законодавства та модернізацію судової системи які ЄС активно фінансує. Починаючи з 2011 р. Міністерство юстиції Лівану розпочало кампанію, спрямовану на підтримку скасування смертної кари як найвищої міри покарання та заміни її на довічне ув'язнення, також було створено підрозділ, відповідальний за інформатизацію Міністерства юстиції та судів. Ліван створив одне з найбільш відкритих та різнопланових медіасередовищ на Близькому Сході. Ліберальне законодавство дозволяє організаціям громадянського суспільства в Лівані почувати себе досить вільно. У сфері безпеки ЄС продовжував допомагати Лівану очищати країну від касетних боєприпасів та боєприпасів що не вибухнули. Завдяки проектам, що фінансуються ЄС, було очищено 2,3 мільйони квадратних метрів землі.

Починаючи з 2017 р. взаємовідносини вийшли на новий якісний рівень. Основним фінансовим інструментом ЄС до 2020 року є Європейський інструмент сусідства, в рамках якого допомога Лівану буде зосереджена на узгоджених пріоритетах партнерства, зокрема: безпека та боротьба з тероризмом, верховенство права, сприяння економічному зростанню та працевлаштування, міграція та мобільність. Певні

тематичні програми допомоги – наприклад, права людини та розвиток інститутів громадянського суспільства – фінансуються окремо. Незважаючи на підтримку інститутів громадянського суспільства, ЄС віддає перевагу роботі з національними установами та місцевими органами влади, оскільки допомога передбачає прогнозування бажаного ефекту, звітність та контроль. Фінансові пакети формуються та надаються постійно та дозволяють підтримувати розвиток та реформи на належному рівні відповідно до плану дій. В першу чергу – ЄС надає підтримку уряду Лівану, муніципалітетам та заходам спрямованим на реформу судів, в другу – підтримка малих та середніх підприємств, в третю – підтримка заходів спрямованих на кризові виклики, відновлення та стабілізацію наслідків. Гуманітарна допомога надається через Генеральну дирекцію Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та цивільного захисту і є основним інструментом, який сприяє стабільності. Зокрема ЄС є найбільшим донором в напрямку протидії мінній загрози, включаючи підтримку Ліванського протимінного центру. ЄС також скеровує допомогу на захист прав та покращення умов життя палестинських біженців в Лівані, підтримка в основному спрямовується через Близькосхідне Агентство Організації Об'єднаних Націй по сприянню та роботі з палестинськими біженцями, а також через неурядові організації.

Зовнішня політика держави є продовженням внутрішньої політики, яка ґрунтується на соціально-політичному дискурсі який панує в суспільстві. Зовнішня політика Лівану стосовно Ізраїлю не є виключенням. Традиційно більшість мусульманських країн Близькосхідного регіону висловлюють сильні, негативні погляди щодо євреїв, відповідно ставлення до Ізраїлю у громадян Лівану було також негативним. Дослідження Pew Research Center, у 2008 році, виявило що 97% ліванців негативно ставились до євреїв. Оглядове дослідження цієї ж організації, проведене в 2011 році підтвердило попередні результати опитування, лише 3% ліванських громадян зазначили позитивне/нейтральне ставлення до євреїв. Проте ліванська влада не є критичнонегативною щодо Ізраїлю і намагаються не загострювати взаємовідносин. Яскравим прикладом є заміна анонсованої Ліваном смертної кари для майже 100 осіб, підозрюваних у шпигунстві в користь Ізраїлю, арештованих в період з квітня 2009 року по липень 2010 року. На сьогоднішній день, демократичні трансформації торкнулися правоохоронної та судової системи, які значно гуманізувались, внаслідок чого, де-факто, було скасовано смертну кару та замінено її на довічне ув'язнення, як максимальне покарання. Значний вплив на політичне та суспільне життя здійснює Ісламська Республіка Іран через свою ліванську прокуратуру “Хезболлах” та намагається наповнивши регіон зброєю перетворити Ліван у чергову точку конфлікту з Ізраїлем. Сучасна влада

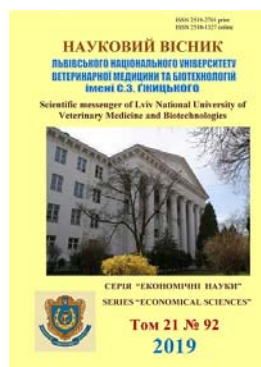
Лівану опирається цим тенденціям та докладає усіх зусиль недопущення конфлікту, у відповідь Ізраїль обмежив політику щодо атак на повітряні судна Лівану у відповідь. Як бачимо взаємовідносини Лівану та Ізраїлю є складними, але на сучасному етапі їх намагаються стабілізувати і спрямувати в конструктивне русло (*Rejting stran mira po urovnju demokratii informacija ob issledovanii*, 2006).

Проаналізувавши трансформацію зовнішньополітичного вектору Лівану в період 2011–2017 рр., можемо відмітити його прозахідність, лібералізацію, намагання стабілізувати ситуацію не тільки в середині держави, але й в регіоні шляхом налагодження мирних стосунків з сусідами. Ліван уникає конфлікту з Ізраїлем та почав співпрацю з США, результатом чого стало виключення Лівану зі списку країн, яким не варто довіряти. Співпраця з Європейського Союзу та Лівану відбувається в рамках Угоди про асоціацію між двома країнами, яка діє з квітня 2006 року. Це партнерство базується на спільних цінностях та інтересах, регулярному політичному, безпековому, економічному та соціальному діалозі. ЄС прагне підтримувати демократію, належне врядування, соціальну інтеграцію, освіту та сталий розвиток в Лівані. З 2011 р. “Європейський інструмент сусідства” став основним фінансовим інструментом ЄС на період 2014–2020 роки та доповнив політичну Угоду про асоціацію, яка діє з квітня 2006 р. Це партнерство базувалось на спільних цінностях та інтересах, регулярному політичному, безпековому, економічному та соціальному діалозі. Щодо співпраці в 2017–2020 рр., допомога ЄС Лівану була та буде зосереджена на узгоджених пріоритетах партнерства: безпека та боротьба з тероризмом; управління та верховенство права; сприяння економічному зростанню та працевлаштуванню; міграція та мобільність.

Отже, підводячи підсумок бачимо, що збереження напрямку орієнтованого на демократичні цінності дає можливість Лівану поширювати та розвивати співпрацю із Заходом. Грамотне балансування між Арабським світом з його консервативними цінностями та пошук компромісу з демократичними цінностями Західної цивілізації, дають можливість розширити та розвинути в цих країнах не тільки економічну, а й політичну та соціальну сфери суспільного життя і зберегти цілісність держави.

References

- Rejting stran mira po urovnju demokratii informacija ob issledovanii* (2006). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu do resursu: <https://gtmarket.ru/ratings/democracy-index/info> (in Russian).
- Konstitucija Livana* (1926). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu do resursu: <https://worldconstitutions.ru/?p=90&attempt=2> (in Russian).

**Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.**

Серія: Економічні науки

**Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.**

Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e92

Зміст

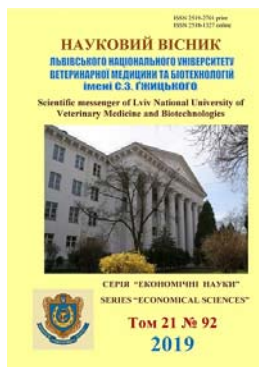
**ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА
ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

1. **Минів Р.М.**
Сучасні тенденції розвитку м'ясного тваринництва України в умовах євроінтеграції 3
2. **Voityvych N., Polyak Y.**
The marketing innovation and the innovation technology in food industry enterprises 9
3. **Дайновський Ю.А., Гліненко Л.К., Полякова Ю.В.**
Інтернет-комунікації у стратегіях цифровізації бізнесу підприємств сфери послуг 15
4. **Грибак А.В.**
Ринок продукції м'ясного скотарства: стан, перспективи розвитку 21
5. **Команяк Р.З.**
Стан виробництва і реалізації аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами
Львівщини 27
6. **Чемерис В.А., Душка В.І., Максим В.Л., Соломонко Д.О.**
Економічне обґрунтування розвитку сімейних ферм з виробництва молока 33
7. **Шульський М.Г.**
Кооперативна діяльність вихідця з рогатинщини Івана Поритка 43
8. **Поперечний С.І., Саламін О.С., Кубрак Н.Р.**
Проблеми створення та маркетингової діяльності обслуговуючих кооперативів у
сільському господарстві 49
9. **Козій Б.І., Степанюк О.І.**
Алгоритм обчислення раціонів годівлі тварин та площ посіву кормових культур 55
10. **Смолинець І.Б.**
Шляхи удосконалення розвитку окремих організаційно-правових форм підприємницької
діяльності в аграрному секторі 60
11. **Копитко О.В., Сенів Р.В., Лаганяк І.М.**
Вплив інвестиційно-інноваційної діяльності в аграрній сфері АПК на розвиток сільських
територій 68
12. **Васильців Т.Г., Рудковський О.В., Юсипович О.І.**
Напрями удосконалення регуляторної політики розвитку малого підприємництва на
сільських територіях 75
13. **Волонтир Л.О., Михальчишина Л.Г.**
Організаційно-економічний механізм збуту зерна: інформаційна складова 81
14. **Кафлевська С.Г., Томчук О.Ф.**
Управління асортиментною політикою підприємства в ринкових умовах 90
15. **Луцук Р.Л., Куницька-Іляш М.В.**
Розвиток дорожньо-транспортної інфраструктури як чинник відновлення економічного
потенціалу розвитку сільських територій в Україні 96

16.	Седіло Г.М., Котько Н.М. Функціональність розвитку сільських територій Карпатського регіону в контексті забезпечення результативності процесів децентралізації влади	101
17.	Дорош-Кізим М.М., Дадак О.О., Гачек Т.С. Інструментарій цифрового маркетингу в умовах розвитку інформаційної економіки	104
18.	Доманський А.Я. Чинники успіху земельних реформ і розвитку сільських територій: історичний досвід та перспективи	110
19.	Дадак О.О., Дорош-Кізим М.М., Грабовський Р.С., Дудяк Р.П. Страховання туристичної діяльності в Україні	115
20.	Батюк Б.Б., Кудла Н.Є. Несільськогосподарська діяльність як вимір активізації сільських територій	120
21.	Музичка Ю.М., Музика П.М., Дадак О.О. Стан та тенденції розвитку ринку аграрного страхування України	125
22.	Горбанюк В.О. Ринково-орієнтована модель організації сільськогосподарських обслуговуючих, неприбуткових кооперативів з використання молочної ресурсів	129
23.	Гарвас Г.Д. Законодавчі регуляторні аспекти ринку продукції ветеринарної фармації Європейського Союзу	137
24.	Урба С.І. Пріоритетні напрями розвитку потенціалу аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України	141

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

25.	Халецький О.В. Світорозвій історично-духовний, тобто його подіє-ідеє-розбудова як світовірення	147
26.	Огірко О.В. Християнська педагогіка як педагогіка любові	155
27.	Лабінський А.Й., Грицина М.Р., Гутий Б.В., Лабінська Г.Б. Анімалотерапія – перспективний напрямок реабілітаційного лікування людини	160
28.	Ярошович І.Г., Чайковський Б.П., Микчак Б.М., Ярошович Т.С. Шумове забруднення одне з причин професійних захворювань	165
29.	Коропецька Н.Ю., Остап'юк Ю.І. Холестерин: за і проти	169
30.	Берко П.І., Дзера М.М. Синергетично-рефлексивна модель управління як єдиного соціального організму	172
31.	Дмитрик Т. “Закон України про вищу освіту” як гарантія запобіганню мобінгу у вищих навчальних закладах	177
32.	Гарагуля Г.І., Матковська С.Г., Панікар І.І. Метод візуалізації у викладанні ветеринарної мікробіології, імунології та вірусології	180
33.	Дзера М.М., Пасічний Р.Я., Остапчук А.М. Трансформація вектору зовнішньої політики Лівану 2011–2017 рр.....	186

**Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки**

**Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences**

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e92

Content

**ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND
AGRICULTURAL PRODUCTS ALTERATION**

1. **Myniv R.M.**
Modern tendencies of development of meat cattle breeding in Ukraine in conditions of European integration 3
2. **Voytovych N., Polyak Y.**
The marketing innovation and the innovation technology in food industry enterprises 9
3. **Daynovskyy Y.A., Hlinenko L.K., Poliakova Y.V.**
Internet-communications in business digitalization strategies of services enterprises 15
4. **Grymak A.V.**
Market of meat production: state, prospects of development 21
5. **Komaniak R.**
The state of production and marketing of agrarian products by agricultural enterprises of Lviv region 27
6. **Chemerys V.A., Dushka V.I., Maksym V.L., Solomonko D.O.**
Economic framework of dairy family farms development 33
7. **Shulskyi M.**
Cooperative activity of Ivan Porytko from rogatin 43
8. **Poperechny S., Salamin O., Kubrak N.**
Creation and marketing activity problems of service cooperatives in agriculture 49
9. **Kozij B., Stepanjuk O.**
Algorithm of rations calculation of animals feeding and areas of green crops sowing 55
10. **Smolynets I.**
Ways of improvement of development of separate organizational and legal forms of entrepreneurship activity in the agricultural sector 60
11. **Kopytko O.V., Seniv R.V., Laganjak I.M.**
Influence of investment and innovation activity in the agrarian sector of agroindustrial complex on development of rural territories 68
12. **Vasylytsiv T.G., Rudkovsky O.V., Yusypovych O.I.**
Areas of improvement of the regulatory policy of small business development in rural areas ... 75
13. **Volontyr L., Mykhalchyshyna L.**
Organizational and economic mechanism of grain sales: information component 81
14. **Kaflevska S.G., Tomchuk O.F.**
Management of assortment policy of the enterprise in market conditions 90
15. **Lupak R.L., Kunytska-Iliash M.V.**
Development of road transport infrastructure as a factor restoration of economic potential development of rural areas in Ukraine 96
16. **Sedilo G., Kotko N.**
Functional development of rural areas of the Carpathian region in the context of ensuring the effectiveness of decentralization of power 101

17.	Dorosh-Kizym M., Dadak O., Gachek T.	Digital marketing instrument in the conditions of development of the informational economy ..	104
18.	Domanskyj A.	Success Factors of Land Reform and Sustainable Rural Development: History Background and Tendencies	110
19.	Dadak O., Dorosh-Kizym M., Grabovsky R.S., Dudiak R.P.	Insurance of tourist activity in Ukraine	115
20.	Batyuk B., Kudla N.	Non-agricultural activities as a measure of revitalisation of rural areas	120
21.	Muzychka J., Muzyka P., Dadak O.	State and trends of market development agricultural insurance of Ukraine	125
22.	Gorbanyuk V.O.	Market-oriented model of organization of agricultural services, non-profit cooperatives for the use of dairy resources	129
23.	Harvas H.D.	Legislative regulatory aspects of the veterinary pharmacy market in the European Union	137
24.	Urba S.I.	Priority directions for the development of the potential of the agrarian sector in the system of economic security of Ukraine	141

HUMANITARIAN EDUCATION IN HIGHER SCHOOL

25.	Khaletskyj O.V.	World-development of historical and spiritual that is its event-idea-development as a world of faith	147
26.	Ohirko O.V.	Christian Pedagogy as a Pedagogy of Love	155
27.	Labinskyi A.I., Hrytsyna M.R., Gutyj B.V., Labinska H.B.	Animal therapy as a promising direction of human rehabilitation treatment	160
28.	Yaroshovych I.G., Tchaikovskyj B.P., Mykychak B.M., Yaroshovych T.S.	Noise pollution is one of the causes of occupational diseases	165
29.	Koropetska N.Yu., Ostapyuk Yu.I.	Cholesterol: for and against	169
30.	Berko P.I., Dzera M.M.	Synergistically-reflexive model of management as a single social organism	172
31.	Dmytryk T.	“Ukrainian Law about Higher Education” as guaranty of mobbing prevention in higher educational institutions	177
32.	Garagulya G.I., Matkovska S.G., Panikar I.I.	Visualization method in teaching veterinary microbiology, immunology and virology	180
33.	Dzera M.M., Pasichnyy R.Y., Ostapchuk A.M.	Transformation Lebanon`s foreign policy vector 2011–2017 y.....	186

НАУКОВИЙ ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО
заснований у 1998 році

Scientific Messenger
of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies

СЕРІЯ: ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
SERIES: ECONOMICAL SCIENCES

Том 21 № 92

Підписано до друку 28.03.2019. Формат 60x84/8
Гарн. Times New Roman. Папір офсетний № 1. Ум. друк. арк. 22,55
Наклад 300 прим. Зам. № 28/03.

Друк ФОП Корпан Б.І.
Львівська обл., Пустомитівський р-н., с Давидів, вул. Чорновола 18
Ел. пошта: bkorpan@ukr.net, тел. 093-480-6141
Код ДРФО 1948318017, Свідоцтво про державну реєстрацію
В02 № 635667 від 13.09.2007